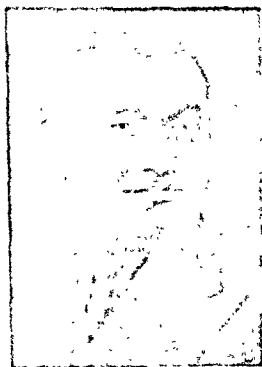

શ્રીમાન વેત્તીગણાડ કેતકચરીજી
પ્રમુખના ૨૧

શ્રીમાન મંગળદાસજી કેત્તીગણાડ
પ્રમુખના ૧૦૧

શ્રીમાન શાલીલાસજી મંગળદાસજી
પ્રમુખ જેના ચાલોદાર કમિટી
૧૫૦૦૧ કેનાર દાનવીન મહાશય

प्रस्तावना.

कषायल्लि कर्मवन्ध से बन्धे हुए संसारी प्राणियों के हितार्थ जगत हितैषी भगवान् श्री वर्धमान स्वामीने श्रुतचारित्ररूप दो प्रकार का धर्म कहा है। इन दोनों धर्म की आराधना करने वाला मोक्षगति को प्राप्त कर सकता है इसलिये मुमुक्षु को दोनों धर्मों की आराधना अवश्य करना चाहिये क्यों कि—“ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्षः” ज्ञान और क्रिया इन दोनों से मोक्ष होता है। यदि ज्ञान को ही विशेषता देकर क्रिया को गौण कर दिया जाय तो वीतराग कथित श्रुतचारित्र धर्म की आराधना अमूर्त और अपंग मानी जायगी, और अमूर्त कार्य से मोक्ष प्राप्ति होना सर्वथा असंभव है, एतदर्थ वीतराग प्रगति सरल और सुबोध मार्ग में निधय और व्यवहार दोनों नयों को मानना ही आवश्यक है। कहा भी है—

“व्यवहारं विना केचिद-भ्रष्टाः केवल निधयात्।

निधयेन विना केचित्, केवल व्यवहार तः ॥१॥

द्राभ्यां दृभ्यां विना न स्यात् सम्यग् द्रव्यावलोकनम्।

यथा तथा न्याभ्यां चे,त्युक्तं स्याद्वादवादिभिः ॥२॥

स्याद्वादके स्वरूप को निरूपण करने वाले भगवानने निधय और व्यवहार, इन दोनों नयों को यथास्थान आवश्यक माना है। जैसे दोनों नेत्रों के बिना वस्तु का अवलोकन बराबर नहीं होता है वैसे ही दोनों नयों के बिना धर्म का स्वरूप यथार्थ नहीं जाना जा सकता। और इसी कारण व्यवहार नय के बिना केवल निधयवादी मोक्ष मार्ग से पतित हो जाते हैं और कितनेक-व्यवहान्वादी केवल व्यवहार को ही मानकर धर्म से च्युत हो जाते हैं।

आत्मा का ध्येय यही है कि सर्व कर्मसे मुक्त होकर मोक्ष प्राप्त करना परन्तु उसमें कर्मों से छुटकारा पानेके लिये व्यवहार रूप चारित्र क्रिया का आश्रय जरूर लेना पड़ता है, क्यों कि विना व्यवहार के कर्म क्षय की कार्यसिद्धि नहीं हो सकती। जो ज्ञान मात्रही को प्रपन्न मानकर व्यवहार क्रिया को उठाते हैं वे अपने जन्म को निष्फल करते हैं। जैसे पानी में पड़ा हुआ पुरुष तैरने का ज्ञान रखता हुआ भी अगर हाथ पैर हिलाने रूप क्रिया न करे तो वह अवश्य डूब ही जाता है, इसी प्रकार नाइट्रोजन और ओक्सीजन के मिश्रण बिना बिजली लागू नहीं होती एसी प्रकार ज्ञान के होते हुए भी क्रिया बिना मोक्ष की प्राप्ति नहीं होती, इसी लिए भगवानने इस पञ्चमैकान्तिक सूत्र में मुनिकों इन सहेन अचार धर्म को पालन करनेका निरूपण किया है।

जैनाचार्य जैनधर्म दिवाकर पूयश्री घासीलालजी महाराज साहयनें दमवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जुषा नाम की टीका तैयार करके सर्व साधारण एवं विद्वान् मुनियों के अध्ययन के लिये पूर्ण सरलता कर दी है, पूयश्री के द्वारा जैनागमों की लिखी हुई टीकाओं में श्री दशवैकालिक सूत्रका प्रथम स्थान है। इस के दश अध्ययन हैं—

(१) प्रथम अध्ययनमें भगवानने धर्म का स्वरूप अहिंसा संयम और तप बतलाया है। इस की टीका में धर्म शब्द की व्युत्पत्ति और शब्दार्थ तथा अहिंसा संयम और तप का विवेचन विशदरूपसे किया है। वायुकाय संयमके प्रसंग में मुनि को सदा-रकमुखवत्त्रिका मुखपर बांधना चाहिये इस बात को भगवती सूत्र आदि अनेक शास्त्रों से तथा ग्रन्थों से सप्रमाण सिद्ध किया है। मुनि के लीए निरवय भिक्षा लेनेका विधान है। तथा भिक्षाके मधुकरी आदि उह भेदों का निरूपण किया है।

(२) दूसरे अध्ययन में संयम मार्ग में विचरते हुए नवदोषित का मन यदि संयम मार्ग से बहार निकल जाय तो उसको स्थिर करनेके लिये रधनेमि और राजीमती के संवाद का वर्णन है। एवं त्यागी अत्यागी कौन है वह भी समझाया है।

(३) तीसरे अध्ययन में संयमी मुनि को बावन (५२) अनाचीणोंका निवारण बतलाया गया है, क्यों कि बावन अनाचीण संयम के घातक हैं। इन अनाचीणों का त्याग करने के लिये आज्ञा निर्देश है।

(४) चौथे अध्ययन में—‘जो बावन अनाचीणों का निवारण करता है वही उह काया का रक्षक हो सकता है’ इसलिये उहकाय के स्वरूप का निरूपण तथा उनकी रक्षा का विवरण है। मुनि अतना को त्यागे यतना को धारण करे यतना मार्ग वही जान सकता है जिसे जीव अजीव का ज्ञान है जो जीवादि का ज्ञाता है वह कम से मोक्ष को प्राप्त करता है पीछली अवस्था में भी चारित्र्य ग्रहण करनेवाला मोक्ष का अधिकारी हो सकता है।

(५) पांचवें अध्ययन में उहकाया का रक्षण निरवय भिक्षा ग्रहण से होता है, अतः भिक्षा की विधि कही गई है।

(६) छठवें अध्ययनमें—‘निरवय भिक्षा लेनेसे अदारहरणानोंका शाखानुसार आराधन करना है, उन अदारस्थानों का वर्णन है। उनमें सत्य और व्यवहार भाषा बोलनी चाहिये !

(७) सातवें अध्ययन में ‘अदारहरणानों का आराधन करने बाछे मुनिको कोनसी भाषा बोलनी चाहिये’ इस के लिये ४ भाषाओं का स्वरूप कहा गया है। उन में सत्य और व्यवहार भाषा बोलनी चाहिये।

(८) आठवें अध्ययन में—'निगद्य भाषा बोलनेवाला पांच आचाररूप निधान को पाना है' अतः उस आचाररूप निधान का वर्णन है।

(९) नववें अध्ययन में पांच आचार का पालन करने वाला ही विनयशील होता है' अतः विनय के स्वरूप का निरूपण किया है।

(१०) दशवें अध्ययन में—'पढ़ते कहे हुए नवों अध्ययनों में कही हुई विधिका पालन करने वाला ही भिक्षु हो सकता है' इस लिए भिक्षु के स्वरूप का वर्णन किया है ॥

निररक

समीर मुनि.

श्री दसविंशतिक सूक्त्य सम्मति पत्र.

॥ श्री वर गौतमाय नमः ॥

(सम्मति-पत्रम्.)

मए पंडियमुणि-हेमचंदेणय पंडिय-मूलचन्द वासवारा पत्ता पंडिय-रयण मुणि घासीन्हालेण विरइया सकय-हिदी-भासाहि जुता सिरि दसवेयालिय नाम सुत्तस्स आयारमणि मंजूसाविची अवलोइया, इमा मणोहरा अत्थि, एत्थ सदाणं अइसयजुत्तो अत्थो वणिओ विउजणाणं पायय जणाणय परमोवयारिया इमा-विची दीसइ ! आयार विसएविची कत्तारेण अइसय पुव्वं उल्लेहो कडो, तहा अहिंसाए सुखं जे जहा-तहा न जाणंति तेसि इमाए विचीए परमलाहो भविस्सइ, कत्तुणा पत्तेय विसयाणं फुडरूवेण वण्णणं कडं, तहा मुणिणो अरहता इमाए विचीए अवलोयणाओ अइसयजुत्ता सिज्झइ ! सकय छाया सुत्तपयाणं पयज्जेओ य सुवोददायगो अत्थि, पत्तेयजिण्णा मुणा इमाविची दद्ववा । अम्हाणं समाजे एरिसविज्ज-मुणिरयणाणं सन्भावो समाजस्स अहोभगं अत्थि, किं? उत्तविज्ज मुणिरयणाणं कारणाओ जो अम्हाणं समानो सुत्तप्पाओ, अम्हकेरं साहिच्चं च लुत्तप्पायं अत्थि तेसि पुणोविइहओ भविस्सइ जस्स कारणाओ भवियप्पा मोक्खस्स जोगो भवित्ता पुणो निव्वाणं पाविहिइ अओहं आयारमणि-मंजूसाए कत्तुणो पुणो पुणो धनवायं देमि- ॥

वि. सं. १९९० पन्थुन
उद्भवोदसी मन्त्राले
(अलवर स्टेट)

{

२६—
उवज्जाय-जइण-मुणी-आयारामो
(पचनईओ)

શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રનું સમ્મતિ પત્ર.

આગમ વારિધિ સર્વતન્ત્ર સ્વતંત્ર જ્ઞેનાચાર્ય પૂજ્યશ્રી આત્મા સમજી મહારાજે આપેલા સમ્મતિ પત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ.

મેં તથા પંડિત મુનિ હેમચંદ્રજી એ પંડિત મૂલચંદ વ્યાસ (નાગોર મારવાડ વાલા) દ્વારા મળેલી પંડિત રત્ન શ્રી ધારીલાલજી મુનિ વિરચિત સંસ્કૃત અને હિન્દી બાપા સહિત શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રની આચાર મણિમંજુષા ટીકાનું અવલોકન કર્યું. આ ટીકા મુંદર જાણી છે. તેમાં પ્રત્યેક શબ્દનો અર્થ સારી રીતે વિશેષ ભાવ લઇને સમજાવવામાં આવેલ છે.

તેથી વિદ્વાનો અને સાધારણ બુદ્ધિવાળાઓ માટે પરંપર ઉપકાર કરવાવાળી છે. ટીકાકારે મુનિના આચાર વિષયનો સારો ઉદ્દેશ કરેલ છે. જે આધુનિક મતાવલંબી અહિંસાના સ્વરૂપ ને નથી જાણતા, ક્યામાં પાપ સમજે છે તેમને માટે 'અહિંસા શું વસ્તુ છે' તેનું સારી રીતે પ્રતિપાદન કરેલ છે વૃત્તિકારે સૂત્રના પ્રત્યેક વિષયને સારી રીતે સમજાવેલ છે. આ વૃત્તિના અવલોકનથી વૃત્તિકારની અતિશય યોગ્યતા સિદ્ધ થાય છે.

આ વૃત્તિમાં એક બીજી વિશેષતા એ છે કે મૂલ સૂત્રની સંસ્કૃત છાયા હોવાથી સૂત્ર, સૂત્રનાં પદ અને પદચ્છેદ સુબોધ દાયક બનેલ છે

પ્રત્યેક જ્ઞાત્રીએ આ ટીકાનું અવલોકન અવશ્ય કરવું જોઈએ. વધારે શું કહેવું. અમારી સમાજમાં આવા પ્રકારના વિદ્વાન મુનિ રત્નનું હોવું એ સમાજનું અહોભાગ્ય છે. આવા વિદ્વાન મુનિ રત્નોના કારણે સુપ્રતપ્રાય સુતેલો સમાજ અને હુપ્તપ્રાય એટલે લોપ પામેલું સાહિત્ય એ જન્મેનો ફરીથી ઉદય થશે જેનાથી બાવિતાત્મા મોક્ષ યોગ્ય બનશે અને નિર્વાણ પદને પામશે આ માટે અમે વૃત્તિકારને વારંવાર ધન્યવાદ આપીએ છીએ

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૦ ક્રાશ્વિન શુકલ

તેરસ મંગળવાર

(અણ્ણવર સ્ટેટ)

ઇ

ઇવજ્ઞામ જર્મણ
મુણી આચાર્ય
પંચનહો

मिन्नान्तिका मुद्रा मम्मति पत्र.
 आनमकारिभिर्मयनजरवतन-जैनाचार्य-पूज्यभौ
 आनारागजी महाराजकी तरफ का आया हुआ

सम्मति पत्र

स्मिन्नान्तिका. पृ. ११ नम्बर ४८

श्रीधुन मुद्राचन्द्रजी पानाचन्द्रजी । वादर जयजिनेन्द्र ॥

पत्र आयका मिला ! निर्यावलिका विषय पूज्यश्रीजीका स्वास्थ्य ठीक न होने से उनके मित्र पं. श्री हेमचन्द्रजी महाराजने मम्मति पत्र लिखदिया है आपको भेज रहे हैं ! कृपया एक कोपी निर्यावलिका की और भेज दीजिये और कोई योग्य सेवा कार्य लिखते रहें ? !

महरीय.

गुजरमल-बलवतराय जैन

॥ सम्मतिः ॥

(लेखक जैनमुनि पं. श्री हेमचन्द्रजी महाराज)

मुन्द्ररपोषिनी टीकया समलङ्कृतं हिन्दी गुर्जरभाषानुवादसहितं च श्रीनिर्यावलिका मूत्रं मेधाविनामल्पमेधसां चोपकारकं भविष्यतीति मुद्रदं मेमिमत्तम्. संस्कृत टीकेयं सरला मुखोश मुल्लिता चात एव अन्वर्थनाम्नी चाप्सस्ति। मुविशदत्वात् सुगमत्वात् प्रत्येक दुर्बोधपद व्याख्यायुतत्वाच्च टीकैषा संस्कृतसाधारणज्ञानवता मप्युपयोगिनी भाविनीत्यभिप्रेमि। हिन्दी गुर्जरभाषानुवादावपि एतद् भाषाविज्ञानां महीयसे लाभाय भवेतामिति सम्यक् संभावयामि।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री यासीलालजी महाराजानां परिश्रमोऽयं प्रशंसनीयो धन्यवादाहार्थं ते मुनिसत्तमाः। एवमेव श्री समीरमल्लजी-श्री कन्हैयालालजी मुनिवरेण्ययोर्नियोजनकार्यमपि श्लाघ्यं, तावपि च मुनिवरौ धन्यवादाहोस्तः।

मुन्द्रर प्रस्तावना विषयानुक्रममादिना समलङ्कृते मूत्ररत्नेऽस्मिन् यदि मुद्रकोपोऽपि दत्तः स्यात्तर्हि वरतरं स्यात्। यतोऽस्यावश्यकतां सर्वेऽप्यन्वेपक-विद्वांसोऽनुभवन्ति।

पाठकाः मूत्रस्यास्याध्ययनाध्यापनेन लेखकनियोजकमहोदयानां परिश्रमं सफलविष्यन्तीत्याशास्महे। इति।

ગુજરાતી અનુવાદ

શુધીયાતા તા ૧૧. ૧૧. ૧૯૪૮

શ્રીયુત ગુલાબચંદ પાનાચંદજી.

સાદર જયજીનેન્દ્ર.

આપનો પત્ર મળ્યો નિરયાવલિકા જાગૃતમાં પૂજ્યશ્રીજીની તળીયત ઠીક ન હોવાને કારણે તેમના પંડિત શિષ્ય શ્રી હેમચંદ્રજી મ જે સમ્મપતિ પત્ર લખ્યું છે જે આપને મોકલવામાં આવે છે મહેરગાની કુરમાયશો.

જયડીવ,

ગુજરમત્ત ગડવન્તરાય જીન.

(સત્તમતિ પત્રનું ગુજરાતી અનુવાદ)

॥ સમ્મતિ ॥

(લિખક-જૈનમુનિ પં. શ્રી હેમચંદ્રજી મહારાજ)

આ નિરયાવલિકા સૂત્ર-સુન્દર જોધિની ટીકા જે હિન્દી-ગુજરાતી બાષાનુવાદ સહીત છે તે વિદ્વાનો તેમજ સાધારણ જુદિના માણસોને માટે ઘણુંજ ઉપકારક છે. એવી મારી હદ માન્યતા છે.

આની સંસ્કૃત ટીકા સરલ, સુગ્રોધ અને લલિત છે જેથી તેનું “સુન્દર જોધિની” એવું ગુણ નિષ્પન્ન નામ સર્વથા જરોબર છે

આ ટીકા, સુસંસ્કૃત-સુગમ અને પ્રત્યેક કઠિન પદોની મુચાડ-સવિસ્તૃત-વ્યાખ્યા યુક્ત હોવાથી વિદ્વાનોને તો શું પણ સાધારણ સંસ્કૃત જાણવાવાળા-એનેપણ ઘણું ઉપયોગી છે.

હિન્દી ગુજરાતી બાષાનો સરલ અનુવાદ પણ હિન્દી ગુજરાતી બાષા જાણવાવાળાએને માટે ઘણુંજ લાભકારક થશે તેવી મારી નિશ્ચિત ધારણા છે.

જૈનાચાર્ય-જૈન ધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજનો આ પરિશ્રમ પ્રશંસા પાત્ર છે, તેમજ ધન્યવાદને પાત્ર છે. એજ પ્રકારે નિયોજન કાર્યવાહક મુનિ શ્રેષ્ઠ શ્રી સમિરમહલજી તથા શ્રી કનૈયાલાલજી મહારાજ પણ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

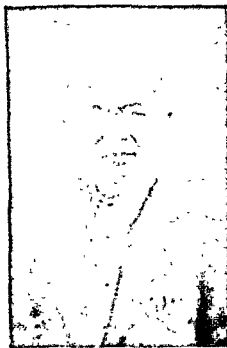
આની અંદર સુન્દર પ્રસ્તાવના તેમજ વિષયાનુક્રમણિકા આપી છે તે પણ શ્રેષ્ઠ છે આવાજ પ્રકારે જો શબ્દકોષ હોત તો વધારે ઠીક બનત. આવા સંસ્કૃત ટીકા આદિ રચનાત્મક કાર્યની સમાજમાં ઘણીજ જરૂર છે. આ વાતનો દરેક ગુણાનુસારી વિદ્વાન અનુભવ કરે છે.

વાંચકગણ! આ સૂચના અધ્યયનથી તેમજ અધ્યાપનથી ટીકાકાર તેમજ નિયોજક મહાનુભાવોનો પરિશ્રમને સફળ કરશે એમ અમે આશા રાખીએ છીએ.

કેશરી દરખશદ જગજીવન

ઉપપ્રમુખતા પાતા

શ્રીમાનુ છત્રીદાસ દરખશદ કેશરી

ઉપપ્રમુખ જૈન સામ્રોહાર કમીટી

૫૦૦૧ દેનર મનવીર મદારામ

અખીલ ભારત સ્થાનકવાસી જૈન સામ્રોહાર સમિતિના સભ્યોની રાજકોટ
સદરમાં ૨૦૦૩ ની સાતમાં વ્યાખ્યાન ભુવનમાં મળેલી બેઠક

- ૧ સોમચંદ નેજુમી (મોગમી) ૨ મોહનસલાસ કેસરજી (રામનગર) ૩ જગજીવન રતનમી (રામનગર)
- ૪ હવજીલાલ સ્થાનકવાસી જૈન (અમરાવાદ) ૫ વેણીલાલ હવરાજ (જોગપુર)
- ૬ દરશીચંદ જોશંદ, કાશા (રાજકોટ) ૭ ન્યાયચંદ સહેરચંદ (સીવપુર)
- ૮ રંગીલગસ દરખશદ (રામનગર) ૯ મુલાખચંદ પાનાચંદ (રાજકોટ)
- ૧૦ મોમચંદ તલમીગસ (ગનકામ)

શ્રી નિવેદન

“વિદ્યામાં જે પ્રગતિની લાવના હોય તો જેમ જાને તેમ સાહિત્ય ક્ષેત્રનો વિકાસ કરવો જોઈએ” આ પ્રકારનું મહાન પુરુષોનું જે કહેવું છે તે સાત્ય છે, કારણ કે અમે પ્રત્યક્ષપણે અનુભવીએ છીએ કે જેણે જેણે પોતાનો વિકાસ કર્યો છે તે કેવલ સાહિત્ય પ્રગતિના કારણે જ કર્યો છે.

પ્રાચીન કાળમાં હસ્તલિખિત સાહિત્યજ્ઞ વિશેષ ઉપયોગમાં આવતું હતું. સાધુ-સાધ્વી અને ધ્રાવક-ધ્રાવિકા હસ્તલિખિત શાસ્ત્રોજ પઠતાં હતાં અને પઠાવતાં હતાં. તે વખતમાં તેઓ પોતાના વિશિષ્ટ જ્ઞાનથી સ્વદેષ અર્થને પણ વિશેષાર્થ રૂપથી સમજી અને સમજાવી શકતાં હતાં. પરંતુ આજ તે પરિસ્થિતિ રહી નથી. કમથી આધ્યાત્મિક જ્ઞાનવૃત્તિનું ભૌતિક જ્ઞાનસ્વરૂપમાં પરિવર્તન થવાથી હવે તે આગમોની રૂપે વ્યાખ્યા પ્રાપ્ત કરવા તરફ લોકવૃત્તિ વધી રહી છે. જે વર્તમાન કાળને લક્ષમાં લઈને લોકરૂચિ અનુસાર સાહિત્ય તૈયાર કરવામાં ન આવે તો સાહિત્ય ભણે ગહન અગર માર્મિક હોય પરંતુ સમજવામાં મુશ્કેલ જાનવાના કારણે તેની તરફ દુર્લક્ષ્ય રહે છે, અને તે કારણથીજ આપણે આપણા પ્રાચીન ગૌરવાન્વિત સાહિત્યને ભંડારોમાં, પટારાઓમાં, પુસ્તકાલયોમાં આદિ કેટલાંક સ્થાનોમાં જેમનાં તેમ ઘણી શતાબ્દિઓથી તાજાઓમાં બંધ રહેવા દીધાં, જેથી તે ધીરી, ઉધઈ, ઉંદરો તથા આતંકિયોં આદિથી નષ્ટ થઈ ગયાં. તેવાં કેટલાંક મૌલિક સાહિત્યનો વિનાશ થવાથી આપણને કેટલી ક્ષતિ થઈ તે મનનપૂર્વક વિચારવામાં આવે તો આજ સુધીની આપણી સુષુપ્તિ અને બેદરકારી માટે આપણને અકસોસ અને ઘણા થયા વિના રહશે નહિ.

ભંડારો આદિમાં સાહિત્યની વિનષ્ટતા અને જનતાની સરલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની અગિલાયા દેખીને પૂજ્ય શ્રી ધાત્રીલાલજી મહારાજને જિજ્ઞાસામાં શ્રી દશવૈકાંસક સૂત્ર, શ્રી આનંદચક્ર સૂત્ર આ બે સૂત્રો ઉપર સ્વતંત્ર ટીકા તૈયાર કરી વૃત્તબોધ (બન્દમન્ય) શ્રીલાલ નામમાલા (કોષ) જૈનાગમ તત્ત્વ-દીપિકા (સિન્દી) ઉપદેશચક્ર, સંક્રિતસંગ્રહ, આદિ મંથો તૈયાર કર્યા અને તે મંથોને શ્રી ભૈરવોદાનજી ચેડિઆજીએ ઉપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. તદુપરાંત નાના-ઘોદિયસાગર અને શિવકોષ બે બે ઘણા મોટા કોષ અપ્રકાશિત પડેલા છે.

વિ. સં. ૧૯૮૭-૮૮ એ બંને સાલ પૂજ્યશ્રીએ ઉદયપુર ભિરાજીને શ્રી ઉપાસકદશાંગ સૂત્ર ઉપર ટીકા તૈયાર કરી તેમજ તત્ત્વપ્રદીપ, લક્ષ્મીધર-

ચરિત્ર પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષામાં લખ્યાં જે પ્રકાશિત થઇ ગએલ છે.

ત્યારે પૂજ્ય મહારાજશ્રીનું ચોમાસું કરંગી હતું ત્યારે ત્યાંના શ્રી સઘે શ્રી ઉપાસકદશાંગ સૂત્ર છપાવીને પ્રકાશિત કર્યું. સ્થા સમાજમાં સંસ્કૃત ટીકા સાથે આ પ્રથમ પ્રકાશન હોવાથી અર્થે વિદ્વાન મુનિયો અને ગૃહસ્થો આ પ્રકાશનથી ઘણાજ ખુશી થયા.

ત્યાર બાદ વિ સં ૧૯૬૮ નું ચાતુર્માસ લીમડી (પંચમહાલ) હતું ત્યારે ત્યાંના શ્રી સઘે શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રનો પ્રથમ ભાગ (અધ્યયન ૧ થી ૫) પ્રકાશિત કરાવ્યો. તે વખતે બીજા વિધ્ય સુદના કારણથી કાગળ, છપાઇ આદિની મોંઘવારી વધી જવાથી આગળનું પ્રકાશન કાર્ય બંધ રહ્યું.

દામનગર નિવાસી શાસ્ત્રજ્ઞ શેઠ દામોદરભાઈની પ્રેરણા—

તે વખતે કાઠિયાવાડમાં વિદ્વદ્ગણ પં મુનિશ્રી ગજબૂઢાલજી મહારાજ વિચરતા હતા. આપ જ્યારે દામનગર પધાર્યા અને શાસ્ત્રજ્ઞ શેઠ શ્રી દામોદરભાઈએ આપદ્વારા પૂજ્યશ્રીના વિશાળ જ્ઞાનની પ્રશંસા સાંભળી તેમજ શ્રી ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર તથા શ્રી દશવૈકલિક સૂત્ર પ્રથમ ભાગનું વાંચન કરીને તેઓ ઘણાજ ખુશી થયા અને દામનગરથી શ્રી સંઘના આગેવાન શ્રી મોહનલાલ કેશવજીભાઈને તથા રતલામથી શેઠ સોમચંદ તુલશીદાસભાઈ, તેમજ ધર્મદાસ જીન મિત્ર મંડળના સેક્રેટરી શ્રી લક્ષ્મીચંદજી મુલ્લોતને ડેપુટેશનરૂપે કાઠિયાવાડ પધારવાની વિનંતિ કરવા માટે પૂજ્યશ્રીની સેવામા ઉદ્યપુર મોકલ્યા.

તે ડેપુટેશને ઉદ્યપુર જઈને પૂજ્યશ્રીને કાઠિયાવાડ પધારવા અતિ આમંદ કર્યો અને અરજ કરી કે શેઠ દામોદરભાઈ શાસ્ત્રોના પૂર્ણ જ્ઞાતા છે. તેઓ આપશ્રીને દામનગર શ્રી સંઘની તરફથી કાઠિયાવાડ પધારવાની વિનંતી કરે છે અને આપ દ્વારા જીનાગમેનો સર્વત્ર પ્રચાર થાય એમ હય છે, આપનું તે બાબુ પદાર્પણ થવાથી જ્ઞાનનો ઘણો વિકાસ થશે જેથી જીન જનતાને અપૂર્વ લાભ મળશે.

આવા પ્રકારની અતિ આમંદભરી વિનંતી થવાથી પૂજ્યશ્રીએ ત્યાંના જીવદયા આદિ મહત્વભર્યા કાર્યો છોડીને કાઠિયાવાડ તરફ વિદાર કર્યો.

મેવાડથી મારવાડના અને થઈને ખ્યાવર સોજત, પાલી, આતુ થઈ પાલજુપુર પધાર્યા ત્યાંના શ્રી સઘે પૂજ્યશ્રીનું અપૂર્વ સ્વાગત કર્યું, અને પંદર દિવસ રોડીને વ્યાખ્યાનનો લાભ લીધો. સુવક વર્ગને પૂજ્યશ્રીના વ્યાખ્યાનથી અપૂર્વ પ્રેરણા મળી, અને ચાતુર્માસ રોકાવાની આમંદભરી વિનંતી કરી. આ અવસરે ત્યાં દામનગરમાં શેઠ દામોદરભાઈના સ્વર્ગવાસ થવાના સમાચાર અચાનક પહોંચ્યા. જેથી પૂજ્યશ્રીને વિચાર ત્યાંથી પાછા ફરી જવાનો થયો. તેવા સમાચાર દામનગર પહોંચવાથી

ફરીથી શ્રી મોહનલાલ કેશવજી, શ્રી જગજીવન રતનશી જગડીઆ, શ્રી સોમચંદ તુલસીદાસ મેતા પૂજ્યશ્રી પાસે પહોંચ્યા અને વિનંતી કરી કે—આપ દામનગર પધારો. જે કામ માટે આપને શેડ સાહેબે વિનંતી કરેલ છે તે શાસ્ત્રોદારનું કાર્ય શેડ સાહેબની પ્રેરણા પ્રાપ્ત સફળકર્યો દ્વારા ચાલશે.

પાલજીપુર શ્રી સંઘે પલ્લુ આવેલા ડેપુટીશનને પૂજ્ય શ્રી પાલજીપુર ચાતુ નાંસ રોકાઈ બાપ તેવી વિનંતી કરી પરંતુ ડેપુટીશને અત્યાચક્ર કરીને પૂજ્યશ્રીને દામનગર તરફ જ નિહાર કરાવ્યો.

સં. ૨૦૦૧ નું ચાતુર્માસ દામનગર થયું તપસ્વી મદનલાલજી મહારાજ અને તપસ્વી માંગીલાલ મહારાજ એ બંને તપ-૬ મુનિઓએ ૭૧-૭૧ દિવસની મહાન તપશ્ચર્યા કરી હજારો શ્રાવક શ્રાવિકા દર્શનાર્થે આયાં. જેમનું સ્વાગત દામનગર સ્થા શ્રી સંઘે અપૂર્વ ઉત્સાહથી કર્યું. આવેલા દર્શનાર્થીઓને પૂજ્યશ્રી શા કારણથી અને પધારેલ છે તેની વિગતવાર સમજણ પાડી. શાસ્ત્રોદાર કાર્ય માટે જનતાની અભિરૂચિ દેખીને કાયકતાઓના ઉત્સાહ ઘણો વધ્યો. શ્રી પ્રભુલાલ કાનજી શ્રી વિનયચંદ દામાદરભાઈ શેડ, શ્રી કેશવલાલ નાદી, શ્રી જગજીવન રતનશી જગડીઆ, શ્રી મોહનલાલ કેશવજી, શ્રી શુભાનચંદ પાનાચંદ મહેતા રાજકોટ, શ્રી સોમચંદ તુલસીદાસ મહેતા રતલામ, શ્રી જીવજીલાલ છગનલાલ સઘવી અમદાવાદ આદિ સફળકર્યોએ શાસ્ત્રોદાર કાર્ય શરૂ કરવા માટે ઉત્તરતા પૂર્ણ શાસ્ત્રોદાર ફંડ એકઠું કરવાનું કાર્ય ચાલુ કર્યું, અને શ્રી શુભાનચંદભાઈ, શ્રી સોમચંદભાઈ, શ્રી કેશવલાલ માદી, શ્રી જીવજીલાલ સંઘવી શાસ્ત્રોદાર ફંડ માટે અમરેલી, ભોટાદ, વૃંદા, વડવાણ સીટી, યાત્રા અદિ ગામોમાં ગયા અને તે ગામોના સંઘોએ આ મહાન કાર્યમાં પૂરો સહયોગ આપ્યો. આ કાર્યના સર્વ કાર્યકર્તાઓ તેમજ શ્રી સંઘો કે જેમણે આ કાર્યમાં પૂરો સહકાર આપી અપૂર્વ સેવા બજાવી છે તે માટે તેઓ સર્વ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

સૌરાષ્ટ્ર સ્થા. સમાજમાં શ્રી છબીલાલ હરખચંદ કોશરી પૂર્ણ ખ્યાતી પ્રાપ્ત ગૃહસ્થ છે, તેઓને સામાજિક કાર્યમાં ન્યાં ન્યાં સેવા આપવાની જરૂરત જેવું લાગે ત્યાં ત્યાં તેઓ તત્ત-મન ધનથી સેવા આપવા સર્વદા તૈયાર રહે છે અને જે કાર્યને તેઓ પોતાના હાથ પર લે છે તેને કોઈ વખત અપૂર્ણ રાખતા નથી અગર કાર્યના ભંગ થવા દેતા નથી, એજ એમની વિશેષતા છે. ભોટાદ છાત્રાલયે આજસુધી જે પ્રગતિ કરી છે તેનો સઘળો યશ આપને ફાળેજ આવે છે.

સ્થા. સમાજ ઉપર બ્યારે બ્યારે અન્ય મતાવલંબિયોએ હુમલાત્મક પ્રવૃત્તિઓ ઉપાડી ત્યારે ત્યારે આપે સ્થા. સમાજની લહોજલાલી કાયમ રાખવા માટે સર્વદા અચલાગ લીધો છે. દામનગર પૂજ્યશ્રીના દર્શનાર્થે આપ તથા નાના

ભાઈ રંગીલદાસભાઈ આવ્યા અને શાસ્ત્રોદ્ધારના કાર્યની રૂપરેખા બંધી ઘણાજ ખુશી થયા અને તેજ વખતે જન્મે ભાઈઓએ આ કાર્યનો ભાર ઉઠાવી લીધો.
ભાવનગર શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ—

આતુર્ભાસ પૂર્ણ થતાં ભાવનગર શ્રી મઘની અત્યંત હરી વિનંતી થતાં આપ ભાવનગર પધાર્યા આપના ઉપદેશથી તપસ્વી માંગીલાલજી મ ના ૨૧ ઉપવાસના પાંચા ઉપર તા ૧૯ ૧૨ ૪૪ ના રોજ ભાવનગરના કતલખાનાં તેમજ જહાંગીર મીલ તથા જબરો જાંધ રહ્યા, અને યશોનાથ મંદિરમાં શાન્તિ પ્રાર્થના થઈ, જે વખતે દશ હજાર જનતા એકઠી થઈ હતી ત્યાર બાદ શાસ્ત્રોદ્ધારના કાર્યને મજબુત જનાવવા માટે તા ૫-૧-૪૪ ના દિવસે મિટીંગ ભરવાનું આમંત્રણ ભાવનગર સ્થા સંઘની તરફથી આપવામાં આવ્યું કોઠારી જન્મે ભાઈઓએ અમદાવાદના પ્રખ્યાત કે જેઓએ પોતાના જીવનને પરોપકાર અને સેવા કાર્યમાં અર્પણ કરેલ છે અને આજ સુધી અનેક સ્થાને પોતાની સંપત્તિનો સદુપયોગ કરેલ છે તે મીલ માલેક શેઠ શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈને મિટીંગના પ્રેસીડન્ટ જનવા આચકુભરી વિનંતી કરીને તેમની સ્વીકૃતી પણ મેળવી, અને તદનુસાર તે તારીખની મિટીંગ ભરાણી અને તે વખતે શ્રી જ્વે સ્થા. શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની સ્થાપના કરી અને સમિતિના નિયમોપનિયમ તૈયાર કર્યા તેમજ કાર્યવાહક કમીટી જનાવવામાં આવી આ પ્રકારે સમિતિની સ્થાપના હોવાથી શાસ્ત્રોદ્ધારનું કાર્ય સારી રીતે સરલતાથી ચાલવા માંડયું

ભાવનગરથી પૂજ્ય શ્રી વિહાર કરીને ઉમરાલ દરગાઠ થઈને બોટાદ પધાર્યા અને ત્યાંના સ્થા સઘે વિનંતી કરીને પૂજ્યશ્રીને થોડો વખત રોક્યા ત્યાંથી સ્ટેશન પર પધારતાં પડિતોને રહેવાની દરેક પ્રકારની સગવડતા શ્રી છબીલદાસભાઈ કોઠારીના જગજા ઉજ કરવામાં આવી હતી ત્યાંથી પૂજ્ય શ્રી રાણપુર અને ત્યાંથી ચૂડા પધાર્યા ત્યા કવિવર પ શ્રી નાનચંદજી મા સા ગિરાજેલા હતા તેઓશ્રીએ શાસ્ત્રોદ્ધારના કાર્યને દેખીને ઘણી પ્રમત્તતા પ્રગટ કરી.

ચૂડાથી લીંગડી જ્યારે પૂજ્યશ્રીનું પધારણ થયું ત્યારે ત્યાં પં મુનિશ્રી ધનજી મા. તથા મદાનંદી પં મુનિશ્રી છોટાલાલજી મા ગિરાજેલા હતા તેઓશ્રી પણ શાસ્ત્રોદ્ધારનું કાર્ય દેખીને ઘણાજ પ્રમત્ત થયા.

લીમડી નિવાશી શિક્ષિકા શ્રી મોતી જાહેન આદિએ શાસ્ત્રોદ્ધાર કુંડ વધારવા બૂખન-નસ-તડોડા આદિ સહન કરીને પૂરો પરિશ્રમ ઉઠાવેલ હોયો જેને માટે સમિતિ આભારપૂર્વક ધન્યવાદ આપે છે.

જેરાવરનગર ચાતુર્માસ—

જેરાવરનગર શ્રી સંઘની આચરણરી વિનંતી થવાથી સં. ૨૦૦૨ નું ચાતુર્માસ જેરાવરનગર થયું. લીંગડીથી વઢવાણ સીટી, મુરેન્દ્રનગર વિગરીને જેરાવરનગર ચાતુર્માસ માટે પધાર્યા. જાન્ને નવમ્ની મુનિયોએ ૭૩-૭૩ દિનની મોટી તપ-પર્યા કરી જાદારના દર્શનાર્થીઓના માનવસાગર ઉલટી પડ્યો. જેરાવરનગર શ્રી સ્થા સંઘે ઘણા ઉત્સાહથી આવેલ વિરાટ માનવ સમુદાયનું ઘણુંજ દર્શથી સ્વાગત કરી ગાંરવ પ્રાપ્ત કર્યું આજ વખતે શ્રી જેરાવરનગર સંઘે શ્રી સ્થા. શાસ્ત્રોદાર સમિતિની કાર્યવાહક કમિટિને આમંત્રણ આપ્યું એટલે સમિતિની બીજી મહત્વની મિટીંગ શેઠ શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈના પ્રમુખપણે બરાણી. પ્રેમીડેટ સાહેબે શાસ્ત્રોદાર કાર્યમાં રૂ. ૫૦૦૦) પાંચ હજારની સખાવત બહેર કરી અને તેવીજ રીતે શ્રી કાદારી સાહેબે તેમજ બીજાઓએ શાસ્ત્રોદાર ફંડને સમૃદ્ધ જનાવવા ખુબ પરિશ્રમ લીધો.

શ્રી ચાંપસી મુખલાલ, શ્રી દરખચંદભાઈ કારીયાણીવાળા, શ્રી બાઈચંદ અમુલખ, શ્રી જયચંદભાઈ નાયકવાળા, શ્રી નરોત્તમદાસ આઘડભાઈ આદિ જેરાવરનગર, શ્રી શેઠ મદનજી રતનજી, શ્રી બદવજી મગનલાલભાઈ વકીલ મુરેન્દ્રનગર, શ્રી કન્તુચંદ ગાંધી, શ્રી સવાઈલાલ, શ્રી પાનાચંદ ગોળર આદિ વઢવાણના મૂક-સ્થાએ સમિતિની મિટીંગમાં પૂરો સહયોગ આપ્યો છે તેમજ જેરાવરનગર શ્રી સંઘે સમિતિની મિટીંગ માટે અતુકુળ વ્યવસ્થા કરી આપી જેને માટે અમે ઘણાજ આભાર માનીએ છીએ.

વઢવાણનિવાસી નગરશેઠ જુઝાભાઈ વેલસીના પરિવારવાળાં શાહ મોતીબહેન પાપટલાલ, શેઠ દો પ્રભાબહેન મોતીચંદ, શ્રી જવેરબહેન આદિએ વઢવાણ, મુરેન્દ્રનગર, જેરાવરનગરમાં શાસ્ત્રોદાર ફંડની વૃદ્ધિમાં અપૂર્વ પરિશ્રમ લઈ અમારા કાર્યમાં સહકાર આપ્યો તેથી સમિતિ તે બહેનોના આભાર માને છે.

જેરાવરનગરના ચાતુર્માસ પછી પૂજ્યશ્રી ગુલાબચંદજી મહારાજે લીંગડી પધારવા આદેશ મોકલ્યો જેથી પૂજ્ય મ. સા. લીંગડી પધાર્યા. ત્યાં ઘોડો વખત ગિરાજ સાયકા થઈ ધાન પધાર્યા. ત્યાં પં. મુનિશ્રી કેશવલાલજી મહારાજ ગિરાજતા હતા ત્યાં શેઠ ઠાકરશી કરસનજીભાઈ પુરાતત્ત્વજ્ઞાની તેમજ શાસ્ત્રજ્ઞ છે. તેઓથીએ શાસ્ત્રોદારના કાર્યમાં પૂરો સહયોગ આપ્યો.

મોરળી સંઘની તરફથી તેર ધાવકોનું ડેપ્યુટેશન ચાતુર્માસની વિનંતી કરવા માટે આવ્યું અને તેમની વિનંતી સ્વીકારી ચાતુર્માસ મોરળી ઠરાવ્યું.

યાનથી વાંકાનેર પધાર્યા. વાંકાનેર શ્રી સંઘે અપૂર્વ સેવા કરી. ત્યાંથી ચાતુર્માસ માટે મોરળી પધાર્યા.

આ ઉપરાંત આજ સુધી પૂજ્ય શ્રી જ્ઞાં જ્ઞાં પદાર્થો ત્યાં ત્યાંના મંત્રે શાસ્ત્રોદ્ધાર કુંડમાં તેમજ પડિનોની વ્યવસ્થામાં જે જે મરદ કરી છે તેને માટે તેમજ વ્યક્તિગત જે જે શાગક શાનિકાએ ગ્રામ ઉકાળ્યો છે તેમને સમિતિ દ્વારેક આભાર માને છે.

ગરિબમાં પણ આ પ્રકારે આ મહાન કાર્યમાં પ્રત્યેક મંથ શાગક થવે-કાને અમારું નિવેદન છે કે આજ આ શાસ્ત્રોદ્ધારના પવિત્ર કાર્યમાં તન-મન-ધનથી મદદ આપી અમારો ઉત્સાહ વધારના રહેશે અમારી ઇચ્છા છે જેમ જાને તેમ આ કાર્ય પૂર્ણ થતાં સુધી ચક્રાવી રૂપા સમાજની ગાદિન્યની ઉત્કૃષ્ટ પુરી કરી.

અમોએ આજ સુધી જે પ્રગતિ કરી છે તે મર્વ આપની પવિત્ર શાગળી અને ઉદારતાનું શુભ પરિણામ છે.

આ બગીરથ કાર્યને પૂર્ણ કરવામાં અમો આપનો સંપૂર્ણ સહકાર ઇચ્છીએ છીએ. માટે સ્થા સમાજના ઉદાર સહયુક્તરૂપે તથા પ્રત્યેક ગામના સંપત્તે અમારી વિનંતી છે કે અમારા આ શાસ્ત્રોદ્ધાર કુંડમાં પેલ પોતાની સહાયતા આપી આ ધર્મોદ્ધારક કાર્યમાં પૂર્ણ સાથ આપશે.

આજુ વર્ષે વીરમગામમાં પં મુનિશ્રી કનૈયાલાલ મ ધા ર નું આતુર્ભાસ હોવાથી ત્યાંના સંઘ આ કાર્યમાં સારો ઉત્સાહ ગતાવી રહેલ છે તે જાહેર ધન્યવાદ.

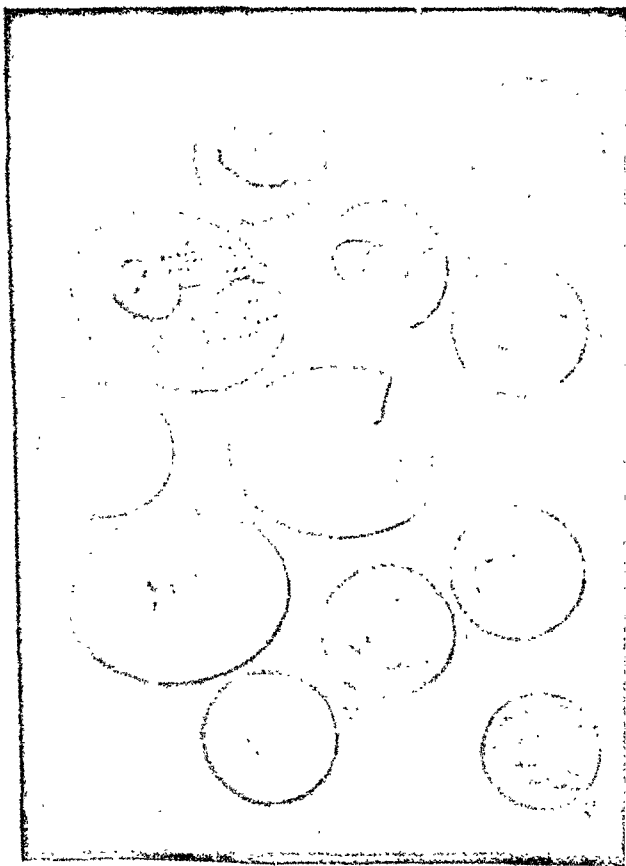
આ મહાન કાર્ય કરવામાં જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મ. સા જે પ્રકારે મહેનત લઈ રહેલ છે તે પ્રશંસનીય તેમજ આદરણીય છે આ કાર્યને. ન્યારથી શરૂ કરવામાં આવેલ છે ત્યારથી આદારપાળી કરવાનો સમય તેમજ અન્ય કાર્યોની જરાપણ પરવાહ કર્યા વિના આજસુધી પદર સૂચોની ટીકા આપે તૈયાર કરી છે તેને માટે સારી સ્થા સમાજ આપની પૂર્વ આભારી છે.

આ કાર્યમાં જોડાયેલો વિદ્વાન વર્ગ પણ પૂર્વ મહેનત લઈ રહેલ છે અમો તેઓની મહેનતને આદરની દૃષ્ટિથી દેખીએ છીએ તેમજ આભાર માનીએ છીએ.

સંસ્કૃત ટીકા યુક્ત આગમ પ્રકાશન આ સમિતિ દ્વારાજ થઈ રહ્યું છે તેથી અમો અંતમાં ફરીથી જોકવાર આપને આ પવિત્ર કાર્યમાં સહકાર આપવાની વિનંતિ કરીએ છીએ, આપના સહકારથી અમોને આ કાર્યમાં અધિક વેગ મળશે.

નિવેદક,

શ્રી. શ્રે. સ્થા. શા. સમિતિ - રાજકોટ.

જેનાચાર્ય-જેનથર્મદિવાકર-પૂજ્ય શ્રી વામીજ્ઞાનવ્રતિ વિરચિતયા
આચાર્યમણિમધુપાલ્યયા જ્ઞાન્યયા સમન્વદ્ધનમ્

શ્રી દશવૈકાલિકસૂત્રમ્

અથ-પઠ્યાધ્યયનમ્ ।

પદ્યમાધ્યયને નિરવય ભક્તપાનાનુપાદાનવિધિર્દર્શિતઃ, તાદૃશં ભક્તપાનાદિકં
ચ શુદ્ધાચારવદ્ધિરેવોપાદીયતેઽનોઽસ્મિન મહાચારકથામિધાને પઠ્યાધ્યયનેઽપ્રા-
વ્યસ્થાનાશ્રિતાચારવિધિરભિપ્રીયતે, તત્ર મહાચારકથામનસાનુમુન્કણિતા રાજાદયઃ

હિન્દી ભાષાનુવાદ ।

અથ છઠ્ઠા અધ્યયન કહેતે હૈં ।

પાંચવે અધ્યયનમેં નિરવય ભક્તપાનકી વિધિ ચતાઈ હૈં । નિરવય ભક્તપાન શુદ્ધ
આચારવાન્ મુનિ હી મદ્દન કરતે હૈં । દસલિખ મહાચારકથા નામક છઠ્ઠા અધ્યયનમેં
અપ્રાવ્ય સ્થાનોમેં આશ્રિત આચારકી વિધિ ચતાતે હૈં । મહાચારકથાકે જિજ્ઞાસુ રાજા

ગુજરાતી ભાષાનુવાદ.

અધ્યયન છઠું.

પાંચમા અધ્યયનમાં નિરવય ભક્તપાનની વિધિ બતાવી છે. નિરવય
ભક્તપાન શુદ્ધ આચારવાન્ મુનિ જ પ્રદર્શ કરે છે. તેથી મહાચારકથા નામક છઠ્ઠા
અધ્યયનમાં અદાર સ્થાનોમાં આશ્રિત આચારની વિધિ બતાવે છે. મહાચારકથાના

કદાચિન્ સ્વભાગધેયવશાન્નગરમાન્તોઘાનમાગતં ગણિનમાકર્ષ્યં તદન્તિકમુપસ્થિતાઃ
સાધુસમુચિતાચારં પૂન્છન્તીત્યાહ—

યદ્વા-મિશ્તાચર્યાગતેન સ્વાચારં પૃથેન કેનચિન્ સાધુના ‘અદૂર પ્વોઘાને
ગુરવો મે વિરાજન્તે તત્ત્વ મવિસ્તરં કથયિષ્યન્તી’તિપ્રતિલઙ્ઘોત્તરા રાજાદયસ્તન્ના-
ગત્ય તથાચાર્યમાચારં પૂન્છન્તીત્યાહ—

(મૂલમ્)

નાણદંસણસંપન્નં, સંજમે ય તવે રયં ।

ગણિમાગમસંપન્નં, ઉજ્જાણંમિ સમોસટં ॥૧॥

રાયાણો રાયમચા ય, માહણા બ્રહ્મ જ્વલિયા ।

પુન્હેતિ નિહુઅપ્પાણો, કટં મે આયારગોયરો ॥૨॥

મહારાજા યા અન્ય પ્રધાન મન્ય પ્રાણી સુનેંકિ-સૌમારયસે નગર પ્રાન્ત અથવા ઉઘાનમેં
આચાર્ય મહારાજ પધારં હૈ ઓર યદિ વહાં ઉનકે સમીપ પહુંચ કર માધુઓં કે
આચારકે વિષયમેં પૂછે, અથવા કોઈ મુનિ ગોંચરી કે વિગ્ ગયે હોં ઓર કોઈ ઉનસે
ઉનકા આચાર પૂછે તો મુનિ ઉત્તર દે કિ-યહામે પાસ હી ઉઘાનમેં મેરે ધર્માચાર્ય વિરાજ-
માન હૈં ઘેઠી વિસ્તારમે સમસ્રાવેમે। મુનિકા કથન મુનકર રાજા આદિ આચાર્ય
મહારાજકે સમીપ જાયેં ઓર ઉનસે મુનિયોંકા આચાર પૂછે। યહી વિષય આમે કહા
જાના હૈ।

જિહ્વામું રાજત મહારાજત યા અન્ય પ્રધાન બન્ય પ્રાણીઓ સાભળે કે - મુત્રાગ્યે
નગરપ્રાંત અથવા ઉઘાનમાં આચાર્ય મહારાજ પધાર્યા છે, અને તેઓ તેમની
સમીપ પહોંચીને બે સાધુઓના આચાર વિષે પૂછે,

અથવા કોઈ મુનિ ગોચરીને માટે ગયો હોય અને કોઈ અને એનો
આચાર પૂછે, તો મુનિ ઉત્તર આપે કે - અહીંથી નજીકમાં જ ઉઘાનમાં મારા
ધર્માચાર્ય વિરાજમાન છે તેજ વિસ્તારથી સમજાવશે મુનિનું કથન સાભળીને
રાજા આદિ આચાર્ય મહારાજની સમીપે જાય, અને તેમને મુનિઓનો આચાર
પૂછે એ વિષય આગળ કહેવામાં આવે છે

(छाया)

ज्ञानदर्शनसंपन्नं, संयमे च तपमि रतम् ।

गणिनमागमसंपन्नम्, उद्याने समवस्रतम् ॥१॥

राजानो राजामात्याञ्च, ब्राह्मणा अथवा भत्रियाः ।

पृच्छन्ति निभृतान्मानः, कथं भवताम् आचारगोत्ररम् ॥२॥

(टीका)

‘ नाणदंसण ’ इत्यादि—

उद्याने=नगरान्तिकवर्तिनि पुष्पफलसमृद्धतरुजाजिविराजिते आराम-
विशेषे समवस्रतं=समागतं ज्ञानदर्शनसंपन्नं=ज्ञानं च दर्शनं चेति ज्ञानदर्शने ताभ्यां
संपन्नं युक्ते, तत्र ज्ञानं=स्वपरस्वरूपपरिच्छेदकं मतिश्रुतादिकं, दर्शनं=दर्शनमोह-
नीयसयादिमादुभूतं जीवादिनवतत्त्वस्वरूपश्रद्धानात्मकम् । यद्यपि सम्पद्दर्शना-
देव सम्पद्ज्ञानं भवति, तथापि संव्यवहारनयापेक्षया ज्ञानस्यैव प्राधान्यादादौ
प्रयोगः । संयमे=सप्तदशविधे, तपसि=द्वादशभेदे च रतं=तत्परम्, आगमसंपन्नम्=
आगमः=आ=सम्पद्ज्ञानादित्रयमोक्षमार्गरूपा मर्यादा गम्यते=ज्ञायते येन सः
आचाराद्यहोपाङ्गलक्षणस्तेन संपन्नं=तद्विषयकज्ञानवन्तं, गणिनं=गणः=साधुसमु-

‘ नाणदंसण ’ इत्यादि ।

फूलों फलोंसे समृद्ध, तरुओंकी श्रेणीसे शोभित उद्यानमें पथोरें हुए, स्वपर-
स्वरूपको जाननेवाले मतिश्रुत आदि ज्ञान तथा दर्शनमोहनीयके क्षय क्षयोभय अथवा
उपशमसे उत्पन्न होनेवाले नव तत्त्वोंकी श्रद्धारूप दर्शनसे सम्पन्न, सत्तरह प्रकारके संयम,
चौर बारह प्रकारके तपमें तत्पर, रत्नत्रयको मर्यादाका बोध कराने वाले आचाराङ्ग आदि
अङ्ग तथा उपाङ्गोंके ज्ञाता, छत्तीस गुणधारी आचार्य महाशय के पास चक्रवर्ती आदि

नाणदंसण. इत्यादि

दश-द्वैतशी समृद्ध, तद्वैतानी श्रेणीशी शोभित उद्यानमें पथारेजा, स्वपर-
स्वरूपसे लक्षणवाला, मति श्रुत आदि ज्ञान तथा दर्शनमोहनीयता क्षय-क्षयोपशम
अथवा उपशमशी उत्पन्न यत्नारा नव तत्त्वोंकी श्रद्धारूप दर्शनशी संपन्न, सत्तर
प्रकारता संयम अने बार प्रकारता तपमें तत्पर, रत्नत्रयनी मर्यादानो बोध
करावता, आचारांग आदि अंग तथा उपांगीना ज्ञान, छत्तीस शुद्ध धारी आचार्य

દાયઃ: બ્રાહ્મણસ્ત્રિણેન મોડમ્યાસ્તીતિ । યદા-પટવિગ્રમંમંદ્યકમ્પમમદો ગણઃ
 મોડમ્યાસ્તીતિ ગણી-ભાચાર્યસ્વમ્, રાજાનઃ=ચક્રચર્યાદયઃ, રાજામાન્યાઽચ=
 પ્રમા=મદ મપીપે વા વતેન્ને યે તે-પ્રમાન્યાઃ, રાજામમાન્યા રાજામાન્યાઃ=રાજ-
 મન્ત્રિણઽચ, ગ્રામ્યણાઃ=ગ્રામ્યર્થે કુશલાનુષ્ઠાનં, તદેવામસ્તીતિ તે, ગ્રામ્યણ-વ્રજાતિ-
 મન્ત્રો વા, 'અદુવ'-જન્દો દેગીયસ્તમ્ય 'અથવે'ત્યર્થઃ । શત્રિયાઃ=શત્રાન=અપરાધાન
 ગ્રાયન્ને ઇતિ તે, પીડ્યમાનપાણિગંરક્ષા ઇત્યર્થઃ । નિમ્નતાન્માનઃ=નિમ્નચાન્તઃ-
 કરુણા દત્તાવધાના ઇત્યર્થઃ । અથવા વિનીતાઃ કૃતાઙ્ગલિપુટા ઇત્યર્થઃ, નાદગ્નાઃ
 ગન્તઃ ખે=ખવતામ્ આચારગોચરમ્ કથં=કિંવિધમ્ ઇતિ- પૃચ્છન્તિ પ્રશ્નં કુર્વન્તિ ।
 તત્રાચારઃ જ્ઞાનાદિપદ્ધતિવિધઃ, ગોચરઃ=મિશ્રાચર્યાદિવ્યક્તિઃ, તયોઃ સમાહાર ઇતિ
 વિગ્રહઃ । યદા 'આચારગોચરઃ' ઇતિ છાયા-આચારસ્ય સાધુમમાચારસ્ય ગોચરઃ=
 વિષયઃ, આચારગોચરઃ સાધુર્જન્યો ધર્મઃ વ્રતપટ્ટકાદિરિત્યર્થઃ ॥૧॥૨॥

ગજા, રાજમન્ત્રી ગ્રામ્યણ અર્થાત્ પ્રદાયર્થ આદિ શુભ ક્રિયાઓનાં અનુષ્ઠાન કર્મનેવાલે યા
 વર્ગની અપેક્ષા ગ્રામ્યણ, તથા શત્રિય અર્થાત્ દીન દુર્બલોની રક્ષા કર્મનેવાલે, સાવધાનીમે
 વિનય યુક્ત હોકર પૂછે કિ-હે મદન્ત ! આપકા આચાર અર્થાત્ જ્ઞાનાચાર આદિ, તથા
 ગોચર અર્થાત્ મિશ્રાચર્ય આદિ, અથવા સાધુકા આચરણીય (કર્તવ્ય) યાની સાધુકા
 ધર્મ કયા છે ?

ગાથામે જ્ઞાનદર્શનસંપન્ન વિશેષણ આયા છે । યદા યદા મમગ્નના ચાહિણ કિ
 યયપિ સમ્યગ્દર્શનસે હી સમ્યગ્જ્ઞાન ઉત્પન્ન હોના છે તો મી વ્યવહારનયની અપેક્ષામે
 જ્ઞાન પ્રધાન છે ઇમલિણ આદિસે જ્ઞાનકા પ્રદણ કિયા છે ॥૧॥ ॥૨॥

મહારાજની પાસે અકવર્તી રાજા, રાજમન્ત્રી, ગ્રામ્યણ અર્થાત્ પ્રદાયર્થ આદિ શુભ
 ક્રિયાઓનું અનુષ્ઠાન કરનારા યા વર્ગની અપેક્ષા એ ગ્રામ્યણ, તથા શત્રિય અર્થાત્
 દીન-દુર્બલની રક્ષા કરનારા, સાવધાનીથી વિનયયુક્ત થઈને પૂછે કે - હે બદન્ત !
 આપનો આચાર અર્થાત્ જ્ઞાનાચાર આદિ તથા ગોચર અર્થાત્ મિશ્રાચર્યા આદિ
 અથવા સાધુનું આચરણીય (કર્તવ્ય) યા તો સાધુનો ધર્મ શું છે ?

ગાથામા જ્ઞાનદર્શનસંપન્ન વિશેષણ આવ્યું છે અહીં અમે સમજવું કે જો
 કે સમ્યગ્ દર્શનથી જ સમ્યગ્ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તો પણ વ્યવહારનયની
 અપેક્ષાએ જ્ઞાન પ્રધાન છે, તેથી 'આદિ'થી જ્ઞાનનું અર્થ કથું છે. (૧-૨)

एवं पृष्ठ आचार्यः किं कुर्यादित्याह—

(मूलम्)

तेसि सो निहुओ दंतो, सन्वभूयमुखावहो ।

मिक्वाण मुसमाउतो, आयक्ववइ विक्ववणो ॥૩॥

॥ छाया ॥

नेभ्यः स निभृतो दान्तः सर्वभूतमुखावहः ।

शिक्षया मुसमायुक्तः आचष्टे विचक्षणः ॥૩॥

॥ टीका ॥

‘ તેમિ ’ ઇત્યાદિ—

निभृतः=निश्चलः सावधान इत्यर्थः, दान्तः=वशीकृतेन्द्रियः सर्वभूत-
मुखावहः=सकलजीवोपकारपरायणः शिक्षया=ग्रहणासेवनारूपया, तत्र ग्रहणा
शिक्षा-यथाक्रमं सूत्रार्थतदुभयबोधनरूपा, आसेवना च सूत्रोक्तक्रियाकलाप-
प्रवर्तनं, मुसमायुक्तः=मुसंपन्नः न्यूनाधिकभावराहित्येनोभयशिक्षादक्ष इत्यर्थः ।
विचक्षणः=धर्मोपदेशनिपुणः स गणी नेभ्यः=राजादिभ्य आचष्टे=कथयति ।

ऐसा પૂરનેપર ઉત્તર દેનેકી વિધિ કહતે હૈ—

‘ તેમિ ’ ઇત્યાદિ ।

આત્મા મેં સાવધાન, જિતેન્દ્રિય, મમસ્ત પ્રાગિયોકા કન્યાણ કરનેવાલે, પ્રહ્ણ ઔર
આસેવનરૂપ શિક્ષાસે મુસંપન્ન ઔર ધર્મોપદેશ દેનેમેં ચતુર, આચાર્ય મહારાજ અને રાજા
આદિકો ધર્મ કો પ્રરૂપગા કરે । કમસે મૂત્ર ઔર અર્થકી ગિન્ના પ્રહ્ણશિક્ષા કહલાતી
હે ઔર પંચ મહાવન આદિ સૂત્રોક્ત ક્રિયાઓમેં પ્રવૃત્તિ કરના આસેવનશિક્ષા હૈ ।

એ પૂછાતાં ઉત્તર આપવાની વિધિ કહે છે—

તેમિઃ ૦ ઇત્યાદિ.

આત્મામાં સાવધાન, જિતેન્દ્રિય, મમસ્ત પ્રાણીઓતુ ઇત્યાણ કરવાવાળા,
અદલ અને આસેવન રૂપ શિક્ષાથી મુસંપન્ન અને ધર્મોપદેશ આપવામાં ચતુર,
આચાર્ય મહારાજ એ રાજા આદિને ધર્મની પ્રરૂપગા કરી સંભળાવે. કમે કરીને
સૂત્ર અને અર્થની શિક્ષા અદલુશિક્ષા કહેવાય છે. અને પંચ મહાવન આદિ સૂત્રોક્ત
ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ આસેવન શિક્ષા છે.

‘નિહુઓ’ ઇતિ પદેના સંપ્રાન્તતા, ‘દંતો’ ઇત્યનેન શબ્દાદિવિષયો-
પરતિઃ, ‘સંવ્વભૂયસુહાવહો’ ઇત્યનેન સર્વભૂતાભયકારિતા, ‘સિક્ષાણ સુમમાડતો’
ઇતિ પદેન જિજ્ઞાસુર્જ્ઞાનચારગોચરવિષયકયાવન્મગ્નસમાધાનશક્તિમતા, ‘વિય-
ક્ત્વણો’ ઇત્યનેન ચ દ્રવ્યક્ષેત્રકાલમાવાભિજ્ઞતા, ઉત્તર્ગાપવાદવિવેકવત્તા ચ
સમાવેદિતા ॥૩॥

(મૂલ્મ)

૧ હંદિ ! ૨ ધર્મત્થકામાણં, ૩ નિર્ગંધાણં ૪ સુણેદ મે ।

૫ આચારગોચરં ૬ ભીમં, ૭ સકલં ૮ દુરદિટ્ઠિયં ॥૪॥

(છાયા)

હન્દિ ! ધર્માર્થકામાનાં, નિર્ગંધાનાં શૃણુત મે ।

આચારગોચરં ભીમં, સકલં દુરધિષ્ટિત્વમ્ ॥૪॥

‘નિહુઓ’ પદસે સંપ્રમકા અભાવ, ‘દંતો’ પદસે શબ્દ આદિ વિષયોંકા શ્યામ,
‘સંવ્વભૂયસુહાવહો’ પદસે સમસ્ત જીવોંકો અભયદાન ‘સિક્ષાણ સુમમાડતો’ પદસે
આચારકે વિષયમેં જિજ્ઞાસુ દ્વારા કિયે જાનેવાલે સર્વ પ્રશ્નોંકા ઉત્તર દેનેકી શક્તિ,
‘વિયક્ત્વણો’ પદસે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવકા જ્ઞાન ઓર ઉત્તર્ગ અપવાદ માર્ગકા વિવેક
પ્રગટ કિયા હે ॥૩॥

નિહુઓ શબ્દથી સંપ્રમનો અભાવ, દંતો શબ્દથી શબ્દાદિ વિષયનો
ત્યાગ, સંવ્વભૂયસુહાવહો પદથી સમસ્ત જીવોને અભયદાન, સિક્ષાણસુમમાડતો
પદથી આચારના વિષયમાં જિજ્ઞાસુ દ્વારા પૂછતા સર્વ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવાની
શક્તિ, વિયક્ત્વણો પદથી દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળભાવનું જ્ઞાન અને ઉત્તર્ગ અપવાદ માર્ગનો
વિવેક પ્રકટ કર્યો છે. (૩)

(टीका)

‘हंदि’ इत्यादि—

‘हन्दि’ इत्यव्ययं कोमलामन्त्रणे, तेन भो देवानुमिषाः । धर्मार्थ-
कामानां=धर्मः श्रुतचारित्रलक्षणः स एवार्थः प्रयोजनं धर्मार्थः, तं कामयन्ते=
चाञ्छन्तीति धर्मार्थकामाः=श्रुतचारित्रधर्माभिलाषिणस्तेषां, निर्ग्रन्थानां=साधूनां
धीमं=भयङ्करं कर्मशत्रून् मतीतिभावः, दुरधिष्ठितं=दुर्धर्मे कातरैर्दुराराध्यमित्यर्थः,
सकलं=निरवशेषम् आचारगोचरं=ज्ञानक्रियालक्षणं मे=मम सकाशात् मृणुत=
आकर्णयत, (हंदि) इति पेदन कोमलसंवोधनमुक्तं, तदन्तरेण श्रोतारो दत्तावधाना
न भवन्ति । ‘ धम्मत्थकामाणं, निग्गंधाणं ’ इति पदद्वयेन मोक्षाकाङ्क्षित्वेऽपि

आचार्य उत्तर देते हैं—

‘हंदि’ इत्यादि ।

हे देवानुमिष ! श्रुत चात्रिरूप धर्मकी चाञ्छा करनेवाले निर्ग्रन्थ का कर्म-
शत्रुओंके लिए भयंकर अर्थात् कर्मनाशक और कायर जिसकी आराधना नहीं कर सकते,
ऐसे संपूर्ण आचार गोचर (ज्ञानचात्रि) को मुहुरे मुनो।

‘हंदि’ यह कोमल आनंत्रण है इससे यह प्रकट किया है कि मधुर संवोधन
के बिना श्रोता उपदेश में मन नहीं लगाने । ‘ धम्मत्थकामाणं निग्गंधाणं ’ इन दो पदोंसे

आचार्य उत्तर आपे छे.

हंदि. इत्यादि.

हे देवानुमिष ! श्रुत चात्रि रूप धर्मकी वाञ्छना करनेवाले निर्ग्रन्थना कर्म-
शत्रुओंके भाटे भयंकर अर्थात् कर्मनाशक, अने कायर जेनी आराधना करी शकता
नहीं, जेवा संपूर्ण आचारगोचर (ज्ञानचात्रि) में भारी पालेथी सांझी.

हंदि जे आनंत्रण आनंत्रण छे, जेथी जेम प्रकट छथुं छे ते मधुर संवो-
धन बिना श्रोता उपदेशमें मन लगाना नही. धम्मत्थकामाणं निग्गंधाणं जे जे

વાહ્યાધ્યન્તરપરિગ્રહરહિતાનામેવ આચારગોચરં પરમશ્રેયસ્કરં મનુજનમેવનીયં
તેતિ મૂન્યતે ।

અથ ચ દ્વિતીયગાથાયાં ભવન્નચ્છેદોપાદાનપુરસ્સરં પ્રશ્નસદ્ધાવેડગ્રામ્મ-
ન્નચ્છેદમનુપાદાય ‘ધર્મતથકામાણં નિગમ્ન્યાગં’ इतिपદद्वયં પુરસ્કૃત્વતામાચાર્યાણાં
સ્વાભિમાનાભાવથ ચોધ્યતે ।

‘આચારગોચરં’ इति પદેન મશ્નાનુરૂપવાચ્યમયોગેણ સ્વાગમપરિ-
ભાષયા ચ નિજ્ઞામૂનાં શ્રવણાનુરાગો ચિવર્ધતે इति ધ્વનિતમ્ । ‘મીમં’ इति
પદેનાચારગોચરવતાં સાધુસિદ્ધાનાં સચિથે કર્મમૃગા ન સ્થાનું મમવન્તીતિ ઘોતિતમ્ ।

यह व्यक्त किया है कि मोक्षका इच्छुक होनेपर भी उन्हीं का आचार गोचर
परम कल्याणकारी और आराधनीय होता है, जो बाध्याध्यन्तर परिग्रहसे मुक्त
होते हैं ।

દૂસરી ગાથામે ભવન્ (આપ) શબ્દકા પ્રયોગ કરકે પ્રશ્ન કિયા થા, ફિતુ
ઉત્તરમે આચાર્યને ‘હમારા’ એસે ન કહકર ‘નિર્ગમ્ન્ય સાધુઓંકા’ એમા કહા હૈ, ઇસે
સ્વઅભિમાનકા અભાવ પ્રગટ હોતા હૈ । ‘આચારગોચરં’ પદમે યહ ધ્વનિત હોતા હૈ કિ
પ્રશ્નકે અનુકૂલ વાચ્ય પ્રયોગસે ઓર આગમકો પરિભાષાસે શ્રોતાઓંકા મુનને મે અનુગમ
વદતા હૈ । ‘મીમં’ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ આચાર ગોચરવાળે સાધુ સિંહાંકે મામને

પદોથી એમ વ્યક્ત કર્યું છે કે મોક્ષના ઇચ્છુક હોય છતાં પણ તેમના આચાર-
ગોચર પરમ કલ્યાણકારી અને આરાધનીય હોય છે, જે બાધ્યાધ્યન્તર પરિગ્રહમાં
મુક્ત હોય છે.

બીજી ગાથામાં ભવન્ (આપ) શબ્દનો પ્રયોગ કરીને પ્રશ્ન કર્યો હતો,
ફિતુ ઉત્તરમાં આચાર્યે ‘અમારા એમ ન કહેતા નિર્ગમ્ન્ય સાધુઓના’ એમ કહ્યું
છે, એથી સ્વાભિમાનનો અભાવ પ્રગટ થાય છે આચારગોચર પદથી એમ ધ્વનિત
થાય છે કે પ્રશ્નને અનુકૂળ અને આગમની પરિભાષાથી શ્રોતાઓનો અનુરાગ
સંભળવામાં વધે છે. મીમં શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે આચારગોચરવાળા

‘समन्ते’ इत्यनेन संपूर्णकथनमन्तरेण तत्त्वनिर्णयो न सम्यग् भवतीत्यावेदिनम् । ‘दुरहिद्रियं’ इति पदेन गुरुकर्मणामयोग्यानां च दुःसंख्यमेतन्, न तु लघुकर्मणाम्. इति व्यक्तीकृतम् ॥४॥

॥ मूलम् ॥

भाचारगोचरस्य गौरवं प्रदर्शयति—

नन्यत्वं परिसं युतं, जे लोए परमदुश्चरं ।

विपुलद्वानभाजिनः, न भूतं न भविष्यति ॥५॥

॥ छाया ॥

नान्यत्र ईदृशम् उक्ते, यन् लोके परमदुश्चरं ।

विपुलस्थानभाजिनः, न भूतं न भविष्यति ॥५॥

॥ टीका ॥

‘नन्यत्वं’ इत्यादि—

विपुलस्थानभाजिनः=विपुलो महाफलमोक्षहेतुत्वात्संयमस्तस्य स्थानं

कर्मरूपी हिरन नहीं छहर सकते । ‘समन्ते’ पदसे पूरा कथन किये बिना तत्त्वका निर्णय नहीं हो सकता, यह प्रगट किया है, तथा ‘दुरहिद्रियं’ पदसे यह सूचित किया गया है कि भाचारका पावन करना गुरुकर्म (भारी कर्मवाले) जाँवोको कठिन है और लघुकर्मों जाँवोको सुलभ है ॥४॥

अब भाचार गोचरका गौरव (महत्त्व) बताने हैं—

नन्यत्वं इत्यादि ।

अन्वङ्ग चारित्र पालनेवाले अथवा अनन्त सुखका स्थान होनेसे विपुल स्थान जो

आधु सिंहानी सामे कर्मरूपी हरषु जिला रही शक्तां नथी. समन्ते शब्दधी ऐभ प्रकट क्युं छे के पूरे कथन र्था बिना तत्त्वनो निर्णय यद शक्ता नथी दुरहिद्रियं शब्दधी ऐभ सूचित क्युं छे के आचारनु पावन करुं शुद्धर्मी (भारैकर्मी) छवोने भारे कठिन छे, अने लघुकर्मी छवोने भारे सुलभ छे. (४)

इसे आचारगोचरनु गौरव (महत्त्व) बतावे छे—

नन्यत्वं इत्यादि.

अन्वङ्ग चारित्र पालनारा अथवा अनन्त सुखनु स्थान होवाधी विपुल

મજને ઇત્યેવં શીલઃ વિપુલસ્થાનભાગી તસ્ય,=અવળંચારિત્રવન ઇત્યર્થઃ । યદા-
 અનન્તસુખાસ્પદત્વાદ્ વિપુલસ્થાનં મોક્ષઃ તં મજને ઇત્યેવં શીલસ્તમ્ય વિપુલ-
 સ્થાનભાગિનઃ=મોક્ષાભિલાષિણઃ; માધોઃ ઈદ્ગમ્=પ્રવંધિમાચારગોચરમ્ અન્યત્ર=
 જિનશામનાદન્યસ્મિન્ શાસને નોક્તં=ન પ્રતિપાદિતં યત્=યસ્માન્કારણાન્
 લોકે=જગતિ પરમદુઃખરં=અતિદુષ્કરમ્ અસ્તિ; અનો જિનશામનાદન્યાત્ર ન
 ભૂતં નાપિ ભવિષ્યતિ; અન્યત્ર રાગદ્વેષસમ્બન્ધિતત્વાદીદ્ગમાચારગોચરમ્, અતી-
 તાનન્તકાલે કદાપિ ન પ્રાદુર્ભૂતં, તથૈવાનાગતકાલે કદાપિ ન પ્રકટીભવિષ્યતિ,
 ભૂતભવિષ્યતોરૂપાદાનેન તન્મધ્યવર્તિનિ વર્તમાનકાલેઽપિ ન વિચરતેઽન્યથેતિ ભાવઃ ।
 જિનશામને તુ રાગદ્વેષરહિતત્વાત્તન્મતિપાદિતમાચારગોચરમનુપમમિતિ ભાવઃ ॥૫॥

॥ મૂલ્યમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
 મધુદ્ગવિયત્તાણં, વાહિયાણં ચ જ ગુણા ।
 ૭ ૮ ૧૦ ૧૧ ૬ ૪
 અર્ધ્વંદુષ્ટિયા કાયવ્વા તં મુણેદ જદા તદા ॥૬॥

॥ છાયા ॥

સક્ષુદ્ધકવ્યક્તાનાં, વ્યાધિતાનાં ચ યે ગુણાઃ ।
 અવળંડાસ્ફુટિતાઃ કર્તવ્યાઃ તન્ શૃણુત યથા તથા ॥૬॥

મોક્ષ ઉસકે અભિલાષી મુનિયોકા યેસા આચાર જિન શાસનકે સિવાય અન્યત્ર નહીં કહા
 ગયા હૈ । ઇસલિણ યદ આચાર સંસાર મેં અનન્ત દુષ્કર હૈ । અતઃ યદ આચારગોચર
 રાગદ્વેષરહિત જિન શાસનકે સિવાય અન્યત્ર ન કમી પ્રગટ હુઆ હૈ, ન કમી હોમા
 ઓર ન વર્તમાન કાલમેં હૈ ॥૫॥

સ્થાન જે મોક્ષ એના અભિલાષી મુનિઓનો એવો આચાર જિનશાસન સિવાય
 અન્યત્ર કહેવામાં આવ્યો નથી તેથી એ આચાર સંસારમાં અત્યંત દુષ્કર છે
 એટલે આ આચારગોચર રાગદ્વેષ રહિત જિનશાસન સિવાય અન્યત્ર કયાય પ્રકટ
 થયો નથી, કદિ પ્રકટ થશે નહિ અને વર્તમાન કાળમાં પ્રકટ નથી (૫)

॥ टीका ॥

‘समुद्भूत’ इत्यादि—

समुद्भूतकव्यक्तानां=बालकसहितवृद्धानां बालानां वृद्धानां चेत्यर्थः।
 क्षुद्रका द्रव्यभावभेदाद् द्विविधाः, तत्र द्रव्यक्षुद्रका अल्पवयस्काः, भावक्षुद्रकाः=
 अनधीतागमाः, व्यक्ताः=वृद्धान्तेऽपि द्विविधाः, तत्र द्रव्यवृद्धाः=वयोवृद्धाः, भाव-
 वृद्धाः=अखिलागमतत्त्वविज्ञाः व्याधितानां=आसकासादिरोगग्रस्तानां चकाराद-
 व्याधितानां च साधूनां ये गुणा वक्ष्यमाणलक्षणा यथा=येन प्रकारेण अख-
 ण्डाऽस्फुटिताः=अखण्डाश्च तेऽस्फुटिता इति विग्रहः। तत्राखण्डाः देशविराधना-
 रदिताः, अस्फुटिताः=सर्वविराधनाविरदिताः कर्तव्याः=आराधनीयाः, तथा=तेन

‘समुद्भूत’ इत्यादि —

क्षुद्रक (बालक) दो प्रकारके हैं—(१) द्रव्यक्षुद्रक और (२) भावक्षुद्रक।
 अल्पवय (उमर) वालोंको द्रव्यक्षुद्रक और शास्त्रोंका अध्ययन न करनेवालोंको भाव-
 क्षुद्रक कहते हैं।

वृद्ध भी दो प्रकारके हैं—(१) द्रव्यवृद्ध और (२) भाववृद्ध। वयोवृद्धोंको
 द्रव्यवृद्ध तथा समस्त शास्त्रों में निष्णानोंको भाववृद्ध कहते हैं।

ऐसे बालक और वृद्ध माधुओंके तथा धाम स्वांसी आदि रोगोंमें प्रमित साधुभा
 तथा नीरोम माधुओंके अर्थात् सबके जो देशविराधना रहित तथा सर्वविगधना रहित
 गुण होते हैं—आराधनीय हैं उन्हें—मुनी। तात्पर्य यह है कि—बालक और वृद्ध माधुओंको

समुद्भूत, इत्यादि.

क्षुद्रक (बालक) के प्रकारका है (१) द्रव्यक्षुद्रक और (२) भावक्षुद्रक
 अल्पवयवालाके द्रव्यक्षुद्रक और शास्त्रोंमें अध्ययन न करनेवालोंके भावक्षुद्रक
 होते हैं

वृद्ध पक्ष के प्रकारका है (१) द्रव्यवृद्ध और (२) भाववृद्ध। वयोवृद्धोंके
 द्रव्यवृद्ध और समस्त शास्त्रोंमें निष्णान होय तबमें भाववृद्ध होते हैं

ऐसे बालक और वृद्ध माधुओंके तथा धाम स्वांसी आदि रोगोंमें प्रमित
 साधुओंके तथा नीरोम माधुओंके अर्थात् सर्वका, जो देशविराधना रहित
 तथा सर्वविगधना रहित गुण होते हैं वे आराधनीय हैं, वे सांनिध्य, तात्पर्य

મકારેણ 'તત્' इत्यव्ययम्, अत्र प्रक्रान्तपरामृष्टान् गुणानित्यर्थः । शृणुत=आकर्ण-
यत, बालवृद्धादिभिः सर्वावस्थायु गुणानामखण्डनं समाश्रयनीयमिति
भावः ॥६॥

• (मूलम्)

૧ ૪ ૫ ૬ ૨ ૧ ૭
દમ અટ્ટ ય ઠાળાઈ, જાઈ બાલોવરજ્ઞડ ।

૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
તત્થ અન્નપરે ઠાળ, નિર્મથનાડ મસ્સડ ॥૭॥

॥ છાયા ॥

દશ અઠી ચ સ્થાનાનિ યાનિ બાલોપરાધ્યતિ ।

તત્રાન્યતરસ્મિન્ સ્થાને નિર્મથનત્વાદ્ ભ્રમ્યતિ ॥૭॥

॥ ટીકા ॥

‘દસ’ इत्यादि—

બાલઃ=વિવેકવિકલઃ યાનિ દશ અઠીચ=અષ્ટાદશ સ્થાનાનિ=વક્ષ્યમાણાનિ
આશ્રિત્ય અપરાધ્યતિ=આગમોક્તવિધિનાડનનુતિષ્ઠન્ સંયમં વિરાધ્યતિ, તત્ર=
તેષ્વષ્ટાદશસુ સ્થાનેષુ મધ્યે, અન્યતરસ્મિન્ સ્થાને=અન્યસ્થાનેપિ સ્થાને પ્રમાદી સાધુઃ

સબ અવસ્થાઓ મેં અસ્રણડ ઓર અસ્ફુટ ગુર્ણાંકા હી પાલન કરના ચાહિય ॥૬॥

‘દસ અટ્ટય’ इत्यादि—

જો બાલ (અજ્ઞાની) આગે કહેં હુણ અષ્ટાદશ સ્થાનોં મેં દોષ લગાકર સયમકી
વિરાધના કરતા હૈ, અષ્ટાદશ સ્થાનોં મેં સે કિમી ઈક સ્થાન મેં મી પ્રમાદકા સેવન કરતા

એ છે કે-ગાળક અને વૃદ્ધ સાધુઓએ સર્વ અવસ્થામાં અખડ અને અસ્ફુટ
ગુણોનું જ પાલન કરવું જોઈએ (૬)

દમ અટ્ટય-ઇત્યાદિ. જે ગાળ (અજ્ઞાની) આગળ કહેલા અઠાર સ્થાનોમા
દોષ લગાડીને સંયમની વિરાધના કરે છે, અઠારમાંથી કેાઇ એક સ્થાનમાં પણ

निर्ग्रन्थत्वात्=चारित्रधर्मात् भ्रंश्यति=पच्युतो भवति, द्रव्यलिङ्गवत्त्वेऽपि निश्चयन-
यैनासाधुत्वमापद्यते इत्यर्थः ॥७॥

संस्त्यष्टादश स्थानानि निर्दिशति—

(मूलम्)

१ २ ३ ४
वयल्लकं कायल्लकं अकल्पो गृहिभायणं ।

५ ६ ७ ८ ९
पलियंकनिसज्जा य सिणाणं सोहवज्जणं ॥८॥

(छाया)

व्रतपट्कं कायपट्कं अकल्पो गृहिभाजनम् ।

पर्यङ्कनिपथाच्च स्नानं शोभा वर्जनम् ॥८॥

(टीका)

‘वयल्लकं’ इत्यादि—

व्रतपट्कं=प्राणातिपातादिरात्रिभोजनान्तविरमणलक्षणम् ६, कायपट्कं=
पृथिव्यादिकायपट्कस्वरूपम् ६, अकल्पः=साधुनामकल्पनीयम् (१), गृहिभाजनम्=

है, वह निर्ग्रन्थधर्मसे भ्रष्ट हो जाता है। अर्थात् द्रव्यसे साधुका वेप रत्नपर से
निश्चयनयसे असाधुता आजाती है ॥७॥

‘वयल्लकं’ इत्यादि ।

प्राणातिपात विरमणसे लेकर रात्रिभोजनविरमण तक उह व्र (६) का
पृथिवी आदि उह काय (६) साधुओंके लिए अकल्पनीय (१), गृहिभाजे के

प्रमाणसे वेपन करे छे, ते निर्ग्रन्थ धर्मधी भ्रष्ट थी नय छे. अर्थात् द्रव्यसे
साधुना वेश राखवा छतां पछे निश्चय नयधी असाधुता आजे कर छे. (३)

वयल्लकं. इत्यादि. प्राणातिपात विरमणधी छे. यदि वेपन विरमण
सुधीनां छे व्रतो (६), तथा पृथिवी आदि छे काय (६). अकल्पने छे असाधुता
(१), गृहिस्थानां संसा आदिनां वासछे (१), आदि ५३३३ ॥८॥

ગૃહસ્થાનાં કાંમ્યાદિમયમાનનમ્ (૧), પર્વદ્ભૂઃ=પર્વદ્ભૂતોઃ (૧), નિપત્તિઃ=નિપત્તિઃ ગૃહસ્થાના-
માસનમ્ આસન્યાદિકમ્ (૧), સ્નાનં=દેશતઃ સર્વતો વા (૧), ગોમા=વસ્ત્રાભરણા-
દિના શરીરમણ્ડનં ચ (૧), વર્તનમ્ ઇત્યમ્યાકન્પાદૌ સર્વત્રાન્વયઃ । એતાનિ અષ્ટા-
દશ સ્થાનાનિ તીર્થકરોક્તવિધિનિપેથયોરનાનરણાઽઽચરણાભ્યાં દૂષિતાનિ ભવન્તિ,
યથાઽઽદેશમનુપાલ્લનેન તુ એતાનિ સમારાધિતાનિ ભવન્તિ, યથા-વ્રતપટ્કં,
કાયપટ્કં ચ યથાવિધ્યનુપાલ્લનેન સંયમમ્થાનાનિ, અકન્પાદીન્યપિ નિપેથવાત્પાનુ-
પાલનાય, તદ્વર્તનં સંયમમ્થાનાનાન્યેવ ભવન્તિ ॥૮॥

(મૂલમ્)

૧ ૮ ૧ ૧૦ ૬ ૧૧
તત્થિમં પદમં ઢાળં મહાર્ચરેણ દેમિયં ।

૨ ૫ ૩ ૩ ૪
અર્દિસા નિઝણા દિદ્ધા સવ્વભૂણ્ણુ સંજમો ॥૯॥

આદિકે વર્તન (૧) સ્નાન પર્વદ્ભૂતોઃ આદિ (૧) ગૃહસ્થોકે આસન્દી (કુર્મી) આદિ આમન
(૧) વિભૂષા આદિકે લિપ્ત એક દેશ યા સર્વ દેશમે સ્નાન કરના (૧) વસ્ત્ર અલંકારમિ
શરીરકો શોભિત કરના (૧) એ અષ્ટાદશ સ્થાન છે ।

इनमें से तीर्थकर भगवान् ने जिनका पालन करने का उपदेश दिया है उनका
पालन-न करने से तथा जिनका निषेध किया है उनका आचारण करने से दोष लगता है ।
सर्वज्ञ के वचनों के अनुसार पालन करने से इनकी आराधना होती है । जैसे छह व्रतों और
छह कार्यों का विधि के अनुसार पालन करने से वे संयम के स्थान हो जाते हैं और
अकन्प आदि का निषेधरूपसे पालन करने से अर्थात् उनका सेवन न करने से वे भी संयम
के स्थान हो जाते हैं । ॥८॥

પુરસ્કી આદિ આસન (૧) વિભૂષા આદિને માટે એક દેશે કરીને અથવા સર્વ દેશે
કરીને સ્નાન કરવું (૧) વસ્ત્રાલંકારોથી શરીરને શોભિત કરવું (૧) એ આદાર
સ્થાનો છે. એમાંથી તીર્થકર લગવાને બેનુ પાલન કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે
તેનું પાલન ન કરવાથી તથા જોનો નિષેધ કર્યો છે તેનું આચરણ કરવાથી દોષ
લાગે છે. સર્વજ્ઞનાં વચનને અનુસારે પાલન કરવાથી એને આરાધના થાય છે.
જેમકે છ વ્રતો અને છ કાર્યનું વિધિ અનુસાર પાલન કરવાથી તે સંયમના સ્થાન
બની જાય છે, અનેક અકન્પ આદિનું નિરવધરૂપે પાલન કરવાથી અર્થાત્ એનું સેવન
ન કરવાથી તે પણ સંયમનાં સ્થળ બને છે. (૮)

(ત્રાયા)

તત્રેદં પ્રથમં સ્થાનં મહાવીર્યેણ દેનિતમ્ ।

અહિંસા નિપુણા દદ્રા મર્વભૂતેષુ સંયમઃ ॥૧॥

(ટીકા)

‘તત્થિમં’ ઇત્યાદિ—

તત્ર તેષુ અદ્રાદશસુ સ્થાનેષુ અહિંસા=ન હિંસા=અહિંસા, મર્વભૂતેષુ=પૃથિવ્યા-
દિસકલપ્રાણિષુ સંયમઃ=પરદુઃખપ્રહાણેન્દ્રા દયા તત્ત્વરૂપેત્યર્થઃ । અનેનાહિંસાયા
અક્ષયં પ્રદર્શિતમ્, તેન પ્રાણવ્યપરોપણવત્તેન, પ્રાણમંકટાન્મોચનં ત્રેતિ કલ્પિતમ્ ।
એવં કીદમીત્યાદિ-નિપુણેતિ । નિપુણા=મહત્કાર્યમાધિકા અનન્તમુખપ્રાપ્તિકેત્યર્થઃ,
મહાવીર્યેણ દદ્રા=કેવલજ્ઞાનેન માધ્યાનજ્ઞતા અતર્ણ દદમ્=અહિંસાઅક્ષયં પ્રથમં સ્થાનં
દેનિતં=કથિતમ્ ।

‘તત્થિમં’ ઇત્યાદિ । આ અદ્રાદશ સ્થાનો મેં મેં પૃથિવીકાય આદિ કે પ્રાણીકા
સ્વરંગેરના ન કરને ઓ પ્રાણીઓ કા મંકટ દૂર કરને કી રૂઝાકરૂપ સંયમ કો અહિંસા
કહતે હૈ । વદ અહિંસા અનન્ત મુખ કો પ્રાપ્તિ કરતો હૈ એમા ભગવાન્ મહાવીર્ય સ્વામીને
કેવલજ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ દેસા હૈ । અતર્ણ અહિંસા કો પહલા સ્થાન કહા હૈ । અથવા
મનસ્ત પ્રાણીઓ કા સંયમ (રક્ષણ) અહિંસા મેં હી હોતા હૈ । અહિંસા કે સિવાય અન્યત્ર
નહીં હોતા, હમો સે ભગવાન્ મહાવીર્ય ને સાધુઓ કે દાગ સંદોષ આહાર કા પરિહાર કરને
સે વિશેષ સામર્થ્યવાલી અહિંસા કો કેવલજ્ઞાન દ્વારા એમા દેસા હૈ કિ મહો ધર્મ કા સાધન
હૈ । ઇતરિય અહિંસા કો પહલે સ્થાન મેં કહા હૈ ।

તત્થિમં-ઇત્યાદિ. એ અદ્રાદશ સ્થાનોમાંથી પૃથિવીકાય આદિના પ્રાણીનું
અપરાધથી ન કરવાથી અને પ્રાણીઓનું મંકટ દૂર કરવાની ઇચ્છાથી સંયમને
અહિંસા કહે છે. એ અહિંસા અનન્ત મુખની પ્રાપ્તિ કરાવે છે એવું ભગવાન્
મહાવીર્ય સ્વામીએ કેવલજ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ જોયું છે. તેથી કરીને અહિંસાને
પહેલું સ્થાન કહ્યું છે. અથવા જ્યાં પ્રાણીઓના સંયમ (રક્ષણ) અહિંસામાં જ
ધાય છે, અહિંસા સિવાય અન્યત્ર યત્ના નથી. તેથી ભગવાન્ મહાવીર્ય સાધુઓદ્વારા
સંદોષ આહારનો પરિહાર કરવાથી વિશેષ સામર્થ્યવાળી અહિંસાને કેવલ જ્ઞાનદ્વારા
એમ જોય છે કે આજ ધર્મનું સાધન છે. તેથી અહિંસાને પહેલા સ્થાનમાં
કરી છે.

॥ टीका ॥

‘मन्वे’ इत्यादि—

सर्वेऽपि=समस्ता, अपि जीवाः=त्रसस्थावरलक्षणा जन्मिनः, जीवितुं=दीर्घकालं निरुपद्रवं माणान् धारयितुं स्थायुषोऽव्यण्डितत्वमिति भावः, उच्छन्ति-अभिलषन्ति, किन्तु मर्तुं=माणान् परित्यक्तुं नेच्छन्तीति पूर्वण सम्बन्धः, तस्माद् हेतोः घोरं=घोरनरकादिदुःखकारणान् दारुणं, णं=तं प्राणिवधे=पृथिव्यादि-जीवजातस्य स्वस्वकर्मानुसारेण मन्त्रव्यमाणानां विघटनीकरणं जीवघात-मित्यर्थः, निर्ग्रन्थाः=माधवः वर्जयन्ति=परित्यजन्ति सर्वमाणातिपातादुपरता भवन्तीत्यर्थः ॥

‘निर्ग्रन्था’ इति पदेन परिग्रहरहिता एव अहिंसां सर्वथाऽनुपालयितुं प्रभवन्तीति सूचितम् ॥११॥

अथद्वितीयम्यानमाह—

॥ मूलम् ॥

१ ५ ९ ३ ८ ९ १० ११
अथण्डा परडा वा, कोडा वा नड वा मया ।

१२ १ २ ४ १५ १४ १३ १६
हिमगं न मुमं पूया नो वि अन्नं वयावप ॥१२॥

मन्वे जीवा इत्यादि । मव जीव जीवित रहने की अभिलाषा रखने हैं कोई जीव मरना नहीं चाहता इसलिए उनका व्यवरोध करना घोर अर्थात् नरकादि का दुःख दाता होने से सर्वद्वन्द्व है । अतः निर्ग्रन्थ साधु उनका त्याग करने हैं—वे सर्व-प्राणानिपान से विगत होते हैं ।

‘निर्ग्रन्था’ पदमे यद् सूचित किया है कि परिग्रह से रहित ही अहिंसा का सर्वथा पटन कर सकते हैं ॥११॥

मन्वेजीवा-इत्यादि अथा अथो अयिन रहेवानी अभिलाषा नां छे, कोड लय भरवा अन्धता नहीं, तंधी अेनु व्यपरोपण करतु अे यार छे अर्थात् नरकादिनु दुःख आपनार होअने लय कर छे तंधी अे निर्ग्रंथ माधु तेनो त्याग करे छे, ते सर्व-प्राणानिपानथी विन्त थाय छे निर्ग्रन्था शब्दथी अेअ सूचित कथुं छे ते चित्तथी अहित होय तेअ अहिंसां नवथा प्राप्त करी शके छे (११)

(छाया)

आत्मार्थं वा परार्थं वा क्रोधाद् वा यदि वा भयाद्
हिंसकं न मृषा ब्रूयात् नो अपि अन्यं वादयेत् ॥१२॥

(टीका)

‘अपणद्धा’ इत्यादि—

आत्मार्थं=स्वनिमित्तं मृषा=असत्यं न ब्रूयात् यथा अग्लान्तवेऽपि ग्लानो-
ऽहमित्यादि’ परार्थं वा=अन्यनिमित्तं वा मृषा न ब्रूयात् यथा अवसन्नपार्थस्थादि-
साधुसम्मानार्थम् ‘अयं क्रियापात्रमित्यादि’ । यद्वा—यस्य कस्यचन दुश्चरित्रस्य
कृते ‘अयं सचरित्र इत्यादि’ क्रोधाद्वा=अपमानादिकारणवशाद्वा यथा—
‘नीचस्त्वमित्यादि । उपलक्षणमेतन्मानादीनाम्, मानात्—अतपस्वित्वेऽपि
‘अहं तपस्वीत्यादि । मायातः— भिक्षाटनादिसामर्थ्यसत्त्वेऽपि ‘नाहं
समर्थोऽस्मि मम्यातुमित्यादि । लोभात्—यथा मशस्तान्नादिलभे सति शृङ्ग-

अब दूसरा स्थान बताते हैं—अपणद्धा इत्यादि । बीमार न होने पर भी ‘मैं
बीमार हूँ’ इत्यादि अपने निमित्त असत्य भाषण न करें । अवसन्न पार्थस्थ आदि साधुका
सन्मान करने के लिए ‘यह क्रियापात्र है’ ऐसा, अथवा किसी दुश्चरित्र को सचरित्र
कहना आदि, परके निमित्त असत्य भाषण न करें । ‘तू नीच है’ इत्यादि क्रोध वश असत्य
न बोलें । उपलक्षण से—‘मैं तपस्वी हूँ’ इस प्रकार मानकृपायसे असत्य वचन न कहें ।
गोचरी आदि जाने को सामर्थ्य होने पर भी ‘मुझमें चलनेका सामर्थ्य नहीं है’ इस प्रकार

इसे बीजुं स्थान बतावे छे : अपणद्धा— इत्यादि. जिमार न होवा छतां
पण्डु ‘हुं’ जिमार पुं’ इत्यादि पोताने निमित्ते असत्य भाषण न करे. अवसन्न
पार्थस्थ आदि साधुनुं सन्मान करवाने भाटे ‘आ क्रियापात्र छे’ ओहुं, अथवा
कोउ दुश्चरित्रने सचरित्र कहैवा आदि परने निमित्ते असत्य भाषण न करे. ‘तू
नीच छे’ इत्यादि क्रोधवश असत्य न बोले. उपलक्षणधुरी ‘हुं’ तपस्वी पुं’ ओ
प्रक्षरे मानकृपायधी असत्य वचन न करे. गौचरी आदि भाटे जानुं सामर्थ्य
होवा छतां पण्डु ‘आरामां याववानुं सामर्थ्य नही’ ओ प्रभाते मृषा

स्याप्यन्तप्रान्ताहारस्य विषये- 'अशुद्धमिदमित्यादि' । भयान्-यथा कृतपापः प्रायश्चनादिभयान् 'मया नेदं कृतमित्यादि मृषा न दृष्यान्, हिंसकं वा=परस्पर-
दोषादकं वा वचनं न दृष्यान् स्वयम्, अन्यमपि नो वादयेन्=मृषा वक्तुं नादिशेत्,
अन्यं वा मृषावदन्तं नानुमोदयेदिति भावः ॥१२॥

तृतीयस्थानमाह—

॥ मृत्युम् ॥

२ ३ १ ४ ५
मुमावाओ उ लोममि मन्वमाहडि गरिडिओ ।

७ ८ ९ १० ११
अविस्सामो य भूयाणं तम्हा मोमं विवज्जण् ॥१३॥

॥ छाया ॥

मृषावादस्तु लोके सर्वमाधुमिर्गहितः ।

अविशामश्च भूतानां तस्माद् मृषा विवर्जयेत् ॥१३॥

माया में मृषाभाषाका प्रयोग न करे । अन्य प्रान्त आहार को अशुद्ध (अमर्या) बना देना आदि लोभमें अनृत (अमर्य) उच्चारण न करे । पाप कर्म करने पर भी प्रार्थान के भयसे अमर्य भाषण न करे । तथा परको पीडा उपजानेवाली भाषा न बोले । यह सब प्रकार का अमर्य अमर्य में न बोलावे तथा अमर्य बोलते हुए को भला न समझे अर्थात् उसकी अनुमोदना न करे ॥१३॥

आयानि प्रयोग न करे अन्य प्राय आहारमें अशुद्ध मनावये आदि प्रकारे द्वेषादी अन्यत्र उच्चारण न करे पापकर्म कृत्वा भूता पक्ष प्रायश्चित्तना अथवा अन्यत्र आयान् न करे तथा परको पीडा उपजानेवाली भाषा न बोले आ मर्य अशुद्ध अमर्य अथवा पाने न आचार्य तथा अमर्य आशुनाशने लगे न लगे अर्थात् द्वेषी अनुमोदना न करे ॥१३॥

॥ ટીકા ॥

‘મુક્તાવાઓ’ ઇત્યાદિ—

લોકે=સકલસંસારે મુક્તાવાદસ્તુ=અમન્યમાપનં તુ સર્વસાધુભિઃ
સાધયન્તિ=નિર્વાણમાધકાન યોગાનિતિ યદ્વા સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ-
રન્નત્રપચલેન મોક્ષમાર્ગમિતિ, અથવા નિરુક્તવ્યુત્પન્નયા મોક્ષમાર્ગ પ્રતિગન્ધતાં
મહાયકા ભવન્તીતિ સાધવઃ, સર્વમાર્ગ ગન્ધયોઃ, પ્રાકૃતે ‘મન્વ’ ઇતિ રૂપસન્વાન્
સાર્વાઃ=સર્વદાસ્તેચ ને સાધવઃ, સાર્વમાધવઃ, ન્યાયમ્ય સમાનતાતીર્થકરા અપિ
સાધુપદેન વ્યવહિયન્તે, યદ્વા-સર્વે ચ ને સાધવઃ સર્વસાધવઃ=ગણધરાદયઃ યદિવા
માર્વાઃ સર્વજ્ઞાઃ સાધવઃ=મુનયસ્તૈર્ગૃહિતઃ=લોકલોકોત્તરોભયવિધાનર્થપરંપરાજન-
કન્વાન્નિન્દિતઃ, ભૂતાનાં=જીવાનામ્ અવિશ્વામઃ=અશ્રદ્ધેયઃ તસ્માદ્દેતોઃ મૃષા=મૃષા-

મુક્તાવાઓ ઇત્યાદિ । મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવવાને માટે યોગો કરી સાધના કરવાને માટે અથવા
સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન ઓર સમ્યક્ચારિત્ર દ્વારા મોક્ષ માર્ગ કે સાધક અથવા મોક્ષ માર્ગ
મેં ગમન કરવાને માટે મન્ય પ્રાણિયો કે સહાયક કો સાધુ કહેતા હૈ । તથા સર્વજ્ઞ ભગવાન્
કો અથવા ગણધરો કો તથા સામાન્ય સાધુઓ કો સર્વસાધુ કહેતા હૈ । મૃષાવાદ સમસ્ત
સંસાર મેં સર્વ સાધુઓ (ગણધરો) દ્વારા અથવા સર્વજ્ઞ દ્વારા તથા સાધુઓ દ્વારા ગૃહિત હૈ
અર્થાત્ લૌકિક ઓર લોકોત્તર મેં વિવિધ અનર્થો કા કારણ હોવાને સે નિન્દિત હૈ । મૃષાવાદી
પર કિસીકા વિશ્વાસ નહીં રહતા, અતઃ ઉસકા પરિચય કરવા ચાહિય । આશય યહ હૈ

મુક્તાવાઓ- ઇત્યાદિ- મોક્ષ પ્રાપ્ત કરાવનારા યોગોની સાધના કરાવનારા
અથવા સમ્યગ્ જ્ઞાન સમ્યગ્ દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્રદ્વારા મોક્ષમાર્ગના સાધક
અથવા મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કરનારા, ભવ્ય પ્રાણીઓના સહાયકને સાધુ કહે છે
તથા સર્વજ્ઞ ભગવાનને અથવા ગણધરને તથા સામાન્ય સાધુઓને સર્વસાધુ કહે
છે. મૃષાવાદ સમસ્ત સંસારમાં સર્વ સાધુઓ (ગુરુધરો) દ્વારા અથવા સર્વજ્ઞદ્વારા તથા
સાધુઓદ્વારા ગૃહિત છે, અર્થાત્ લૌકિક અને લોકોત્તરમાં વિવિધ અનર્થોનું કારણ
હોવાથી નિન્દિત છે. મૃષાવાદી પર કોઇનો વિશ્વાસ રહેતો નથી. એટલે એનો

वादं विवर्जयेत्परित्यजेत् । अयं मृषावादो हि निखिलमहापुरुषैर्निन्दितश्चाज्ञान-
रणीय इति भावः ॥१३॥

(मूलम्)

१ ३ २ ४ ५ ६ ७ ८
चित्तमंतमचित्तं वा अप्यं वा अहं वा बहु ।

९ १० १२ ११ १३
दंतसोहणामित्तं वि, उगहं से अजादपा ॥१४॥

(छाया)

चित्तवद् अचित्तवद् वा अल्पं वा यदि वा बहु ।

दन्तशोषनमात्रमपि अवग्रहं तस्य अपाच्छिन्ना ॥१४॥

(टीका)

‘चित्तमंत’ इत्यादि—

चित्तवद्=मचित्तं शिष्यादिकम् अचित्तवद्=अचित्तं ब्रह्मपादादिकम्
अल्पम्=मूल्यप्रमाणाभ्यां मूल्यम्, तत्र मूल्यतोऽल्पम्-एरण्डकाष्ठादिकं, प्रमाण-
तोऽर्कनूलादिकं, यदिवा बहु=मूल्यतः प्रमाणतश्च, तत्र मूल्यतो बहु हीरकमस्मा-

हि यद् मृषावाद समस्त महापुरुषां द्वारा निन्दित है । अतः उसका आचरण करना नहीं
चाहिए ॥१३॥

चिन्तमंत इत्यादि । तं अप्यणा इत्यादि । शिष्यादि सचित्त, ब्रह्मपात्र आदि
अचित्त, एरण्ड काष्ठ आदि-मूल्यमे अल्प, आककी रुई आदि प्रमाणमे अल्प, हीरा की मम्म

परित्याग करनेवा कोइको आशय को छु डे को मृषावाद सर्व महापुरुषोंद्वारा
निन्दित छे, कोइको कोनु आशयवा करने न कोइको ॥१३॥

चित्तमंत- शिष्यादि तथा तं अप्यणा- शिष्यादि सचित्त, ब्रह्म
पात्रादि अचित्त, को-छानुं लाकड़ आदि मूल्यमा अल्प, आकशानुं इ आदि
प्रमाणमा अल्प, हीराकी मम्म आदि मूल्यमा बहु, यथै-देकुं आदि प्रमाणमा

देकं, प्रमाणतो बहु मृत्पिण्डपापाणादिकं, किं बहुना दन्तशोधनमात्रमपि=दन्त-
शोधनोपयोगि तृणमपि से=तस्य वस्तुस्यामि इत्यर्थः, अत्रग्रहम् अनुज्ञाम् अया-
चेन्वा=अग्रहीन्वा, अम्योत्तरगाथया सम्बन्धः ॥१४॥

(मूलम्)

१ ३ ४ ५ ६ ७ ८
तं अप्पणा न गिण्हंति नो वि गिण्हावए परं ।

११ १२ १३ १४ १५ १६
अन्नं वा गिण्हमाणं पि नाणुज्जाणंति संजया ॥१५॥

॥ छाया ॥

तत् आत्मना न गृह्णन्ति नो अपि ग्राहयेत् परम् ।

अन्यं वा गृह्णन्तमपि नानुज्जाणन्ति संजयाः ॥१५॥

॥ टीका ॥

‘तं’ इत्यादि—

तत्=पूर्वोक्तं वस्तु संजयाः=माधवः आत्मना स्वयं न गृह्णन्ति नोपाददते, नापि
परेण=अन्येन ग्राहयन्ति, गृह्णन्तमन्यमपि वा नानुज्जाणन्ति=नानुमोदयन्ति ॥१५॥
चतुर्थे स्थानमाह—

॥ मूलम् ॥

३ ४ ५ ६
अव्वंभच्चरियं वारं पमायं दुरहिट्ठियं ।

१ २ ३ ४
नायरंति मुणी लोए भेयाययणवज्जिणो ॥१६॥

आदि मूल्यसे बहु, देला, पत्थर, आदि प्रमाणसे बहु, अधिक क्या-दांत शोधनका तृण
भी स्वामीकी आज्ञा लिये बिना संजयी न स्वयं ग्रहण करते हैं, न दूसरे से ग्रहण
कराते हैं, न ग्रहण करते हुए की अनुमोदना करते हैं ॥१४॥१५॥

जहु, वधादे शुं ! दांत पोतवानुं तल्लुज्जुं पल्लु तेना स्वामीनी आज्ञा लीधा
बिना संजयीआ स्वयं अल्लु करता नथी, जीनत पोसे अल्लु करावता नथी अने
अल्लु करतारनी अनुमोदना करता नथी ॥१४-१५॥

॥ छाया ॥

अब्रह्मचर्यं घोरं प्रमादं दुरधिष्ठितम् ।

नाचरन्ति मुनयो लोके भेदायतनवर्जिनः १६॥

॥ टीका ॥

‘अब्रह्मचरियं’ इत्यादि—

भेदायतनवर्जिनः=भेदः=चारित्र्यभङ्गः तस्यायतनम्=आश्रयः प्राणातिपातनादि, सर्वथा चारित्र्योन्मूलनहेतुत्वात् तद्वर्जिनः चारित्र्यभङ्गभीरवः मुनयः=जैनाज्ञापमाणकाः लोके=जगति घोरं=घोरदुःखोत्पादकत्वात् प्रमादं=प्रमादजनकम् अनवधानतोत्पादकम् चित्तव्यामोहकत्वेन सदसद्विवेकापहारकत्वात्, दुरधिष्ठितम् दुष्परिणाममित्यर्थः, जन्मजरामरणसंकुलानन्तसंसारपरिभ्रमणहेतुत्वात् । अब्रह्मचर्यम् अकुशलानुष्ठानरूपं मैथुनमित्यर्थः, नाऽऽचरन्ति=न सेवन्ते । ‘घोरं’ इति पदेन हिंसादिदारुणकर्मकारणता सूचिता । ‘प्रमादं’ इति

चौथा स्थान कहते हैं—‘अब्रह्मचरियं’ इत्यादि ।

चारित्र्यका सर्वथा विराधक प्राणातिपात प्रवृत्ति से भीत भिक्षु संसार में घोर दुःखोंके जनक, सब अमर्त्य के विवेक से विकल बनाकर अनवधानता रूप प्रमाद-का पैदा करने वाले जन्म जरा मरणकी पीडा (दुःख) से भोग हुए अपारसंसारमें बार बार परिभ्रमण करानेके कारण-दुष्फलदाता, अब्रह्मचर्य का कदापि सेवन नहीं करने, ‘घोर’ पदमें यह सूचित किया है कि अब्रह्मचर्य हिंसा आदि अनेक दारुण कर्मोंका कारण है ।

शेष स्थान कहे छे—अब्रह्मचरियं—इत्यादि—चारित्र्यकी सर्वथा विराधना करनेवाला प्राणातिपात आदिभी पड़ीता भिक्षु, संसारमा घोर दुःखोंका जनक, सब असत्ता विवेकधी विकल जनावीने अनवधानताइय प्रमादने पैदा करनेवाला जन्म जरा मरणकी पीडाधी अरेला अपार संसारमां बार बार परिभ्रमण करावताना कारणइय, दुष्फलदाता जेवा अब्रह्मचर्यनु सेवन कदापि करतो नथी. घोर शब्दधी जेम सूचित कियुं छे के अब्रह्मचर्य हिंसा आदि अनेक दारुण कर्मोंका कारण छे.

पदेन तत्सेवकपाणिज्यामोहकत्वं प्रदर्शितम् । 'दुरहिद्विषं' इत्यनेन कटुविपाकता प्रकटीकृता ॥१६॥

(मूलम्)

३ १ २ ४
मूलमेयमहम्मस्त महादोपसमुत्तयम् ।

५ ८ ६ ९ ७
तम्हा मेहुणसंसगं निर्गंथा वज्जयंति पं ॥१७॥

॥ छाया ॥

मूलमेतदधर्मस्य महादोपसमुत्तयम् ।

तस्मात्प्रैथुनसंसर्गं निर्ग्रन्था वर्जयन्ति तं ॥१७॥

॥ टीका ॥

'मूलमेय' इत्यादि—

एतद्=अमृतचर्यम् अधर्मस्य=सावधानुष्ठानस्य मूलं=बीजं, महादोप-
समुत्तयं=महादोषाणां बधवन्धनादिरूपाणां समुच्छ्रयः पुञ्जो यत्र तत् तयोक्तम्=
महादोषाणां पराशिरूपं, तस्मात्कारणान् निर्ग्रन्थाः=साधवः पं=त प्राणानि-

'पमाय' पदसे यह प्रदर्शित किया है कि—उसका सेवन करने वाला प्राणी मूढ (विवेक
विकल) बन जाता है । 'दुरहिद्विषं' पदसे अमृतचर्य को नारकादि कटु फलका दाता
बनाया है ॥ १६ ॥

'मूलमेय' इत्यादि । यह अमृतचर्य अधर्मका मूल है, तथा बधवन्धनादि महा-
दोषों को उत्पन्न है । इस कारण अमृत उन प्राणानिपात प्रकृति पाशोंको पैदा करने वाला

पदसे शाब्दिकी सेम प्रदर्शित कियुं छे छे सेनु सेवन करनेवा आदमी मूढ (विवेकविकल)
बनी जाय छे । दुरहिद्विषं शाब्दिकी अमृतचर्यसे नारकादि कटुफलका दाता बनाव्युं
छे (१६)

मूलमेय, इत्यादि, से अमृतचर्य अधर्मका मूल छे, तथा बधवन्धनादि
महादोषाणी जाय छे से करने करने से प्राणानिपात आदि पाशसे पैदा

પાતાદિપાપકલ્યાપકારણતયા મૈથુનસંસર્ગ=વનિતાલાપનન્કયાનદગ્ધમન્દ્રનિર્ગમના-
 દિકં વર્જયન્તિ=પરિત્યજન્તિ । ‘અહમ્મસ્મ મૂલમ્’ इत्यनेनाप्रक्षमेति-
 पापमक्षयो न भवति मुहुर्मुहुरशुभभावनाद्दुर्गोत्पत्तेरवश्यमाविन्वादिनि मृगितम् ।
 ‘महादोससमुत्सर्ग’ इति पदेन सकलव्रतमङ्गमङ्गः प्रकटितः । ‘मेहुणसं-
 गमं’ इत्यनेनैकस्या अपि कस्याभिद् वृत्तेर्भेदे व्रतमालिष्यमावेदितम्, ‘निगमं’
 इति पदेन अप्रक्षयवर्ज्यवर्जका एव निर्ग्रन्था भवितुमर्हन्तीत्यावेदितम् ॥१७॥

પ્રથમસ્થાનમાહ—

(મૂલમ્)

૧ ૪ ૧ ૧ ૩ ૧ ૬
 વિદ્યુમ્ભાસં લોભં તિહં મપિ ચ ફાણિયં ।

૧૧ ૨ ૧૦ ૧૩ ૧
 ન ને સંનિદિમિચ્છંતિ નાયપુત્રવધોરયા ॥૧૮॥

મૈથુન સંસર્ગ—અર્થાત્ સ્ત્રિયો કે સાથ બેઠક વાર્તાલાપ કથા અપ્પોપાક્ષોં કા દેસના આદિ
 કા પરિત્યાગ કરતે હૈં । ‘અહમ્મસ્મ મૂલં’ પદસે યહ પ્રકટ કિયા હૈ કિ—અપ્રક્ષમેવૈકે
 પાપોં કા અન્ત નહીં હો સકતા, કયોંકિ વાર વાર અશુભ ભાવના રૂપી અદ્ભુતોંકી ઉત્પત્તિ
 અવશ્ય હોતી હૈ । ‘મહાદોસસમુત્સર્ગ’ પદસે સકલ વ્રતોં કા મહ પ્રદર્શિત કિયા હૈ ।
 ‘મેહુણસંસર્ગ’ સે વ્રતચર્ય કી કિસીં મી વાઙ કા મગકરને સે વ્રતોં મેં મલિનતા પ્રગટ કી
 હૈ । ‘નિગમં’ પદસે યહ વ્યક્ત કિયા હૈ કિ—અપ્રક્ષયર્થકા ત્યાગીં હી નિર્ગમ્ય હો
 સકતા હૈ ॥ ૧૭ ॥

કરનારા મૈથુન સંસર્ગ — અર્થાત્ સ્ત્રીઓની સથે બેસીને વાર્તાલાપ કથા
 અંગોપાંગોને ભોવાં-આદિને પરિત્યાગ કરે છે અહમ્મસ્મ મૂલં એ પદથી એમ પ્રકટ
 કર્યું છે કે — અપ્રક્ષયર્થનાં પાપોને અત આવી શકતો નથી, કારણકે વાર વાર
 અશુભ ભાવનારૂપી અંકુરોની ઉત્પત્તિ અવશ્ય થાય છે મહાદોસસમુત્સર્ગ પદથી
 સર્વવ્રતોને ભંગ પ્રદર્શિત કર્યો છે મેહુણસંસર્ગ થી પ્રક્ષયર્થની કોઇ પણ વાડને
 ભંગ કરવાથી વ્રતોમાં મલિનતા પ્રકટ કરી છે નિગમં શબ્દથી એમ વ્યક્ત કર્યું
 છે કે— અપ્રક્ષયર્થનો ત્યાગી નિર્ગમ્ય થઇ શકે છે ॥૧૭॥

(लाया)

विदमुद्देशं लवणं तैले सर्पिश्च फाणितम् ।

न ते संनिधिमिरुन्ति ज्ञातपुत्रवचोरताः ॥१८॥

(टीका)

‘ विड ’ इत्यादि—

ज्ञातपुत्रवचोरताः=ज्ञातः निद्रार्थभूयस्तस्य पुत्रः ज्ञातपुत्रः=वर्धमान-
स्वामी तस्य वचति=वचने रताः=तत्पराः प्रवचनाराधका-इत्यर्थः ते=निर्ग्रन्थत्वेन
प्रसिद्धाः साधवः विडम्=गोमूत्रादिपक्ववर्णविशेषः, ‘ विडलवणं ’ इति भाषायाम्,
उद्देशं=समुद्रलवणम्, लवणं=सामान्यलवणम्, अत्र सर्वं लवणमचित्तमेव निषि-
ध्यते, सचित्तस्य तु साधूनामप्राप्तत्वेन सर्वथा तदभावेः, तैलम्=तिलादिसमुत्पन्नं,
सर्पिः=घृतं, फाणितं=द्रवगुडः, उपलक्षणमेतदशनादीनाम्, एतेषांपूर्वाक्त-
वस्तूनां संनिधिम् समु=सम्पक् प्रकारेण निधीयते स्थाप्यते आत्मा अनेन दुर्गता-

पांचवें स्थानका प्रतिपादन करते हैं :—

‘ विड ’ इत्यादि । ज्ञातपुत्र भगवान् वर्धमान स्वामी के वचन की आराधना-
करनेमें तत्पर निर्ग्रन्थ मुनिराज—विड लवण, समुद्री लवण, तथासामान्य लवण की संनिधि
करने की इच्छा भी नहीं करते । यह सब अचित्त नमककी संनिधिका त्याग समझना
चाहिए । क्यों कि सचित्त नमक साधुओं की सर्वथा त्याग्य है, तथा तैल, घी, गीलागुड,
और गुड मात्र, उपलभ्यते समस्त अशनादि वस्तुओं की संनिधि का त्याग करते हैं ।
आत्मा जिससे नरक आदि दुर्गति को प्राप्त होता है उसे संनिधि कहते हैं । संनिधि दो

पांचमा स्थाननु प्रतिपादन करे थे :—

विड— इत्यादि— ज्ञातपुत्र लवणान् वर्धमान स्वामीनां वचनोनी आराधना
करवानां तत्पर निर्ग्रन्थ मुनिराज विड लवण, समुद्रनु लवण (मीडु) तथा सामान्य
लवणयी संनिधि करवानां पक्ष इच्छा करे नहि, ये यही ज्ञातनां अचित्त लवणनी
संनिधिने त्याग समझवे। सचित्त लवण तो साधुओंने सर्वथा त्याग्य होय थे,
येर रीते तैल, घी, नरम गोल आने गोल मात्र, उपलब्धयी यही अशनादि
वस्तुओंनी संनिधिने त्याग साधुओंने करे थे, आत्मा नेयी नरक आदि दुर्गतिने

વિતિ સંનિધિઃ । આત્મદુર્ગતિમાપન્નસંગ્રહઃ ; મ દ્રવ્યભાવભેદાદ્વિધા, તત્ર દ્રવ્ય-
 મંનિધિઃ, રાત્રાવશનાદીનાં મંસ્થાપનમ્, ભાવમંનિધિસ્તુ-ક્રોધાદિસંગ્રહસ્તમુખ્ય-
 મપિ સંનિધિ નેચ્છન્તિ=નામિચ્છન્તિ । સંનિધેરિચ્છામાત્રમપિ ન કુર્વન્તીત્યર્થઃ ।
 સિદ્ધમાત્રમપિ રાત્રી ન સ્થાપયેદિતિ ભાવઃ । 'નાયપુત્રવધોરયા' ઇતિ પદેન
 જિનાજ્ઞાસમારાધકા એવ મંનિધિવર્જકા ભવન્તીતિ વ્યુત્પન્ને ॥૧૮॥

સંનિધિદોષમાહ—

॥ મૂલમ્ ॥

૨ ૧ ૩ ૧૪ ૬ ૭
 લોહસ્તેસશુકામે મત્રે અન્નપરામવિ ।

૪ ૫ ૮ ૯ ૧૧ ૧૩ ૧૨ ૧૦
 જે સિયા સંનિધિકામે ગિહી પન્વણ ન સે ॥૧૯॥

(છાયા)

લોભસ્યૈવઃ અનુસ્પર્શઃ મન્યે અન્યરત્નમપિ ।

યઃ સ્યાન્ સંનિધિ કામયતે મૃદ્ધી મત્રજિતો ન સઃ ॥૧૯॥

પ્રકાર કી હૈ (૧) દ્રવ્ય સનિધિ, ઓર (૨) ભાવ સંનિધિ । રાત્રિમેં લવણ આદિકા સંગ્રહ
 કરના દ્રવ્યસનિધિ હૈ; ક્રોધ આદિકા સંગ્રહ કરના ભાવસંનિધિ હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ
 કિ સીધમાત્ર મી રાત્રિ મેં નહીં રસ્તના ચાહિળ । (નાયપુત્રવધોરયા) પદસે યહ સૂચિત
 કિયા હૈ કિ—અર્હન્ત ભગવાન્ કી આજ્ઞાકે આરાધક અનગાર હા સંનિધિકા પરિહાર કર
 સકતે હૈ ॥ ૧૮ ॥

પ્રાપ્ત થાય છે તેને સંનિધિ કહે છે સંનિધિ એ પ્રકારની છે (૧) દ્રવ્ય સનિધિ
 (૨) ભાવ સંનિધિ રાત્રે લવણ આદિના સંગ્રહ કરવો એ દ્રવ્ય સંનિધિ છે. ક્રોધ
 આદિના સંગ્રહ કરવો એ ભાવસંનિધિ છે. તાત્પર્ય એ છે કે જરા જોડણું લવણ
 પણ રાત્રે રાખવું ન જોઇએ નાયપુત્રવધોરયા પદથી એમ સૂચિત ક્યું છે કે—
 અર્હન્ત ભગવાન્ની આજ્ઞાના આરાધક અનગારોજ સંનિધિનો પરિહાર કરી
 શકે છે ॥૧૮॥

(टीका)

‘लोहस्स’ इत्यादि—

एषः=संनिधिः लोभस्य=असन्तोषात्मकाऽऽत्मविभावपरिणामस्य अनुस्पर्शः=प्रभावः, अतः यः स्यात्=कदाचित् अन्यतरमपि=एकमपि संनिधिं कामयते=इच्छति स गृही=गृहस्थः न तु मग्नजितः न तु साधुः इत्यहं मन्ये=निधिनोमि, लोभस्य चारित्र्यविफलकारितया तत्प्रभावसमुद्भावितासंनिधिसेवनपरस्य साधो-गृहस्थसमग्रवृत्तित्वेनासाधुत्वमापततीति तीर्थंकरैस्तथा संमतत्वादिति भावः ॥१९॥

ननु संनिधेः परिवर्जनीयत्वे साधूनां वस्त्रादिधारणमपि संनिधिदोषा-क्रान्तत्वेन परिवर्जनीयं स्यादत आह—‘जंपी’ त्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
जंपि वत्थं च पायं वा कंवलं पायपुंछणं ।

८ ९ १० ११ १२
तं पि संजमलज्जट्ठा, धारंति परिहरंति य ॥२०॥

संनिधि के दोष कहते हैं—‘लोहस्से’ इत्यादि ।

यह—संनिधि लोभका प्रभाव है इसलिए जो किसीभी समय किसी तरह का संनिधिकी अभिलाषा करता है वह गृहस्थ है साधु नहीं है । ऐसाही मानना है । तात्पर्य यह है कि लोभ चारित्र्यका विनाश करने वाला है, अतः लोभके प्रभाव में उत्पन्न होने वाली संनिधिका सेवन करने वाला साधु गृहस्थके समान वृत्तिमान होने से असाधु हो जाता है । इसलिए संनिधिका त्याग करना चाहिए ॥ १९ ॥

संनिधिना दोषो हरि उ- लोहस्से- इत्यादि—

आ संनिधि दोलना प्रभाव छे, तेथी ले छोट पणु समये छोट तरेडनी संनिधिनी अभिलाषा करे छे ते गृहस्थ छे, साधु नथी, लोभ हुं मानुं हुं. तात्पर्य ये छे उ दोल चारित्र्यना विनाश करनाइं छे, तेथी दोलना प्रभावथी उत्पन्न भवारी संनिधिनुं सेवन करनाइं साधु गृहस्थानी समानवृत्तिवाला होवाथी असाधु भनी अथ छे तेथी संनिधिना त्याग करवा लेइये ॥१९॥

॥ છાયા ॥

યદપિ વસ્ત્રં ચ પાત્રં વા કમ્બલં પાદમોઽઙ્ગનમ્ ।
તદપિ સંયમલજ્ઞાર્થં ધારયન્તિ પરિહરન્તિ ચ ॥૨૦॥

.. ॥ ટીકા ॥

‘જંપિ’ इत्यादि—

यदपि वस्त्रं च पात्रं वा कम्बलं पादमोङ्गलनं=रजोहरणं वा धारयन्ति=स्त्री-
कुर्वन्ति, परिहन्ति=संयमनिर्वाहकत्वेन सेवन्ते धानूनामनेकार्थत्वात् तदुपभोगं
कुर्वन्तीत्यर्थः, साधव इति शेषः । तदपि संयमलज्ज्ञार्थं=संयमश्च लज्जा च संयमलज्जे,
तदर्थं=तयोरनुपालनार्थम् । संयमः=चारित्र्यं तन्निर्वाहार्थं पात्रादि, गृहस्थभाजना-
दौ भोजनादिवर्जनात्; स्वनिश्चितपात्राद्यन्तरेण संयमपालनं कर्तुमशक्यम्, मृत्पादि-
दर्शने वस्त्ररहितस्य साधोर्गर्हणीयतापत्तिस्तेन च निर्लज्जताप्रवचनलघुतादयो
दोषा आपतन्तीति लज्जानुपालनार्थं वस्त्रधारणमिति सूत्रार्थः । अथवा संयम एव

સનિધિ યદિ ત્યાગ્ય છે તો મનિધિમે સંમિલિત હોને સે વસ્ત્ર આદિ કા ધાગના
મી ત્યાગ્ય ઠહેરગા સો કહતે હૈ—જંપિ इत्यादि । જો વસ્ત્ર પાત્ર કંબલ ઓર રજોહરગ
ધારણ કરતે હૈં યા સેવન કરતે હૈં उनका संयम और लज्जाके लिए ही उपभोग करते है
અર્થાત્ પાત્ર આદિ સંયમ કે નિર્વાહ કે લિષ્ટ હૈ । ક્યોંકિ ગૃહસ્થ કે માજન આદિમેં ભોજન
કરને કા નિષેધ હૈ । અપનો નેસરાય કે પાત્ર વિના સંયમ કા પાલન હોના અમંમવ હૈ ।
તથા સ્ત્રિયોં કે દેસને પર વસ્ત્ર રહિત ગર્હેણીય હોતા હૈ ઓર હમ કારણ સે નિર્લજ્જતા પ્રવચન-
લઘુતા આદિ દોષ આજાને હૈં । હમલિષ્ટ લજ્જા કા પાલન કરને કે લિષ્ટ વસ્ત્ર ધારણ ક્રિયે

જો સનિધિ ત્યાગ્ય છે તો સનિધિમાં સમિલિત હોવાથી વસ્ત્ર આદિને
ધારણ કરવાં એ પણ ત્યાગ્ય ઠહે, તેથી કહે છે— જંપિ० इत्यादि જે વસ્ત્ર પાત્ર
કંબલ અને રજોહરણ ધારણ કરે છે યા સેવન કરે છે તે સંયમ અને લજ્જાને
માટેજ ઉપભોગ કરે છે. અર્થાત્ પાત્ર આદિ સંયમના નિર્વાહને માટે છે. કારણ
કે ગૃહસ્થના વાસણ આદિમાં ભોજન કરવાનો નિષેધ છે. પોતાની નેસરાયના
પાત્ર વિના સંયમનું પાલન થવું અસંભવિત છે. તેમજ સ્ત્રીઓના દેખના વસ્ત્ર-
રહિત રહેવું ગર્હણીય બને છે, અને એ કારણથી નિર્લજ્જતા પ્રવચન-લઘુતા
આદિ દોષ લાગે છે એથી લજ્જાનું પાલન કરવા માટે વસ્ત્ર ધારણ કરવામાં

લજ્જા, સંયમલજ્જા, સંયમવતાં શાસ્ત્રવિરુદ્ધાચરણે લજ્જાદર્શનાત્સંયમે લજ્જાત્વો-
પચારઃ । તદર્થે સર્વમેવ વસ્ત્રાદિ ધારયન્તીત્યાદિ ॥૨૦॥

નનુ સાધુનાં વસ્ત્રપાત્રાદિગ્રહણોપભોગકરણે કયં ન પરિગ્રહદોષાપત્તિઃ ?
ઇત્યાશંકાયમાહ—

(મૂલમ્)

૫ ૩ ૪ ૬ ૨ ૧

ન સો પરિગ્રહો વુત્તો નાયપુત્તેણ તાઙ્ણા ।

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૨ ૧૧

મુચ્છા પરિગ્રહો વુત્તો ઇય વુત્તં મહેસિણા ॥૨૧॥

॥ છાયા ॥

ન સ પરિગ્રહ ઉક્તઃ જ્ઞાતપુત્રેણ ત્રાયિણા ।

મૂચ્છા પરિગ્રહ ઉક્તઃ ઇત્યુક્તં મહર્ષિણા ॥૨૧॥

॥ ટીકા ॥

‘નમો’ ઇત્યાદિ—

ત્રાયિણા=ભવભ્રમણભયાત્સ્વપરરક્ષકેણ જ્ઞાતપુત્રેણ શ્રીમહાવીરસ્વામિના

જાતે હૈં । અથવા સંયમી યદિ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ આચરણ કરતે હૈં તો ઊનમેં લજ્જા દેસ્તી જાતી
હૈ, ઇસસે સંયમમેં લજ્જાકા ઉપચાર હોતા હૈ । એસા ઉપચાર કરને સે યહ અર્થ નિકલતા
હૈ કિ—સંયમ રૂપી લજ્જા કે લિપે વસ્ત્ર આદિ ધારણ કરતે હૈં ॥૨૦॥

વસ્ત્ર પાત્ર આદિકા ગ્રહણ ઓર ઉપભોગ કરને સે સાધુઓં કો પરિગ્રહ કા દોષ
કયોં નહોં લગતા ? ઇસ પ્રશ્ન કા સમાધાન કરતે હૈં (નસો) ઇત્યાદિ ।

સંસારભ્રમણ કે ભયસે સ્વપર કી રક્ષા કરને વાલે જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાન

આવે છે. અથવા જો સંયમી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે તો તેનામાં લજ્જા
જોવામાં આવે છે, તેથી સંયમમાં લજ્જાને ઉપચાર ધાય છે એવો ઉપચાર
કરવાથી એવો અર્થ નીકળે છે કે— સંયમરૂપી લજ્જાને માટે તેઓ વસ્ત્રાદિ
ધારણ કરે છે. ॥૨૦॥

વસ્ત્ર પાત્ર આદિનું ગ્રહણ અને ઉપભોગ કરવાથી સાધુઓને પરિગ્રહનો
દોષ કેમ નથી લાગતો ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન કરે છે.— નસો ૯ ઇત્યાદિ—

સંસાર ભ્રમણના ભયથી સ્વપરની રક્ષા કરવાના જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર

સઃ=નિર્મલવસ્ત્રાદિપ્રહણોપભોગઃ પરિપ્રહઃ નૌક્તઃ=પરિપ્રહત્વેન ન પ્રતિપાદિતઃ, વસ્ત્રાદિધારિત્રપુષ્ટાલમ્બનત્યાન્, કિંતુ મૂર્છા=વસ્ત્રપાત્રાયાસક્તિઃ સૈવ પરિપ્રહઃ ઉક્તઃ= પરિપ્રહત્વેન કથિતઃ, इति=एवं महर्षिणा=कृपिराजेन श्री मुधर्मस्वामिना जम्बू-स्वामिने प्रति उक्तम्=अभिहितम् ॥२१॥

નવુ અર્કિચનાનાં વસ્ત્રાદિમુલ્યલેખેન તદવાપ્ત્યે તદાસક્તિર્દશ્યત એવ, તર્હિ વસ્ત્રાદિમતામનુભુતેતત્તજનિતમુલ્યાનાં તદિરદમનિચ્છતાં તત્રાસક્તિરનિવાર્યેતિ સાધુનાં વસ્ત્રાદિધારણેઽપિ કુતો ન મૂર્છાવત્ત્વમ્ ?

इत्याशङ्कयामाह—

તે નિર્દોષ વસ્ત્ર આદિકા પ્રહણ કરના પરિપ્રહ નહીં બતાયા છે. ક્યોંકિ વસ્ત્ર આદિ ચારિત્ર કે પુષ્ટાલમ્બન હૈં કિંતુ વસ્ત્ર પાત્ર આદિ મેં આસક્તિરૂપ મૂર્છાકો પરિપ્રહ કહા છે. એસા કથન શ્રીમુધર્મસ્વામીને જમ્બૂસ્વામીકે પ્રતિ કિયા છે ॥ ૨૧ ॥

हे गुरुमहाराज ! अर्कचिन्तांको (जिनके पास कुछ भी नहीं है ऐसे दीन हीन जनोंको) वस्त्रादि जन्य सुखकी प्राप्तिके लोभसे वस्त्रादि में आसक्ति देखी जाती है । तो वस्त्रादि के धारी—यस्त्रादि जन्य सुखको भोगने वालों को तथा उनका त्याग करने की इच्छा न रखने वालों को उन (वस्त्रादिमें) आसक्ति होना अनिवार्य है । अतएव वस्त्रादि रखने पर भी साधु मूर्छावान कहां नहीं होने । इस प्रश्नका समाधान करते हैं— ‘सन्वयु-वहिणा इत्यादि ।

ભગવાને નિર્દોષ વસ્ત્રાદિનુ શ્રદ્ધણુ કરણુ એને પરિશ્રદ્ધ કહ્યો નથી. કારણુ કે વસ્ત્રાદિ ચારિત્રનાં પુષ્ટાલમ્બનો છે, કિંતુ વસ્ત્રપાત્રાદિમાં આસક્તિરૂપ મૂર્છાને પરિશ્રદ્ધ કહ્યો છે એવું કથન શ્રી મુધર્મ સ્વામીએ જમ્બૂ સ્વામીની પ્રતિ કયું છે ॥૨૧॥

હે ગુરુમહારાજ ! અર્કચિન્તામાં (જેમની પામે કાઈ પણ નથી એવા દીન-હીન જનોમાં) વસ્ત્રાદિજન્ય મુખની પ્રાપ્તિના લેાભથી વસ્ત્રાદિમાં આસક્તિ જોવામાં આવે છે. તો વસ્ત્રાદિને ધારણુ કરનારાઓને-વસ્ત્રાદિ જન્ય મુખને લેાગવનારાઓને તથા તેનો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા ન રાખનારાઓને એ વસ્ત્રાદિમાં આસક્તિ થવી એ અનિવાર્ય છે એટલે વસ્ત્રાદિ રાખવા છતાં પણ સાધુ મૂર્છાવાન કેમ નથી થતા ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન કરે છે — સન્વયુવહિણા- ઇત્યાદિ—

॥ मूलम् ॥

१ २ ४ ११

मन्वन्वुवृद्धिणा वृद्धा संरक्षणपरिग्रहे ।

३ ५ ७ ८ ९ १० ८

अवि अप्पणो वि देहम्मि नायरन्ति ममाइयं ॥२२॥

॥ छाया ॥

सर्वत्रोपधिना वृद्धाः संरक्षणपरिग्रहे ।

अपि आत्मनोऽपि देहे नाचरन्ति ममन्वम् ॥२२॥

॥ टीका ॥

‘मन्वन्वु’ इत्यादि—

सर्वत्र=सर्वस्मिन् क्षेत्रकालादिके उपधिना=यथापत्त्यवगादिना मरिता अपि वृद्धाः=सम्यग्ज्ञानवन्तः अवगताचारनोचरा मूलप इत्यर्थः, आत्मनः=आत्म्य देहेऽपि=परममेवाम्पदे अरीरेऽपि ममन्वं=मूर्त्तां नाचरन्ति=नवृन्ति । किं पुनः संरक्षणपरिग्रहे=संरक्षणार्थे=परमकल्याणविष्कारपूर्वकपट्टनीरनिशायगतामात्रमप्येतान् नके परिग्रहे=वरायद्दीप्तारक्षणे किं पुनर्ममन्वन्वद्वा, अपितुनेत्यर्थः ।

सब क्षेत्र और सब काल में कल्पके अनुसार प्राप्त चर आदिमें मुक्तता आचार आचार के ज्ञानी मुनि अपने शरीर पर भी ममता नहीं करने तो परमकल्याणपूर्वक केंद्र पट्टनीर निषाय का रक्षाके लिए भाग्य किये जाने वाले वगैरह पर ममता की त्यागदा हो जाने की आ सकती है ।

सर्व क्षेत्र स्मिन् सर्व कालानां सर्वथे अनुसारं प्राप्त चरादिभिः मुक्ता वृद्धाः=सम्यग्ज्ञानवान् ज्ञानी मुनि आत्मना अरीरे पर वृद्ध ज्ञानना अन्ता नशी त्वा परम मूर्त्ता पूर्वक देवता वृद्ध उपनिषद्मयी ज्ञानने नशी धारण इत्यादि आचार आचार आचार के ज्ञानी मुनि अपने शरीर पर भी ममता नहीं करने तर्हि आचार के वृद्धादि देवता

‘બુદ્ધા’ इति पदेन मायो मूर्च्छानिदानं चारित्रमोहनीयतिमिरम् उदित-
सम्यग्ज्ञानभास्करकिरणविद्योतितान्तःकरणगगनानां मुनीनां समीपे नावस्थानु-
मीष्टे, किं पुनस्तत्कार्यभूतमूर्च्छावस्थानगङ्गा, अपि न नेति ध्वन्यते ॥२२॥
अथ पटुस्थानमाह—

॥ मूलम् ॥

१२ ७ १० ८ ९ ११
अहो निचं तवो कम्मं मच्चवुद्धेहि वन्नियं ।

१ २ ३ ४ ५ ६
जा य लज्जाममाविस्सी एगभत्तं च भोयगं ॥२३॥

॥ छाया ॥

अहो नित्यं तपः कर्म सर्वचुद्धैः वर्णितम् ।

या च लज्जाममावृत्तिः एकभक्तं च भोजनम् ॥२३॥

(टीका)

‘अहो’ इत्यादि—

या च लज्जाममावृत्तिः=लज्जा=सંયમः तस्याः समावृत्तिः=सम्यग्भावर्तनं
पुनःपुनरनुसन्धानं न तसंपादकत्वेनैकभक्तमपि संयमानुसन्धानपूर्वकमिति

‘बुद्धा’ पદસે यह ध्वનित होता है कि—सम्यग्ज्ञान रूपी मूर्ध की किरणों से
प्रकाशमान अन्तःकरण रूपी आकाशवाले मुनियों के समीप मूर्च्छाका मूल चारित्र-
मोहनीयरूपी तिमिर नहीं टट्टर सकता, तो उसका कार्य मूर्च्छा कैसे टट्टर सकती है, किंतु
नहीं टट्टर सकती ॥२२॥

છટા સ્થાન કહતે હૈ— ‘અહોનિચં’ इत्यादि ।

अहो ! जिन शासन की महिमा, कि एक भक्त अर्थात् सदा संयम का अनुसन्धान

ધનિન થાય છે કે- સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનાં કિરણોથી પ્રકાશમાન અન્તઃકરણરૂપી
આકાશવાળા મુનિઓની અમીપે મૂર્છાના મૂળરૂપ ચારિત્ર મોહનીયરૂપી તિમિર
રહી શકતું નથી, તો તેનું કાર્ય મૂર્છા કેવી રીતે રહી શકે ? અર્થાત્ રહી શકે
નહિ ॥૨૨॥

છઠું સ્થાન કહે છે— અહો નિચ્ચં ० इत्यादि—

अहो ! जिनशासननेो केवो महिमा छे, કે- એક ભક્ત અર્થાત્ સદા સંયમનું

योध्यम्। एकभक्तम् एकभक्तान्यभोजनं रात्रिभोजनाभावविशिष्टं दिवाभोजनम् ।
 एकाशनं वा, एकवारभोजनमित्यर्थः । यद्वा- लज्जाममा संयमानुरूपं संयमा-
 विरोधिनी वृत्तिः=निषिद्धा तन्त्ररूपम् एकभक्तं भोजनमित्यन्वयः । अथवा
 चकारद्वयेन द्वयं न विशेष्यविशेषणभावपन्नं, किन्तु पृथगर्थबोधकं, तथाच या
 च लज्जाममावृत्तिः=संयमानुरूपो व्यवहारः भिक्षाचर्यादिः च=अपिच एकभक्तम्=
 एकभक्तान्यं भोजनम्, एतद्द्वयं साधोर्नित्यं कर्म=मातृहिकी क्रिया सर्ववृद्धैः
 सकलतीर्थकरैः तपः वर्णितं=कथितम् । यद्वा-एतद्द्वयं सर्ववृद्धैः सर्वतीर्थकरैः
 साधोर्नित्यं=प्रतिममयसंप्रयमानं तपः वर्णितम् । अहो ? इदमाश्चर्यं यद्-एक-
 भक्ततदर्थभिक्षाचर्यादिसकलक्रियाकलापोऽपि साधोन्तपश्चर्यं च सिध्यतीति
 भावः ॥२३॥

रात्रिभोजनैषणाद्यपमाह—

(मूलम्)

संतिमे मृदुमा पाणा तमा अदृव याचरा ।

जातं रात्रौ अपासंतो कथमेपणीयं चरे ॥२४॥

॥ छाया ॥

सन्ति इमे मृक्ष्माः प्राणाः प्रमा अथवा म्याचराः ।

यान रात्रौ अपश्यन् कथमेपणीयं चरेत् ॥२४॥

रम्यता और दिनमें एक बार भोजन करना, अथवा दिनही में भोजन करना, इस प्रति दिन होने वाले कर्म (विद्या) को भी भगवानने तपश्चर्या कहा है । अथवा संयमसे अतिरिक्त एक भक्त करनेवाे अथवा संयमसे अतिरिक्त भिक्षाचर्यादि प्रत्येक विद्याके तथा एकभक्तभोजन रूप प्रतिदिन होनेवाले विद्याको भी भगवानने तप कहा है ॥२३॥

अनुरोधान् रात्र्युत्थानं दिवसयोः विरुद्धात् साधवः उच्यते, अथवा दिवसयोर्य
 केवलं उच्यते, ये प्रतिदिन यत्नान्ते ईर्ष्यादि भयं कथयन्ते तपश्चर्या
 इति ते अथवा संयमशीलवृद्धिर्वा येन कथयन्ते अथवा संयमशीलवृद्धिर्वा
 चर्याति प्रत्येक विद्याति तपः कथयन्ते अथवा प्रतिदिन यत्नान्ते विरुद्धे भयं
 कथयन्ते तप इत्युक्ते ॥२३॥

॥ टीका ॥

‘मंतिमे’ इत्यादि—

इमे=प्रत्यक्षं दृश्यमानाः सूक्ष्माः=अतिअधुतनवः त्रसाः=श्रीन्द्रियादयः
अथवा स्थावराः=स्थितिव्यादयः प्राणाः प्राणिनः सन्ति=विद्यन्ते ‘जाइ’ इति
प्राकृतन्वाचपुंसकम् । यान् प्राणिनः रात्री=रजन्याम् अपश्यन्=चक्षुर्गोचरत्वाभावा
दनवलोकयन् माधुः कथं=केन विधिना पृथगीयम् आधाकमादिदोषविशुद्ध-
मप्यन्नादिकं चरेत्=भुञ्जीत । रात्री विशुद्धेऽप्यन्नादिके जीवपातादिना सत्त्वानाम-
वश्यमुपचानाद्, तेषां चक्षुःपथानवतीर्णतया तद्विराधनाया दुर्वास्तत्वात् । सौरे
प्रकाशे यथा जीवाः सहजतो लक्ष्यन्ते, न तथा रात्री चान्द्रे सत्यपि प्रकाशे मयत्रे-
नापि लक्षिता भवन्तीति भावः ॥२४॥

गतिभोजनके दोष बताते हैं - संतिमे इत्यादि ।

ये प्रत्यक्ष दिशाई देने वाले सूक्ष्म त्रस और स्थावर प्राणी विद्यमान हैं ये प्राणी
मांसमें चक्षुर्गोचर के विषय नहीं होते किन्तु साधु रात्रिमें आधाकमादि दोषों से रहित आहार
के बिना भोग सकते हैं किन्तु नहीं भोग सकते । क्योंकि रात्रिमें प्राणीका उपमर्दन
अवश्य होता है । आहार भग्न हो विशुद्ध हो परन्तु उसमें जीव गिर जाते हैं । तो उनकी
विशुद्धता अवश्य होती है तब सूर्य के प्रकाशमें जीव सहज दिशाई देते हैं ये चन्द्रमा
के प्रकाशमें भागे गटा गटा कर देखने में भी नहीं लगते ॥२४॥

रात्रि निराश्रयता होना ज्ञात है— मंतिमे० इत्यादि—

जो प्रत्यक्ष दिशाता सूक्ष्म त्रस जिन स्थावर प्राणीका विद्यमान है तो
प्राणीका रात्रि अक्षुर्गोचरता विषय होता नहीं (दिखाता नहीं) तो पक्षी माधु रात्रि
आधाकमादि दोषोंकी वजह आश्रयन के लिये शीत जागती शके, अथवा न जागती
शके, जानू के लिये प्राणीका उपमर्दन करने चाय है आहार जैसे विशुद्ध होय,
परन्तु तब भी रात्रि रात्रि है, तो तबभी निराश्रयता करने चाय है जिन सूर्यता
प्रकाशमें जीव सहज जीवता जाय है, तब अद्वयता प्रकाशमा आश्रय जाती
न जायती परन्तु अश्रयता जायती नहीं ॥२४॥

रात्रिभोजनैषणादूपणान्यभिधाय रात्रौ भक्तपानादियग्रहणदूपणान्याह—

(मूलम्)

^१ उद^२उल्लं ^५वीजसंसक्तं ^४पाणा ^३निर्वहिया मद्भि ।

^७दिया ^६ताइं ^८विवज्जिज्जा ^९रात्रौ ^{१०}तत्थ ^{११}कथं ^{१२}चरे ॥२५॥

(छाया)

उदकाद्रिं वीजसंसक्तां प्राणा निपतिता महीम् ।

दिवा तान् विवर्जयेत् रात्रौ तत्र कथं चरेत् ॥२५॥

॥ टीका ॥

‘ उदउल्लं ’ इत्यादि—

उदकाद्रिं=सचित्तजलससिक्तां सचित्तजलप्रक्षेपेण वृष्ट्या वेतिभावः। वीज-
संसक्तां=शाल्यादियुक्ताम् । उपलक्षणमेतद्-हरितकायपुष्पादीनामपि । मद्भि=
भूमि, निपतिताः तदाधिताः प्राणाः प्राणिनः क्षीन्द्रियादयस्तिष्ठन्ति । ‘ ताइं ’
माकृतत्वात्प्रसङ्गमकत्वम् । तान् प्राणिन इत्यर्थः । दिवा=दिवसे विवर्जयेत् तद्विरा-
धनां परिहर्तुं शक्त्यान्, किन्तु तत्र मया रात्रौ कथं=केन विधिना चरेत्=गच्छेत् ।
तदा प्राणिविराधनापरिहारस्य कर्तुमशक्यत्वादितिभावः ।

यद्वा—

(छाया)

उदकाद्रिं वीजसंसक्तं प्राणा निपतिता मयाम् ।

दिवा तानि विवर्जयेत् रात्रौ तत्र कथं चरेत् ॥२५॥

रात्रिमे भोजन करनेका निषेध कहकर रात्रिमे अन्नपानादिक ग्रहण करनेके दोष
कहते हैं— ‘ उदउल्लं ’ इत्यादि ।

रात्रि भोजन करनेका निषेध कहते हैं रात्रिमे अन्नपानादि ग्रहण
करनेका दोष है उः उदउल्लं इत्यादि—

॥ ટીકા ॥

उदकार्द्र=सचित्तजलसंमृष्टं, तथा बीजसंक्तम्=बीजेन संसक्तमोदना-
दिकं तथा प्राणाः=प्राणिनः मथां=पृथिव्यां, निपतिताः तत्र वर्तमानाः तिष्ठन्ति ।
तानि=उदकार्द्रादीनि दिवा=दिवसे विवर्जयेत्=प्राण्युपमर्दनभिया परिहर्तुं शक्यात्,
तानि परित्यज्यान्यन्निरवयमशनादिकं गृहीयात्, अन्येन पथा वा गच्छेदिति
भावः । रात्रौ=निशि तु तत्र=उदकार्द्रादिषु कथं चरेत् अन्वक्ष्यतया प्राण्युपमर्दन-
वारणाशयत्वेन=केन विधिना व्यवहरेदित्यर्थः, कथमुदकार्द्रादीनि गृहीयात्,
कथं वा पथि गच्छेदितिभावः ॥२५॥

उपસંહરતિ—

(મૂલમ્)

૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
एयं च दोसं ददृष्टुं नापपुत्तेण भासियं ।

૮ ૧૦ ૧૧ ૧ ૨
સજ્વાહારં ન મુંજેતિ નિગ્ગન્યા રાત્રમોષણં ॥૨૬॥

છાંટે હુણ્ જલ યા વરસા કે જલ સે યુક્ત, શાલિ આદિકે બીજ, તથા અન્ય
હરિત કાય સે યુક્ત પૃથિવીપર અનેક પ્રાણી હોતે હૈં, અથવા સચિત્ત જલસે તથા બીજસે સં-
સૃષ્ટ(મિશ્રિત) અન્નાદિ હોતે હૈં, ઓર પૃથિવી કે આશ્રિત પ્રાણી રહતે હૈં । દિનમેં ઉદક
આદિ સે યુક્ત આહાર કા તથા પ્રાણિયોં કી વિરાધના કા ત્યાગ કિયા જા સકતા હૈ, કિંતુ
રાત્રિમે નહીં, ઇસ લિગ્ સાધુ રાત્રિમે મિશ્કા કે લિગ્ કેસે ગમન કર સકતે હૈં કિંતુ નહીં
કર સકતે ॥૨૫॥

છાંટેલા જળથી યા વરસાદના પાણીથી યુક્ત, ડાંગર આદિનાં બીજ તથા
બીજી હીજોતરાથી યુક્ત, પૃથ્વીપર અનેક પ્રાણીઓ હોય છે. અથવા સચિત્ત
જળથી તથા બીજથી મિશ્રિત અન્નાદિ હોય છે અને પૃથ્વીનાં આશ્રિત પ્રાણીઓ
રહે છે. દિવસમાં પાણી આદિથી યુક્ત આહારનો તથા પ્રાણીઓની વિરાધનાનો
ત્યાગ કરી શકાય છે, પરંતુ રાત્રિમાં કરી શકાતો નથી, તેથી સાધુ રાત્રે બિશ્વાને
માટે કેવી રીતે જઈ શકે ? અર્થાત્ નજ જઈ શકે. ॥૨૫॥

॥ ઝાપા ॥

एतं च दोषं दृष्ट्वा ज्ञानपुत्रेण भाषितम् ।

सर्वाहारं न भुञ्जते निर्ग्रन्था रात्रिभोजनम् ॥२६॥

॥ ટીકા ॥

‘एषंच’ इत्यादि—

निर्ग्रन्थाः साधनः ज्ञानपुत्रेण=महावीरेण भाषितम्=अभिहितम् एतं=मागुक्तं
मायुपमर्दनलक्षणं च शब्देन आत्मविराधनारूपं मार्गं व्याख्यादिकादिदंगेन,
भोजने कृतादि (मकड़ी) विषजन्तुभक्षणेन चेति भावः, दोषं=पापं दृष्ट्वा ज्ञान-
दृष्ट्वा विलोक्य सर्वाहारं=भजनदानादिकं रात्रिभोजनं न भुञ्जते न कुर्वन्तीत्यर्थः,
धान्यामनेकार्थत्वात् यद्वा ‘ज्ञानपुत्रेण एतं च दोषं दृष्ट्वा भाषितं’=(परिहार्यत्वेन-
कथितं) सर्वाहारं रात्रिभोजनं निर्ग्रन्था न भुञ्जते इत्यन्वयः । ज्ञानपुत्रेणेति पदं

અવ ઉપમંદાર કરતે હૈ— ‘एषंच’ इत्यादि ।

પરને કદં હુમ પ્રાણિયો કે ઉપમર્દન સે તથા માર્ગમેં સાંવ વિષ્ટૂ કે કાટને સે
અથવા આહાર કે સાધ મકઢી આદિ કા ભક્ષન હો જાને સે સંયમ તથા આત્મા કી વિરા-
ધના હોતી હૈ । યે ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી દ્વારા પ્રતિપાદિત દોષ જ્ઞાનકર અર્થાન્
ભગવાનને રાત્રિભોજનમેં મહાદોષ કહા હૈ એસા વિચાર કર સાધુ ભરન આદિ સવ પ્રકારકે
આહાર કા રાત્રિમેં ત્યાગ કરતે હૈ— રાત્રિભોજન નહીં કરતે । અથવા જ્ઞાતપુત્ર મહા-

હવે ઉપસંહાર કરે છે : एषंच. इत्यादि—

પહેલાં કહેવામાં આવ્યું છે તેમ પ્રાણીઓના ઉપમર્દનથી તથા માર્ગમાં
સાપ વીંછી કરડવાથી અથવા આહારની સાથે કીટી આદિતું ભક્ષણ થઈ જવાથી
સંયમ તથા આત્માની વિરાધના થાય છે. ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ પ્રતિપાદિત
કરેલા એ દોષો જાણીને અર્થાત્ ભગવાને રાત્રિભોજનમાં મહાદોષ કહેલો છે
એવો વિચાર કરીને સાધુઓ અશનાદિ સર્વ પ્રકારના આહારનો રાત્રિમાં ત્યાગ
કરે છે— રાત્રિભોજન કરના નથી અથવા જ્ઞાતપુત્ર મહાવીરે એ દોષોને જાણીને

તીર્થકરનિપિદ્ધતયા રાત્રિભોજનમ્ સર્વથા વર્જનીયતાં મતિપાદયતિ । ‘મન્વાહાર’
 इति विशेषणेनान्नपानादेः स्वन्यमप्यंशपीयस्वरूपेणापि रात्रौ नाभ्यवर्गं इति
 सूचितम् ॥૨૬॥

વ્રતપટ્કાનન્તરે કાયપટ્કે વક્તવ્યે તાવન્ પૃથિવીકાયરૂપે સમ્પ્રમસ્યાનમાહ—

॥ મૂઝમ્ ॥

પુઢવીકાયં ન દિસંતિ મનસા વચસા કાયસા ।

તિત્રિદેષેન કરણનોગેણં સંયતાં મુસમાદિયા ॥૨૭॥

॥ છાયા ॥

પૃથિવીકાયં ન દિસંતિ મનસા વચસા કાયેન ।

તિત્રિદેષેન કરણયોગેન સંયતાઃ મુસમાદિતાઃ ॥૨૭॥

વીરને इन दोषों को जान कर रात्रिभोजन को त्यागने योग्य बताया है इसलिए साधु
 रात्रिभोजन नहीं करते ।

‘નાયપુત્તેણ’ પદસે यह प्रगट होता है कि रात्रिभोजन का त्याग स्वयं तीर्थकर
 भगवाने किया है अतः वह सर्वथा निःसन्देह त्याग्य है । ‘सन्वाहार’ पदसे यह प्रदर्शित
 किया है कि औषधरूप से भी अन्नपान आदि का अंशमात्र भी रात्रिमें न भोगे ॥२६॥

છહોં વર્તોં કા કથન કરને કે અનન્તર છદ્ધકાયાં કે વ્યાખ્યાન મેં પહેલે પૃથિવી-
 કાય રૂપ સાતવાં સ્થાન કહતે હૈ— ‘પુઢવીકાય’ ઇત્યાદિ ।

રાત્રિભોજનને ત્યાગવા યોગ્ય કહું છે, તેથી સાધુઓ રાત્રિભોજન કરતા નથી

નાયપુત્તેણ શબ્દથી એમ પ્રકટ થાય છે કે રાત્રિભોજનનો ત્યાગ સ્વયં
 તીર્થકર ભગવાને કર્યો છે તેથી એ સર્વથા નિઃસંદેહ ત્યાગ્ય છે,

સન્વાહાર શબ્દથી એમ પ્રદર્શિત કર્યું છે કે ઔષધરૂપે પણ અન્નપાનાદિનો
 અંશ માત્ર પણ રાત્રિમાં સાધુ ભોગવે નહિ. ॥૨૬॥

છએ મતોનું કથન કર્યા પછી છ કાયોના વ્યાખ્યાનમાં પહેલાં પૃથ્વીકાયરૂપ
 સાતમું સ્થાન કહે છે — પુઢવીકાય. ઇત્યાદિ

(टीका)

‘पृथ्वीकायं’ इत्यादि—

सुसमाहिताः=सम्यक्समाधिमान्तः संयमरक्षणतत्परा इत्यर्थः । संयताः=साधवः मनसा वचसा कायेन त्रिविधेन=मनोवाक्यैतद्गतत्रित्वसंख्याकृतभेदत्रयविशिष्टेन, करणयोगेन=करणं=वरणकरणाऽनुमोदनलक्षणद्विविधो व्यापारस्तस्ययोगः=मनोवाक्येन प्रत्येकं सम्बन्धः तेन तयोक्तेन पृथिवीकायं न हिंसन्ति=नोपमर्दयन्ति ॥२७॥

पृथिवीकायहिंसादोषानाह—

॥ मूलम् ॥

१ २ ११ १२ ३
पृथ्वीकायं विहिंसन्तो हिंसर् इ तयस्सिण् ।
१ १० ७ ८ ४ ६ ५
तस्ते य विविहे पाणे चक्षुसे य अचक्षुसे ॥२८॥

॥ ज्ञाया ॥

पृथिवीकायं विहिंसन् हिंस्ति तु तदाश्रितान् ।
त्रसांश्च विविधानं प्राणान् चक्षुषा च अचक्षुषा ॥२८॥

॥ टीका ॥

‘पृथ्वीकायं’ इत्यादि—

पृथिवीकायं विहिंसन्=नखचूर्णखनित्रादिना विराध्यन् तदाश्रितान् मही-

संयम की रक्षा करने में सावधान साधु मन वचन कायसे तथा इन कारित अनुमोदना से पृथिवीकाय की विराधना नहीं कर्ने ॥२७॥

पृथिवीकाय की हिंसा के दोष बताने हैं— पृथ्वीकायं इत्यादि ।

नख, तृण, तथा खनित्र आदि के द्वारा पृथिवीकाय की विराधना कर्ने वाला

संयमकी रक्षा करनेवाला सावधान साधु मनवचन काययी तथा इतकादि अनुमोदनायी पृथ्वीकायकी विराधना कर्ता नहीं (२७)

पृथ्वीकायकी हिंसना दोष बताने के — पृथ्वीकायं, इत्यादि,

नख, तृण तथा खनित्र (खोदवानुं औजार) आदि द्वारा पृथ्वी कायकी

ચદ્વિરન્તઃસ્થાન્, ચાક્ષુષાન્=ચક્ષુરિન્દ્રિયજન્યમત્યક્ષવિષયાન્ અગ્નિપ્રાન્=અગ્નિ-
શરીરત્વાદ્ દષ્ટિવિષયાનાસ્થાન્ વિવિધાન્=નૈરુપકારાન્ પ્રમાન્=દ્રીન્દ્રિયાદીન્, ન
ગન્દાન્ સ્થાવરાંશ્ચ દિનમ્ન્યેવ, તુગ્ધોઽન્નાવધારણાર્થઃ । પૃથિવીકાયદ્વિમકાનાં
દૃશ્યાદૃશ્યચદ્વિવિધજીવવિરાધના જાયન્તે ઇતિ ભાવઃ ॥૨૮॥

उपसंहरति—

(मूलम्)

१ ३ ५ ८ २
તમ્હા પયં વિયાણિત્તા, દોસં દુગ્ધવદ્દગં ।

૬ ૭ ૮
પૃથ્વીકાયમમારમ્ભં યાવજીવત્ વક્ષત્ ॥૨૯॥

(छाया)

तस्माद् एतं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्धनम् ।

पृथिवीकायसमारम्भ यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥૨૯॥

પૃથિવીકાય કે આશ્રય મેં રહને વાલે દિસાઈ દેને યોગ્ય અથવા મૂલ્મ શરીરવાન્ હોને સે ન
દિસાઈ દેને યોગ્ય વિવિધ પ્રકાર કે પ્રસ ઔર સ્થાવર જીવોં કી વિરાધના કરતા હૈ ।
અર્થાત્ અવશ્ય ઉઠ્ઠે પીડા પહુંચાતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પૃથિવીકાય કી વિરાધના
કરને વાલોં કો દૃશ્ય અદૃશ્ય વિવિધ પ્રકાર કે જીવોં કી વિરાધના કા દોષ
લગતા હૈ ॥૨૮॥

વિરાધના કરનાર, પૃથ્વી કાયના આશ્રયમાં રહેવાવાળા દેખાતા અથવા સૂક્ષ્મ
શરીરવાળા હોય તે ન દેખાતા એવા વિવિધ પ્રકારના પ્રસ અને સ્થાવર
જીવોની વિરાધના કરે છે અર્થાત્ એમને અવશ્ય પીડા ઉપજાવે છે તાત્પર્ય એ
છે કે પૃથ્વીકાયની વિરાધના કરનારાઓને દૃશ્ય-અદૃશ્ય વિવિધ પ્રકારના જીવોની
વિરાધનાનો દોષ લાગે છે. ॥૨૮॥

॥ टीका ॥

‘तन्हा’ इत्यादि—

तस्मान्=पृथिवीकायहिंसनेन बहुविधप्राण्युपमर्दनहेतोः दुर्गतिवर्धनं= नरकादिदुःखकारकम् एतम्=अनुपदमुक्तं दोषं=पृथिवीकायाश्रितप्राणिविराधना-
लक्षणं कर्मबन्धं विनाय=भागमोक्तविधिना ज्ञान्वा यावज्जीवतया=यावज्जीवम्
आमरणकालमित्यर्थः पृथिवीकायसमारम्भं=पृथिवीविलेखनादिरूपं वर्जयेत् ।

‘दुग्गइवड्ढणं’ इति पदेन एकस्य पृथिवीकायस्य हिंसने तद्वत्तद्विध-
वत्तस्यावरप्राण्युपमर्दनावश्यभावेन पुनःपुनर्दुर्गतिगमनपरम्परामुद्भावयतीति
सूचितम् ॥२९॥

अष्टमस्यानमाह—

॥ मूलम् ॥

आडकायं न हिंसंति मणसा वयसा कायसा ।

तिविहेण करणजोणेण संजया मुसमाहिया ॥३०॥

उपसंहार— ‘तन्हा’ इत्यादि ।

पृथिवीकाय की उपमर्दना से विविध प्राणियों की हिंसा होती है । इस कारण
नरक आदि दुर्गतियों में लेजाने वाले कर्मबन्ध आदि अनेक दोष जानकर यावज्जीव पृथि-
वीको मोदना आदि रूप पृथिवीकाय के आरम्भ का साधु त्याग करे । ‘दुग्गइवड्ढणं’ पदसे
यह— सूचित किया है कि एक पृथिवीकाय की विगधना करने से पृथिवी पर आश्रित अनेक
प्रकार के जस स्थावर प्राणियों की हिंसा होने से बारम्बार दुर्गतियों का प्राप्ति अवश्य
होता है ॥२९॥

उपसंहार— तन्हा, इत्यादि— पृथिवीकायनी उपमर्दनाथी विविध प्राणीजोनी
हिंसा थाय छे. जे शरखे नरक आदि दुर्गतिजोनां लउं जनारा कर्मबन्ध आदि
अनेक दोषने लड्डीने यावज्जीव पृथिवीने मोदवी आदि रूप पृथिवीकायना
आरम्भने साधु त्याग करे. दुग्गइवड्ढणं पदथी जेम सूचित कथुं छे के जेक
पृथिवीकायनी विगधना करवाथी पृथिवीपर आश्रित अनेक प्रकारना जस-स्थायर
प्राणीजोनी हिंसा थवाथी बारबार दुर्गतिजोनी प्राप्ति अवश्य थाय छे. ॥२९॥

(છાયા)

અપ્કાયં ન દિગ્નિતિ, મનમા વચમા કાયેન ।

ત્રિવિધેન કરણયોગેન, મંયતાઃ મુમપાદિતાઃ ॥૩૦॥

॥ ટીકા ॥

‘આયુકાયં’ इत्यादि—

અપ્કાયમ્=ઉદકં, શેષં પૃથિવીકાયમૂત્તમન્ ॥૩૦॥

(મૂલમ્)

૧ ૨ ૧૧ ૧૨ ૩
 આડકાયં વિદિમંતો દિમઈં ઉ તયમ્મિણ્ ।

૧ ૧૦ ૭ ૮ ૪ ૬ ૫

તમે ય વિવિદે પાળે ચમ્મુસે ય અચમ્મુસે ॥૩૧॥

॥ છાયા ॥

‘આયુકાયં’ इत्यादि—

અપ્કાયં વિદિમન દિનસ્તિ તુ તદાધિતાન્ ।

ત્રમાંશ્ર વિવિધાન્ પ્રાણાન્ ચાધુપાંશ્ર અચાધુપાન્ ॥૩૧॥

॥ ટીકા ॥

‘આયુકાયં’ इत्यादि—

અપ્કાયમ્=ઉદકમ્ । શેષમટ્ટાવિજ્ઞાનાયાવદ્બોધ્યમ્ ॥૩૧॥

આઠવાં સ્થાન કહેતે હૈ— આડકાયં इत्यादि ।

સંયમ મેં સાવધાન સાધુ મન વચન કાય તથા કૃત કારિત અનુમોદન મે—અર્થાત્ તોન કરણ તોન યોગ સે અપ્કાય કી હિંસા નહીં કરતે ॥૩૦॥

આડકાયં इत्यादि । અપ્કાય કી વિરાધના કરને વાળા અપ્કાયાશ્રિત દૃશ્ય અદૃશ્ય વિવિધ ત્રસ સ્થાવર જીવોં કી હિંસા કરતા હૈ । શેષ અટ્ટાઈસર્વોં ગાથા કે અનુસાર સમજના ॥૩૧॥

આઠમું સ્થાન કહે છે— આડકાયં० इत्यादि— મંયમમાં સાવધાન સાધુ મન વચન કાયા તથા કૃત કારિત અનુમોદનાથી અર્થાત્ ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી અપ્કાયની હિંસા કરના નથી ॥૩૦॥

આડકાયં० इत्यादि અપ્કાયની વિરાધના કરવાવાળા અપ્કાયાશ્રિત દૃશ્ય-અદૃશ્ય વિવિધ ત્રસ સ્થાવર જીવોની હિંસા કરે છે બાકીનો ભાગ અઠાવીસમી ગાથા મુજબ સમજવો ॥૩૧॥

॥ मूलम् ॥

१ ३ ५ ४ २
तम्हा एणं विद्याणिना दोसं दुग्गइवइणं ।

६ ७ ८
आउकायसमारंभं जावजीवाइ वज्जए ॥३२॥

॥ छाया ॥

तस्माद् एनं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्धनम् ।

अपकायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥३२॥

॥ टीका ॥

‘तम्हा’ इत्यादि—

मुगमा ॥३२॥

‘नवमस्थानमाह—‘जायनेयं’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

७ ९ १० १ ८
जायनेये न उच्छंति पापणं जलिइत्तए ।

३ २ ४ ५ ६
निरुवमन्नपरं सत्थं मच्चओवि दुरासये ॥३३॥

॥ छाया ॥

जातनेजमं नेच्छन्ति पापकं उव्वयित्तम् ।

तीक्ष्णमन्यतरं श्रेयं सर्वतोऽपि दुराशयम् ॥३३॥

तम्हा इत्यादि । इस विषय सुनि दुर्गति को बढ़ाने वाले दोष जान कर अपकायके
आरम्भका भोज करना हीन लोग से त्याग करने हैं ॥३२॥

तस्माद् इत्यादि टीका सुनि दुर्गति बधावस्था दोषाने वर्जयेने अपकायका
आरम्भको नष्ट करने तथा दुराशय भोजन से त्याग करने ॥३३॥

॥ ટીકા ॥

‘જાતતેયં’ इत्यादि—

पापकं=पापरूपं बहुतरजीवविराधनाकारित्वादितिभावः, अन्यतर-
 तीक्ष्णम्=उभयतोधारं शस्त्रमिव शस्त्रं शस्त्रधर्मवान्, उभयतोधारशस्त्रमदृशमित्यर्थः,
 अतएव सर्वतोऽपिदुराश्रयं=समन्तादाश्रयितुमशक्यं समन्ततोऽश्रयसेवम् अशक्य-
 स्पर्शमित्यर्थः, जाततेजसम्अग्निं प्रज्वलयितुम्=उद्दीपयितुं नेच्छन्ति । स्फुलिङ्ग-
 स्यापि प्रज्वालनमसंख्यजीवविराधनाजनकत्वान्संयममहानिकरं मूर्तीनामिति
 भावः ॥३३॥

॥ मूलम् ॥

૧ ૪ ૩ ૨ ૧૨ ૧૦
 પાર્દણં પડીણં વાવિ ઉદ્દં અણુદિસામવિ ।
 ૧૧ ૭ ૬ ૫ ૧૧ ૯
 અદે દાદિણઓ વાવિ દદે ઉત્તરઓ વિય ॥૩૪॥

નવવૌ સ્થાન કહતે હૈ—‘જાયતેયં’ इत्यादि ।

સાધુ તેજસ્કાય કો પ્રજ્વલિત કરને કી इच्छा भी नहीं करते, क्यों की अग्नि का उद्दीपन करना बहुतेरे जीवोंकी विराधनाका कारण होनेसे पाप है। वह ऐसे शस्त्र के समान है जिसमें दोनों ओर धार हो। अतएव किसी भी आरसे उसका स्पर्श होना अशक्य है। तात्पर्य यह है कि एक चिनगारी को भा प्रज्वलित करनेसे असंख्यान जीवोंकी विराधना होती है, इसलिए वह समयियों के समय को अत्यन्त हानि पहुंचाती है ॥३३॥

નવમું સ્થાન કહે છે— જાયતેયં० इत्यादि

સાધુ તેજસ્કાયને પ્રજ્વલિત કરવાની પણ ઇચ્છા કરતા નથી, કારણ કે અગ્નિનું ઉદ્દીપન કરવું એ અનેક જીવોની વિરાધનાનું કારણ હોવાથી પાપ છે એ એવા શસ્ત્ર સમાન છે કે— જેને જેડ બાબુએ ધાર હોય એટલે કોઈ પણ બાબુએ એનો સ્પર્શ થવો અશક્ય છે તાત્પર્ય એ છે કે— એક ચિનગારીને પણ પ્રજ્વલિત કરવાથી અસંખ્યાત જીવોની વિરાધના થાય છે, તેથી એ સયમી-ઓના સંયમને અત્યંત હાનિ પહોંચાડે છે. ॥૩૩॥

॥ आया ॥

प्राच्यां प्रतीच्यां वाऽपि ऊर्ध्वम् अनुदिशामपि ।
अथः दक्षिणतो वाऽपि दहेन उत्तरतोऽपि च ॥३४॥

॥ टीका ॥

‘पार्श्वं’ इत्यादि । प्राच्यां=पूर्वस्यां दिशि अपि वा प्रतीच्यां=पश्चिमायां दिशि अपि वा दक्षिणतः=दक्षिणस्याम्, अपि वा उत्तरतः=उत्तरस्यां दिशि अनुदिशां=दिशावनुगता अनुदिशू, तामां चतसृणामेकमेवः अनुदिशस्तामाम्, सप्तम्यर्थे पृष्टीः विदिशु इत्यर्थः । ऊर्ध्वं च अथ अग्निर्दहति=प्राणिनो भस्मसात्करोतीत्यर्थः । बहे-
र्दहकता दहन्वपि दिशु जन्तुममृद्धान विराभयतिती भावः ॥३४॥

॥ मूलम् ॥

२ १ ३ ४ ५ ६
भूयाणमेसमायाओ हव्यवाहो न संशयो ।

७ ८ ९ १० ११
तं पर्वपयावद्वा संजया किञ्चि नारभे ॥३५॥

॥ आया ॥

भूतानामेव आयातः हव्यवाह न संशयः ।
तं पर्वपमतापनार्थं संयताः किञ्चि नारभन्ते ॥३५॥

‘पार्श्वं’ इत्यादि । अग्नि पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण इन चारो दिशाओंमें तथा चारों विदिशाओं में और ऊपर नीचे अर्थात् दसों दिशाओं में रहे हुए प्राणियोंको जलाती है ॥ ३४ ॥

पार्श्वं० इत्यादि । अग्नि, पूर्व पश्चिम उत्तर दक्षिणोंमें अथ आदि दिशाओंमें तथा आदि विदिशाओंमें अने ऊपर नीचे अर्थात् दसों दिशाओंमें रहेला प्राणीयोंने आगे छे ॥३४॥

॥ ટીકા ॥

‘ભૂયાળં’ ઇત્યાદિ ।

અગ્નિઃ ભૂતાનાં=પ્રાણિનામાયાતજનકત્વાદિઘાતઃ= હિમરુઃ
 દૃવ્યવાટ્=દૃવ્યં વહતિ=સિપ્તં તૃણકાષ્ઠાદિકં દૃવ્યં પ્રણયયતિ વિનાશય-
 તીત્યર્થઃ, ન સંશયઃ=અસ્મિન વિષયે સંશયો નાસ્તિ આપામરસશ્લેષકપ્રત્યક્ષ-
 સિદ્ધિવાદિતિભાવઃ । અતઃ સંયતાઃ=સાધવઃ તં વદ્મિ પ્રદીપપ્રતાપનાર્થમ્=અન્ય-
 કારે પ્રદીપાર્થં શૈત્યાગમે પ્રતાપનાર્થં ન કિંચિદપિ=સંયટનમાત્રરૂપેણાપિ નાર-
 મન્તે=ન તદારમ્ભં કુર્વન્તીત્યર્થઃ । અપ્રેરારમ્ભચારિત્રવિઘાતકત્વાત્સાધુનામના-
 સેવ્ય ઇતિ ભાવઃ ॥૩૫॥

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૫ ૪ ૩
 તમ્હા એયં વિચાણિતા દોસં દુર્ગાવહ્દળં ।

૬ ૭ ૮
 તેતકાયસમારંભં જાવજીવાદ વજ્જણ ॥૩૬॥

‘ભૂયાળં’ ઇત્યાદિ । यह अग्नि प्राणियों का घात करने वाली है । इसमें डांडे हुए तिनका काष्ठ आदिको भस्म कर डालती है, यह बात सब लोकमें प्रत्यक्ष सिद्ध है, इसमें जरा भी संशय नहीं है । इसलिए साधु अंधकारमें दीपक के प्रकाश के लिए, अथवा शीत आने पर तापने के लिए, अथवा अन्य किसी प्रयोजन से अग्निका बिल्कुल आग्म नहीं करते—यहां तक कि उसके संपर्क का भी त्याग करते हैं । आशय यह है कि अग्निका आग्म चारित्र का विघात करने वाला है, इसलिए वह साधुओं को आचरणीय नहीं है । ॥ ३५ ॥

ભૂયાળં ઇત્યાદિ. એ અગ્નિ પ્રાણીઓનો ઘાત કરે છે, એમાં નાખેલા તણખતાં કાષ્ઠ આદિને અગ્નિ ભસ્મ કરી નાખે છે, એ વાત બધા લોકોમાં પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે એમાં જરાએ મંશય નથી. જેથી સાધુ અંધકારમાં દીવાના પ્રકાશને માટે, અથવા ઠાંડ લાગવાથી તાપવાને માટે, અથવા અન્ય કોઈ પ્રયોજનથી અગ્નિનો ગિણકુલ આરંભ કરતા નથી—એટલે સુધી કે એના સંપર્કનનો પણ ત્યાગ કરે છે. આશય એ છે કે અગ્નિનો આરંભ ચારિત્રનો વિઘાત કરનારો છે, તેથી તે સાધુઓને આચરણીય નથી ॥૩૫॥

॥ छाया ॥

तस्माद् एतद् विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्द्धनम् ।

तेजस्कायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥३६॥

॥ टीका ॥

‘तम्हा’ इत्यादि ।

तेजस्कायसमारम्भवर्जिकेयंगाथा निगदसिद्धा ॥३६॥

तमस्थानमाह—‘अनिलस्स’ इत्यादि ।

(मूलम्)

अणिलस्स समारंभं बुद्धा मन्त्रंति तारिसं ।

सावज्जबहुलं चेयं नेयं तादृहिं सेवियं ॥३७॥

॥ छाया ॥

अनिलस्य समारम्भं बुद्धा मन्यन्ते तादृशम् ।

सावयबहुलं चैतन् नैतन् त्रायिभिः सेवितम् ॥३७॥

॥ टीका ॥

‘अणिलस्स’ इत्यादि—

बुद्धाः=तीर्थकराः अनिलस्य=वायुकायस्य समारम्भम्=उपमर्दनं तादृशं=

‘तम्हा’ इत्यादि । इसलिये साधु, दुर्गतिमें पहुँचाने वाले अनेक दोष जानकर जस्काय के समारम्भ का यावज्जीव त्याग करें ॥ ३६ ॥

दशवें स्थान कहते हैं—‘अणिलस्स’ इत्यादि ।

बुद्ध (तीर्थकर) भगवान् अपने केवल ज्ञान दाग तेजस्काय की तरह वायुकाय : समारंभको भी अत्यन्त सावय बहुल जानने हैं । इसीकारण पटुकाय के रक्षक साधुओं ने वायुकाय का समारंभ नहीं किया है । ‘तादृहिं’ पदसे यह बोधित किया है

तम्हा० इत्यादि तेषी साधु दुर्गतिमां पहुँचाएनाए अनेक दोष ज्ञान्ने तेजस्कायना समारंभना यावज्जीव त्याग करे ॥३६॥

दशवें स्थान छे छे—अणिलस्स० इत्यादि ।

बुद्ध (तीर्थकर) भगवान् पेटाताना केवल ज्ञानधी तेजस्कायनी पेटे वायु-

તેજસ્કાયવન માવચવહુલ્ય=જીવજાતવિરાધનાઽતિશયસહિતં મન્યતે=કેવલા-
લોકેન જ્ઞાનન્તિ । एवं च=एतेन हेतुना एतन्=वायुकायमाश्रित्य संपद्यमानं विरा-
धनं प्रायिमिः=पट्टकायरक्षणपरायणैः माधुभिः न सेवितं=न कृतमित्यर्थः । वायु-
कायविराधनमनर्थमूलं चारित्र्यमञ्जरं च, अतएव पट्टजीवनिकायरक्षणदत्ताव-
धाना मुनयो मुखोष्णवायुनिर्गमस्य निर्गोद्धमशक्यतया मूक्षमतयापि संपातिमवायु-
कायोर्विराधनं मावचभाषामापिन्वं च समालोच्य मुखोपरि मदोरकमुखवस्त्रिकां
वव्रन्ति । करतलग्नया तु मुखवस्त्रिकया नहि यावद्वायुकायादिविराधनं सम्यक्
परिहर्तुं शक्यत इति 'ताडहि' पदेन बोध्यते ॥३७॥

एकादशं स्थानमाह—'तालियंટેण' इत्यादि ।

(મૂલમ્)

તાલિયંટેણ પસેણ માહુવિહુયણેણ વા ।

ન ને વીઠ્ઠમિચ્છંતિ પેવાયેઝણ વા પરં ॥૩૮॥

દિ-વાયુકાય કી વિગધના અનર્થો કા મૂલ ઓર ચારિત્ર કા ઘાત કરને ચાલી દે, હસીને
પટ્ટકાય કી રક્ષામેં મદા સાવધાન રહને ચાલે મુનિ મુખપર ઢોરા સહિત મુલવસ્ત્રિકા
વેપને દે, કયા દિ વ પેમા વિચાર કહને દે દિ-યદિ મુલવસ્ત્રિકા ન વેપે તો મુલકી
રમેં મામ ભાદ દાગ મૂમ ઘ્યાપી મંપાનિમ ઓર વાયુકાય જીવોં કી વિરાધના તથા સાર-
વનામાપિવ આદિ રોગ લગને દે । કિન્તુ હાથમેં મુલવસ્ત્રિકા રમને સે વાયુકાય કી
ચતના મન્યકટકાર મે નહીં હો મકની ॥ ૩૭ ॥

કાયના સમાચરને પટ્ટ અવન માવચગદુલ જાહે છે. તે કારણે પટ્ટકાયના
રક્ષક તાપુઓએ વાયુકાયના સમાચર કર્યો નથી તાદિહિ એ ગુઠથી એમ ભાવિત
કર્યું છે કે- વાયુકાયની વિગધના અનર્થોનું મૂળ અને ચારિત્રનો ઘાત કરનારી
છે, તેથી પટ્ટકાયની રક્ષામાં નદા સાવધાન રહેનારા મુનિઓ મુખ પર ઢોરા
સહિત મુખવસ્ત્રિકા બાંધે છે, કાનજુ કે તે એવો વિચાર કરે છે કે- જો મુખ-
વસ્ત્રિકા ન બાંધે તો મુખનો ગરમ આત્મ આદિ દ્વારા મૂક્ષમધ્યાપી સંપાનિમ
અને વાયુકાય જીવોની વિગધના તથા માવચભાષાભાષિત્ય આદિ રોગ લાગે
છે અને આથી મુખવસ્ત્રિકા નાખવાથી વાયુકાયની ચતના મન્યકટ પ્રકારે થઈ
જાય છે નથી ॥૩૭॥

(छाया)

तालवृन्तेन पत्रेण शाखाविधूननेन वा ।

न ते वीजितुमिच्छन्ति वीजयितुं वा परम् ॥३८॥

॥ टीका ॥

‘तालियंटेण’ इत्यादि—

ते=साधवः तालवृन्तेन=व्यजनेन पत्रेण=कमलादिदलेन वा=अथवा शाखा-
विधूननेन=लताद्रुमादिविटपाऽऽन्दोलनेन स्वयं वीजितुं=समीरमुत्पादयितुं वा=
अथवा परं=पेरण वीजयितुं वीजयन्तं परमनुमन्तुं वा नेच्छन्ति=नामिकाङ्क्षन्ति
मनसाऽपीत्यर्थः ॥३८॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
जं पि वत्थं च पायं वा कंवलं पायपुंज्जणं ।

१० ८ ९ ११ १२ १४ १३
न ते वायमुद्धरंति जयं परिहरंति य ॥३९॥

॥ छाया ॥

यदपि वृक्षं वा पात्रं वा कम्बलं पादमोञ्छनम् ।

न ते वातमुदीरयन्ति यतं परिधरन्ति च ॥३९॥

‘तालियंटेण’ इत्यादि ।

साधु पत्रे से. कमल आदि के पत्रे से. अथवा वृक्ष की शाखा आदिसे वायुकाय
को स्वयं उदीरणा नहीं करते, दूसरे से उदीरणा नहीं करते तथा उदीरणा करते हुए की
अनुमोदना नहीं करते ॥ ३८ ॥

‘तालियंटेण’ इत्यादि.

सःधु पत्राधी, कमल आदिना पादजाधी, अथवा वृक्षनी शाखा आदिथी
वायुकायनी उदीरणा स्वयं करता नथी, औन्न द्वारा उदीरणा कदाचना नथी तथा
उदीरणा करनारनी अनुमोदना कृतः नथी. (३८)

॥ ટીકા ॥

‘જેપિ’ ઇત્યાદિ ।

યથ વસ્ત્રં પાત્રં કમ્બલં પાદમોઞ્ઞનં=રજોહરણમસ્તિ, તેનાડપિ તે= માપવઃવાતં=મમીરં નૌદીરયન્તિ=નાવિર્ભાવયન્તિ કિન્તુ યતં=સયતનં પરિપરન્તિ= ધારયન્તિ, ઉપભોગં ધારણં ચ યતનયા કુર્વન્તીત્યર્થઃ । વસ્ત્રાદીનામુપભોગાદિ તથાવિષેયં યથા વાયુકાયચિરાધના ન ભવેદિતિભાવઃ ॥૩૯॥

॥ મૂલ્ય ॥

તમ્હા એયં વિચાણિતા દોસં દુગ્ધવૃદ્ધિનં ।

વાયુકાયમમારંભં જાવજીવાઈ વજ્રજ્ઞ ॥૪૦॥

॥ છાયા ॥

તમ્માદુ એયં વિજ્ઞાય દોષં દુર્ગતિવર્દનમ્ ।

વાયુકાયમમારંભં યાવજીવતયા વર્જયેન્ ॥૪૦॥

॥ ટીકા ॥

‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ ।

વાયુકાયમમારંભં = વાયુકાયોપમર્દનમ્ । એયં સત્તરિશઘાણાવદુ વ્યાખ્યેયમ્ ॥૪૦॥

‘જેપિ’ ઇત્યાદિ । જો વસ્ત્ર પાત્ર કમ્બલ રજોહરણ રહતા હૈં ઉમમે મી વાયુકાય કી ઉદીરણા નહીં કરતે કિન્તુ યતનાપૂર્વક ઉમમે ધારણ કરતે હૈં અર્થાત્ વસ્ત્ર આદિ કો હમ પ્રકાર ધારણ કરના આદિ, ત્રિમમે કિ વાયુકાય કી વિગધના ન હોયે । ૩૯ ॥

‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ । હમણે માધુ દુર્ગતિ કે વઢાને વાલે હન દોષો કો જાનકર યાવજીવન વાયુકાય કે મમારંભકા વ્યાગ કરતે હૈં ॥ ૪૦ ॥

જેપિ, ઇત્યાદિ એ વસ્ત્ર પાત્ર કંબલ રજોહરણ રહ્યા છે તેથી પણ વાયુકાયની ઉદીરણા કરના નથી, કિન્તુ યતનાપૂર્વક તેમને ધારણ કરે છે અર્થાત્ વસ્ત્રાદિને એવી રીતે ધારણ કરવા એટલે કે એથી વાયુકાયની વિગધના ન થાય (૩૯)

તમ્હાં ઇત્યાદિ એથી ઉદીરણે નાધુ દુર્ગતિને વધારનારા એ દોષોને નાશીને વાવજીવન વાયુકાયના મમારંભને વ્યાગ કરે છે (૪૦)

प्रकादशं स्थानमाह— 'वणस्सइं न' 'वणस्सइं' 'तम्हा' इत्यादि गाथात्रयम् ।

॥ मूलम् ॥

८ ९ १० ३ ४ ५
वणस्सइं न हिंसंति मणसा वयसा कायसा ।

६ ७ ८ ९
तिविहेण करणजोएणं संजया मुममाहिया ॥४१॥

१ २ ३ ४ ५
वणस्सइं विहिसंतो हिंसइं उ तयस्सिण् ।

६ ७ ८ ९ १० ११
तसे य विविहे पाणे चक्खुसे य अचक्खुसे ॥४२॥

१ २ ३ ४ ५
तम्हा एयं त्रियाणिता दोसं दुग्गइवइदणं ।

६ ७ ८ ९
वणस्सइसमारंभं जावजीवाड वज्जण ॥४३॥

॥ छाया ॥

वनस्पति न हिंसन्ति मनसा वचसा कायेन ।

त्रिविधेन करणयोगेन संयताः सुसमाहिताः ॥४१॥

वनस्पति विहिसन् हिंस्ति तु तदाश्रितान् ।

असांश्च विविधान् प्राणान् चान्द्रपांश्च अचाक्षुषान् ॥४२॥

तस्माद् एतं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्द्धनम् ।

वनस्पतिसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेन् ॥४३॥

(टीका)

वणस्सइं' इत्यादि—

आसां तिमृणो गाथानां व्याख्या पृथिवीकायमृत्रवद्बोध्या ॥ वनस्पति-
नन्दमात्रतोऽत्र भेदः ॥४१॥४२॥४३॥

'वणस्सइं' 'वणस्सइं' 'तम्हा' इत्यादि तीन गाथाएँ हैं । इनका व्याख्यान

वणस्सइं न०, वणस्सइं वि०, तम्हा० इत्यादि त्रय गाथाओं के अन्तर्

દ્વાદશં સ્થાનમાહ— ‘તસકાયં ન’ ‘તસકાયં’ ‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ
ગાથાત્રયમ્ ॥

॥ મૂળમ્ ॥

૮ ૧ ૧૦ ૩ ૬ ૫
તસકાયં ન હિસંતિ મનસા વચસા કાયસા ।

૬ ૭ ૨ ૧
ત્રિવિદેષ કરણજોષ્ણં સંજયા મુસમાહિયા ॥૪૪॥

૧ ૨ ૩ ૪
તસકાયં વિહિસંતો હિસર્હિં ડ તયમ્સિપ્ ।

૫ ૬ ૭ ૮ ૧ ૧૦ ૧૧
તસે ય વિવિદે પાણે ચક્ષુસે ય અચક્ષુસે ॥૪૫॥

૧ ૨ ૫ ૪ ૨
તમ્હા એવં વિયાણિતા દોમં દુગ્ધાશ્વદ્દનં ।

૬ ૭ ૮
તસકાયસમારમ્ભ જાવજીનાઈ વજ્જણ ॥૪૬॥

॥ છાયા ॥

તસકાયં ન હિસન્તિ મનસા વચસા કાયેન ।

ત્રિવિદેષે કરણયોગેન સંજયાઃ મુસમાહિતાઃ ॥૪૪॥

તસકાયં વિહિસન્ હિનસ્તિ તુ તદાશ્રિતાન્ ।

તસાંશ્ચ ત્રિવિદ્યાન્ પ્રાણાન્ ચાક્ષુષાંશ્ચ અચાક્ષુષાન્ ॥૪૫॥

તસ્માદ્ એતં ત્રિજ્ઞાય દોષં દુર્ગતિવર્દનમ્ ।

તસકાયસમારમ્ભં યાવજ્જીવતયા વર્જયેન્ ॥૪૬॥

પૃથિવીકાય કો ગાથામંત્રિ સમાન હૈ, મેદ કેવલ યહી હૈ કિ પૃથિવીકાય કો જગદ્ ‘વન-
સ્પતિ’ શબ્દ કહના ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

વ્યાખ્યાન પૃથિવીકાયની ગાથાઓની પેઠે છે લેઠ કેવળ એટલેજ છે કે પૃથિવી-
કાયની જગ્યાએ વનસ્પતિ શબ્દ કહેવો (૪૧ ૪૨ ૪૩)

॥ टीका ॥

‘तमकायं’ इत्यादि—

त्रसकायं=दीन्द्रियादियावन्पञ्चेन्द्रियम् । तेषां पृथिवीकायमुत्रवन ॥
॥४४॥४५॥४६॥

त्रयोदशं स्थानमाह— तत्र यथा मल्लिखलेनादिकमन्तरेण यथाविधि-
समारोपितम्यापि वृक्षस्य मनोहरहरितपल्लवकृमुमादिसमुद्भवो न लक्ष्यते तथा
त्रतपट्कायपट्करक्षणमूलगुणानां यथाविधिसंरक्षणे कृतेऽपि अकल्पादिपट्कस्य
यथाविधिवर्जनं विना स्वर्गाऽपवर्गमुत्वादिमनोहरफलाविर्भावस्वरूपप्रभावो न
मादुर्भवितुमर्हति, अतो मूलगुणप्रतिपादनाऽनन्तरमकल्पादिपट्कवर्जनरूपानुत्तर-
गुणानाह— ‘जाडं’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५
जाडं चत्वारि भुज्जाडं इमीणाऽऽहारमाहृणि ।

६ ७ ८ ९ १०
ताडं तु विवर्जन्तो संजमं भणुपालए ॥४७॥

॥ छाया ॥

यानि चत्वारि अभोज्यानि कृषीणामाहारादीनि ।

तानि तु विवर्जयन् मयमम् अनुपालयेत् ॥४७॥

आरहवौ स्थान कहते हैं— ‘तमकायं न’ ‘तसकायं’ ‘तम्हा’ इत्यादि तीन
माथाएं । इनका व्याख्यान भी पृथिवीकायके समान समझ लेना, यहाँ पृथिवीकायके स्थान
पर ‘त्रसकायं’ कहना चाहिए । दीन्द्रिय से लेकर पंचेन्द्रिय तकके जीव त्रस
कहलाने हैं ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥ ४६ ॥

आरम्भ स्थान उहे छे—तसकायं न०, तसकायं०, तम्हा० इत्यादि त्रय
माथाओं छे । ओनुं व्याख्यान पद्य पृथिवीकायनी छे समझवुं । ओमां पृथिवीकायनी
व्याख्यान त्रसकायं० छेवुं । दीन्द्रियणी मांरीने पंचेन्द्रिय सुधीना ओयो त्रस
छेवाय छे (४४-४५-४६)

અગ્રાચ્છાઽઽહારાદિગ્રહણે દોષમાહ—‘જે નિયામં’ इत्यादि ।

(મૂલ્ય)

૧ ૨ ૬ ૩ ૪ ૫

જે નિયામં મમાયંતિ કીયમુદેસિ આહતં ।

૭ ૬ ૮ ૯ ૧૧ ૧૦

વહં ને મમણુજાણેતિ ઇડ ઉત્તે મહેમિણા ॥૪૯॥

॥ છાયા ॥

યે નિયામં મમાયન્તે ક્રીતમૌદેશિકમાહતમ્ ।

વયં ને મમનુજાનન્તિ ઇતિ ઉત્તે મહર્ષિણા ॥૪૯॥

॥ ટીકા ॥

‘જે નિયામં’ इत्यादि—

યે માયવઃ નિયામં=નિન્યં નિન્યપિણ્ડમ્ આમન્વિતપિણ્ડં વા તયા ક્રીતમ્, ઔદેશિકમ્ આહતં ચ પિણ્ડં મમાયન્તે=મમઽચ્છાઽઽચરન્તિ દોષમાનપિણ્ડે મમન્ત્વં કુર્વન્તિ. પ્રતિગૃહ્ણન્તીત્યર્થઃ, યદા મમાયં (પિણ્ડઃ કલ્પને) ઇતિ=इत्येवं સમનુજાનન્તિ=મનગાઽનુમોદયન્તિ ને વચ્ચમ્=પદ્મજીવનિકાપોષધાર્ત સમનુજાનન્તિ=દાનુર્નિયાગાદિપિણ્ડદાનમટ્ટનિમનુમોદયન્તઃ પદ્મજીવનિકાપોષધાતાનુમોદનં કુરેન્તિ, તથાવિષ્ણુઽઽહારગ્રહણે ગૃહસ્થકૃતાઽરમ્ભમમારમ્ભન્યપાપમાનો મયન્તી નિમાવઃ । ઇતિ=इदं મહર્ષિણા=તીર્થકરાદિના ઉત્તે=રુચિતમ્ ॥૪૯॥

અમાય આહાર કો ગ્રહણ કરને કે દોષ દરસાતે હૈ— ‘જે નિયામં’ इत्यादि ।

જા માધુ નિયામ (નિય યા આમન્વિત) પિંડ, ક્રીતપિંડ ઔદેશિક પિંડ ઓર આહત પિંડ કો અપનાતે—ગ્રહણ કરને હૈ કે ઈન્દ્રિય આદિ પ્રાણિયોં કે ઉપધાત કો અનુમોદના કરને હૈ, યથાંતે તેમ પિંડ (આહાર) કો ગ્રહણ કરને વાલે માધુ ગૃહસ્થ દ્વારા ત્રિપ્ત હુપ આરંભ—મમાયં મ હાત વાલે પાપક માગી હાત હૈ । જેમા શ્રી તીર્થકર આદિ મહર્ષિયોંને કહા હૈ ॥ ૪૯ ॥

* અગ્રાચ્છા ંહારાદિ ગ્રહણ કરવાના દોષોં અગ્રાચ્છે છે—જે નિયામં ० इत्यादि.

જે માધુ નિયામ (નિન્ય યા આમન્વિત) પિંડ, ક્રીત પિંડ, ઔદેશિક પિંડ અને અનુજા પિંડને અનુજા કરે છે તે એન્દ્રિયાદિ પ્રાણિઓના ઉપધાતની અનુમોદના કરે છે, અર્થાત્ એવા પિંડ । આહાર જે અનુજા કરનાર માધુ, ગૃહસ્થ દ્વારા યજેતા આરંભ નિમજ્જા મના પાપન, આત્મી મને છે, એવુ શ્રી તીર્થ કરાદિ મહર્ષિઓએકહ્યુ છે. (૪૬)

॥ मृन्म ॥

तम्हा अमणपाणा कीयमुदेमि आहटं ।

वज्जयंति ठियप्पाणो निर्गंथा धम्मजीविणो ॥५०॥

॥ छाया ॥

तस्माद् अशन-पानादि क्रीतमौद्देशिकमाहृतम् ।

वर्जयन्ति स्थितात्मानः निर्ग्रन्था धर्मजीविनः ॥५०॥

॥ टीका ॥

‘तम्हा’ इत्यादि ।

तस्माद्धेतोः स्थितात्मानः=समाहितचिन्ताः धर्मजीविनः=चारित्रजीविनः=चारित्रार्थमेव जीवितधारिण इत्यर्थः निर्ग्रन्था=मृन्मयः क्रीतमौद्देशिकमाहृतं चाऽन्न-पानादिसर्वमपि वर्जयन्ति=न गृह्णन्तीत्यर्थः । उपलक्षणमेतदाधाकर्मादीनामपि । ‘ठियप्पाणो’ इतिपदेन रसनेन्द्रियवशित्वं, ‘धम्मजीविणो’ इतिपदेन चारित्रभङ्ग-भीरुत्वं च सूचितम् ॥५०॥

‘तम्हा असणं’ इत्यादि । अतएव संयम में मनको सावधान रखनेवाले, चारित्र रूप जीवन के धारण करने वाले निर्ग्रन्थ, क्रीत औद्देशिक तथा आहृत (सामने लायाहुआ) अशन पान आदि को ग्रहण नहीं करते । उपलक्षणसे आधाकर्म आदि दोष युक्त आहार का भी त्याग समझना चाहिए । ‘ठियप्पाणो’ पदसे रसना इन्द्रिय को बरामें करना, तथा ‘धम्मजीविणो’ पदसे चारित्रभंग से भयभीत रहना सूचित किया है ॥ ५० ॥

तम्हा असणं० इत्यादि. अट्टले संयमभां मनने सावधान राप्पनारा, चारित्रइय एवमने धारण करवावाणा निर्ग्रन्थ, क्रीत, औद्देशिक तथा आहृत (माने लावनाभां आवता) अशनपान आदिने अहणु करता नथी. उपलक्षणथी आधाकर्म आदि दोषथी युक्त आहारने त्याग समझवे. ठियप्पाणो शण्ठथी रसना हृदियने वश करवी तथा धम्मजीविणो शण्ठथी चारित्रलंगथी लयलीत रहवुं सूचित कथुं छे. (५०)

चतुर्दशस्थानवाचकं 'गिदिभायणं' इति पदं व्याचष्टे 'कंसेमु' इत्यादि ।

(मूलम्)

^१ कंसेमु ^२ कंसपात्रेषु ^३ कुण्डमोदेषु ^४ वा पुनः ।

भुञ्जंतो भक्षणपाण्डाः आयारो परिभ्रश्यत् ॥५१॥

(छाया)

कंसेषु, कंसपात्रेषु कुण्डमोदेषु वा पुनः ।

भुञ्जानः भक्षणपानादि आचारात् परिभ्रश्यति ॥५१॥

॥ टीका ॥

'कंसेमु' इत्यादि—

कंसेषु=पानपात्रेषु कटोरिकादिषु, वा=अथवा कंसपात्रेषु=कांस्यनिर्मित-
पात्रनपात्रेषु, 'कंसे' न्युपलक्षणं स्पर्शरजतादिधातुनिर्मितपात्रस्य, पुनः कुण्ड-
मोदेषु=मृन्मयपात्रेषु भक्षणपानादि भुञ्जानः माधुः आचारात्=चारित्र्यवर्मान्, मूले
'आयारो' इति पञ्चम्यर्थे प्रथमा; परिभ्रश्यति=परिभ्रष्टो भवति चारित्र्यपरिच्युतो
भवतीत्यर्थः । 'भुञ्जंतो' इत्युपलक्षणं, तेन गृहस्थसम्बन्धिभाजने वस्त्रधावनस्य,
उष्णमलिनशैत्यकरणस्य च संग्रहः ॥५१॥

'गिदिभायणं' इमपद रूप चौदहवें स्थान का व्याख्यान करने हैं—'कंसेमु' इत्यादि ।

गृहस्थ के कटोरी आदि तथा काम के, उपलक्षण से सोने चांदी पीतल आदिकें
और मिट्टी के बरतन में भोजन करना हुआ साधु चारित्र्य से श्रुत हो जाता है । यहाँ
'भुञ्जंतो' यह उपलक्षण है, इससे—गृहस्थ संबंधी बरतन में वस्त्र धोना, पानी ठंडा करना
भी मायुहो नहीं लगता है ॥ ५१ ॥

गिदिभायणं के पदार्थ और भ स्थाननु व्याख्यान करे छे कंसेमु० इत्यादि.

गृहस्थनां वाटडी आदि अटसे डामानां, उपलक्षणगी सोना आदी पीतल
आदिनां अने भाटीनां वाटखुभां निरालन करनार माधु चारित्र्यगी श्रुत थाय छे
अदी भुञ्जंतो के उपलक्षण छे, तेगी गृहस्थ भोजनी वामजुभा वस्त्र धोनां, पाणी
ठंडा करवुं, के पद माधुने लगवुं नगी (५१)

गृहस्थभाजने भुञ्जानः माधुः कथं चारित्रविच्युतो भवेत् ? इत्याह—
'सीओदग' इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

सीओदगसमारम्भे मात्रकभावनछद्मणे ।

जाडं क्षणंति भूयाइं, दिद्वो नन्ध असंजमो ॥५२॥

॥ टाया ॥

भीतोदकसमारम्भे मात्रकभावनछद्मने ।

पानि छिद्यन्ने भूतानि दृष्टस्तत्र असंजमः ॥५२॥

॥ टीका ॥

'सीओदग' इत्यादि—

भीतोदकसमारम्भे=साधूनां भोजनार्थं सार्धं भुक्तवति अन्यभोजनार्थं च
मचिनजलेन कंस-कांस्यादिपात्राणां गृहस्थकर्मकमभालनरूपे, मात्रकभावन-
छद्मने=भोजनपात्रादिमभालनजलस्य नालिकादौ मक्षेपे च पानि भूतानि=एके-

गृहस्थ के भाजन में भोजन करने से भिक्षु नियम से अष्ट कैसे हो जाता है ?
नो करने हैं— 'सीओदग' इत्यादि ।

माधु यदि गृहस्थ के पात्र में आहार करे तो उसके आहार करने के लिए तथा
दर भोजन करता है उस वक्त किसी दूसरे के भोजन करने के लिए गृहस्थ द्वारा मचिन
जलेन उन कामे आदि के दमनों के धोए जाने से तथा भाली आदि के धाए हुए पानीके
मारी आदि में जाने से एकदम आदि अनेक प्रतियोगी को दिला होता है ऐसा होने से

गृहस्थता वास्तव्यतां निजान् श्रवणीं किमु तथैवमस्मी कष्ट इवी दीने धा-
नस्य छे, ते इहे छे—सीओदग इत्यादि

माधु तो गृहस्थता पात्रों में आहार करे तो तब आहार श्रवण भाटे तथा
तो निजान् श्रवणीं किमु तथैवमस्मी कष्ट इवी दीने धानस्य छे, ते इहे छे—सीओदग
इत्यादि वास्तव्यतां निजान् श्रवणीं किमु तथैवमस्मी कष्ट इवी दीने धानस्य छे, ते इहे छे—सीओदग
इत्यादि

ન્દ્રિયાદીનિ છિયન્ને=ઇન્નન્તે, તત્ર=તિગમાનેતુ ભૂતેતુ અમંયમઃ=નાસ્તિવદ્ઃ શુદ્ધઃ
કેવલાઽઽલોકેન કેવલિનાઽલોકિતઃ ॥૫૨॥

(મૂલમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
પચ્છા કમ્મં પુરઃ-કમ્મં સિયા તત્થ ન કળ્લઃ ।

૭ ૧૦ ૧૧ ૮ ૯
અમદ્દં ન ભુંજંતિ નિગંથા ગિદ્ધિમાયણે ॥૫૩॥

॥ છાયા ॥

પથાત્કર્મ પુરઃકર્મ સ્યાત્તત્ર ન કલ્પતે ।

અતદર્થં ન ભુજ્જતે નિર્ગંથા ગૃહિમાજનં ॥૫૩॥

॥ ટીકા ॥

‘પચ્છાકમ્મં’ ઉત્પાદિ ।

પથાત્કર્મ = પથાન્=મોજનાનન્તરં કર્મ=સચિત્તજલેન ધાવનાદિકં યત્
તત્તથોક્તં, પથાત્કર્મનામકદોષવિશેષ ઇત્યર્થઃ । તથા પુરઃકર્મ=પુરઃ=સાધુ-
મોજનાત્પૂર્વં કર્મ=સચિત્તજલેન પાત્રધાવનાદિ, યત્ર તન્ તથોક્તં પુરઃકર્મસંપ્રત્તં
દોષવિશેષ ઇત્યર્થઃ, મ્યાન્=ભવેન્ અતઃ તત્ર=ગૃહિમાજનં મોક્તુમિતિશેષઃ ન

વહાં કેવલી ભગવાનં કેવલજ્ઞાનમાનુ (મૂર્ચ) મે અમયમ (સંયમ કા મંગ)
દેત્વા હૈ ॥ ૫૨ ॥

‘પચ્છાકમ્મં’ હયાદિ । ગૃહસ્થ કે માજન મેં આહાર કરને સે સાધુકો પથા-
કર્મ દોષ મી લગતા હૈ, ક્યાંકિ આહાર કરને કે અનન્તર ગૃહસ્થ સચિત્ત જલ સે ચાલી
આદિ કો ધોતા હૈ । તથા પુર કર્મ=સાધુ કે આગમન સે પૂર્વ સાધુ કે લિપ ક્રિયા હુઆ

થાય છે એમ થવાથી તેમા કેવળી લગવાને કેવળજ્ઞાન બાનુથી (સૂર્યથી) અસંયમ
(સંયમનો ભંગ) બોધો છે (૫૨)

પચ્છાકમ્મં ઇત્યાદિ ગૃહસ્થના વામણમાં આહાર કરવાથી સાધુને પથાત્કર્મ
દોષ પણ લાગે છે, કારણ કે આહાર કર્યા પછી ગૃહસ્થ સચિત્ત બળથી થાળી
આદિને ધુએ છે. તેવીજ રીતે પુરઃકર્મ-સાધુના આગમનથી પૂર્વે સાધુને માટે

કલ્પને। એતદર્થ=ચારિત્રમદ્વો માભૂદિતિદેતોઃ નિર્ગ્રન્યાઃ=માધવઃગૃહિભાજને ન
ભુજત ઇતિ મુગમમ્ ॥૫૩॥

પદ્મદર્શન મ્યાનમાદ-‘આસંદી’ ઇત્યાદિ।

॥ મૂલમ્ ॥

આસંદીપલ્લિયંકેમ્ મંચમામાલણમ્ વા।

અણાયરિયમજ્ઞાણં આસંતુ મંતુ વા ॥૫૪॥

॥ જ્ઞાપા ॥

આમન્દીપર્યંકયોઃ મન્ત્રાઽઽશાલકયોર્વા।

અનાચરિતમાર્યાણામ્, આસિતું સ્વપિતું વા ॥૫૪॥

॥ ટીકા ॥

આમન્દીપર્યંકયોઃ=આમન્દ્યાં=વેત્રાસને પર્યંકે=પ્રાવાર (નિવાર) પરિપ્કૃતવિશિષ્ટ-
સ્વદ્વાયાં વા=અથવા મન્ત્રાઽઽશાલકયોઃ=મન્ત્રે સાધારણસ્વદ્વાયામ્ આશાલકે=
શયનોપવેશનોપયોગિનિ પાદપૃષ્ઠાવલમ્બનમદ્વિને આસનચિત્રોપે ‘આરામકુર્સી’ ઇતિ

ધોના આદિ કર્મ=દોષ મી લગતા હૈ। ઇસલિપ્ ગૃહસ્થ કે પાત્ર મેં આહાર કરના મુનિયો
કો નહોં કમ્પતા હૈ। અનૈવ ચારિત્રભંગ સે બચને કે લિપ્ સાધુ ગૃહસ્થ કે પાત્ર મેં આહાર
નહોં કરતે હૈ ॥ ૫૩ ॥

પદ્મદર્શન સ્થાન કહેતે હૈ— ‘આસંદી’ ઇત્યાદિ।

વેત્ર કો કુર્સી, પલંગ, માચા, (પંતો) આરામ કુર્સી, તથા ઉપલક્ષણ સે અન્ય
સર્વ પ્રકાર કે શયન આસન પર બેઠના યા સોના તીર્થંકર ગણધર આદિ દ્વારા અનાચરિત

કરેલું થોવા આદિનું કર્મ-દોષ પણ લાગે છે. તથા કરીને ગૃહસ્થના પાત્રમાં
આહાર કરવાનું મુનિઓને કલ્પનું નથી. તટસ્થ માટે ચારિત્રભંગથી બચવાને માટે
સાધુ ગૃહસ્થના પાત્રમાં આહાર કરતા નથી. (૫૩)

પદ્મદર્શન સ્થાન કહે છે—આસંદી ઇત્યાદિ.

તેતરથી ભરેલી ખુરશી, પલંગ, ખાટલો, આરામ ખુરશી તથા ઉપલક્ષણથી
અન્ય સર્વ પ્રકારનાં શયન આસન પર બેસવું યા સૂવું એ તીર્થંકર ગણધરદ્વારા

ભાગ્યમગિદ્ધે. ઉપજ્ઞાનમન્યવિધાઽઽગનગવનાદીનામ્, આમિતુપ્-અગેતુ વા= અથવા 'અવિતુ' = અગિતુમ્ ભાગ્યાનામ્-ઽગર્તિઃ ગચ્છતિ-(માત્રેનાતિ) મોક્ષોપદેશપ્રત-
ણાય મોક્ષાય વા અગ્નો યાન મતિ ને ભાગ્યાઃ=તીર્થસ્થાનગણરાદયસ્તેષામ્ અના-
ચરિતં સૈરનામેવિતમિત્યર્થઃ ॥૫૪॥

આસન્યાયનુપવેશનાદિકર્તું દુષ્ટતિલેખનીયતાં મદગંગિતું તાત્પર્ય-
લેખનં વિના ન કુપ્રાપ્યામિત્યર્થઃ નવા અગિત્યમિત્યાદિ—‘નાસંદી’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

નાસંદીપત્રિયંકેષુ ન નિમિત્તા ન પીઠા ॥

નિર્ગોષાઽપટિલેહાણ ષુદ્ધવૃત્તમદિદ્રગા ॥૫૫॥

(છાયા)

નાસન્દીપર્વકેષુ ન નિપયાયાં ન પીઠકં ।

નિર્ગન્યા અપતિલેખ્ય ષુદ્ધોક્તાધિષ્ઠાતારઃ ॥૫૫॥

હૈં અર્થાન્ તીર્થંકર ગણધર આદિ આર્યમહાપુરુષો ને કુમ્ભી પલંગ આદિ કા સેવન નહીં
કિયા, અતઃ સાધુકો મી નહીં કન્પના હૈ ॥ ૫૪ ॥

આસન્દો આદિ પર નહીં બૈઠને ઓર નહીં સોને મેં કારણ મહી હૈ કિ ઉનમેં
પ્રાણિયો કા પ્રતિલેખન કરના દુષ્કર હોના હૈ, ઇસવાત કો દિસલાને કે ક્રિણ પહેલે
પ્રતિલેખન કિયે વિના સાધુકો કદી મી ન બૈઠના ચાહિણ ઓર ન સોના ચાહિણ સો કહતે
હૈ— ‘નાસંદી’ ઇત્યાદિ ।

અનાચરિત છે. અર્થાત્ તીર્થંકર ગણધર આદિ આર્યમહાપુરુષોએ ખુરશી પલંગ
આદિનું સેવન કર્યું નથી, તેવી સાધુને પણ તે કંપનું નથી, (૫૪)

ખુરશી આદિ પર ન બેસવાનું કે નહિ સૂવાનું કારણ એ છે કે તેમાં
પ્રાણીઓનું પ્રતિલેખન કરવું દુષ્કર હોય છે; એ વાત ઇશ્વરવાને માટે પહેલા
, ‘પ્રતિલેખન કર્યા વિના સાધુએ ક્યાંય પણ ન બેસવું જોઈએ અને ન સૂવું જોઈએ’
એ વાત કહે છે—નાસંદી ૦ ઇત્યાદિ

॥ टीका ॥

बुद्धोक्ताधिष्ठातारः=तीर्थकरगणपरोक्तवचनानुष्ठाननिष्ठाः निर्ग्रन्थाः=साधवःअप्रतिलेख्य=अनिरीक्ष्य प्रत्युपेक्षणमकृन्वेत्यर्थः आसन्दीपर्यङ्कयोः न, निपद्यायाम्=आसनसामान्ये न, पीठके=दारुमयाऽऽसने न, अत्राऽऽसन्यादिकमुपलक्षणं, तेनाऽन्यत्रापि यत्रकुत्रचिन्निपतुं स्वपितुं वा ऽभिलषेयुस्तत्रापि च, अप्रतिलेख्य न निरीक्षेयुर्नापि शरीरव्रित्ति क्रियापदाध्याहारः । 'बुद्धवृत्तमहिम्ना' इत्यनेन तीर्थकराज्ञाभङ्गभीरुत्वमावेदितम् ॥५५॥

आसन्याशुपवेशने दोषमाह—'गम्भीर' इत्यादि ।

(मूलम्)

गम्भीर-विजया एए पाणा दुष्पडिलेहगा ।

आसंदी पलियंको य एयमटं विवज्जिया ॥५६॥

(छाया)

गम्भीरविचया एते प्राणा दुष्प्रतिलेख्याः ।

आसन्दी पर्यङ्कश्च एतदर्थं विवर्जिताः ॥५६॥

तीर्थकर भगवान् के वचनों के अनुसार अनुष्ठान करने वाले मुनि प्रतिलेखन किये बिना आसन्दी पर्यङ्क आदि पर न बैठें और न सोवें, सामान्य आसन तथा काष्ठ के आसन (पाट) पर भी बिना प्रतिलेखन किये नहीं बैठना और न सोना चाहिए । वहाँ पर आसन्दी आदि पद उपलक्षण हैं, इससे और जगह भी जहाँ कहीं बैठना और सोना चाहें वहाँ भी—बिना प्रतिलेखन किये न बैठें और न सोवें अर्थात् साधुको सर्वत्र प्रतिलेखन करके ही बैठना और सोना चाहिए ॥ ५५ ॥

तीर्थकर भगवान् के वचनों के अनुसार अनुष्ठान करनेवाले मुनि प्रतिलेखन किये बिना भुरशी पङ्कग आदि पर न बैठें के न सोवें, सामान्य आसन तथा काष्ठना आसन (पाट) पर पणु प्रतिलेखन किये बिना भेसवुं के सवुं न लेधुंये, अर्थात् आसन्दी आदि पद उपलक्षण हैं, तेथी गीत के अभ्यासे पणु भेसवुं के सवुं होय त्यां पणु साधु प्रतिलेखन किये बिना भेस के सवुं नहि, अर्थात् साधुये सर्वत्र प्रतिलेखन करीने न भेसवुं के सवुं लेधुंये, (५५)

॥ ટીકા ॥

‘ગંધીર’ ઇત્યાદિ ।

एने भामन्यादिभ्याः प्राणाः-प्राणिनः गम्भीरविजयाः=गम्भीरो-
दुरवगमो विजयो=निजयो येषां मे तथोक्ताः, मृक्षमनाद्व्यरतिनाम तत्र निषेध-
मगम इति भावः, अथवा ‘गम्भीरविजयाः’ इति श्रुत्या गम्भीरः=दुरवगाहो-
विजयः=आश्रयो येषां मे तथोक्ताः दुरवगाहस्यानवागिन इत्यर्थः, प्राणाः=प्राणिनः
अतएव दूषप्रतिषेध्याः=दूषनिर्गम्या भवन्ति, यद्वा एने भामन्यादयः गम्भीर
विजयाः=गम्भीराः=प्रकाशरहिता विजयाः=आश्रयाः जीवानां विचारादीनि
स्थानानि येषु मे तथोक्ताः, अतएव तत्र प्राणाः (प्राणिनः) दूषप्रतिषेध्या भवन्ति।
एतदर्थम्=एतन्निमित्तम् आसन्दी पर्यङ्कः च शब्दात् मञ्जुशब्दात् च वि-
जिताः=निषिद्धास्तीर्थङ्करादिभिरिति शेषः । निषयापीडकयोस्तु प्रतिषेधनं कर्तुं
शरपते इति न तत्र मतिषेधः कृत इति भावः ॥५६॥

આમન્દી આદિ પર બેઠને મેં દોષ બતાવે છે—‘ગંધીર’ ઇત્યાદિ ।

આસન્દી આદિ મેં રહેને વાળે પ્રાણિયો કા નિષેધ હોના બહુત હી કહિત હૈ ।
અથવા વે એસે દુરવગાહ સ્થાન મેં રહેને હૈ કિ ઉનકો પ્રતિષેધના દુષ્કર હૈ । અથવા
આસન્દી આદિ કે છિદ્ર પ્રકાશ શૂન્ય હાલે હૈં ફમલે, ઉનમેં રહેનેવાલે સુટમલ આદિ
પ્રાણિયોં કી પ્રતિલેખના નહીં હો સકતો । ફમ કારણ તૈયકર મગવાન ને આમન્દી પર્યંગ
ઔર ‘ચ’ શબ્દ સે માવા ઔર આગલક (આરામ કુરસી) પર બેઠને સોનેકા નિષેધ
કિયા હૈ । નિષયા ઔર પીડક કી તો પ્રતિલેખના હો સકતી હૈ ફસલિય મગવાનને ઉનકા
નિષેધ નહીં કિયા ॥ ૫૬ ॥

પુરશી આદિ પર બેસવામા દોષ બતાવે છે—ગંધીર ઇત્યાદિ.

પુરશી આદિમાં રહેનારાં પ્રાણીઓનો નિષેધ થયો બહુત કડીન છે.
અથવા તેઓ એવા દુરવગાહ (ન બેઠ શકાય તેવા) સ્થાનમાં રહે છે કે તેમની
પ્રતિલેખના દુષ્કર છે. અથવા પુરશી આદિના છિદ્રો પ્રકાશરહિત હોય છે તેથી
તેમાં રહેનારા માંકડ આદિ પ્રાણીઓની પ્રતિલેખના યથ શકની નથી. એ કારણે
તીર્થંકર ભગવાને પુરશી પલંગ અને ચ શબ્દથી ખાટલો અને આરામ પુરશી
પર બેસવા-સૂતાનો નિષેધ કર્યો છે નિષયા અને પીડકની પ્રતિલેખના યથ શકે
છે, તેથી ભગવાને તેનો નિષેધ કર્યો નથી. (૫૬)

निपद्यानामकं षोडशस्थानमाह—‘गोयरग’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

गोयरगपत्रिद्वस्त नितिज्ञा जस्त कपपड ।

इमेरि समणावारं आवज्जड अबोदियं ॥५७॥

॥ छाया ॥

गोचराग्रमविष्टस्य निपद्या यस्य कल्पते ।

एतादृशमनाचारम् आपद्यते अबोधिकम् ॥५७॥

॥ टीका ॥

‘गोयरग’ इत्यादि ।

गोचराग्रमविष्टस्य=मिक्षाचर्यां गतस्य यस्य साधोः निपद्या=निपदनं कल्पते अर्थाद् मिक्षाचर्यां गतो यः ज्ञाधुर्गृहिभवने उपविशतीति भावः सः अबोधिकम्=अबोधिकफलकं मिथ्यातत्फलकमित्यर्थः एतादृशं=वक्ष्यमाणस्वरूपम् अनाचारम् आपद्यते=माप्नोति ॥५७॥

निपद्यासेविनो दोषान् मदर्शयति—‘चिवत्ती’ इत्यादि ।

(मूलम्)

चिवत्ती संभवेरस्म पाणाणं च वरे वदो ।

वणीमगपडिग्याभो पडिकोहो अगारिणं ॥५८॥

निपद्या नामकं षोडशस्थानं कथ्यते है— ‘गोयरग’ इत्यादि ।

मिक्षाचर्या के लिए गया हुआ जो मातु गृहस्थ के घरमें बैठना है—वह मिथ्याद्वारा फल देने वाले अनाचार को प्राप्त होता है—विम का कथन करने करने है ॥ ५७ ॥

निपद्या नामकं षोडशस्थानं कथ्यते है— ‘गोयरग’ इत्यादि ।

मिक्षाचर्यामें भगवे अर्थदेता आधु गृहस्थना घरमें के भगवे छे ते मिथ्याद्वारा फल देने वाले अनाचार को प्राप्त होता है, जेहूँ इत्येव आचार्य इत्यादि आदि है (५७)

॥ તાપા ॥

રિગ્નિજેષ્ઠર્નિષ પાણાનો ન વો વરઃ ।

વનીપક પતિગતઃ પતિકોઃ યગામિયામ્ ॥૧૮॥

॥ રીકા ॥

‘વિવતી’ કથારિઃ

ગૃહસ્થોદોત્તરેણે તદ્યવર્ણેભ્ય=દુઃખજાનુભૂતવશાનવર્ણ-વર્ણભ્ય રિગ્નિઃ
રિનામ્નો ખવતીતિ જોતઃ, મર્તવ ગોતવઃ । તથા પાણાનો=પાણિનો વો=દિવાવો
મય્યાં વપઃ-મંપદોત્તરનો ખરતિ, વિધાર્થ મનુવરિપ્તયાવર્ણ વાકારિકરણે ધારા-
વર્ધિતારાહપરમેન તવ્યનીરિગ્નિગ્નાવાઃ સાધુમન્યસારિવિધાવઃ । તથા
વનીપકપતિગતઃ-વનીપકનો-વિજાપેપાનગાનો દુર્મેતાનો પતિગતઃ=વિજાપ-
રાવો ખરતિ તથા યગામિયામ્-ગૃહસ્થામિનો પતિકોઃ=શ્રીયામિયામ્-સાધુ પતિ
સાધુમામિયામ્ મિતં પતિ ન ક્રોમે મરનીત્યર્થઃ ॥૧૮॥

ગૃહસ્થ કે પામે વેરને વાને માનુ કે વેરે વાને છે— ‘વિવતી’ કથારિઃ ।

ગૃહસ્થ કે પામે વેરને મે વર્ણ-મદ્યવર્ણ-મદ્યવર્ણના વિનાશ નો જના દે
વિગ્નિવો કી દિવા દોને મે મંપમ કા પાન દોના દે, અર્થે વિધાર્થ વેર દુર્મે માનુ કે
નિષ આદાર વનાને મે વદ આદાર આધાર્મિક આદિ દોનો મે દુર્મે દોના દે ઓર ઉમે
મદ્ય કરને મે વદ્યકાવ કે જોનો કી વિગ્નના કા વેર માનુ કો ભગના દે । તથા
વિધાર્થે નિષ આપે દુર્મે વનીપક (ભિચારી) આદિ કા વિજા મે અતરાય (વિજા)
પડતા દે । ઓર શ્રીકે સાનિધ્ય મે સાધુ કે પ્રત્યે ઓર માનુ કે સાનિધ્ય મે શ્રી કે પ્રતિ
ગૃહસ્થામી કો કોષ દોના દે ॥ ૧૮ ॥

ગૃહસ્થના ધરમાં જેમનારા સાધુના દોષો બતાવે છે-નિવર્તી ૦ ઉત્પાદિ

ગૃહસ્થના ધરમાં જેમવાધી યાથા પ્રસન્નર્થ મદ્યવર્ણના વિનાશ યાથ છે,
પ્રાણીઓની હિંસા થવાથી સંમમનો ધાન યાથ છે, અર્થાત્ વિધાર્થે બેઠેલા સાધુને
માટે આદાર બતાવવાથી તે આદાર આધાર્મિક આદિ દોષોથી દ્રવિન યાથ છે,
અને તેને મદ્ય કરવાથી પટકાયના જીવોની વિરાધનાનો દોષ સાધુને લાગે છે
તેમજ વિજાને માટે આવેલા વનીપક (ભિચારી) આદિને વિજામાં અતરાય
(વિજા) પડે છે અને શ્રીના સાનિધ્યથી સાધુની પ્રત્યે અને સાધુના સાનિધ્યથી
શ્રીની પ્રત્યે ગૃહસ્થામીને કોષ આવે છે (૫૮)

અન્યદપિ દૂષણમાદ— ‘અગુત્તી’ ઇત્યાદિ ।

(મૂલ્ય)

અગુત્તી ચંપચેરમ્ય ઇત્યીઓ વાવિ મંકળં ।

કુમીલ્લવદ્દુષ્ણં ટાળં દુરઓ પરિવજ્જણ ॥ ૫૯ ॥

॥ છાયા ॥

અગુત્તિઃ વ્રત્તચર્યસ્ય સ્ત્રીતો વાઽપિ શઙ્કનમ્ ।

કુમીલ્લવર્દનં સ્થાનં દુરતઃ પરિવર્જયેન્ ॥ ૫૯ ॥

॥ ટીકા ॥

‘અગુત્તી’ ઇત્યાદિ ।

વ્રત્તચર્યસ્ય અગુત્તિઃ=અરક્ષણં તત્ર સ્ત્રિયા સદ્ સંભાષણસાનુરાગાઽવ-
લોકનાદિતો વ્રત્તચર્યવ્રતસ્ય માલિન્યમસદ્વાદિતિ ભાવઃ, અપિવા સ્ત્રીતઃ=સ્ત્રીસંસ-
ર્ગતઃ શઙ્કનમ્=વ્રત્તચર્યવ્રતે શઙ્કાશુત્પત્તિઃ; યથા તત્રોપવેશને સ્ત્રિયા દાવભાવાદિ-
દર્શનસમુદીપિતમદનવિકારાક્રાન્તમાનસસ્ય વિસ્મૃતસંયમાનુપાલનતન્મદેત્વતત્કલ-
પરમપદવ્યાધાદિકસ્ય પુરોર્વર્તિનીં સ્ત્રિયમેવ સર્વમુત્તમૂલભૂતાં મન્યમાનસ્ય સાધોઃ

ઔર મી દોષ કહતે હૈ— ‘અગુત્તી’ ઇત્યાદિ ।

સ્ત્રીકે સાધ ભાષણ કરને સે તથા સાનુરાગ અવલોકન કરને સે વ્રત્તચર્ય વ્રત મેં
મલીનતા આતી હૈ । ઔર સ્ત્રીકા સમ્પર્ક રહને સે વ્રત્તચર્ય વ્રત મેં શઙ્કા હોતી હૈ । તથા
સ્ત્રી કે દાવભાવ આદિ કે દિસાવ સે સાધુ કે ભાવ (પરિણામ) કામવાસનાવાસિત
હો જાતે હૈ । સ્ત્રી કો હી સવ સુખોં કા મૂલ સમસકર વહ ગેસી કુતર્કણાયે કરને લગતા
હૈ કિ—અગલે જન્મ મેં ફલ દેને વાલે તથા કટિનાઈ સે પલને યોગ્ય ઇસ વ્રત્તચર્ય મેં વ્યા

ળીલ પલ્લુ દોષો કહે છે—અગુત્તીં ઇત્યાદિ.

સ્ત્રીની સાથે લાપલુ કરવાથી તથા સાનુરાગ અવલોકન કરવાની પ્રત્યક્ષર્યવ્રતમાં
મલીનતા આવે છે. સ્ત્રીને સંપર્ક રહેવાથી પ્રત્યક્ષર્યવ્રતમાં શંકા થાય છે. સ્ત્રીના
હાવભાવ આદિના દેખાવથી સાધુના લાવ (પરિણામ) કામવાસના-વાસિત થઇ
જાય છે. સ્ત્રીને જ સર્વ સુખોનું મૂળ સમજીને તે એવી કુતર્કણાયો કરવા લાગે છે
કે—આગણા જન્મમાં કુળ આપનારા તથા સુરકેસીથી પાળવા યોગ્ય આ પ્રત્યક્ષર્યમાં

‘અભ્યસનેન ભવાન્તરલભ્યફલદેન મહામયામમાધ્યેન યદ્વચ્ચર્ચપાલનેન’ इत्यादि
કુતર્કનાલસમુદ્ભવને યદ્વચ્ચર્ચવતે શઙ્કાકાંક્ષાદિદોષોદયો ભવતિ, ઉક્તઆગમે—

“નિર્ગમ્યસ્ત સ્વત્વ ઇર્થ્યાગે ડેદિયાડં મળોઢરાડં મળોરમાડં આલોપ-
માણસ્સ નિજ્ઞાયમાણસ્ય વેમપારિસ્સા વેમવેરે મેકા વા કંસુા વા વિતિગિન્ઙ્ઘા વા
સમુપ્પજિજ્ઞા મેયં વા લભિજ્ઞા ઉમ્માયં વા પાડણિજ્ઞા દીઢકાલિયં વા રોગાયકં
હવિજ્ઞા કેવલિપન્નત્તાઓ ધમ્માઓ મંસિજ્ઞા” इत्यादि । अतः कुर्गीत्यवर्द्धने स्थानं=
નિપચાલક્ષણં દ્રુતઃ પરિવર્તયેત્ નોપસેવેતેતિ ભાવઃ ॥૫૯॥
અત્રૈવાડપવાદમૂલમાહ—‘તિષ્ઠ’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

૫ ૬ ૮ ૭ ૯
તિષ્ઠમન્નયરાગસ્સ નિસિજ્ઞા જસ્સ કપ્પડ્ડ ।

૧ ૨ ૩ ૪
જરાણ અભિભૂયસ્સ વાહિયસ્સ તવસ્સિણો ॥૬૦॥

રહ્યા હૈ ?” एसी कुतर्केणार्थे उत्पन्न होने से ब्रह्मचर्य में शंका कांक्षा आदि दोष उत्पन्न होते
हैं । आगम में कहा है—

“બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત પાલને વાંલે નિર્મથ્થ યદિ ત્વી કો મનોહર મનોરમ ઇન્દ્રિયોં કા
અવલોકન કરે, વિચાર કરે તોં બ્રહ્મચર્ય મેં શંકા કાંક્ષા વિચિકિત્સા ઉપન્ન હોતી હૈ, તથા
સંયમ કા મંગ, ઉન્માદ, દીર્ઘકાલીન રોગ ઓર આતંક ઉપન્ન હોતે હૈં તથા કેવલી ભગવાન
દ્વારા પ્રરૂપિત ધર્મે સે શ્રદ્ધ હોં જાતા હૈ ” इत्यादि ।

इसलिए कुशील को ब्रह्मानं वाला, गृहस्थ के घरमें बैठना साधुको नहीं कन्यता
है ॥ ५९ ॥

શું જાણું છે ? એવા કુતર્કો ઉત્પન્ન થવાથી બ્રહ્મચર્યમાં શંકા કાંક્ષા આદિ દોષો
ઉત્પન્ન થાય છે આગમમાં કહ્યું છે કે—“બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત પાળવા માટે નિર્મથ્થ
જે સ્ત્રીની મનોહર-મનોરમ ઈન્દ્રિયોંનું અવલોકન કરે, વિચાર કરે, તો બ્રહ્મચર્યમાં
શંકા-કાંક્ષા-વિચિકિત્સા ઉત્પન્ન થાય છે, તથા સંયમનો ભંગ, ઉન્માદ, દીર્ઘકાલીન
રોગ અને પીડા ઉત્પન્ન થાય છે તથા કેવલી ભગવાને પ્રરૂપિત ધર્મથી બ્રહ્મતા,
એ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે” इत्यादि. એથી કરીને કુશીલને વધારનાર એવું ગૃહસ્થનાં
ઘરમાં એમણે સાધુને કહ્યું નથી (૫૯)

॥ छाया ॥

अद्याप्यन्यतमस्य निपद्या यस्य कल्पने ।

अद्याप्यभिभूतस्य व्याधितस्य नयन्विनः ॥६०॥

॥ टीका ॥

‘निपट्’ इत्यादि ।

अद्याप्यभिभूतस्य=वृद्धस्य, व्याधितस्य=रोगिणः नयन्विनः=नयनभर्या-
पनायणस्य अद्याप्यमेवां वृद्धादीनाम् अक्षयरागस्य ‘सीत्राहृदिर्दोषो नश्य’=
अक्षयतमस्य, अक्षय अक्षयतमस्यक्षणस्य अक्षयं, समन्वयान् अक्षयचिदित्यर्थः,
यस्य साधोः निपद्या=वृद्धस्यश्रोत्रवेदनं कल्पने नश्य नत्रोपवेदनतो न दोष इति
सम्बन्धः ॥६०॥

अथ शान्तार्थं समुदयं श्यानमाह—‘वादिभो’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

वादिभो वा भरोगी वा निषाणं नो व पश्य ॥

चुर्वतो दोट आपारो जटो दचः संजमो ॥६१॥

॥ छाया ॥

व्याधितो वा भरोगी वा शानं यस्तु प्रार्थयते ।

च्युन्वान्तो भवति आचारः त्यक्तो भवति संयमः ॥६१॥

यहां अपवाद बताते हैं— ‘तिष्ठ’ इत्यादि ।

वृद्ध, व्याधिग्रस्त (रोगी) और तपस्वी, इन तीनों में से प्रत्येक को गृहस्थ के
धर्मों वैदिक कल्पता है । इसलिए उनके बैठने में दोष नहीं है ॥ ६० ॥

जिहां अपवाद बताया है; तिष्ठ ० इत्यादि ।

वृद्ध, व्याधिग्रस्त (रोगी) और तपस्वी, प्रत्येक के गृहस्थता
धर्मों प्रत्येक इच्छे है, तेही जेना प्रत्येक दोष नहीं (६०)

(टीका)

‘वाहिभो’ इत्यादि।

व्याधितः=रोगी वा=अथवा अरोगी=व्याधिरहितो वा यस्तु=साधुः
 ज्ञानं देयतः सर्वतो वा मार्थयते कुरुते तेन साधुना आचारः=वाचतपोव्रतः
 साधुममाचारः व्युत्क्रान्तः=उल्लङ्घितो भवति जलपरीपदसहनाभावान् संयमः=
 दयाव्रतः त्यक्तो भवति अपुत्रायविराधनान् ॥६१॥

अचित्तमयेन ज्ञाने साधोः को दोषः? इत्याह—‘संतिमे’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१२ ९ १० ११ ४ ६ ५
 संतिमे गृहमा पाणा घसागु भिन्नगासु य ।

० ६ ३ २ १ १३
 जे य भिन्नु सिणायंतो विपडेणुप्पिळावण् ॥६२॥

॥ छाया ॥

गन्ति इमे गृहमाः पाणाः घसागु भिन्नगासु य ।

ये य भिन्नुः ज्ञान विहनेन उल्लावयति ॥६२॥

ज्ञान नामक समग्रद्वैत स्थान दर्शाने हैं— ‘वाहिभो’ इत्यादि ।

रोगी वा नीरोगी वा कोई भी साधु एक देश में या सर्वदेश में ज्ञान करता है
 वह आचार में धुन होता है, क्योंकि वह मलयगिरि को सहन नहीं करता, तथा
 दयाव्रत संयम में रतिव होता है, क्योंकि ज्ञान करने में अपुत्राय की विराधना
 होती है ॥ ६१ ॥

ज्ञान नामक अन्तःशुद्धि स्थान दर्शाने हैं—वाहिभो इत्यादि वाणी

व. नीरोगी वा रोगी या साधु अथवा अरोगी वा यस्तु इत्ये ज्ञान करे छे ते
 व्याधितो वा व्याधिरहितो भवति जलपरीपदसहनाभावान् संयमः तथा
 दयाव्रत संयम रतिव होता है, क्योंकि ज्ञान करने में अपुत्राय की विराधना
 होती है ॥ ६१ ॥

॥ टीका ॥

‘संति मे’ इत्यादि।

विकृतेन=अचित्तजलेन स्नान=देशतः सर्वतो वा स्नानं कुर्वाणः भिक्षुः=साधुः यस्मात्=‘देशीयशब्दः’ क्षारभूमिषु सविचरभूमिषु वा, च=पुनः भिलगासु=‘अयमपि देशीयशब्दः’ वीदीर्णभूमिषु श्लक्ष्णभूमिषु ‘चिकनी’ इति भाषा-प्रसिद्धासु भूमिषु च ये इमे=लोकप्रसिद्धाः सूक्ष्माः=लघुतनवः प्राणाः=प्राणिनः द्वीन्द्रियादयः सन्ति भूमौ कृतावासाः आहारायर्थं संचरमाणा वा विद्यन्ते गम्यमानत्वात् तान्=शतशताण्डशिशुसमूहसहितावाससमेतान् भूमौ कृतावासान्; इष्टाहारप्राप्तेः प्राकृतदाहारसहितान् वा अनवाप्तावासान् संचरमाणान् विविधान् जीवसंचातान् वा उत्प्लावयति=जलोर्ध्वभागं नयति जलोपरितनभा प्रापयन् प्रवाहयति, आवासादितो विद्योन्नयनं अनिष्टदेशं प्रापयन् जलवेगेन व्याकुली-

अचित्त जलसे भी स्नान करने में दोष लगता है सो कहते हैं—‘संति मे’ इत्यादि।

अचित्त जलसे भी एक देश से या सर्वदेश से स्नान करने वाला साधु क्षार-भूमि में अथवा बिल छिद्र वाली भूमि में दराट वाली भूमि में अथवा चिकनी भूमि में रहे हुए सूक्ष्म शरीर वाले द्वीन्द्रिय आदि प्राणी, जो कि आहार आदि के लिए संचार करते हैं, उनको आहार प्रापिके पहले अथवा आहार के साथ स्नानजल बहा देता है। अर्थात् अपने अनाष्ट स्थान पर पहुंचने से पहले ही वे पानों में बहकर अपने निवासस्थान से विद्युत होते हुए, अनिष्ट स्थान पर पहुंच जाते हैं, यहां तक कि—उनके प्राणों का

अचित्त लगथी पलु स्नान करवाथी होष लागे छे, ते छडे छे—संतिमे० इत्यादि

अचित्त लगथी पलु ओके देखे या सर्वदेखे स्नान करनार साधु क्षार-भूमिमां अथवा दर-छिद्रवाणी भूमिमां, वीदीर्णवाणी भूमिमां अथवा वीक्षणी भूमिमां रहेवा सूक्ष्म शरीरवाणा द्वीन्द्रिय आदि प्राणीओ के आहार आदिने भाटे संचार करतां होय छे तेभने आहार प्राप्तिनी पछेवां अथवा आहारनी साथे स्नाननं लग बहावी दे छे—पसरी जाय छे अर्थात् पानाना अनीष्ट स्थान पर पड़ोन्वा पछेवां छे तेओ पालीमां भेजाए जइने पानाना निवास स्थानथी विशुद्ध थए जइने

कुर्वन् तदीयप्राणात्ययमपि माधयतीत्यर्थः । स्नानीयमलिलस्य भूविचारादिषु प्रवेशे तत्रत्यानां जीवानां स्वस्वस्थानविनाशान् तत्रैव रहिर्निःसराणादिना वा विराधनाऽवश्यम्भाविनीत्याशयः ॥६२॥

(मूलम्)

१ ३ ११ १२ ८ ९ १०
तम्हा ते ण मिणायंति मीएण उमिणेण वा ।

५ ६ ३ २ ६
जावज्जीवं वय घोरें भमिणाणमहिट्ठगा ॥६३॥

॥ छाया ॥

तस्मान् ते न स्नान्ति शीतेन उष्णेन वा ।

यावज्जीवं व्रतं घोरेस्मिन् भस्मानमधिष्ठातारः ॥६३॥

॥ टीका ॥

‘तम्हा’ इत्यादि ।

तस्मान्=उक्तदोषप्रसङ्गात् भस्मानं=स्नानवर्जनलक्षणं घोरे=दुष्करं व्रतं यावज्जीवं=मरणायपि अधिष्ठातारः=पालयितारः ते=निर्ग्रन्थत्वेन ममिदाः माधवः शीतेन उष्णेन वा उदकेन न स्नान्ति=स्नानं न कुर्वन्तीत्यर्थः ॥६३॥

भी भय हो जाता है । तथा जब स्नानका जल बिल में घुम जाता है तो वहाँ के प्राणियों को स्थान भग्न होने से वहाँ अथवा घटकर बाहर भाजाने से कष्ट पहुँचता है अतः उनकी विगमना अवश्य होती है, इसलिये माधु को स्नान का त्याग करना चाहिये ॥६२॥

‘तम्हा’ इत्यादि । इसलिये उक्त दोषों का प्रसङ्ग होने से स्नान त्याग करने का दुष्कर तथा यावज्जीव पालने वाले निर्ग्रन्थ माधु ठंडे या गर्म किसी प्रकार के पानी से स्नान नहीं करते ॥ ६३ ॥

प्रार्थितानां पादं भूय यद्य् भूय छिं पणीं जे स्नानान्नु जण हरभा पंगी नय छिं तो न्याना प्रार्थितानां स्थानजल यवाधी त्या अथवा भिवाधने जलार आनी जवाधी छिं पंगी छिं जेउते नेअनी विगमना अवश्य थाय छिं, तेथी माधुजे स्नानने त्या न कर्णे जेउते (६२)

तम्हा ० छिं पंगी तेथी उक्त दोषाना प्रसङ्ग उपपन्न यवाधी स्नानने त्या न कर्णा दुष्कर तथा यावज्जीवन पालनारा निर्ग्रन्थ माधु ठंडा वा गरम किसी प्रकार के पानी से स्नान कर्णा नथी, (६३)

॥ मूलम् ॥

सिणाणं अदुवा कर्कं लुद्धं पद्मगाणि य ।

गायस्मृन्नद्वाए नायरंति कयाडचि ॥६४॥

॥ छाया ॥

स्नानम् अथवा कर्कं लोत्रं पद्मकानि च ।

गात्रम्योद्धर्त्तनार्थाय नायरन्ति कदाचिदपि ॥६४॥

॥ टीका ॥

‘सिणाणं’ इत्यादि ।

साधवः गात्रम्योद्धर्त्तनार्थाय=अङ्गपरिष्काराय शरीरमलापनयनपुरस्सर-
क्रान्तिविशेषाऽऽधानाचेत्यर्थः स्नानं=स्नानोपकरणद्रव्यम्, अथवा कर्कं=सर्पपादि-
खलं, लोत्रं=गन्धद्रव्यं; पद्मकानि=पद्मकाष्ठानि तन्साधिततैलानीत्यर्थः, च शब्दा-
दन्यदपि स्नानोपयोगि द्रव्यं ‘साधुन’ इत्यादि भाषामसिद्धं कदाचिदपि
नाऽऽचरन्ति=न सेवन्ते ॥६४॥

अथाष्टदशं स्थानमाह—

(मूलम्)

नगिणस्स वावि मुंडस्स दीहरोमनहंसिणो ।

मेहुणा उवसंतस्स किं विभूसाइ कारियं ॥६५॥

‘सिणाणं’ इत्यादि । शरीर का मैल उतार कर शोभायमान करने के लिए
साधु स्नान योग्य सामग्री का, सरसौ आदि की खल का, लोत्र का तथा पद्मकाष्ठ अर्थात्
उसके तैल का और ‘च’ शब्द से अन्य साधुन आदि स्नानोपयोगी द्रव्य का कदापि
सेवन नहीं करते ॥ ६४ ॥

सिणाणं० इत्यादि। शरीरको मैल उतारने से शोभायमान करने के लिए साधु
स्नान योग्य सामग्री, सरसव आदिना भोग्य, लोत्रं तथा पद्मकाष्ठ अर्थात्
तेला तैलं अन्य च शब्दों से अन्य साधु आदि स्नानोपयोगी द्रव्यों सेवन
कदापि करता नहीं। (६४)

(છાયા)

નપ્રમ્ય વાઙ્પિ મુઢસ્ય દીર્ઘરોમન્નચવતઃ ।

મૈથુનાદ્ ઉપશાન્તસ્ય કિં વિભૂષયા કાર્યમ્ ॥૬૫॥

॥ ટીકા ॥

‘ નગિણસ્મ ’ इत्यादि ।

નપ્રમ્ય=વસ્ત્રમૂર્છારહિતસ્ય ગચ્છનિવાસિનઃ સ્થવિરકલ્પિકમ્ય ગચ્છ-
નિર્ગતમ્ય જિનકલ્પિકમ્ય ચેત્યર્થઃ । અપિવા મુઢમ્ય=દ્રવ્યતો લુચિતકેશમ્ય, માવતો
વિપચવિરતમ્ય દીર્ઘરોમન્નચવતઃ=મથુદ્ધકેશનચવતઃ एतद् विशेषणं जिनकल्पिका-
पेक्षया, स्थविरकल्पिनम्बु प्रमाणोपेतमेव केशनखादिकं धारयन्ति । मैथुनादुप-
शान्तम्य=मैथुनोपरतस्य च विभूषया=अङ्गपरिष्कारेण किं कार्यं=किं प्रयोजनं,
न किञ्चिदित्यर्थः ॥ ६५ ॥

અર અઠારઢ્યૌ સ્થાન કહતે હૈ— ‘ નગિણસ્મ ’ इत्यादि । વસ્ત્ર વિષયક મૂર્છારહિત (ગચ્છવામ) સ્થવિર કલ્પી, અથવા ગચ્છનિર્ગત જિનકલ્પી દ્રવ્યસે—લુચિત કેશ વાળે તથા માવમે—વિપચા કે ત્યાગી મુઢિત, જિનકે કેશ, તથા નચ આદિ વડે હુપે હૈ એમે મૈથુન સે ઉપશન માધુઓ કો શરીર વિભૂષા કા કયા પ્રયોજન હૈ ? । અર્થાત્ કુઠ બી પ્રયોજન નહીં ।

ચક્રાં, ‘ ક્ષૌર્પ કેશ નચ વાળે ’ યદ્ વિશેષણ જિનકલ્પી સાધુકી અપેક્ષામે કહા-
ગયા હૈ ક્યૌંકિ સ્થવિરકલ્પી સાધુ પ્રમાણોપેત કેશ ઓર નચ રચને હૈ ॥ ૬૫ ॥

ક્યૌં અઠારમું સ્થાન કહે છે— નગિણસ્મં इत्यादि वस्त्र विषयक मूर्छारहित (गच्छवाम) स्थविरकल्पी, अथवा गच्छनिर्गत जिनकल्पी द्रव्यથી लुचिત केशवाला तथा आवधी विषयोना त्यागी मुठित, केना केश तथा नच आदि वषिक्ता છે એવા, મૈથુનથી ઉપશન સાધુઓને શરીરની વિભૂષાનું શુ પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કશું પ્રયોજન નથી

અહીં ‘ ક્ષૌર્પકેશનચવામ ’ એ વિશેષણ જિનકલ્પી સાધુની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવ્યું છે કારણ કે સ્થવિર કલ્પી સાધુ પ્રમાણોપેત કેશ અને નચ રાખે છે (૬૫)

નિષ્પ્રયોજનત્વપ્રદર્શનેન નિષિદ્યમ્ય વિભૂષાકરણમ્ય કદાચિત્સાધૂનાં
દોષાભાવદર્શનાદ્ વિભૂષાકરણપ્રમદ્ઃ મ્યાદતસ્તદ્ધારણાય તદ્દોષાનપિ પ્રદર્શયતિ-
'વિભૂષા' ઇત્યાદિ ।

॥ મુદ્દમ્ ॥

૬ ૧ ૮ ૧૦ ૨
વિભૂષાવત્તિયં મિથુન કર્મ વંધતિ ચિક્ષણં ।

૪ ૨ ૧ ૫ ૩
સંસારસાગરે ઘોરે જેષં પટ્ટ દુઃસ્થરે ॥૬૬॥

॥ ઝાયા ॥

વિભૂષામત્યયં મિથુઃ કર્મ વધ્નાતિ ચિક્ષણમ્ ।

સંસારસાગરે ઘોરે યેન પતતિ દુઃસ્થરે ॥૬૬॥

॥ ટીકા ॥

'વિભૂષા' ઇત્યાદિ ।

યેન કર્મણા જીવઃ ઘોરે=મયંકરે જન્મજરામરણાદિભયાકુલે ઇત્યર્થઃ ।
અતएव દુઃસ્થરે=ઉત્તરીનુમશક્યે સંસારસાગરે=ભવસમુદ્રે પતતિ તત્=તથાવિષં=
વિભૂષામત્યયં=શરીરપરિષ્કારહેતુકં ચિક્ષણં=દુઃસ્થેદં કર્મ જ્ઞાનાવરણીયાદિલક્ષણં
મિથુઃ=સાધુઃ વધ્નાતિ=મંદુદ્ધાતીત્યર્થઃ ॥૬૬॥

નિષ્પ્રયોજન કહકર નિષેધ કિયે હુણ વિભૂષાકરણ કો કદાચિત્ કોઈ નિર્દોષ
સમજકર આચરણ કરને લ્યો અતઃ અવ ઉસકે દોષ વ્રતાતે હૈં-'વિભૂષાવત્તિયં' ઇત્યાદિ ।

જિસ કિયાસે જીવ, જન્મ મરણ કે દુઃખોં સે વ્યાકુલ દુસ્થર સંસારસાગર મેં
ગિરતા હૈ, જેસી શરીરવિભૂષા સે ઉત્પન્ન હોતે વાલે જ્ઞાનાવરણીય આદિ ચિક્ષણે કર્મોં કો
સાધુ વૈધતા હૈ । અર્થાત્ શરીર કો વિભૂષા સે ચિક્ષણે કર્મોં કા વંધ હોતા હૈ ॥ ૬૬ ॥

નિષ્પ્રયોજન કહીને નિષેધ કરેલા વિભૂષાકરણને કદાચિત્ કોઈ નિર્દોષ
સમજીને આચરણ કરવા લાગે, તેથી હવે એના દોષ બતાવે છેઃ વિભૂષાવત્તિયં ઇત્યાદિ.

જે કિયાથી જીવ જન્મમરણનાં દુઃખોથી વ્યાકુળ દુસ્થર સંસારસાગરમાં
પડે છે, એવી શરીરવિભૂષાથી ઉત્પન્ન થનારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ ચીકણાં કર્મોને
સાધુ બાધે છે. અર્થાત્ શરીરની વિભૂષાથી ચીકણાં કર્મોના બંધ ઉત્પન્ન
થાય છે. (૬૬)

વાચવિભૂપાદોપકગનાનન્તરં વિભૂપાસંકલ્પદોષમાહ—

॥ મૂળમ્ ॥

વિભૂપાવર્તિયં ચેયં યુદ્ધા મન્ત્રંતિ તારિમેં ।

સાવજ્જવદુલં ચેયં, નેયં તાર્કિક સેવિયં ॥૬૭॥

॥ છાયા ॥

વિભૂપામન્યયં નેતઃ યુદ્ધા મન્યન્તે તાદૃશમ્ ।

સાવજ્જવદુલં ચેયં નેતન્ પ્રાપિભિઃ સેવિતમ્ ॥૬૭॥

॥ ટીકા ॥

‘ વિભૂપા ’ ઇત્યાદિ—

યુદ્ધાઃસર્વજ્ઞાઃ તીર્થકરાદયઃ વિભૂપામન્યયં=મન્યંતિ=મતિગચ્છતિ સ્મરતીતિ યાવત્ મત્યયઃ, વિભૂપાયાઃ=શરીરમણ્ડનમ્ય મન્યયઃ સ્મરણકર્તૃ, તમ્-વિભૂપા-મત્યયં શરીરમણ્ડનાભિલાષીન્યર્થઃ, મન્યયશ્ચદમ્ય નિન્યપુંદ્રિક્વતયા ન લિદ્વચ્ચ-ત્યયઃ। યદ્વા-વિભૂપાયાઃ મત્યયો હેતુઃ વિભૂપામન્યયઃ તમ્, વિભૂપાકરણમટ્ટતી કારણીભૂતમિત્યર્થઃ; લોકે દિ પ્રાયો મનસિ પ્રથમં સંસ્કલ્પ્ય (કર્તવ્યાર્થાન્નિશ્ચિન્ય) ક્રિયામાત્રે મટ્ટતિર્દૃશ્યતે ઇતિ ચિત્તમ્ય મટ્ટતિકારણત્વમિતિ ભાવઃ। ચેતઃ=ચિત્તં, તાદૃશં=વાચવિભૂપાતુલ્યં, સંસારસાગરાન્તઃપતનકારણત્વેન ચિક્ષણકર્મવન્ધ-

બાહ્ય વિભૂપા કે દોષ દિસાકર અથ વિભૂપાકે સંકલ્પકે દોષ દિગ્બજાને છે—

‘ વિભૂપાવર્તિય ’ ઇત્યાદિ ।

જિસ ચિત્તમેં શરીર કી વિભૂપા કી અભિલાષા હોતી હૈં ઉસ ચિત્ત કોં મી તીર્થકર મગવાન ને વૈસા હી અર્થાત્ અપાર સંસારસાગર મેં મિરાને બાલ્ય તથા વાચ વિમૂપા કરને

બાહ્ય વિભૂપાના દોષો બતાવીને હવે વિભૂપાના સંકલ્પના દોષો બતાવે છે-
વિભૂપાવર્તિયં ઇત્યાદિ

જે ચિત્તમાં શરીરની વિભૂપાની અભિલાષા હોય છે, તે ચિત્તને પણ તીર્થકર મગવાન એવું જ અર્થાત્ અપાર સંસાર સાગરમાં પાડનારું તથા બાહ્ય વિભૂપા

हेतुत्वसाम्यादिति भावः; मन्वन्ते=केवलालोकेन जानन्ति, एवंच=यावद्विभूपा-
नुत्पत्तये सति च एतन्=विभूपानुचिन्तनं मावद्यवहुलम्=पापमचुरं विविधपापजनक-
मित्यर्थः। अतः त्रायिभिः=स्वपररक्षापरायणैः (मोक्षाभिलाषिभिरित्यर्थः) न
सेवितं=न कृतमित्यर्थः ॥६७॥

उत्तरगुणकथनप्रसङ्गे शोभावर्जनरूपाऽष्टादशस्थानकथनेनाष्टादशापि स्था-
नान्यभिहितानि. संप्रति तेषां यथाविधिममाराधनप्रदर्शनपूर्वकमुपसंहारमाह—

(मूलम्)

८ ३ ५ २ ४ १ ३
स्वर्वन्ति अप्पाणममोहदंसिणो, तवे रया संजमअज्जवे गुणे ।

११ १० ९ १२ १३ १४ ६ १५
धुणन्ति पाचाई पुरेकडाई, नवाडं पाचाडं न ते करन्ति ॥६८॥

॥ छाया ॥

क्षपयन्ति आत्मानममोह (य) दर्शिनः, तपमि रताः संयमार्जवे गुणे ।

धुन्वन्ति पापानि पुराकृतानि, नवानि पापानि न ते कुर्वन्ति ॥६८॥

वाले के समान बिज्जन कर्मबन्धका कारण नाना हैं अर्थात् विभूपाका अनुचिन्तन (अभिलाष)
कर्म में भी पापों की उत्पत्ति होती है। ऐसी विभूपा के संकल्प को स्वपररक्षा (हित)
चाहने वाले महापुरुषों ने सेवन नहीं किया है। ॥ ६७ ॥

उत्तर गुणों के कथन के प्रसंगमें शरीर की शोभा का परित्याग रूप अठारहवाँ
स्थान कहने से अठारहों स्थानों का कथन हो चुका। अब उनका यथाविधि आराधन
करना बताने हुए उपसंहार कर्त्ते हैं— 'स्वर्वन्ति' इत्यादि।

अन्ताराणी समान मीश्यां धर्मबन्धनं धारयु मान्युं छे, अर्थात् विभूपातु अनुचिन्तन
(अभिलाषा) अर्वाधी पण पापानि उत्पन्ति धाय छे, ऐसी विभूपाका संकल्प
स्वपर रक्षा (हित) आदिकारा महापुरुषोंने सेवन छुई नहीं. (६७)

उत्तर गुणोंका कथनका प्रसंगमें अन्ताराणी शोभाना परित्यागइय अठारहवें
स्थान अर्वाधी अठारह स्थानोंतु कथन पछ महुं छे तेतुं यथाविधि आराधन
अर्वातुं पनापनां उपसंहार छे छे: स्वर्वन्ति इत्यादि.

॥ છાયા ॥

સદોપશાન્તા અમમા અકિંચના, સ્વચિચ્ચિચાનુગતા યશસ્વિનઃ ।
 ક્રતુમમન્નઃ વિમલ્લ ઇવ ચન્દ્રમા મિદ્ધિ વિમાનાનિ (ચ) ઉપયન્તિ-
 પ્રાપિણ ઇતિ ઘ્રીમિ ॥૬૯॥

॥ ટીકા ॥

‘સબોવસંતા’ ઇત્યાદિ ।

સદોપશાન્તાઃ=મર્વદા નિશ્ચલાત્માનઃ અનુદિપ્રમાનમા ઇત્યર્થઃ, અમમા=
 દ્રવ્યતઃ શરીરચત્ત્વણાદિધર્મોપરરણેઽપિ, ભાવતઃ ક્રોધાદિકપાયે મમન્વરહિતાઃ
 અતएव અકિંચનાઃ=પરિગ્રહશૂન્યાઃ, સ્વચિચ્ચિચાનુગતાઃ=સ્વસ્વ=આત્મનો વિચા
 સ્વચિચા સા ચામૌ વિચા ચ સ્વચિચ્ચિચા (મામાન્યવિરોપયોરમેદાન્વયસિદ્ધાન્તા-
 ત્કર્મધારયઃ) આત્મહિતસાધકજ્ઞાનરૂપં જ્ઞાતં પ્રવચનમિત્યર્થઃ, તયા અનુગતાઃ=યુક્તાઃ
 યશસ્વિનઃ=સંયમિનઃ પ્રાપિણઃ=જન્તુજાતાવનમાવધાનાઃ, ક્રતુમમન્નઃ=ક્રતૌ=
 શરદિ પ્રસન્નઃ=જલ્ધરાચાવરણાપસરણેન લઘ્યમુપમઃ વિમલ્લઃ ચન્દ્રમા ઇવ નિર્મલ

‘સબોવસંતા’ ઇત્યાદિ । ચિત્તકો કમી ઉદ્ધિપ્ર ન કરને વાલે, દ્રવ્યસં શરીર વશ
 પાત્ર આદિ ધર્મોપકરણોમે, ભાવસં ક્રોધ આદિ કપાયો મેં મમતા ત્યાગી, અતएव પરિગ્રહ-
 રહિત, આત્મહિત કે સાધક, પ્રવચન સે યુક્ત, યશસ્વી, પ્રાણિયો કી રક્ષામેં સાવધાન, શરદ
 ક્રતુ મેં વાદલ આદિ આવરણ કે અભાવસે નિર્મલ ચન્દ્રમા કી तरह કર્મમલ રહિત સાધુ
 મિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત કરતે હેં । ઔર જિનકે કર્મ કુલ અવશિષ્ટ રહજાતે હેં વે સૌધમાદિ

સબોવસંતા ૦ ઇત્યાદિ ચિત્તને કદાપિ ઉદ્ધિપ્ર ન કરનારા, દ્રવ્યથી શરીર
 વશ પાત્ર આદિ ધર્મોપકરણમાં, ભાવથી ક્રોધાદિ કપાયમાં મમતા ના ત્યાગી
 એટલે પરિગ્રહ રહિત, આત્મહિતના સાધક, પ્રવચનથી યુક્ત, યશસ્વી, પ્રાણીઓની
 રક્ષામાં સાવધાન, શરદક્રતુમાં વાદળ આદિ આવરણના અભાવથી નિર્મલ ચન્દ્રમાની
 પેઠે કર્મભગ રહિત, સાધુ સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરે છે અને જેમના કર્મો કાંઈક
 અવશિષ્ટ રહી બચે છે તેઓ સૌધમાદિ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સબોવસંતા

ચન્દ્રસદૃશાઃ કર્મમલરહિતા इत्यर्थः, सिद्धि=शिवगति केचिदवशिष्टकर्मणस्तु विमानानि=सौधर्मावतंसकादीनि उपयन्ति=प्राप्नुवन्ति । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ”.

‘સમોચસંતા’ ઇતિપદેનાઽષ્ટાદશસ્થાનયથાવિધિમમારાધનતત્પરાણાં સાધુનાં સિદ્ધિલાભાવધિ કદાઽપ્યુન્મનીભાવો ન વિશેષ ઇતિ ધ્વનિતમ્ । ‘અમમા’ ઇતિપદેન નિઃસ્પૃહત્મનભિમાનિત્વં ચ સૂચિતમ્ । ‘અર્કિચ્છના’ ઇત્યનેન સન્નિધિ- કરણાભાવો ઘોષિતઃ । ‘સવિજ્ઞવિજ્ઞાણુગયા’ અનેનાઽઽન્મહિતકામુકાનાં કલ્યા- નાય પ્રવચનવિદ્યૈવ સાધીયસી નનુ ત્લૈકિકીતિ સૂચિતમ્ । ‘જસંસિણો’ ઇત્યનેન

દેવલોકમેં ઉપન હોને હૈ । ‘સમોચસંતા’ પદસે યહ વ્યક્ત કિયા હૈ કિ યથાવિધિ અઠારહ સ્થાનોંકી સાધના મેં તત્પર સાધુઓં કો મોક્ષ પ્રાપ્તિ તક કદાપિ અનમના ન હોના ચાહિય ।

‘અમમા’ પદસે નિઃસ્પૃહતા ઓર અભિમાનરહિતતા સૂચિત કી હૈ ।

‘અર્કિચ્છના’ પદસે સન્નિધિ કરને કા અભાવ ઓર ‘સવિજ્ઞવિજ્ઞાણુગયા’ સે આત્મહિત કે આરાધકોં કે લિયે લૌકિકવિદ્યા નહીં કિન્તુ પ્રવચનવિદ્યા હીં હિતકર હૈ, યહ સૂચિત કિયા હૈ । ‘જસંસિણો’ પદસે સંયમમીરતા તથા પ્રવચન કી લઘુતા સે મીરતા સૂચિત કી હૈ । ‘તાણો’ પદસે મહાવ્રતોં કી રક્ષામેં દક્ષતા પ્રગટ કી હૈ ॥

પદથી એમ વ્યક્ત કર્યું છે કે યથાવિધિ અઠાર સ્થાનોની સાધનામાં તત્પર સાધુઓને મોક્ષ પ્રાપ્તિ સુધી કદાપિ નારાજ ન થવી જોઇએ.

અમમા શબ્દથી નિઃસ્પૃહતા અને અભિમાન રહિતતા સૂચિત કરી છે. અર્કિચ્છના શબ્દથી સન્નિધિ કરવાનો અભાવ અને સવિજ્ઞવિજ્ઞાણુગયા થી આત્મહિતના આરાધકોને માટે લૌકિક વિદ્યા નહિ પરંતુ પ્રવચન વિદ્યા જ હિતકર છે એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે. જસંસિણો શબ્દથી સંયમભરીજ્ઞતા તથા પ્રવચનની લઘુતાથી ભરીજ્ઞતા સૂચિત કરી છે. તાણો શબ્દથી મહાવ્રતોની રક્ષામાં દક્ષતા પ્રકટ કરી છે.

સંયમમહાભીક્ષ્વં મધનનલપુતામીભ્યં ચ જ્ઞાપિતમ્ । 'તામ્ણો' ઇતિપદેન મહાવ્ર-
રસણદક્ષત્વં વ્યજ્ઞિતમ્ ॥૬૯॥

इति श्री विधविद्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशमापाकृतितत्त्ववित्तक-
लापाऽऽन्तापकप्रविशुद्धगयपयनैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दुक-शाह-
छत्रपतिकेल्हापुर राजप्रदत्त 'जैनशास्त्रचार्य' केल्हापुर राजगुरु-
पदभूषित बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री
पासीलाल-बनियारिचितायां श्रीदशवैकालिकसूत्रस्याऽऽ-
चारमणिमञ्जूपाख्यायां व्याख्यायां पष्ठं धर्मार्थ-
कामाख्यमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ ૬ ॥

શ્રીસુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામી સે કહેતે હૈં— દે જમ્બૂ ! ભગવાન મહાવીર સ્વામી
સે મૈને જૈસા સુના હૈ વૈસાહી તુસે કહા હૈ ॥ ૬૯ ॥

શ્રી દશવૈકાલિક મૂત્ર કી અચારમણિમંજૂપા નામ કી વ્યાખ્યા કે
હિન્દી ભાષાનુવાદ ફા છઠા અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ ॥

શ્રીરસ્તુ,

સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામીને કહે છે કે-હે જમ્બૂ ! ભગવાન મહાવીર
સ્વામી પાસેથી મેં જેવું સાંભળ્યું છે તેવુંજ તને કહ્યું છે. (૬૯)

છઠું અધ્યયન સમાપ્ત.

॥ સમમધ્યયનમ્ ॥

અથ વાચ્યશુદ્ધ્યાન્યં સમમધ્યયનમારભ્યનેઃ પૂર્વાધ્યયને ધર્મકથા
વર્ણિતા, સાચ નિરવયભાષયા નિરૂપણોચિત્વચારુતામશ્રુતિ, અતોવાચ્યશુદ્ધિમાદ—

યદ્વા-નિરવયભાષામન્તરેણ ધર્મકથા ન સંભવતીત્યતોઽસ્મિન્નધ્યયને ભાષા-
શુદ્ધિ મદર્શયતિ—

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૩ ૪ ૫ ૧
ચરુણં સ્વલુ ભાષાણં પરિસંખ્યાય પન્નવં ।

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૧
દૃષ્ટં તુ વિનયં સિચ્છે દો ન ભાસિજ્ઞ મન્વસો ॥૧॥

॥ છાયા ॥

ચત્તરુણાં સ્વલુ ભાષાણાં પરિસંખ્યાય મજ્ઞાવાન્ ।

દ્રષ્યોસ્તુ વિનયં શિક્ષેત કે સર્વશઃ ન ભાષેત ॥૧॥

સાતત્ત્વો—અધ્યયન.

છઠ્ઠે અધ્યયનમેં ધર્મકથા કા વર્ણન કિયા ગયા હૈ । ધર્મકથા નિરવયભાષાકે
દ્વારા હોતી હૈ, અતઃ હસ અધ્યયનમેં વાચ્યશુદ્ધિ કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

અધ્યયન સાતમું

છઠ્ઠા અધ્યયનમાં ધર્મકથાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ધર્મકથા નિરવય
ભાષાની દ્વારા થાય છે, તેથી આ અધ્યયનમાં વાચ્યશુદ્ધિનું નિરૂપણ કરવામાં
આવે છે.

॥ टीका ॥

‘चउण्हं’ इत्यादि—

मज्ञावान्=हेयोपादेयविवेकवान् चतमृणां=सत्याऽसत्यमिश्रव्यवहार-
रूपाणां वाचां खलु=निश्चयेन स्वरूपमिति शेषः, परिसंख्याय=विज्ञाय द्वयोः
भाषयोः=सत्यव्यवहाररूपयोस्तु विनयं=निश्चयप्रयोगं शिञ्जेत=आचार्यादितो
विजानीयात्, द्वे भाषे=असत्यमिश्ररूपे सर्वज्ञः=सर्वथा न भाषेत=न वदेत् ॥१॥

आस्वपि विवेकमाह—‘जा यं सघा’ इत्यादि ।

(मूलम्)

१ २ ३ ४ ५ ७ ६ ८

जा य सघा अवतव्वा, सघामोसा य जा मुसा ।

१ १० ११ १२ १५ १३ १६ १४

जा य पुदेठि नाइसा, न तं भासिज्ज पन्नवं ॥२॥

अथवा भाषाशुद्धि के बिना धर्मकथा नहीं हो सकती इस लिए इस अययन में
वाक्यशुद्धि का वर्णन किया जाता है— ‘चउण्हं’ इत्यादि ।

हेय और उपादेय का विवेकी साधु सत्य असत्य मिश्र और व्यवहार, इन चार
प्रकार की भाषाओं का स्वरूप समझकर सत्य और व्यवहार भाषा का निश्चय प्रयोग
करना मुक्त मद्भाग्य भादिमें सीखे—जाने, असत्य और मिश्र (सत्यासत्य) भाषा का
कदापि उच्चारण न करे ॥ १ ॥

अथवा भाषाशुद्धि बिना धर्मकथा नहीं हो सकती इसी लिए इस अध्ययनमें
वाक्यशुद्धि का वर्णन किया गया है— ‘चउण्हं’ इत्यादि ।

हेय और उपादेयों के विवेकी साधु सत्य असत्य मिश्र और व्यवहार के
चार प्रकार की भाषाओं का स्वरूप समझकर सत्य और व्यवहार भाषा को निश्चय
प्रयोग करनेवाले मुक्त मद्भाग्य भादि पावेगी सीखे—जाने, असत्य और मिश्र
(सत्यासत्य) भाषा को कदापि उच्चारण न करे (१)

(છાયા)

યૌં ચ સત્યા અવક્તવ્યા સત્યામૃષા ચ યા મૃષા ।

યા ચ બુદ્ધૈઃ નાર્ચીર્ણાં ન તાં ભાષેત પ્રજાવાન્ ॥૨॥

॥ ટીકાં ॥

‘જા ય’ ઇત્યાદિ ।

યા ચ ભાષા સત્યા=વાદ્યમનસયોર્યથાર્થરૂપા કિન્તુ સા અવક્તવ્યા=વક્તુ-
મયોગ્યા ચેત્ અપ્રિયતાદહિતત્વાન્નેતિ ભાવઃ. તાં=તાદૃશીં ભાષાં પ્રજાવાન્ ન
ભાષેત=ન વદેદિતિ સર્વત્ર સમ્બન્ધઃ (૧) તથા સત્યામૃષા=સત્યરૂપા મૃષારૂપા ચ
મિથ્રેત્યર્થઃ (૨) યા ચ ભાષા મૃષા=અસત્યરૂપા ક્રોધાદિદેતુકા (૩) યા ચ ભાષા
અસત્યામૃષા ન સત્યા નાપિ મૃષા વ્યવહારરૂપા કિન્તુ ના બુદ્ધૈઃ=તીર્થઙ્કરાદિભિઃ

इनमें भी विशेषता दित्तलाने है— ‘जायसचा’ इत्यादि ।

જો ભાષા સત્ય હો કિન્તુ યદિ વહ અપ્રિય યા સ્વપર કા અહિત કરને વાલી
હોને સે ચોલને યોગ્ય ન હો ઉસ ભાષા કો વિવેકી જુન ન ચોલે (૧) જો સત્યાસત્ય
અર્થાન્ મિથ્ર હો (૨) તથા ક્રોધ આદિ કારણ વગ નિકલી હુઈ હોને સે અસત્ય હો (૩)
તથા જો ન સત્ય હો ન અસત્ય હો અર્થાન્ વ્યવહારભાષા હો કિન્તુ મગવાન તીર્થઙ્કર ઔર
ગનધરો ને કિસકા પ્રયોગ ન કિયા હો ઉસ ભાષા કો મી સાધુ ન ચોલે (૪) જૈસે અસ-

એમાં પણ વિશેષતા બતાવે છે જામનચા૦ ઇત્યાદિ.

જે ભાષા સત્ય હોય કિન્તુ તે અપ્રિય યા સ્વપરનું અહિત કરનારી
હોવાથી જોહવા યોગ્ય ન હોય એ ભાષાને વિવેકી જુન જોડે નહિ. (૧) જે
ભાષા સત્યાસત્ય અર્થાત્ મિથ્ર હોય (૨) તથા ક્રોધ આદિ શબ્દ વશ મુખમાંથી
નીકળી જોવાને લીધે અસત્ય હોય (૩) તથા જે ન સત્ય હોય ન અસત્ય હોય
અર્થાત્ વ્યવહાર ભાષા હોય પરન્તુ ભગવાન તીર્થઙ્કર અને ગણધરો એના ને
પ્રયોગ ન કર્યો હોય. તે ભાષા પણ સાધુ જોડે નહિ (૪) જેમકે અસંચીને કહેવું

॥ છાયા ॥

एतच्च अर्थमन्यं वा यस्तु नामयति शाश्वतम् ।

स भाषां मन्यामृणां च नामपि भीरो विवर्त्तयेत् ॥४॥

(टीका)

‘एवंच’ इत्यादि ।

एतं = पूर्वगाथाप्रतिपिद्धम्, अर्थम्=માવચકર્કજનમંગલિતરૂપમન્યં વા તત્ત્વજાતીયમ્ અન્તરેતિગેષઃ માવચાદિદોષરૂપમ્યાર્થમ્યાન્યમ્ય વા મન્યે કન્યયઃ, યસ્તુ=સ્વલ્પોઽપિ માવચરૂપઃ કર્કજનરૂપશ્ચ અર્થઃ શાશ્વતં=નિન્યમચિનામિ મોક્ષમિતિ યાવન્, નામયતિ=મધોમુખીરુરોતિ મતિકૂલયતિ ચિનામયતીત્યર્થઃ; તમર્થ માવચાદિષુ કથચિદાશ્રિન્ય ધીરઃ=માપાદોષવર્તનમાવધાનઃ સ માધુઃ તાં સન્વામૃષામપિ=મિશ્રામપિ ભાષાં=વાચં વિવર્તયેન્=ન વદેદિન્યર્થઃ । મન્યમંમિથાઽપિ ભાષા અતિ-કર્કજલાદિદોષલેશમસ્પર્કાન્મોક્ષં મતિવધ્રાતીતિ માવઃ । યદા યસ્તુ શાશ્વતં નામ-

મિશ્રભાષા કા નિર્વેધ કર્તે છે— ‘एवंच’ इत्यादि ।

જિસ ભાષા મેં પૂર્વોક્ત સાવધના કર્કજતા સંદિગ્ધતા અથવા અન્ય હર્સી પ્રકાર કા કોઈ જરા મો દોષ હો તો વહ ભાષા શાશ્વત સિદ્ધિ કો પ્રતિકૂલ કર દેતો હૈ અર્થાન્ મોક્ષમાર્ગ સે નીચે ગિરા દેતી હૈ । ઇસલિખ ભાષાકે દોષ કા પરિત્યાગ કરને મેં માવધાન ધીર માધુ ડસ મિશ્રભાષા કા ત્યાગ કરે । યદ ભાષા મય મે મિલી હુઈ હોને પર મી કર્કજતા આદિ કિસી દોષ કા લેગ માત્ર વિધમાન હોને મે મોક્ષ પ્રાપ્તિ મેં વાધા પહુંચાતી હૈ । અથવા જો

મિશ્રભાષાનો નિર્વેધ કરે છે-एवंच० इत्यादि

જે ભાષામાં પૂર્વોક્ત સાવધના કર્કજતા સંદિગ્ધતા અથવા એ પ્રકારનો બીજો કોઈ પણ દોષ હોય તો તે ભાષા શાશ્વત સિદ્ધિને પ્રતિકૂલ કરી નાંખે છે, અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગથી નીચે પાડી દે છે તેથી ભાષાના દોષોનો પરિત્યાગ કરવામાં આવધાન ધીર સાધુ એવી મિશ્રભાષાનો ત્યાગ કરે એ ભાષા સત્યથી મિશ્રિત થએલી હોવા છતાં પણ કર્કજતા આદિ કોઈ દોષ લેશમાત્ર વિધમાન હોવાથી મોક્ષપ્રાપ્તિમાં વાધા ઉપજાવે છે, અથવા કર્કજતા આદિ દોષો સદા ચારિત્રથી

यति तमेतमर्थम् अन्यं वा तत्सजातीयमर्थम् अपि च सत्यामृषां भाषां
साधुर्विजयेदित्यन्वयः ॥४॥
अथ मृषाभाषादोषमाह—‘वितहंपि’ इत्यादि ।

(मूलम्)

५ ३ २ ४ ६ ७ १०
वितहंपि तहामुक्तिं जं गिरं भासए नरो ।

८ ९ १२ ११ १३ १४ १ १५ १६
तम्हा सो पुट्ठो पावेणं किं पुणं जो मुसे नए ॥५॥
(छाया)

वितथामपि तथामूर्तिं, यां गिरं भापते नरः ।
तस्मात्स सृष्टः पापेन, किं पुनर्यो मृषा वदेत् ॥५॥

॥ टीका ॥

‘वितहंपि’ इत्यादि ।

यो नरः तथामूर्तिमपि=कल्पिताऽऽकृत्यनुसारिणीमपि यां स्त्रीवेषधारिणं
पुमांसमनुसृत्य प्रवृत्ताम् ‘उयं नारी’-त्यादिरूपां, पुरुषवेषधारिणीं त्रियमनुसृत्य
प्रवृत्ताम् ‘अयं पुरुषः’ इत्यादि रूपां वेत्यर्थः वितथाम्=असत्यां गिरं=भाषां भापते,
कर्कशता आदि दोष सदा चारित्र से गिराते रहते हैं उनका और उनके जैसे अन्य दोषों का
साधु को परित्याग करन चाहिए ॥ ४ ॥

मृषाभाषा के दोष दिखलाने हैं—‘वितहंपि’ इत्यादि ।

यदि किसी पुरुषने स्त्री का रूप धारण कर लिया हो या किसी स्त्रीने पुरुष का रूप
पहन लिया हो और उस स्त्रीधारी पुरुष को कोई स्त्री कहे अथवा पुरुषवेषधारण
स्त्रीने पाठे छे तेना अने तेना नैवा भील होथेना साधुसे परित्याग करेवा
नैहये. (४)

मृषाभाषाणा दोष अताये छे. वितहंपि० इत्यादि
जे ठोडं पुरुषे स्त्रीनु रूप धारण करी लीधुं होय या ठोडं स्त्रीसे पुरुषने
वेष पहरेरी लीयो होय, अने जे स्त्रीवेषधारी पुरुषने ठोडं स्त्री छे अथवा

તંસ્મોન્=તથાચિયમાપણાન્ મનરઃ પાપેન=અશુભકર્મણા સ્પૃષ્ટઃ=ચદ્વો ભવતિ કિં
 પુનઃ યો મૃપા=માક્ષાદમત્યં વદેન્ ? મ પાપકર્મણા ચદ્વો ભવેતત્ર કિમાશ્ચર્ય-
 મિત્યર્થઃ । સ્ત્રીવેષધારિણુ પુરુષેષુ 'ઇયં નારી' પુરુષવેષધારિણીષુ સ્ત્રીષુ ચ
 'અયં પુરુષઃ' ઇત્યાદિ વાત્યાનાં કન્વિતવેષાનુમારેણ સત્યત્વેઽપિ વસ્તુતો-
 મત્યરુપતયા પાપોત્પાદકત્વરુપત્વેન માક્ષાન્મૃપામાપિણાં મદ્દાદોષમાગિત્વં પ્રતીયતે
 ઇત્યાશયઃ ॥૫॥

(મૂલ્યમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
 તસ્માદ ગચ્છામો વચ્ચામો અમુકં વા ને ભવિસ્સહ ।

૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫
 અહં વા નં કરિસ્સામિ ઇમો વા નં કરિસ્સહ ॥૬॥

॥ છાયા ॥

તસ્માદ્ ગમિષ્યામઃ વક્ષ્યામઃ અમુકં વા નઃ ભવિષ્યતિ ।

અહં વા તન્ કરિષ્યામિ ઇય વા તન્ કરિષ્યતિ ॥૬॥

કર્મને ચાલી સ્ત્રી કો પુરુષ કહે તો એસા મી અસત્ય કહને વાલા મનુષ્ય પાપ કા બન્ધ કરતા
 હૈ, ફિર જો સાક્ષાત્ મિથ્યા બોલતા હૈ ઉસકા તા કહના હો ક્યા હૈ ! અમોન્ ઉસે પાપ-
 કર્મ કા બન્ધ હો ઇસમેં આશ્ચર્ય કી કોઈ વાત નહીં હૈ ।

સ્ત્રી કેં વેષ ધારણ કરને વાલે પુરુષ કો સ્ત્રી કહના ઓર પુરુષવેષધારી સ્ત્રી કો
 પુરુષ કહના યથાપિ બનાવટી વેષ કે કારણ ડગરી મત્ય હૈ તથાપિ વાસ્તવ મેં અસત્ય હોને
 કે કારણ પાપ કા જનક બતલાયા ગયા હૈ, ઇસસે યહ આશય નિકલતા હૈ કિ સાક્ષાત્
 મિથ્યા બોલને વાલે તો મહાન્ પાપ કે ભાગી હોને હૈ ॥ ૫ ॥

પુરુષવેષ ધારણ કરનારી સ્ત્રીને પુરુષ કહે તો એવું પણ અસત્ય બોલનારો મનુષ્ય
 પાપનો બંધ ઉત્પન્ન કરે છે, પછી જો સાક્ષાત્ મિથ્યા બોલે છે એવું તો કહેવું જ
 શું ? અર્થાત્ તેને પાપકર્મનો બંધ પડે એમાં કોઈ આશ્ચર્યની વાત જ નથી .

સ્ત્રીનો વેષ ધારણ કરનારા પુરુષને સ્ત્રી કહેવી અને પુરુષવેષધારી
 સ્ત્રીને પુરુષ કહેવો એ જો કે બનાવટી વેષને કારણે ઉપલબ્ધ સત્ય છે, તો પણ
 વાસ્તવમાં અસત્ય હોવાને કારણે પાપનું જનક બતાવ્યું છે, તેથી એવો આશય
 નીકળે છે કે સાક્ષાત્ મિથ્યા બોલનારા તો મહાન્ પાપના ભાગી બને છે. (૫)

॥ टीका ॥

‘तम्हा’ इत्यादि।

तस्माद्=वेपानुसारिभाषणम्यापि अमन्यस्वरूपत्वेन पापोत्पादकत्वात्,
गमिष्यामः=आचार्यदर्शनाद्यर्थमितो व्रजिष्यामः, वक्ष्यामः=तस्मै हितोपदेशादि
कथयिष्यामः, नः=अस्माकम् अमुकम्=अदःकार्यं भविष्यति=संपत्स्यते, अहं वा
तन्=मिन्नाचर्यादिकार्यं करिष्यामि, एष वा साधुः तन्=वैयावृत्यादिकं कार्यं
करिष्यति ॥६॥

॥ मूलम् ॥

१ ३ २ ४ ५ ६
एवमाह उ जा भासा एसकालम्मि मंकिया ।

७ ८ ९ १० ११ १२ १३
संपया इयमट्टे वा तं पि धीरो विवज्जए ॥७॥

॥ छाया ॥

एवमाद्या तु या भाषा एष्यत्काले शङ्किता ।

साम्प्रतास्तीतार्थयोर्वा तामपि धीरो विवर्जयेत् ॥७॥

॥ टीका ॥

‘एवमाह उ’ इत्यादि ।

एवमाद्या=इत्यादिका पूर्वगाथाप्रतिपादिता भाषा, या तु एष्यत्काले=

‘तम्हा’ इत्यादि । वेष के अनुसार कथन करना भी असत्य होने से पाप का
उत्पादक है अतः— मैं आचार्य महाराज के दर्शन आदि के लिए जाऊँगा, उसे हित का
उपदेश दूँगा, अमुक कार्य हो जायगा, मैं भिक्षाचरी आदि कार्य कर्तूँगा, अथवा यह साधु
वैयावृत्य आदि कार्य करेगा ॥ ६ ॥

‘एवमाह उ’ इत्यादि । पूर्वगाथा में प्रतिपादित सन्देहयुक्त भाषा का तथा

तन्हा० इत्यादि। वेशने अनुसूरीने ध्यान करुं जे पद्य असत्य होवाधी
पापनु उत्पादक छे. तेथी—हुं आचार्य भडाराजनः दर्शनादिने भाटे ज्यथ, तेमने
हितने उपदेश आपीश, अमुक कार्य थड ज्यथे, हुं भिक्षाचरी आदि कर्म करीश,
अथवा आ साधु वैयावृत्य आदि कार्य करेथे. (६)

एवमाह० इत्यादि पूर्व गाथाओं प्रतिपादित सन्देहयुक्त भाषाओं, तथा

અનાગતે કાલે વા=અયવા સામ્પતાડતીનાર્થયોઃ, તત્ર સામ્પતાર્થે=વર્તમાન-
કાલાર્થે, અતીતાર્થે=ભૂતકાલાર્થે વા શક્તિતા=સંપ્રયયુક્તા માયા તામપિ
ધીરઃ=વિવેકી માધુઃ વિવર્તયેન્=પરિત્યજેન્ ન વદેદિત્યર્થઃ । તત્ર અપ્યન્કાલે
શક્તિતા-માપિતાર્થસ્ય મતિસમયં વહુવિગ્રવાધિતત્વાન્, વર્તમાનાર્થે શક્તિતા યયા-
સ્ત્રી-પુરુષનિશ્ચયાભાવે ‘અયં પુરુષઃ’ ‘ઇયં સ્ત્રી’ ઇત્યાદિરુપા । અતીતાર્થે
શક્તિતા કાલવાહુલ્યાત્કદાચિદ્વિસ્મરણાદિકારણવશાદ્રવતીતિ ભાવઃ ॥૭॥

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૪ ૫ ૨ ૩
અર્થમ્મિ ય કાલમ્મિ, પરચુપ્પણ્ણમણાગપ્ ।

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
જમટ્ટં તુ ન જાણિજ્ઞા; એવમેવેતિ નો વપ્ ॥૮॥

॥ છાયા ॥

અતીતે ચ કાલે મત્યુત્પન્ને અનાગતે ।

યમર્થં તુ ન જાતીયાન્ એવમેતદિતિ વદેન્ ॥૮॥

ભવિષ્ય કાલ સમ્બન્ધી યા ભૂતકાલ સમ્બન્ધી શંકિત માયા કા મી બુદ્ધિમાન્ સાધુ ત્યાગ
કર । સમય-સમયપર વહુત વિગ્રો કી સંભાવના રહતી હૈ ઇસનિષ્ઠ ભવિષ્ય કાલ મેં સન્દેહ
રહતા હૈ । દૂર આદિ કે કારણ ‘યહ સ્ત્રી હૈ યા પુરુષ’ ઇસ પ્રકાર કા નિશ્ચય ન હોના
વર્તમાન કાલીન સંશય હૈ । અધિક સમય વીત જાને કે કારણ કમી વિસ્મરણ હો જાતાં
હૈ ઇસનિષ્ઠ અતીત કાલીન સંશય હો જાતા હૈ ॥ ૭ ॥

ભવિષ્ય કાળ સંબંધી વર્તમાન કાળ સંબંધી યા ભૂતકાળ સંબંધી શંકિત ભાવાને
પણ બુદ્ધિમાન સાધુ ત્યાગ કરે સમયે-સમયે બહુ વિગ્રાની સંભાવના રહે છે,
તેથી ભવિષ્ય કામમાં સંદેહ રહે છે દૂર આદિને કારણે ‘આ સ્ત્રી છે કે પુરુષ’
એ પ્રકારનો નિશ્ચય ન થવો એ વર્તમાન કાલીન સંશય છે વધારે સમય વીતી
જવાને કારણે કોઈ કદિ પાર વિસ્મરણ થઈ જાય છે, તેથી અતીતકાલીન મશય
થઈ જાય છે (૭)

॥ टीका ॥

‘अईयम्मि’ इत्यादि।

अतीने=भूते प्रत्युत्पन्ने=वर्तमाने अनागते=भविष्यति च काले,
यमथै=यद्वस्तु न जानीयात् तस्मिन्नर्थे एवमेतन्=इदममेतद्वस्तु न वदेत्=न
कथयेत्, अविदितवस्तुविषयेऽवधारणार्थकं वाक्यं न वृथादिति भावः ॥८॥

॥ मूलम् ॥

अईयम्मि य कालम्मि पत्तुप्पणमणागए।

६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३

जत्थ संका भवे तं तु एवमेयंति नो वए ॥९॥

॥ छाया ॥

अतीने च काले प्रत्युत्पन्ने अनागते।

यत्र शङ्का भवेत् तं तु एवमेतदिति नो वदेत् ॥९॥

॥ टीका ॥

‘अईयम्मि’ इत्यादि।

अतीने प्रत्युत्पन्ने अनागते च काले कालत्रये इत्यर्थः, यत्र=यस्मिन्नर्थे
शङ्का=‘अयमेवं न वा’ इत्यादिलक्षणः संशयो भवेत् तं=शङ्कितार्थमभिप्रेत्य

‘अईयम्मि’ इत्यादि। अतीत वर्तमान और भविष्य काल सम्बन्धी जिस बात
को न जानता हो, उस के विषय में यह नहीं कहना चाहिए कि यह बात ऐसी है,
अर्थात् अनजान चीजमें निश्चयघोतक वाक्य न कहे ॥ ८ ॥

‘अईयम्मि’ इत्यादि। अतीत वर्तमान और भविष्य काल सम्बन्धी जिस वस्तु
में सन्देह हो उसके विषय में ‘यह ऐसी ही है’ इस प्रकार निश्चयकारी भाषा न बोले

अईयम्मि० इत्यादि। अतीत वर्तमान अने भविष्य काल सम्बन्धी जो बात
न जानता हो, ऐसी, ऐसी जानतमां ऐस न छेलेबुं जेथे छे छे बात आवी छे,
अर्थात् अज्ञाती चीजमां निश्चयघोतक वाक्य छेलेबुं नहि (८)

अईयम्मि० इत्यादि। अतीत वर्तमान तथा भविष्य काल सम्बन्धी जो
वस्तुमां सन्देह हो, ऐसी जानतमां ‘ऐ आवी न छे’ ऐ प्रकारनी निश्चयकारी

‘एवमेत’ दिति निश्चयबोधकं वाक्यं नो वदेत्=न भाषेत संगणितार्थविषये
निश्चयार्थकं वाक्यं न भाषणीयमिति भावः ॥९॥

‘एवमेत’ दिति कदा वदेत् ? इत्याह—

॥ मूलम् ॥

૧ ૪ ૫ ૨ ૩
અર્થમ્મિ ય કાલમ્મિ, પચ્ચુત્પન્નમણાગર્ ।

૮ ૯ ૧૦ ૧૧
તિસ્સંકિયં ભવે જં તુ, એવમેયં તુ નિદ્ધિમે ॥૧૦॥

॥ छाया ॥

अतीते च काले प्रत्युत्पन्ने अनागते ।

निश्चङ्कितं भवेद् यत्तु एवमेतत्तु निर्दिशेत् ॥१०॥

॥ टीका ॥

‘अर्थમ્મિ’ इत्यादि ।

अतीतादिकालप्रये यद्वस्तु निश्चङ्कितं=संशयविषयत्वरहितं निश्चितं
निरवयमित्यर्थः, भवेत् तदभिमेत्य ‘एवमेतत्’ इति निर्दिशेत्=उच्येत् । भाषा-
गुणदोषौ सम्यग् विचार्य संशोधितमेव वाक्यं वदेदिति भावः ॥१०॥

अर्थात् સદિગ્ધ વિષય મેં નિશ્ચિત વાક્ય ન બોલના યોગ્ય ॥ ૯ ॥

‘यह ऐसा ही है’ ऐसा कब कहे ! सो बताते है— ‘अर्थम્मि’ इत्यादि ।

અતીત આદિ તીનો કાલોં મેં જો વસ્તુ વિલકુલ શંકારહિત હો અર્થાત્ જિસકે
વિષય મેં જરા બી સન્દેહ ન હો ઉસી કે વિષય મેં યહ કહે કિ “યહ એસા હૈ”,
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ભાષા કે ગુણ દોષોં કા સમ્યક્ પ્રકાર વિચાર કરકે નિરવય ભાષા
બોલના યોગ્ય ॥ ૧૦ ॥

ભાષા બોલવી નહિ, અર્થાત્ સંદિગ્ધ વિષયમાં નિશ્ચિત વાક્ય બોલવું ન જોઈએ (૯)

‘એ આમજ છે’ એમ ક્યારે કહે ? તે બતાવે છે—અર્થમ્મિ ૦ ઇત્યાદિ

અતીત આદિ ત્રણે કાળમાં જે વસ્તુ નિશ્ચય શંકા રહિત હોય અર્થાત્
જેની આગળમાં જરા પણ સંદેહ ન હોય તેના સંબંધમાં જ એમ કહે છે ‘એ
એમ છે.’ તાત્પર્ય એ છે કે ભાષાના ગુણ દોષોના સમ્યક્ પ્રકારે વિચાર કરીને
નિરવય ભાષા બોલવી જોઈએ. (૧૦)

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४
तदेव परुषा भासा, गुरुभूतोपयातिनी ।

४ ६ ७ ८ ९ १० ११
सद्यावि सा न वक्तव्या, जभो पावस्स आगमो ॥११॥

॥ छाया ॥

तथैव परुषा भासा गुरुभूतोपयातिनी ।

सत्यापि सा न वक्तव्या यतः पापस्य आगमः ॥११॥

॥ टीका ॥

‘तदेव’ इत्यादि ।

तथैव=शङ्कितभाषावन् परुषा=कठोरा भाषा सत्याऽपि=यथार्थरूपाऽपि-
लोके गुरुभूतोपयातिनी=गुर्वी चासौ भूतोपयातिनी चेति कर्मधारयसमासः, जन्तु-
जातानामतिशयेनोपयातकारिणी वदन्पर्यकरी भवतीत्यर्थः, अतः सा (सत्यापि
परुषा भासा) न वक्तव्या=नोद्यारणीया यतः=यस्मान् भाषणान् पापस्य=अशुभ-
कर्मसन्ततेः आगमः=प्राप्तिर्भवति ॥११॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
तदेव काणं काणत्ति, पंडमं पंडगत्ति वा ।

८ ९ १० ११ १२ १३ १४
वाहियं वा वि रोगित्ति, तेणं चोरत्ति नो वए ॥१२॥

‘तदेव’ इत्यादि । शङ्कित भाषा के समान कठोर भाषा सत्य होनेवा भी लोक
में प्राप्तिमें का पात करने वाली अर्थान् अर्थान्त अनर्थ करक होती है अतः कठोर वाक्य
का भी प्रयोग न करना चाहिए, क्योंकि ऐसा करने से मग बर्नका संभ होना है ॥ ११ ॥

तदेव इत्यादि शङ्कित भाषाणी ऐसे कठोर भाषा कल्प होना उनमें बहुत
होना प्राप्तिमें का पात करने वाली अर्थान् अर्थान्त अनर्थ करक होना है, तेथी
कठोर वाक्यमें बहुत प्रयोग न करना चाहिए अतः ऐसे कठोर भाषा के विषय में वाक्यमें
अर्थ पडे है (११)

॥ छाया ॥

तथैव काणं काण इति, एतदकं एतदक इति वा ।

व्यापितं वादति रोगीति, स्तेनं चौर इति नो वदेत् ॥१२॥

(टीका)

‘तदेव’ इत्यादि ।

तथैव=एवमावाचन् काणम्-एक वस्तुनं प्रति=काण इति=‘त्वं काणोऽस्मि,
 भवं काणोऽस्मि, हे काण’ इत्यादि वा=अथवा एतदकं=एकं प्रति एतदक इति=
 ‘त्वं एतदकोऽस्मी’ इत्यादि, अपिरा व्यापितं-रोगिणं प्रति रोगीति=‘त्वं रोग्यमी’
 इत्यादि, स्तेनं=चौरं प्रति चौर इति=‘त्वं चौरोऽस्मी’ इत्यादि न वदेत् ॥१२॥

(सूत्रम्)

४ ५ ६ ७ ८ ९
 एषणश्रेण भट्टेणं, परो जेयुवदम्पड ।

१ २ ३ ४ ५ ६
 आचारभावदोमश्रु, न तं भामिज पञ्चवं ॥१३॥

॥ छाया ॥

एतेनाऽप्येन भर्षेन, परो येनोपहन्यते ।

आचारभावदोपश्रुः, न तं भाषेत मद्रावान् ॥१३॥

‘तदेव’ इत्यादि । जैसे कठोर भाषा सत्य होनेपर भी त्यागने योग्य है उसी प्रकार काने को ऐ काणा ! कहना, नपुंसक को ‘ऐ नपुंसक’ कहना रोगी को ‘ऐ रोगी’ कहना, चोर को चोर कहना, भी नहीं कल्पता है ॥ १२ ॥

तदेव० इत्यादि । तेम कठोर भाषा मत्य छोवा छता पद्य त्यागवायेम्य
 छे, तेम डाव्याने डाव्या छडेवो, नपुंसकने ‘आ नपुंसक’ छडेवो, रोगीने : छे
 रोगी’ छडेवो, चोरने चोर छडेवो, आ पद्य कल्पतुं नथी (१२)

॥ टीका ॥

‘एणत्तेण’ इत्यादि ।

आचारभावदोषज्ञः=आचारः=साधुसमानारी भावः=अन्तःकरणस्य परिणतिविशेषः तयोर्दोषान् जानातीति स तथोक्तः वाद्याभ्यन्तरक्रियादोषवेत्ता, अतएव प्रज्ञावान्=हेयोपादेयविवेचकः साधुः येन एतेन=कारणं प्रति हेकाण इत्यादि कथनरूपेण अन्येन वा=तत्समातीयेन वा अन्वयधिरादीन् प्रति अन्वयधिरादि-कथनलक्षणेन अर्थेन=अर्थोपलभितवाक्येन परं=अन्यो जीवः उपहन्यते=हिसितो भवति मनस्तापादियुक्तो भवतीत्यर्थः, तं=तथाभूतम् अर्थं मनसि निधाय न भाषेत=न वदेत परपीडाप्रापकं वचनं न भाषणीयमिति भावः । ‘आचारभाव-दोसन्’ इत्यत्राचारशब्देन अभाषणीयभाषाऽनुमन्थानवत्त्वं भावशब्देन कपाय-परवशतया भाषणं न कदाचिद्विधेयमिति च ध्वनितम् ॥१३॥

‘एणत्तेण’ इत्यादि । साधु के आचार और अन्तःकरण के परिणाम के दोषों को जानने वाला अर्थात् साधु और आन्तरिक क्रियाओं का ज्ञाता प्रज्ञावान् (हित-हित का विवेकी) धमण कागे को कागा कहने आदि रूप तथा उसी प्रकार की-जैसे नेत्र हीन को अन्धा कहना, श्रवणशक्ति विकल को बहरा कहना आदि, जिससे अन्य प्राणी को दुःख उत्पन्न हो ऐसी भाषा का प्रयोग न करे । तात्पर्य यह है कि ऐसी भाषा न बोले जिससे किसी को किसी प्रकार का कष्ट हो ।

‘आचारभावदोसन्’ पद में आचार शब्द से यह सूचित किया है कि साधु को अवश्य भाषा का सदा उपयोग रखना चाहिए । तथा ‘भाव’ पदसे यह व्यक्त किया गया है कि कपायवश होकर कहीं नहीं बोलना चाहिए ॥ १३ ॥

एणत्तेण० इत्यादि. साधुना आचार अने अंतःकरण परित्यागो दोषोने लक्षणार अर्थात् आद्या अने आंतरिक क्रियाओंको ज्ञाता प्रज्ञावान् (हितहितको विवेकी) धमल्ल, आल्लने आल्लो कडेवा आदि रूप तथा ऐसी न सीते नेत्रहीनने आंधणो कडेवा, श्रवण शक्ति विकलने बहरे कडेवा, आदि, नेथी अन्य प्राणीने दुःख उत्पन्न थाय ऐसी लाषानो प्रयोग न करे. तात्पर्य ऐ छे के ऐसी लाषा बोखवी नहि के नेथी छेडने छेड प्रसारुं छुट थाय.

आचारभावदोसन् पदमां आचार शब्दही ऐम सूचित छुं छे के साधुने अवश्य लाषानो सदा उपयोग राखवे जेधुं तया भाव शब्दही ऐम व्यक्त छेवामां आ०

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
तदेव होले गोलिति साणे वा वसुलिति य ।

८ ९ १० ११ १२ १३ १४
दम्भए दुहए वावि ने वं भासिज्ज पेशवं ॥१४॥

॥ छाया ॥

तथैव होलः गोल इति आ वा वसुल इति च ।

द्रमकः दुहृतः वाऽपि नैवं भापेत मज्ञावान् ॥१४॥

॥ टीका ॥

‘तदेव’ इत्यादि ।

तथैव=तद्वन् होलः अवज्ञार्थको देशीयोऽयं शब्दः, तथाच-अरे होल ?=दुःशील ? इत्यादि, तथा गोलः=जारजः ‘अरे जारज ?’ इत्यादि, आ=अन-शब्देन सम्बोधनम्-‘रे श्वन् ? आऽयं’ मित्यादि, वसुल इति च, अयमपि देशीयः शब्दो निष्ठुरताबोधक आमन्त्रणाऽर्थे कुत्सार्ये च, तेन रे वसुल ? निष्ठुर ? यद्वा रेवणल ? इत्यादि, तथा द्रमकः=रङ्कः ‘रे रङ्क’ इत्यादि, अपि वा दुहृतः=दुर्भाग्यशाली ‘अरे दुर्भाग्यशालिन ?’ इत्यादि, एवम्=अनया रीत्या परदुःखोत्पादिनी भाषामित्यर्थः मज्ञावान् न वदेत्, सम्बोधनवाक्येऽपि नैवं भाषणीयमिति भावः ॥१४॥

‘तदेव’ इत्यादि । मज्ञावान् साधु को ऐसा पर को पीडा पहुँचाने वाला भाषण नहीं करना चाहिए कि— “ओ दुर्गचारी !, ओ जारज !, यह तो कुत्ता है, पे निष्ठुर !, ओ नीच !, ओ दुष्टी !, ओ अभाग !, ” ऐसा बोलने से दूसरे को अत्यन्त दुःख होना है ॥ १४ ॥

तदेव० इत्यादि मज्ञावान् साधुओं के लिये परने पीडा पहुँचाइनाई साधु न करवुं कोउंके ठे- ‘अरे दुर्गचारी ! अरे जारज ! ओ तो कुत्ता है ! ओ निष्ठुर ! अरे नीच ! अरे दुष्टी ! ओ अभागिया ! के लिये आज्ञाकारी जीवने अत्यन्त दुःख थाव छे (१४)

एतद्वायाप्यर्पन्तं स्त्रीपुरुषावधिकृत्य भाषादोषो विचारितः, साम्प्रतं स्त्रिय-
मेवाऽऽश्रित्य भाषामतिषेधमाह— 'अज्जिए' इत्यादि ।

(मूलम्)

२ ५ ४ ३ १ ६ ७
अज्जिए पज्जिए वावि अम्मो माउसियत्ति य ।

८ ९ १० ११ १२ १३
विडस्सिए भायणिज्जत्ति धूए णत्तुणियत्ति य ॥१५॥

(छाया)

आर्यिका मार्यिका वाऽपि अम्मा मातृप्वसेति च ।

पितृप्वसा भागिनेयी इति दृष्टिता नप्त्री च ॥१५॥

॥ टीका ॥

'अज्जिए' इत्यादि ।

'काञ्चिद् स्त्रियं प्रति साधुरेवं न वदेत्' इत्युत्तरगाथास्येन सम्बन्धः ।
यथा—आर्यिका=मातामही अथवा पितामही, 'हे आर्यिके !' 'इयं मे आर्यिका'
इत्यादि, मार्यिका=मातृमातामही यद्वा पितृमातामही, यथा 'हे मार्यिके !' यद्वा
'इयं मे मार्यिका' इत्यादि । तथा मातृप्वसा=मातृभगिनी, यथा 'हे मातृप्वसः !
इयं मे मातृप्वसा' इत्यादि, पितृप्वसा=पितृभगिनी, यथा—हे पितृप्वसः ! इयं
मे पितृप्वसा, इत्यादि, तथा भागिनेयी=भगिनीपुत्री, यथा 'हे भगिनीपुत्रि !
इयं मे भगिनीपुत्री' इत्यादि, च पुनः नप्त्री=दौहित्री यद्वा मौत्री यथा—'हे नप्त्रि !

यहां तक स्त्री-पुरुष दोनों को लक्ष्य करके सामान्य रूप से भाषा के दोष बताये
हैं, अब स्त्री विषयक भाषा का निषेध करते हैं— 'अज्जिए' इत्यादि ।

किसी स्त्री को उद्देश्य करके—हे दादी, हे नानी, हे परदादी, हे परनानी, हे माँ,
हे मौसी, हे पूचा, हे भानजों, हे बेटी, हे दुहती, हे पेली आदि भाषा न बोलें अथवा

अर्थात् सुधी स्त्री-पुरुष दोनों को लक्ष्य करीने सामान्य रूप से भाषा का दोषो
अनाध्या छे, एवं स्त्रीविषयक भाषा का निषेध करे छे—अज्जिए० इत्यादि

कोई स्त्रीने उद्देशीने छे दादी, छे नानी, छे परदादी, छे परनानी, छे माँ,
छे मौसी, छे पूचा, छे साहेल; छे पुत्री, छे दौहित्री, छे पौत्री, आदि भाषा न

इयं मे नपत्री' इत्यादि सम्बन्धबोधिका भाषा साधुभिः कदाऽपि न वाच्येति भावः ॥१५॥

किञ्च—'हले' इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६
हले हलिति अन्निति भट्टे सामिणि गोमिष ।

७ ८ ९ १० ११ १२
होले गोले वमुलिति इत्थियं नैवमाळवे ॥१६॥

॥ छाया ॥

हले हले इति अन्ने इति भट्टे सामिनि गोमिनि ।
होले गोले वमुलि इति इत्थियं नैवमाळवे ॥१६॥

॥ टीका ॥

'हले हले' इति ।

सर्वी प्रत्यामन्त्रणे तैत्तिरीय-हे सवि ? हे अन्ने ! हे भट्टे ! हे सामिनि ! हे गोमिनि ! एते शब्दाः पूज्याऽऽमन्त्रणवाचकाः । 'हे होले ! हे गोले ! हे वमुलि !

यद् मेरी दादी है, यद् मेरी नानी है, इत्यादि गृहस्थसम्बन्धी भाषा साधु को बोलना नहीं कम्पना है ॥ १५ ॥

किञ्च भी कहते हैं—'हले हले' इत्यादि । हे सखी तथा हे अन्ने, हे भट्टे ! हे गोमिनि, हे गोमिनि, इत्यादि पूज्यों के सम्बोधन का, तथा हे होले, हे गोले, हे वमुलि,

जो बही; अथवा आ भारी दादी छे, आ भारी नानी छे, इत्यादि गृहस्थों से जो भी भाषा साधुओं को बोलनी नहीं (१५)

पत्नी पति को छे—हले हले इत्यादि से सखी, तथा छे अन्ने, छे भट्टे छे गोमिनि, छे गोमिनि, इत्यादि पूज्यों से सम्बोधनाना तथा छे होले छे गोले

इति एते प्रश्ना देवविशेषापेक्षया दीनस्वीणामामन्त्रणवाचकाः । एवम्=उक्तरीत्या
स्त्रियं=काश्चिदपि नानि प्रति ज्ञापयेत्=न वदेत् । एवमान्वयः साधोः स्वकीयनिन्दा
स्वीकृत्यप्रवचनव्यापवादयो दोषाः समुत्पद्यन्ते इति भावः ॥१६॥

नहि स्त्रियं प्रति वीक्षणं दृष्यात् ? इत्याह—‘नामधिज्ञेण’ इत्यादि ।

(मूलम्)

नामधिज्ञेण णं दृष्या इन्વીगुणेण वा પૂણો ।

જઠારિદમભિનિગ્ન આલવિજ્ઞ નવિજ્ઞ વા ॥૧૭॥

॥ ડાયા ॥

नामधेयेन तां दृष्यान् स्त्रीगोत्रेण वा पुनः ।

યથાર્દમ્ અભિગુણ આલપેન્ ત્વપેન્ વા ॥૧૭॥

॥ ટીકા ॥

‘નામધિજ્ઞેણ’ ઇત્યાદિ ।

તાં=સ્ત્રિયં પ્રતિ નામધેયેન=તત્ત્વાત્મા વા પુનઃ=અથવા સ્ત્રીગોત્રેણ=સ્ત્રિયાઃ

હયાદિ સ્વગત સ્ત્રિયો કે કિંપ પ્રયુક્ત હોને વાળે સંબોધન કા પ્રયોગ કિસી મી સ્ત્રી કે પ્રતિ સાધુ ન કરે । ઇસ પ્રકાર બોલને સે સાધુ કી નિન્દા હોતી હૈ, સ્ત્રિયો કો દ્રેષ હોતા હૈ, પ્રવચન કી લગુતા પ્રગટ હોતી હૈ ઓર નાસ્ત્રિ મલિન હોતા હૈ ॥ ૧૬ ॥

સ્ત્રિયો સે કિસ પ્રકાર કો ભાષા બોલે સો કહતે હૈ— ‘નામધિજ્ઞેણ’ હયાદિ ।

સ્ત્રી કા નામ લેકર અથવા ડસકે ગોત્ર કા ઉચ્ચાર કરકે બોલે । તથા ગુણ,

હે વચુલિ, ઇત્યાદિ ખરાણ સ્ત્રીઓને માટે ઉપયોગમાં આવતાં સંબોધનનો પ્રયોગ કોઈ પણ સ્ત્રીની પ્રત્યે સાધુ ન કરે. એ પ્રકારે બોલવાથી સાધુની નિંદા થાય છે, સ્ત્રીઓને દ્રેષ થાય છે, પ્રવચનની લગુતા પડત થાય છે અને આસ્ત્રિ મલિન થાય છે. (૧૬)

સ્ત્રીઓને કેવા પ્રકારની બોલાધી બોલાવવી તે કહે છે-નામધિજ્ઞેણં ઇત્યાદિ સ્ત્રીનું નામ કહને અથવા તેના ગોત્રનું ઉચ્ચારણ કરીને તેને બોલાવવી. તથા ગુણ

काश्यपादिगोत्रं निर्दिश्य ब्रूयान्=सम्बोधयेत्, तथा यथार्हं=यथायोग्यं गुणाऽऽ-
 स्यैश्वर्यादियोग्यतानुसारेण अभिष्टब्ध=योग्यतापदं निर्दिश्य यथा-‘वाले? वृद्धे?
 धर्मशीले? श्रेष्ठिनि?’ इत्यादि, आलपेत्=सकृद् भाषेत वा=अथवा लपेत्=आव-
 श्यकताऽनुसारेण असकृद्वा भाषेत ॥१७॥

पुरुषमधिकृत्य भाषणनिषेधमाह—‘अज्जए’ इत्यादि

॥ मूलम् ॥

१ ४ ३ २ ५ ६ ७
 अज्जए पज्जए वां वि वेप्पो चुल्लपिउत्ति वा ।

८ ९ १० ११
 माउला भाइणिज्जति पुत्ते णत्तुणियत्तिय ॥१८॥

॥ छाया ॥

आर्यक! मार्यक! वाऽपि वम! भुल्लकपितः! इति वा ।

मातुल! भागिनेय! इति पुत्र! नप्पुक! इति च ॥१८॥

॥ टीका ॥

‘अज्जए’ इत्यादि ।

हे आर्यक! = हे पितामह! अथवा हे मातामह! हे मार्यक! = हे पितृ-
 मातामह! अथवा हे मातृमातामह! हे वम! = हे पितः! हे भुल्लकपितः! = हे

अवस्था, ऐश्वर्य आदि की योग्यता के अनुसार कोले, जैसे बार्ह, वृद्धा, धर्मशीला, सेठानी
 आदि ऐसे शब्द एक बार कोले या आवश्यकता हो तो कई बार कोले किन्तु पूर्वोक्त
 निषिद्ध भाषा न कोले ॥ १७ ॥

अब पुरुष को अधिकृत करके भाषण का निषेध करने हैं— ‘अज्जए’ इत्यादि ।

हे दादाजी, हे नानाजी, हे परदादाजी, हे परनानाजी, हे पिताजी, हे काकाजी,

अवस्था, ऐश्वर्य आदि की योग्यता के अनुसार ओलावणी, नेमके भाष, वृद्धा,
 धर्मशीला आदि, इत्यादि अथवा शब्दों अथवा ओलावणी अने अने पडे तो
 अनेके बार ओलावणी, परन्तु पूर्वोक्त निषिद्ध भाषा न ओलावणी (१७)

इस पुरुषने अधिकृत करीने भाषणने निषेध करे छे: अज्जए, इत्यादि
 हे दादा, हे नाना, हे परदादा, हे परनाना, हे पिता, हे काका,

पितृव्य! इति, हे मातुल!, हे भागिनेय! इति, हे पुत्र! हे नप्तः! हे पौत्र! हे दौहित्र! इति च पुरुषं प्रति नैवमालपेत्, इत्युत्तरगाथया सम्बन्धः ॥१८॥
किञ्च-‘हे भो’ इत्यादि।

॥ भूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
हे भो हलिति अत्रिति भट्टे सामिय गोमिय।

८ ९ १० ११ १२ १३
होल गोल वसुलिति पुरिसं नैवमालवे ॥१९॥

॥ छाया ॥

हे भो हल! इति अत्र! इति भट्टे स्वामिन्! गोमिक!।
होल! गोल! वसुल! इति पुरुषं नैवमालपेत् ॥१९॥

॥ टीका ॥

‘हे भो’ इत्यादि।

‘हे’ अपवा ‘भो’ इति सम्बोधनघोषकं पदं सर्वत्र योज्यम्। यथा हे हल! भो हल! इत्यादि, हे अत्र! इति, हे भट्ट! हे स्वामिन्। हे गोमिक! हे होल! हे गोल! हे वसुल!, इत्येवम्=अनया रीत्या पुरुषं प्रति नालपेत्=न ब्रूयात्। एवमालपतः साधोरात्मनिन्दा-तद्वैषम्यवचनलघुतादयो दोषाः संभवन्तीति भावः ॥१९॥

हे मामाजी, हे भानेज, हे पुत्र, हे पेंता, हे दुहिता, इत्यादि गृहस्थ सम्बन्धी वाच्य क्लिप्तो पुरुष से न कहे ॥ १८ ॥

तथा ‘हेभो’ इत्यादि। हे हल, हे अत्र, हे भट्ट, हे स्वामी, हे गोमिक, हे होल, हे गोल (गोत्र), हे वसुल, इत्यादि वाच्य भी पुरुष से न कहे। ऐसा कहने वाले साधुको स्वनिन्दा, द्वेष, प्रवचनलघुता, मनता, आदि दोष लगता है ॥ १९ ॥

हे भाभाऊ, हे भाबेज, हे पुत्र, हे पौत्र, हे दौहित्र इत्यादि गृहस्थ सम्बन्धी वाच्य उक्ति पुरुषने न कहे (१८)

तथा हेनो० इत्यादि हे हल, हे अत्र, हे भट्ट, हे स्वामी, हे गोमिक, हे होल, हे गोल (गोत्र), हे वसुल, इत्यादि वाच्य पुरुष पुरुषने न कहेवां ज्येष्ठ उद्देश्य साधुने स्वनिन्दा, द्वेष, प्रवचन लघुता, मनता आदि दोष लागे छे। (१९)

પુરુષમધિકૃત્ય માપણવિધિમાહ—‘નામધિજ્ઞેન’ इत्यादि ।

(મૂલમ્)

૨ ૧ ૬ ૫ ૩ ૪
નામધિજ્ઞેન ણં વ્યુપા પુરિસગુત્તેણ વા પુણો ।

૭ ૮ ૯ ૧૧ ૧૦
અદારિદમમિગિજ્ઞ આલવિજ્ઞ લવિજ્ઞ વા ॥૨૦॥

॥ છાયા ॥

નામથેયેન તં દ્વ્યાન્ પુરુષગોત્રેણ વા પુનઃ ।

યથાઽર્હમમિગૃથ આલપેન્ લપેદ્ વા ॥૨૦॥

॥ ટીકા ॥

‘નામધિજ્ઞેન’ इत्यादि ।

તં પુરુષં મતિ નામથેયેન=તન્નામ્ના વા પુનઃ=અથવા પુરુષગોત્રેણ=પુરુષસ્ય
કાશ્યપાદિ ગોત્રં નિર્દિશ્ય દ્વ્યાન્ તથા યથાર્હમ્=યોગ્યતાનુસારેણ અમિગૃથ=
યોગ્યતાયોષકં પદં નિર્દિશ્ય, યથા ‘આલ’ ‘લપ્’ ! ધાર્મિક ! શ્રેષ્ઠિન્ ! इत्यादि
આલપેન્ લપેદેતિ પ્રકૃતાધ્યયનસ્યસપ્તદશગાથાવન્ ॥૨૦॥

તિર્યક્ષણેન્દ્રિયમાણિવિચયે માપણવિધિમાહ—‘પંચિદિયાણ’ इत्यादि ।

(મૂલમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
પંચિદિયાણ પાણાણં ઇમં ઇત્યી અયં પુમં ।

૮ ૭ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
જાત્ર ણં ન વિજાણિજ્ઞા તાત્ર જાદતિ આલ્ચે ॥૨૧॥

પુરુષકો અધિહત કરકે ચોક્ષ્ને કી વિધિ બનાવે છે— ‘નામધિજ્ઞેન’ इत्यादि ।

કોર્દ પ્રયોજન હો તો પુરુષ કા નામ લેકર, અથવા ડમકા કસયપ આદિ જો ગોત્ર
હો ડમકા નિર્દેશ કરકે ચાગ્યતા કે અનુમાર ચાલક, વૃદ્ધ, ધાર્મિક, શેઠ આદિ પદ કા
વૃદ્ધાવ પ્રયોગ કો ઓર આવશ્યકતા હો તો વારંવાર પ્રયોગ કરે ॥ ૨૦ ॥

પુરુષને અધિહત કરીને બાલવાની વિધિ બનાવે છે—નામધિજ્ઞેન० इत्यादि

કોર્દ પ્રયોજન હોય તો પુરુષન્ નામ લઈને અથવા એન્ કસયપ આદિ જે
ગોત્ર હોય તેને નિર્દેશ કરીને ચોગ્યતા અનુમાર ગાળક, વૃદ્ધ, ધાર્મિક, શેઠ આદિ
જેને અવશ્યક પ્રયોગ કરે અને આવશ્યકતા હોય તો વારંવાર પ્રયોગ કરે (૨૦)

॥ छाया ॥

पञ्चेन्द्रियाणां प्राणिनां एषा स्त्री अयं पुमान् ।

यावत्तं न विजानीयात् तावत् 'जाति' इत्यालपेत् ॥२१॥

॥ टीका ॥

‘पञ्चिन्द्रियाण’ इत्यादि ।

पञ्चेन्द्रियाणां प्राणिनां = गवादीनां मध्ये एषा स्त्री = ‘एषा धेनुः, एषा महिषी, एषा वडवा’ इत्यादि रूपेण, अयं पुमान् = ‘अयं वृषः, अयं महिषः, अयमश्वः’ इत्यादिरूपेण, तं प्राणिनं यावत् = यदवधि न विजानीयात् = न विनिश्चिनुयात् तावत् = तदवधि ‘जाति’-रिति = जाति शब्दं निर्दिश्य यथा—‘अयं गोजातीयोऽस्ति गच्छति वा’ इत्यादि आलपेत् = वदेत् ! दूरस्थतादिकारणवशेन पञ्चेन्द्रियाणां स्त्रीत-पुंस्त्वाद्यनिश्चये तां जातिं निर्दिश्य भाषणं विधेयमिति भावः॥

अथ तिर्य्यच पञ्चेन्द्रिय प्राणियों के विषय में बोलने की विधि बताते हैं—

‘पञ्चिन्द्रियाण’ इत्यादि ।

गाय आदि पञ्चेन्द्रिय प्राणियों में जब तक यह निश्चय न हो जाय कि—‘यह गाय है, यह भैस है, यह घोड़ा है, या यह बैल है या भैस है या घोड़ा है’ इत्यादि, तब तक गाय अथवा बैल न कहकर उस की जाति का ही निर्देश करे कि यह ‘गो जाति का है’ इत्यादि. तात्पर्य यह है कि दूर के कारण पञ्चेन्द्रिय प्राणियों में स्त्री-पुरुष (नर-मादा) का निश्चय न होने पर उस की जाति का ही कथन करे ॥

इवे तिर्य्यच पञ्चेन्द्रिय प्राणीभ्योना विषयमां भोलवानो विधि भतावे छे पञ्चिन्द्रियाण० इत्यादि.

गाय आदि पञ्चेन्द्रिय प्राणीभ्योनां त्यां भुधी भेम निश्चय न यध जाय के ‘ये गाय छे, ये लेश छे, ये घोडी छे, या ये भगद छे, ये पाडा छे. या ये घोडा छे’ इत्यादि. त्यां भुधी गाय अथवा भगद न भोलतां येनी नतिनो निर्देश करे के ये ‘गोभनिनो’ छे, इत्यादि. तात्पर्य ये छे के दूरत्व ने कारखे पञ्चेन्द्रिय प्राणीभ्योमां स्त्री-पुरुष (नर-मादा)नो निश्चय न थाय तो येनी नतिनु न इथन करे.

નન્વેવમેકેન્દ્રિયવિકલેન્દ્રિય-નારકાણાં પ્રાણિનાં જ્ઞાત્યસંપન્ને ક્રીતવે
 “ઇયં મૃત્તિકા, અયં પ્રસ્તરઃ, ઇમા આપઃ, અયમગ્નિઃ અયં વાયુઃ, ઇયં લતા, અયં
 શઙ્ખઃ, ઇયં શૃત્તિકા, ઇયં પિપ્પીલિકા, અયં મલ્કોટકઃ, અયં મૃદ્ધઃ, ઇયં મસિકા,
 અયં નારકઃ” ઇત્યાદિધીલપુસ્તનિર્દેશપૂર્વકપાપણે મુનીનાં મૃષાવાદાઽઽપતિઃ!
 ઇતિચેત્કૃણુ અસત્યામૃષાભ્યવ્યવહારમાપાયાઃ તીર્થંદ્વારાદીષ્ટતાદેતેષાં વાક્યાનાં
 તદ્વાપાવિષયતયા ન મુનીનાં મૃષાવાદદોષં ઇત્યશ્વેદિ-કિંચ-તત્ત્વસ્વરૂપા-
 પન્થાપરં પ્રાણિત્રીઢાકરં ચ ચત્તરં મૃષાવાદ ઇતિ નાત્ર તાદૃશદોષાવકાશઃ ॥૨૧॥

પ્રશ્ન-હે ગુરુમહારાજ ! જાણો મેં જેસા માના મળ્યું છે કે સમસ્ત એકેન્દ્રિય
 વિકલેન્દ્રિય તથા નારકી પ્રાણી નપુંસક હોઈને છે, તો “યદ્ મિટ્ટી છે, યદ્ પથ્થર છે,
 યદ્ જલ છે, યદ્ અગ્નિ છે, યદ્ વાયુ છે, યદ્ વેલ (લતા) છે, યદ્ શંકર છે, યદ્
 સીપ છે, યદ્ ચિઉંટી છે, યદ્ મકોડા છે, યદ્ મોરા છે, યદ્ મસી છે, યદ્ નારક છે”
 જેસા શીલિંગ યા પુલિંગ કા કથન કરને સે સાધુ કો અસત્ય કા દોષ લોગા !

તત્ત્વ-હે શિષ્ય ! મુનો ! વ્યવહાર ભાષા મેં જેસા ચોક્કસ કે કારણ મુનિશાં કો
 અસત્ય દોષ નહોં લગતા, ક્યોંકિ યદ્ સર્વ વાક્ય ડસી ભાષા કી અપેક્ષા મસ્કર ચોંતે
 જાતે છે. ઇસ પ્રકાર વ્યવહારભાષા કા માપણ કરને કી ભાષા તોચેકર મગવાનું ને દો છે !
 ઓર સાથ હો યદ્ વાત છે કિ-જિસ ભાષાસે તલેં કા અપચાર યા પ્રાણિયોં કો દુઃખ હો
 વહી મૃષાવાદ કહાલાતો છે, તત્ત્વણ્ય પૂર્વેકભાષા મેં મૃષાવાદ દોષ નહોં છે ॥ ૨૧ ॥

પ્રશ્ન-હે શુર મહારાજ ! જાણો એમ માનું છે કે સમસ્ત એકેન્દ્રિય
 બિલ્લેન્દ્રિય તથા નારકી પ્રાણી નપુંસક જ હોય છે, તો “આ માટી છે, આ પથ્થર
 છે, આ જળ છે, આગ્નિ છે, આ વાયુ છે, આ વેલ (લતા) છે, આ શંખ છે, શીપ
 છે, આ દીપ્તિ છે, આ મકોડો છે, આ બમરો છે, આ માખી છે, આ નારક છે”
 એમ શીલિંગ યા પુલિંગનું કથન કરવાથી આપને અસત્ય દોષ લાગે ?

હનર-હે શિષ્ય ! આખોળો વ્યવહારભાષાથી એમ ભોલવાને કારણે
 મુનિઓને અસત્ય દોષ લાગતો નથી, કારણ કે એ લખાં વાક્યો એ ભાષાથી
 અપેક્ષા રાખીને બોલવામાં આવે છે એ પ્રમદે વ્યવહાર ભાષાનું ભાષણ કરવાની
 આજ્ઞા તીર્થંકર બનવાને આપી છે. તે માથે એ વાત પડી છે કે-એ ભાષાથી
 નત્યેઓ અપભ્રંશ યા પ્રાણીઓને દુઃખ થાય તે મૃષાવાદ કહેવાય છે, એટલે પૂર્વેકજ
 ભાષામાં મૃષાવાદદોષ નથી. (૨૧)

મનુષ્યાદિવિષયે ભાષણનિષેધમાદ—‘તદેવ’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
તદેવ માણસં પશું પક્ષિં વા તિ મરીસિવં ।

૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫

શૂન્ને પમેદુરે વધ્યે પાવયિતિ ચ નો વદે ॥૨૨॥

(છાયા)

તથૈવ મનુષ્યં પશું પક્ષિં વાઽપિ મરીસપમ ।

શૂન્નઃ પ્રમેદુરઃ વધ્યઃ પાવય ઇતિ ચ નોવદેન્ ॥૨૨॥

॥ ટીકા ॥

‘તદેવ’ ઇત્યાદિ ।

તથૈવ=તદન્ મનુષ્ય=નરનાર્યાદિત્વક્ષણે પશુમ્=અજાદિકં, પક્ષિં=તિત્તિરાદિકમ્, અપિવા મરીસપમ્=અજગરાદિકં પ્રતિ, અયં મનુષ્યાદિઃ શૂન્નઃ=પરિપુષ્ટદેહઃ પ્રમેદુરઃ=મેદોઽતિસ્રયયુક્તઃ, વધ્યઃ=શસ્ત્રેણ દન્તવ્યઃ પાવયઃ=પક્તુ-મર્દય, ઇતિ નો વદેન્ । एवं ભાષણેન હિંસકાનાં વધાદૌ પ્રવૃત્તિસંભાવનયા તત્પ્રદેષેણ ચ ચારિત્રબદ્ધો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૨૨॥

મનુષ્ય આદિ કે વિષય મેં બાવાચ્ય ભાષા કા નિષેધ કહતે હેં ‘તદેવ’ ઇત્યાદિ ।

इसी प्रकार माधुको मनुष्य, पशु, पक्षी अजगर आदि के विषय में ऐसा भाषण न करना चाहिए कि—यह मनुष्य पशु पक्षी आदि कैसा मोटा ताजा है, इस की तोंद निकली हुई है, यह शस्त्र से मार डालने योग्य है, अग्नि आदि में पकाने लायक है । ऐसा भाषण करने से हिंसक लोग उन पशु पक्षि आदि को मारने में प्रवृत्ति करेंगे, उससे तथा तत्संबन्धी प्रदेष से चारित्र भंग हो जायगा ॥ २२ ॥

મનુષ્ય આદિના વિષયમાં બવાચ્ય ભાષાના નિષેધ કહે છે— તદેવં ઇત્યાદિ.

એ પ્રકારે માધુએ મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, અજગર, આદિના વિષયમાં એવું ભાષણ ન કરવું જોઈએ કે—આ મનુષ્ય, પશુ પક્ષી આદિ કેવો મોટો-તાજો-જાડો છે, તેની ફાંદ નીકળી છે, એ શસ્ત્રથી મારી નાંખવા યોગ્ય છે, અગ્નિ આદિમાં પકાવવા લાયક છે. એવું ભાષણ કરવાથી હિંસક લોકોએ પશુ પક્ષી આદિને મારવામાં પ્રવૃત્તિ કરશે, તેથી તથા તત્સંબંધી પ્રદેષથી ચારિત્ર ભંગ થશે. (૨૨)

तर्हि कथं ब्रूयादित्याह—‘परिवृद्धति’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

२ १ ३ ६ ४ ५
परिवृद्धति णं ब्रूया, ब्रूया उपचियत्ति य ।

७ ८ १० ९ ११ १२ १३
संजाए पीणिए वा वि, महाकाय ति आलवे ॥२३॥

॥ छाया ॥

परिवृद्ध इति तं ब्रूयान्, ब्रूयान् उपचित इति च ।

संजातः मीणितो चाऽपि महाकाय इत्यालपेन् ॥२३॥

॥ टीका ॥

‘परिवृद्धति’ इत्यादि ।

तं=मनुष्यादिकं, ‘परिवृद्धः=सामर्थ्यवान्’ इति ब्रूयान्, ‘उपचितः=परिपृष्टान्वयः’ इति च ब्रूयान्, ‘संजातः=संजात इव अभूतपूर्व इव परिवर्तितोऽप्यपरिचित इवेति यावन् मीणितः=प्रसन्नः दुःस्वभावाधारहित इत्यर्थः, अपिवा महाकायः बृहत्काय इत्यालपेन् ॥२३॥

पुनरपि तिर्यग्निवये भाषामतिषेधमाह— ‘तदेव गाभो’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ६ ५ ७ ४
तदेव गाभो दुज्जाभो दम्मा गोरहगति य ।

८ ९ १२ १० ११ ११
वाडिमा रहजोगिति ने वं भामिज्ज पन्नव ॥२४॥

प्रसंग उपस्थित हो जाय तो क्या कहे’ सो बनाने हैं— ‘परिवृद्धति’ इत्यादि ।

उन मनुष्य आदि को बलवान्, अथवा पुष्ट अवयव वाला तथा परिपूर्ण अंग उत्पन्न वाला कहे । अथवा प्रसन्न (दुःस्वभावाधारहित) या महाकाय कहे ॥ २३ ॥

प्रसन्न उपस्थित आय तो मु कहे ? तो बनाने हैं—परिवृद्धति० इत्यादि

अथ मनुष्य आदिने जनवान् अथवा पुष्ट अवयववाला तथा परिपूर्ण अंगोत्पन्नवाला कहे, अथवा प्रसन्न (दुःस्वभावाधारहित) या महाकाय कहे (२३)

॥ છાયા ॥

તથૈવ ગાવઃ દોષાઃ દમ્યા ગોરથકા ઇતિ ચ ।

વાયા રથયોગ્યા ઇતિ નૈવં ભાષેત પ્રજાવાન્ ॥૨૪॥

॥ ટીકા ॥

‘તથૈવ’ ઇત્યાદિ ।

તથૈવ=તદ્વત્ એતા ગાવો દોષાઃ=દોષધુમર્હાઃ, ઇદાનીમાસાં ગવાં દોહન-
કાલો વ્યવ્યેતીત્યર્થઃ । ચ=પુનઃ ઇમે ગોરથકાઃ=વત્સા દમ્યા નિગ્રહાર્હાઃ, તથા
વાયાઃ=હલાદિવહનયોગ્યાઃ, રથયોગ્યાઃ=શ્રવકટયોજનાર્હાઃ, ઇત્યેવં પ્રજાવાન્ ન
ભાષેત । ગવાદીનાં દોહનાર્હાં દિ વન્ધનાદિવહુવિષ્લેશસંભાવનયા લોકનિન્દયા ચ
માધોધારિત્રમાલિન્યં પ્રવચનલ્પુતા ચ સમાપચતે ઇતિ ભાવઃ ॥૨૪॥

ફિર મી તિર્થસ્થો કે વિષય મેં ભાષા કા નિષેધ કહતે હૈં— ‘તથૈવ’ ઇત્યાદિ ।

ચે ગાયેં દુહને યોગ્ય હૈં— ઇન્કે દુહનં કા સમય હો ગયા હૈં, ચે વઢદે દમન
કરને યોગ્ય હૈં, ચે હલ આદિ મેં જુતને યોગ્ય હો ગયે હૈં, યા રથ અથવા ગાડી મેં જુતને
લાયક હૈં : એસા કથન, પ્રજાવાન્ સાધુ ન કરે ।

તાત્પર્ય ગૃહ કિ ગાયોં કો દુહને; વઢદોં કો દમન કરને આદિ સે અનેક પ્રકાર
કા કષ્ટ હોતા હૈં, ઇસલિયં સૌ લોકનિન્દા કે કારણ સાધુ કે ચારિત્ર મેં મલિનતા આતી
હૈં ઓર પ્રવચન કી લ્પુતા હોતી હૈં ॥ ૨૪ ॥

વળી પણ તિર્થસ્થાના વિષયમાં લાપાના નિષેધ કરે છે—તથૈવ૦ ઇત્યાદિ.

આ ગાયો દોહવા યોગ્ય છે, તેમને દોહવાનો વખત થઈ ગયો છે, આ
વાછડા દમન કરવા યોગ્ય છે, એ હળ આદિને બોડવા યોગ્ય થઈ ગયા છે, યા
રથ કે ગાડામાં બોડવા લાયક છે, એવું કથન પ્રજાવાન સાધુ ન કરે. તાત્પર્ય એ છે
કે ગાયો ને દોહવી, વાછડાને દમવા, આદિથી તેમને અનેક પ્રકારનું કષ્ટ થાય છે,
તેથી અને લોકનિન્દાને કારણે સાધુના ચારિત્રમાં મલિનતા આવે છે અને પ્રવચનની
લ્પુતા થાય છે (૨૪)

ગવાદિવિષયે માણનાવશ્યકતાયાં તત્પ્રકારમાદ— 'જુવં' ઇત્યાદિ ।

(મૂલમ્)

૨ ૨ ૧ ૪ ૧ ૬
જુવં ગવિતિ શં યુવા, ધેનું સ્મદયતિ ચ ।

૮ ૧૧ ૧૧ ૧ ૧૪ ૧૧ ૧૨
રહસ્મે મહન્મ્યા વાવિ, વપ્ સંવહણિતિ ચ ॥૨૫॥

॥ છાયા ॥

યુવા ગૌરિતિ તં દૂયાન્ ધેનું સ્મદા ઇતિ ચ ।

હસ્યો વા મહાન્ વાઽપિ વદેન્ સંવહનમિતિ ચ ॥૨૫॥

॥ ટીકા ॥

‘જુવં’ ઇત્યાદિ ।

તં=ગવાદિકં પ્રતિ યુવા ગૌરિતિ=તત્કળોડયથલીવર્દ ઇતિ, ચ=પુનઃ ધેનુ પ્રતિ રસદા ઇતિ=ઇયં દુગ્ધદાપિનીતિ દૂયાન્ । તથા હસ્યઃ=તનુકાચઃ અપિવા=અથવા મહાન્=મહાકાચઃ, ચ=પુનઃ સંવહનમિતિ=ધુર્ય=ઇતિ વદેત્ । અત્પવચસ્કં વસ્મં પ્રતિ હસ્ય ઇતિ, હલાદિવહનયોગ્યં પ્રતિ મહાકાચ ઇતિ, યુવા ઇતિ ચ, રથયોગ્ય-યોગ્યં પ્રતિ સંવહનમિતિ શબ્દં પ્રયુજ્ઞીત, યેન વસ્માદિજેનયોગાનુચિન્તનં સાધોનં ભવેદિતિ ભાવઃ ॥૨૫॥

ગવાદિ કે વિષય મેં બોલને કી આવશ્યકતા હોને પર ઉમકા પ્રકાર કહતે હૈ—

‘જુવં’ ઇત્યાદિ ।

યહ વૈલ જવાન હૈ, યહ ગાય દૂધ દેને વાલી હૈ તથા યહ વૈલ છોટા હૈ, યહ વડા હૈ, ધુર્ય હૈ, એસા કહે । તાપર્ય યહ હૈ કિ છોટે વઢેડે કો છોટા કહે; હલ આદિમેં જુતને યોગ્ય કો વડા યા યુવા કહે; રથમેં જોડને યોગ્ય કો સંવહન આદિ કહે ત્રિમમેં કિ વઢેડે આદિ કો કટ દેને કી ભાવના ન હો ॥ ૨૫ ॥

ગાય ઇત્યાદિના વિષયમાં બોલવાની આવશ્યકતા જણાતા તેનો પ્રકાર કહે છે-જુવં ઇત્યાદિ

આ જાનહ જવાન છે, આ ગાય દૂધ આપે તેવી છે, તથા આ જાનહ નાનો છે, આ યોગ્ય છે, ધુર્ય છે, એમ કહે. તાત્પર્ય એ છે કે નાના વાછડાને નાનો કહે, હજી આદિમાં જોડવા યોગ્યને મોટો યા જુવાન કહે, રથમાં જોડવા યોગ્ય ને સંવહન આદિ કહે કે જેથી વાછડા આદિને કટ આપવાની ભાવના ન થાય (૨૫)

॥ मूलम् ॥

१ ६ २ ३ ४ ५
तद्देव गेनुमुज्जाणे, पन्वयाणि वणाणि य ।

८ ७ ९ १२ ११ १३ १०
रुक्ता महल्ल पेहाए. ने वं भासिज्ज पन्नवं ॥२६॥

॥ छाया ॥

तथैव गन्वोयानं पर्वतान् वनानि च ।

वृक्षान् महतः प्रेक्ष्य नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥२६॥

(टीका)

‘तद्देव’ इत्यादि ।

तथैव=इदम् उद्यानं=प्रसिद्धं तथा पर्वतान्=पर्वतान् च=पुनः वनानि=
काननानि गन्ता=विहारकर्मणोपेत्य, महतः=विशालान् वृक्षान्=तरुन् उद्याना-
दिस्थितानिति भावः प्रेक्ष्य=इष्ट्वा प्रज्ञावान् साधुः एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण न
भाषेत ॥२६॥

(मूलम्)

वृक्षविषये भाषानिषेधमाह—‘अलं’ इत्यादि ।

२ १ ३ ४ ५
अलं पासायस्वभाणं. तोरणाणि गिहाणि य ।

१ ८ ७
फलिहगलनावाणं, अलं उदगदोणिणं ॥२७॥

‘तद्देव’ इत्यादि । प्रज्ञावान् साधु, विचरता हुआ उद्यान, पर्वतो, और वनों में
जाकर वहाँ बड़े बड़े वृक्ष देखकर इस प्रकार (भागे कहे जाने के अनुसार)
न बोले ॥ २६ ॥

तद्देव० इत्यादि. प्रज्ञावान् साधु विचरतां उद्यान, पर्वतो, वने वनों में
गईने त्यां मोटां मोटां वृक्षां देखने जेभ (आजग कहेवाभां आवे छे ते प्रभावे)न
बोले. (२६)

॥ છાયા ॥

અલં પ્રામાદસ્તમ્ભેભ્યઃ તોરણેભ્યઃ ગૃહેભ્યઃ ચ ।
પરિધાર્ગલનીભ્યઃ અલમ્ ઉદકદ્રોણીભ્યઃ ॥૨૭॥

॥ ટીકા ॥

‘અલં’ इत्यादि ।

इमे महावृक्षाः प्रामादस्तम्भेभ्यः=प्रामादानां स्तम्भेभ्यः, अलं=पर्याप्त
समर्थाः स्तम्भयोग्या इत्यर्थः । तथा तोरणेभ्यः=वह्निद्वारेभ्यः वह्निद्वारोप
गिस्तम्भेभ्य इत्यर्थः ; अलम्, च=पुनः गृहेभ्यः=भवनेभ्यः अलम् भवनसाय
पर्याप्ता इत्यर्थः ; परिधार्गलनीभ्यः=परिधय अर्गला च नौश्चेति परिधार्गला
वस्ताभ्यः अलम्, तत्र परिधः=नगरद्वारार्गला, अर्गला=गृहद्वारार्गला, नौः=नौ
तथा उदकद्रोणीभ्यः=काष्ठनिर्मितोदकपात्रविशेषेभ्यः अलम्=पर्याप्ताः पा
निर्माणोपयोगिन इत्यर्थः ; नैवं भाषेत मद्रावानिति, इतोऽग्रिमवृत्तीयगाथा
समन्वयः ॥२७॥

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૬ ૫
પીઠળ ચંગવેરે ય નંગલે મદયં સિયા ।

૮ ૭ ૧૦ ૯ ૧૨ ૧૧ ૧૩ ૧૪
જંતલદ્વી ચ નાધી ચા મદિયા ચ અલં સિયા ॥૨૮॥

વૃક્ષોં કે વિષય મેં પ્રાપ્તિ કા નિપેદ કહતે હૈ— ‘અલં’ इत्यादि ।

યે વૃક્ષ મહલ કે સંમે બનાવે યોગ્ય હૈ, ફાટક બનાવે યોગ્ય હૈ, મકાન બનાવે
યોગ્ય હૈ શહેર કે દરવાજે કી મોગલ (વેટ) ઘર કે દરવાજે કી મોગલ યા નોક
બનાવે યોગ્ય હૈ, કાઠ કે મર્તન બનાવે યોગ્ય હૈ, ‘એમા પ્રાપ્તિ ન કરે’ હમકા અગિર
તીમરી ગાથા સે સમન્વય હૈ ॥ ૨૭ ॥

વૃક્ષોના વિષયમાં પ્રાપ્તિનો નિપેદ કહે છે—અલં इत्यादि

આ વૃક્ષ મહેલના થાંભલા બનાવવા યોગ્ય છે, ફાટક બનાવવા યોગ્ય છે,
મકાન બનાવવા યોગ્ય છે, શહેરના દરવાજાની ભોગલ, ઘરના દરવાજાની ભોગલ
યા નોકા બનાવવા યોગ્ય છે, લાકડાનાં વાસણ બનાવવા યોગ્ય છે, (એવું પ્રાપ્તિ
ન કરે) એનો આગળ ત્રીજી ગાથા સાથે સંબંધ છે. (૨૭)

॥ छाया ॥

पीठकं चंगवेरथ, लाङ्गलः मतिकं स्यात् ।

यन्त्रयष्टिर्वे नामिर्वा गण्डिका व अलं स्यात् ॥२८॥

॥ टीका ॥

‘पीठए’ इत्यादि ।

अयं वृक्षः पीठकाय=दारुमयाऽऽसनविशेषाय अलं स्यात् तथा चंगवेराय
=काष्ठनिर्मितलघुपात्राय तथा लाङ्गलाय=हलाय तथा मत्तिकाय=मत्तिकं=कृष्ट-
क्षेत्रस्य समीकरणार्थं काष्ठविशेषः तस्मै, वा=अथवा यन्त्रयष्ट्यै=शत्रुरस-तैलादि-
निस्मारणयन्त्राधिष्ठितकाष्ठविशेषाय, वा=अथवा नाभये=स्थवक्रमध्यावयव-
विशेषाय व=अथवा गण्डिकायै=स्वर्णकारोपकारककाष्ठोपकरणविशेषाय अलं-
स्यात्=समर्थो भवेत्: गाथायां चतुर्थये मथमा ॥२८॥

(मूलम्)

१ २ ३ ४ ५ ६
आसनं मयणं जाणं गुज्जा वा किन्तुवस्सण ।

८ १० १२ १४ १६
भूभोवपाणि भासं ने वं भासिज्ज पम्वं ॥२९॥

‘पीठए’ इत्यादि । यह वृक्ष पीठ, (बाजेट) बनाने योग्य है, चंगवेर
(पायली) बनाने योग्य है, हल बनाने योग्य है, मत्तिक (जंतेहुण) सेन को बगवर
करने का काष्ठ “बौकी”, बनाने योग्य है, कोनू (पानी) बनाने योग्य है, पट्टि
का मध्य भाग बनाने योग्य है, अथवा सुनार के धाम आने वाले काष्ठ के उपकरण के
योग्य है ॥ २८ ॥

संस्कृत इत्यादि सा वृक्ष जालेऽ जलावधाने योग्य है, पायली जलावधाने
योग्य है, हल जलावधाने योग्य है, मत्तिक (जेनरने जराजरा इवानी लाङ्गलानी योग्य)
जलावधाने योग्य है, गात्री जलावधाने योग्य है, नाभये मध्य भाग जलावधाने
योग्य है, गण्डिका जलावधाने योग्य है, अथवा नेत्रा लाङ्गलानी उपकरणे योग्य
है, (२८)

॥ છાયા ॥

આસનં શયનં યાનં ભેદદ્વા કિન્નોપાશ્રયઃ ।

ભૂતોપચાતિર્નીં ભાષાં નૈવં ભાષેત મજ્ઞાવાન્ ॥૨૯॥

॥ ટીકા ॥

‘આસર્ણ’ ઇત્યાદિ ।

અસ્ય વૃક્ષસ્ય આસનમ્=આસન્યાદિકં, શયનં=શય્યા સ્વટ્વાદિકં, વા=અથવા યાનં=વાહનં શિવિકાદિકં, કિન્ન ઉપાશ્રયઃ=સાધોરાવાસઃ તદુપકરણ-વિશેષ ઇત્યર્થઃ, ભવેત્; एवम्=ઉક્તપ્રકારાં ભૂતોપચાતિર્નીમ્=એકેન્દ્રિયાદિમાણ્યુપ-મર્દનફલાં ભાષાં મજ્ઞાવાન્ સાધુઃ ન ભાષેત=ન ઘૂષ્યાદિત્યર્થઃ । યદ્વાડપિ ગાયા-યામ્ ‘અલ’-મિત્યનુવૃત્ત્યા ચતુર્થી સમાનાર્થિકા પ્રયમા, તથા ચ અયં વૃક્ષઃ આસના-દિભ્યોડલં=સમર્થઃ, ઇત્યાપિ સમન્વયઃ ॥૨૯॥

વૃક્ષવિષયે ભાષાત્રિધિમાહ-‘તદેવ’ ઇત્યાદિ ।

(મૂલમ્)

૧ ૬ ૨ ૩ ૫ ૪
તદેવ ગંતુમુજ્ઞાણં પન્વયાણિ વણાણિ ય ।

૮ ૭ ૧ ૧૧ ૧૨ ૧૦
સ્વસ્વા મદલ્લ પેહાણ એવં ભાસિજ્ઞ પન્નવં ॥૩૦॥

‘આસર્ણ’ ઇત્યાદિ । ઇસ વૃક્ષ સે આસન્દી આદિક આસન, પલંગ આદિ શય્યા, પાલકી આદિ યાન, અથવા ઉપાશ્રય કે ઉપકરણ આદિ બનાના ઠીક હૈ । પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુ એકેન્દ્રિય આદિ પ્રાણિયો કી હિંસા કરને વાલી ઇસ પ્રકાર કી ભાષા ન બોલે । અથવા એસા ન કહે કિ યહ વૃક્ષ આસન, શયન, યાન આદિ બનાને યોગ્ય હૈ ॥ ૨૯ ॥

આસર્ણં ૦ ઇત્યાદિ આ વૃક્ષમાંથી ખુરશી આદિ આસન, પલંગ આદિ શય્યા, પાલકી આદિ વાહન, અથવા ઉપાશ્રયનાં ઉપકરણો આદિ બનાવવાં એ ઠીક છે પ્રજ્ઞાવાન્ સાધુ એકેન્દ્રિય આદિ પ્રાણીઓની હિંસા કરનારા એ પ્રજ્ઞારની ભાષા ન બોલે, અથવા એમ ન કહે કે આ વૃક્ષ આસન, શયન, યાન આદિ બનાવવાં યોગ્ય છે (૨૯)

॥ छाया ॥

तथैव गन्धोद्यानं पर्वतान् वनानि च ।

वृक्षान् महतः प्रेक्ष्य एवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥३०॥

॥ टीका ॥

‘तदेव’ इत्यादि ।

तथैव उद्यानादिकं गत्वा तत्र महावृक्षान् विलोक्य प्रज्ञावान् साधुः एवं=
वक्ष्यमाणप्रकारेण भाषेतेति भावार्थः, व्याख्या तु सुगमा ॥३०॥

तदेव भाषणप्रकारं दर्शयति—‘जाडमंता’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

जाडमंता उमे रक्त्वा दीदृष्ट्वा महालया ।

पयायसाला विडिमा वण् दरिसणिति य ॥३१॥

(छाया)

जातिमन्त उमे वृक्षाः दीर्घवृत्ता महालयाः ।

प्रजातशाखा विडिमाः वदेद् दर्शनीया इति च ॥३१॥

॥ टीका ॥

‘जाडमंता’ इत्यादि ।

इमे वृक्षाः, अस्य प्रतिपदं सम्बन्धः, जातिमन्तः=उच्चजातीया अशोकादयः,

वृक्ष के विषय में भाषण करने की विधि कहते हैं— ‘तदेव’ इत्यादि ।

साधु विहार करता हुआ उद्यान पर्वत और वनों में वृक्षों को देखकर आवश्यकता
होती इस प्रकार बोले ॥ ३० ॥

वृक्षना विषयमां लापत्य उरुवानी विधि भूडे छे: तदेव० इत्यादि: साधु
विहार करतां उद्यान पर्वत अने वनोमां वृक्षाने ओधने-आवश्यकता होय तो आ
प्रभाति ओवे. (३०)

તથા દીર્ઘવૃત્તાઃ=દીર્ઘાંશ ને વૃત્તાશ્રેતિ દીર્ઘવૃત્તાઃ=ભાયતવર્તુલાઃ શિશ્નપા નારિકેલ-
 તાલ-પૂગાદયઃ, તથા મહાલયાઃ=વિસ્તીર્ણાઃ ચટ્ટાદયઃ, મજાતશાખાઃ=શાખા-
 સમૃદ્ધા આમ્રાદયઃ. તથા વિટપિનઃ=પતિશાખાવન્તઃ શાખાસમુદ્ભૂતશાખાવન્ત
 इत्यर्थः। यद्वा 'मजातशाखाविडिमाः' इत्येकं पदम्, मजाताः=समुत्पन्नाः शाखाः
 मशाखाश्च येषु ते तथाभूता इति परुटीवृक्षादयः च=अथवा दर्शनीयाः=सर्वस्मिन्
 वृक्षादीं द्रष्टुं योग्याः शोभना इति वदेन् ॥३१॥

॥ मूलम् ॥

फलविषये भाषाप्रतिषेधमाह—'तदा फलाई' इत्यादि ।

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
 તદા ફલાઈ પકાઈ પાયમ્બજાઈ નો વળ ।

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
 વેલોડયાઈ ટાલાઈ વેદિમા ઇતિ નો વળ ॥૩૨॥

॥ छाया ॥

તથા ફલાનિ પકાનિ પકાશાચાનિ નો વદેન્ ।

વેલોચિતાનિ ટાલાનિ દ્વૈધિકાનિ ઇતિ નો વદેન્ ॥૩૨॥

॥ टीका ॥

'તદા ફલાઈ' ઇત્યાદિ ।

તથા=તેનૈવ પ્રકારેણ ઇમાનિ ફલાનિ=આમ્રાદીનિ પકાનિ=પરિપાક

અર્થ વૃક્ષો કે વિષય મેં ભાષણ કા પ્રકાર દિસાવને હૈ— 'જાડમંતા' ઇત્યાદિ ।

યે વૃક્ષ ઉચ્ચ જાતિ કે હૈ, લમ્બે હૈ, ગોળ હૈ, વિસ્તૃત હૈ, શાખા પ્રશાખાઓ સે સમૃદ્ધ હૈ । યે મવ વૃક્ષ દર્શનીય (સુન્દર) હૈ ; એસા ભાષણ કરે ॥ ૩૧ ॥

હવે વૃક્ષોના ગિયમમાં ભાષણનો પ્રકાર જનાવે છે—જાડમંતાનાં વૃક્ષો

આ વૃક્ષો ઉચ્ચ જાતિનાં છે, લાંબાં છે, ગોળ છે, વિસ્તૃત છે, શાખા-
 પ્રશાખાઓથી સમૃદ્ધ છે આ જમાં વૃક્ષો દર્શનીય (સુંદર) છે, એવું ભાષણ

दद्याऽऽपन्नानि स्वत एव पकानीत्यर्थः; इमानि च फलानि पाकखाद्यानि=पाकेन=
गर्नपल्लादादिषु = क्षेपेण तुपविजयादिपरिपूर्णमन्त्रिद्रमृष्ययादिपात्रनिहिताऽग्नि-
फुत्कारममुत्थिततापसंयोगेन वा प्राप्नपरिपाकावस्थया खाद्यानि = खादितुं-
योग्यानि, इति नो वदेन् । तथा इमानि फलानि वेद्योचितानि=पाकातिशयतो
वर्तमानकान्दिकभक्षणयोग्यानि, तथा इमानि फलानि दालानि=कोमलानि अवन्न-
बीजानीत्यर्थः, देशीयोऽयंनन्दः, तथा इमानि द्वैधिकानि द्विधाकरणयोग्यानि
शस्त्रेण श्वण्डयितुं योग्यानीत्यर्थः; इति नो वदेत् ॥३२॥

कथं वदेदित्याह- 'अमेथडा' इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

३ १ २ ४
अमेथडा इमे अंवा बहुनिव्वडिमाफला ।

५ ६ ७ ८ ९
वपज्ज बहुसंभूया भूयस्सवेत्ति वा पुणो ॥३३॥

फलों के विषय में भाषा का निषेध करते हैं— 'तहाफलाई' इत्यादि ।

इसी प्रकार ये आम आदि फल स्वयं पके हुए हैं, अथवा खट्टेमें भूसामें दवा
देने से अथवा तुप भंग आदि भरे छेद वाले मिट्टी आदि के बरतन में रखकर अग्निज्वाला
की गर्मी के संयोग से पकने के पश्चात् स्थाने योग्य है, ऐसा न कहे । ये फल खूब पक-
जाने में इसी समय स्थाने लायक हैं, ये फल अभी कोमल हैं इनमें बीज नहीं पड़े हैं, ये
फल फोड़ने—चंगने (दो टुकड़े करने) योग्य हैं; ऐसा भी प्रज्ञावान् माधु न कहे ॥३२॥

क्षेत्रीना विषयभां व्यापाना निषेध करे छे; तहा फलाई इत्यादि.

ये प्रभादे, आ डेरी आदि क्षेत्री पाडेलां छे, अथवा जाडानां भूसामां
दवायी राभवाधी अथवा तुपभंग आदि लदेला छिद्रवाणा भाटी आदिनां वासणुभां
राभीने अग्निज्वालांनी गरमीना संयोगधी पकावीने पधी भावा योअ छे,
येम न छेडे आ क्षण भूज पाडी गयां होवाधी अत्यादे न भावा लायके छे,
आ क्षण अत्यादे कोअ छे, तेभां बीज पड्यां नही, आ क्षण चीरवा-झाडवा
योअ छे. येसुं पण प्रज्ञावान् माधु न छेडे (उर)

॥ છાયા ॥

અસમર્થો ડમે આમ્રા વહુનિર્વર્તિતફલાઃ ,

વદેદ્ વહુસંભૂતા ભૂતા રૂપા ઇતિ વા પુનઃ ॥૩૩॥

॥ ટીકા ॥

‘અસંથડા’ ઇત્યાદિ ।

ડમે આમ્રાઃ=આમ્રવૃક્ષાઃ અસમર્થાઃ=ફલાનાં મારં વૉહુમશક્તાઃ ફલમાર-
ભરેણ વ્રુટ્ટિનુમુચતાઃ. અથવા વહુનિર્વર્તિતફલાઃ=વહુનિ નિર્વર્તિતાનિ=સંકુલાનિ
ફલાનિ યેષુ તે તથોક્તાઃ; વહુચ્છતરફલમમૃદ્ધિમમ્પન્ના ઇત્યર્થઃ; વા=અથવા
વહુસંભૂતાઃ=વહુનિ સમ્ભૂતાનિ સમ્પન્નભૂતાનિ ચરમાવસ્થાપન્નાનિ પરિપક્વાનિ
ફલાનીત્યર્થઃ; યેષુ તે વહુસંભૂતા અતિશયપરિપક્વફલવન્ત ઇત્યર્થઃ; પુનઃ ભૂતરૂપાઃ
ભૂતં=સંજ્ઞાતં રૂપં=ચિલ્લક્ષણસ્વરૂપં યેષાં તે તથોક્તાઃ ફલોન્પાદાનન્તરં સમાસનોબન
રૂપાઃ વાલ્યાવસ્થાવલ્લિતફલાતિશયલ્લગ્નરૂપવિશેષા ઇત્યર્થઃ; અવદ્વૈતમૃદુફલ-
સમન્વિતા ઇતિયાવન્, ઇતિ=પૂર્વોક્તપંકારેણ વદેન્=માપેત ॥૩૩॥

કિસ પ્રકાર બોલે ? સો કહતે હૈં— ‘અસંથડા ઇત્યાદિ ।

યે આમ આદિ વૃક્ષ ફલોં કા માર સહન મેં અસમર્થ હૈં, ફલોં કે મોઝ સે ટૂટે પડતે
હે, દન મેં વહુત ફલ છો હુએ હૈં, યે ફલ ચુકે હૈં. ફલ લગને સે સુન્દર હો ગયે હૈં
અર્થાત્ વાન્યાવસ્થા વાલે કધે વહુત સે ફલોં સે યે સુન્દર હો ગયે હૈં, તથા વીજ ન
પડને કારણ કોમલ ફલવાલે હૈં, ઇસ પ્રકાર માપણ કરે ॥ ૩૩ ॥

કેવે પ્રકારે બોલે ? તે હવે કહે છે— અસંથડા ઇત્યાદિ

આ આંખો આદિ વૃક્ષો ફળોનો માર સહેવામા અસમર્થ છે ફળોના
બોળથી તૂટી પડે છે, એમાં ઘણાં ફળો લાગેલાં છે, એ ફળો ચૂક્યા છે, ફળ
લાગવાથી મુંદર બની ગયો છે, અર્થાત્ બાસ્થાવસ્થાવાળાં (કાચાંકાચાં) ઘણા ફળોથી
એ મુંદર થઈ ગયાં છે, તથા બીજ ન પડવાને કારણે કોમળ ફળવાળા છે, એ પ્રકારે
માપણ કરે (૩૩)

शाल्यादिविषये निषिद्धभाषणमाह—‘तदेवोसहीओ’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
तदेवोसहीओ पकाओ नीलियाओ छवीड य ।

८ ९ १० ११ १२
लाइमा भज्जिमाडति पिहुखज्जति नो वए ॥३४॥

॥ छाया ॥

तथैवोपथयः पकाः नीलिकाः छवयथ ।

लवनीया भर्जनीया इति पृथुखाया इति नो वदेन ॥३४॥

॥ टीका ॥

‘तदेवोसहीओ’ इत्यादि ।

तथैव=तद्वत् इमा ओपथयः=शालिगोधूमादयः पक्वाडति, च=अथवा, इमाः छवयः=वह्मचणकादिफलिका नीलाः=स्तारितावस्थासंपन्नाः मृकोमन्ता इत्यर्थ इति; तथा लवनीयाः=लवनयोग्याः घोडनीया इत्यर्थ इति; तथा भर्जनीयाः=कटाहिकादौ शाल्यादिकं निधाय पृतादिसंमिश्रणेन तदमिश्रणेन वा पाचकतापेन संस्करणीया इति, तथा पृथुखायाः=पृथुका इव भक्ष्याः अर्द्धपक्वान्यादीना-मुद्गन्त्यादौ सुसालाग्रवयातेन ‘चूडा’ इति देशविशेषभाषाविधुता भक्ष्या

अथ शाल्या आदि के विषय में निषिद्ध भाषा कहते हैं— ‘तदेवोसहीओ’ इत्यादि ।

इसी प्रकार वे चंदन, गेहूँ आदि पक, नरें हैं, वे शाल बने (‘कोक’) की

अथ शाली आदिना विषयमां निषिद्ध भाषा अहे छे छे तदेवोसहीओ इत्यादि

वे भक्ष्याः आः अर्द्ध, पठ आदि भाषा अथ छे, आ इत्यादि शाली आदि

નિષ્પાદ્યન્તે તે પૃથુતા ઉચ્ચન્ને; પૃથુકં કૃત્વા મરુયા ઇતિ, યદ્વા પૃથુન્મૃદન યથા
 સ્યાતથા સ્વાયા ઇતિ, મથવા પૃથુકં=નકૃનાઆદિમહિતાનામર્દપત્તવયવગોપન-
 ચણકકલાયાદીનામપ્રી સાક્ષાન્મસ્રેષ્ણરૂપં 'હોલા' ઇતિ 'ઓરહા' ઇતિ ચ માત-
 મસિદ્ધં કૃત્વા સ્વાયાઃ=મરુયા ઇતિ ચ નો વદેત્=ન કયયેત્, एवं માયને
 શાલ્યાદીનાં છેદનાદિપમદ્વેન ચારિત્રવિરાધના ભાવનામાલિન્યં ચ મત્તીતિ
 ભાવઃ ॥૩૪॥

શાલ્યાદિવિપયે માયણમકારમાદ- 'રુદા' ઇત્યાદિ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
 રુદા વહુસંભૂતા યિરા ઓસદાવિ ય ।

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
 ગમ્ભિયાઓ પમૂયાઓ સંસારાડતિ આલવે ॥૩૫॥

॥ છાયા ॥

રુદા વહુસંભૂતાઃ સ્થિરા ડત્મૃતા અપિ ચ ।

ગમ્ભિતાઃ મમૂતાઃ સંસારા ઇતિ આલપેત્ ॥૩૫॥

ફલિયો હરી હૈ— કોમલ હૈ, તોડને યોગ્ય હૈ, કડાદી મેં ઢાલકર ધીકા છોક લ્યાકર
 યા વિના છોક લગાયે અગ્નિ મેં મૂજને યોગ્ય હૈ, ચિવડા બનાકર સ્નાને યોગ્ય હૈ, અથવા
 હોલા બના કર સ્નાને યોગ્ય હૈ, એસા માયણ ન કરે । એમા કહેને સે યદિ ડન્હે કોઈ કાદ
 લેગા તો સાધુ કો ચારિત્ર કી વિરાધના હોગી તથા ભાવમાલિનતા આદિ દોષ હોગે ॥૩૪॥

લીલી છે-કોમળ છે, તોડવા યોગ્ય છે, કડાઇમાં નાંખીને ધી મા વઘારીને યા
 વઘાર્યા વિના અગ્નિમાં બૂંજવા યોગ્ય છે, ચીવડો બનાવીને ખાવા યોગ્ય છે,
 અથવા યોગી બનાવીને ખાવા યોગ્ય છે, એવું ભાષણ ન કરે એમ કહેવાથી તે
 તેને કાઇ કાપી લે તો સાધુને ચારિત્રની વિરાધનાનો દોષ લાગે, તથા ભાવમાલિનતા
 આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય. (૩૪)

॥ टीका ॥

‘रूढा’ इत्यादि।

इमे शाल्यादयो रूढाः=अङ्कुरिताः वट्टसंभूताः=पत्रकाण्डादिसकलावय-
चमण्डिताः स्थिराः=अतिवृष्ट्यागुपद्रवचिनिर्मुक्तया स्थैर्यमागताः उत्सृताः=
सम्पगुपचयं गताः काण्डमकाण्डादिवृद्ध्या मुनमृद्धा इत्यर्थः; अपि च गर्भिताः=
काण्डान्तर्गमनशीर्षकाः ममृताः=उद्गतशीर्षकाः संसारः=संजातकणा इति च
आलपेन्=वदेत् ॥३५॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ १४ १५
तदेव संखडि नवा किंच कज्जति नो वप ।

१ ८ ७ १० १२ १३ ११
तेणमं वा वि वज्झिन्ति मृत्तित्थिन्ति य आपगा ॥३६॥

॥ छाया ॥

तथैव संखडि ज्ञात्वा कृत्यं कार्यम् इति नो वदेन् ।

स्नेनकं वाऽपि वध्य इति सुतीर्था इति च आपगाः ॥३६॥

शालि आदि के विषय में किस प्रकार बोले ? सो कहते हैं— ‘रूढा’ इत्यादि ।

ये शालि आदि अंकुरित होगये हैं, पत्ता काण्ड आदि सब अवयवों से शोभित
हैं, अति वृष्टि आदि उपद्रव न होने के कारण स्थिर हैं, अच्छी तरह बढ़गये हैं अर्थात्
काण्ड—प्रकाण्ड आदि का वृद्धि से समृद्ध हैं, मंजरी वाले हैं, इन की मंजरी निकल आई हैं,
इनमें दाने पड़ गये हैं ; इस प्रकार भाषण करें ॥ ३५ ॥

शालि आदिना विषयमां डेवी रीते जेले ? ते डेले छे—रूढा० इत्यादि.

आ शालि आदि अंकुरित धध गयां छे, पांढरां हांडली आदि सर्व
अवयवोथी शोभित छे, अतिवृष्टि आदि उपद्रवो न होवाने कारखे स्थिर छे, सारी
पेडे वधी गयां छे, अर्थात् हांडली—डांभली आदिनी वृद्धिथी समृद्ध छे, मंजरीवाणां
छे, जेनी मंजरी निकली आवी छे, जेमां दाया जेसी गया छे, जे प्रकारे लाषण
करे. (३५)

(ટીકા)

‘તદેવ’ ઇત્યાદિ ।

તથેવ=તદ્વત્ સંગર્હિ=સંગ્રહ્યન્તે=અપહન્યન્તે માણિનો યત્ર સા સંગર્હિ-
સ્તામ્=મૃતપિત્રાદિનિમિત્તે વિવાહાદ્યુત્સવનિમિત્તે ચ જ્ઞાતિભોજનં ‘જીમનવાર’ ઇતિ
માપામસિદ્ધં જ્ઞાતા=વિજ્ઞાય ઇદં કાર્ય=કર્મ કૃત્ય=કર્તુ યોગ્યમિતિ નો વદેન્ ।
અપિવા સ્તેનકં=ચોરે જ્ઞાતા વધ્યોડયમિતિ, ચ પુનઃ આપનાઃ=નદીઃ જ્ઞાતા મુર્ત્યોઃ
=શ્રુતીર્થસ્વરૂપાઃ મૃત્વસન્તરણયોગ્યા વા, ઇતિ નો વદેન્, એવં માપણે સામોર-
વોધ્યારમ્ભાદિદોષપ્રમજ્ઞ ઇતિ ભાવઃ ॥૩૬॥

તર્હિ કથં વદેન્ ! ઇત્યાદ-‘સંગર્હિ’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૬ ૪ ૫ ૩
સંગર્હિ સંગર્હિ દ્વયા પણિઅટ્ટત્તિ તેણમં ।

૧ ૮ ૭ ૧૦
વદુસમાણિ તિત્થાણિ આવગાણં વિયાગરે ॥૩૭॥

॥ છાયા ॥

સંગર્હિ સંગર્હિઃ (ઇતિ) સ્તેનકં પણિતાર્થં ઇતિ દ્વયાન્ ।

વદુસમાણિ તીર્થાણિ આપનાનાં ઇતિ વ્યાઘર્ણીયાન્ ॥૩૭॥

‘તદેવ’ ઇત્યાદિ । ફગી પ્રકાર મૃતક કે નિમિત્ત યા વિવાહ આદિ ઉત્સવ કે
નિમિત્ત જીમનવાર જાનકર, યદ્ કાર્ય કરને યોગ્ય છે, જેમા ન કહે । જોશ્કો દેમજ્ઞ
‘યદ્ માનં કે યોગ્ય છે’ નદી કો દેખકર ‘યદ્ તીર્થસ્વરૂપ છે યા મગલતા સે પાર કો
જા મકનો છે’ જેમા મી માપણ ન કરે, જેમા કહેને સે માધુ કો મિથ્યાવ તથા આગમ
આદિ રૂપ યગને છે ॥ ૩૬ ॥

તદેવમ્ ઇત્યાદિ એ જ પ્રકારે મરણને નિમિત્તે યા વિવાહ આદિ ઉત્સવ
ને નિમિત્તે જન્મદુવારે આદિને આ કાર્ય કરવા યોગ્ય છે એમ ન કહે એમને
એમને ‘આ માનવા યોગ્ય છે,’ નદીને એમને ‘આ તીર્થ સ્વરૂપ છે, યા મહેશ્વરી
પાર કરી શકાય તેવી છે’ એવું આપણ ન કહે એમ કહેવાથી સાધુને મિથ્યાવ
તથા આરંભ આદિના દોષ જાને છે (૩૬)

॥ દ્વિતીયા ॥

‘સંવટિ’ ઇત્યાદિ ।

સંવટિ જ્ઞાત્વા સંવટિરિતિ જ્ઞયાન્ રથ સંવટિગિતિ વદેન્ . તથા સ્નેનકં=
ચોરે જ્ઞાત્વા અયં પપિનાર્યં રતિ=પણિતઃ પપયુક્તઃ પ્રાણાપેગ્નર્યં પર્ણં પુરુષકૃત્ય
સંજાનઃ અયં=પયોજનમ્ અયંપ્રદણમ્વત્ત્વં વસ્ય મ તથોક્તઃ . પ્રાણસંકટપુરુષમર-
ન્ધાર્યમાપનવરોઽપગિતિ જ્ઞયાન્ . આપગાનાં=નદીનાં તોયોનિ=અવતરણમ્થાનાનિ
વહુમદાનિ =મમનદાનિ નિસ્સોદનમાગગદિનાનીત્યયઃ, રતિ વ્યાઘ્ર્ણીયાન્=
વદેન્ ॥૩૭॥

નદીવિષયે આપાનિપેયમાદ-‘તદાનંદ’ ઇત્યાદિ ।

(મૂલ્ય)

તદા નંદં પુનાદ કાપતિજ્ઞતિ નો વપ્ ।

નાવાદિ તારિમાદતિ પાપિપિજ્ઞતિ નો વપ્ ॥૩૮॥

॥ છાયા ॥

તથા નદીસ્તુ પૂર્ણાઃ કાપતરણીયા રતિ નો વદેન્ ।

નોખિસ્તરણીયા રતિ પ્રાણિપેયા રતિ નો વદેન્ ॥૩૯॥

તો ક્ષિપ્ર પ્રકાર સે વેણે : મો કહતે હૈ— ‘સંવટિ’ ઇત્યાદિ ।

જીમનવાર કો દેત્તકર કેવલ યદો કહે કિ યહ જીમનવાર હૈ । ચોર કો દેત્ત-
કર કહે કિ યહ પ્રાણે કો સંકટ મેં ડાલકર સ્વાર્થ કો સિદ્ધિ મેં તત્પર હૈ । નદી કો
દેત્તકર કહે કિ રૂપકે ઘાટ સમતલ હૈ અર્થાત્ ડેહે નીચે નહીં હૈ ॥ ૩૭ ॥

તો કેવી રીતે બોલ્યું ? તે કહે છે—સંવટિં ઇત્યાદિ.

જમણવારને ભેડને કેવળ સ્નેન કહે કે આ જમણવાર છે. ચોરને ભેડને
કહે કે આ પ્રાણને સંકટમાં નાંખીને સ્વાર્થની સિદ્ધિમાં તત્પર છે. નદીને ભેડને
કહે કે મોના ધાર સમતલ છે અર્થાત્ ડેચા-નીચા નથી. (૩૭)

॥ ટીકા ॥

‘તહાનઈંડ’ ઇત્યાદિ ।

તથા=તેન પ્રકારેણ પૂર્ણાઃ=સલિલોપચિતાઃ નદીઃ=સરિતો જાત્વા રમાઃ
કાયતરણીયાઃ=શરીરવ્યાપારેણ તરીતું યોગ્યાઃ શ્વયા વા, વેગસહકારેણ મુક્ત-
સન્તરણાર્હાં ઇત્યર્થઃ; ઇતિ નો વદેન્, રમા નયો નૌભિઃ=નૌકાભિસ્તરણીયા ઇતિ,
તથા માણિપેયાઃ=માણિભિઃ પેયાઃ=પાતું યોગ્યા જલાહરણાર્થં કૃત્વાદવતરણે જલા-
ન્તિકાદારોહણે ચ આયમાનદુઃસ્વસ્થાભાવાત્મુલપેયા ઇતિ ચ નો વદેન્ ॥૩૮॥

નદીવિષયે માપાવિધિમાહ— ‘વહુવાહડા’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩
વહુવાહડા અગાહા વહુસલિલુપ્પિલોદગા ।

૧ ૫ ૪ ૩ ૧ ૮
વહુવિસ્ત્રોદગા યાવિ એવં માસેઝ્જ પદ્મવં ॥૩૯॥

॥ છાયા ॥

વહુધામૃતા અગાધા વહુસલિલોત્પોદોદકાઃ ।

વહુવિસ્ત્રોદકાઃ ચાપિ એવં માપેત મજ્ઞાવાન્ ॥૩૯॥

નદી કે વિષય મે નહીં બોલ્લે કી માપા કહતે હૈં— ‘તહાનઈંડ’ ઇત્યાદિ ।

૩મી પ્રકાર જગમે મરી હુઈ નદો દેખકર યહ શરીર દ્વારા પાર કર્ગને યોગ્ય હૈ,
યહ મુજામાં સે પાર કી જા સકતો હૈ; યે નદિયો નૌકામે તિરગને યોગ્ય હૈ, તથા જહ
જાને કે ઢિગ પાટ મેં ઉતારને યા જલકે સમીપ સે ઉપર આને મેં હાને વાલે દુ સ કે
અમાવ કે કારગ ફત્કા પાની મુમ સે પીને યોગ્ય હૈ, એમા ન કહે ॥ ૩૮ ॥

નદીના વિષયમાં નદી જોતવાની કાપા કહે છે તહાનઈંડ ઇત્યાદિ

એ પ્રકારે જગથી કરેલી નદી જોઇને આ નદી શરીરદ્વારા પાર કરવા
યોગ્ય છે, આ નદી બુખઓથી પાર કરી શકાય તેમ છે, આ નદીઓ નૌકાથી
તરવા યોગ્ય છે. તથા જગ તાવવાને માટે પાટમાં ઉતારવા યોગ્ય છે યા જગની
સમીપથી ઉપર આવવામાં થનારા દુઃખના અજાણને કારણે એનું પાણી મુખથી
પીવા યોગ્ય છે. એમ ન કહે (૩૮)

॥ टीका ॥

‘बहुवाहडा’ इत्यादि—

इमा नद्यः बहुधाभृताः=बहुविधजलागमनमार्गेण संप्राप्तजलोपचिताः पूर्णमाया वा तथा अगाधाः=अतिगम्भीराः दुरवगमप्रमाणा इत्यर्थः; तथा बहु-सलिलोत्पीडोदकाः=जलातिशयावरुद्धैतरजलसञ्चाराः अन्यमार्गागतवारिविरोधि-वेगवत्य इत्यर्थः यदा जलातिशयसमुच्चलितोदकवत्य इत्यर्थः, अपि च बहु-चिन्तोदकाः=बहुतरप्रदेशाक्रमण-शान्ति-सञ्चिलाः, एवम्=उक्तरीत्या मत्तावान् साधुः भाषेत ॥३९॥

साधोः स्वार्थसावयवयोगप्रतिपेक्षस्य मुंतरां सिद्धत्वान् परार्थसावयव-योगविषये भाषणप्रतिपेक्षमाह— ‘तदेव सावज्जं’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ ७ ८ ३ ४
तदेव सावज्जं जोगं परस्सद्वाए निट्ठियं ।

५ ११ ६ ९ १० १२ १३ २
कीरमाणंति वा नच्चा सावज्जं न ल्वे मुणी ॥४०॥

॥ छाया ॥

तथैव सावयवं योगं परस्परार्थाय निष्ठितम् ।

क्रियमाणमिति वा ज्ञात्वा सावयवं न लप्ते मुनिः ॥४०॥

नदी के विषय में भाषा की विधि बताते हैं— ‘बहुवाहडा’ इत्यादि ।

इन नदियों में जल बाने के अनेक मार्ग हैं इसलिए ये जल से रूब भरी हुई हैं, अर्थात् हैं, इनका वेग इतना तीव्र है कि दूसरी जगह का पानी नहीं आ सकता, अथवा अधिकता के कारण इनका जल उल्ल उल्ला रहा है, इनका पाट बहुत चौड़ा है— इनका जल बहुत स्थान को घेर हुए है, मत्तावान् साधु ऐसा भाषण करे ॥ ३९ ॥

नदीना विषयमां आपानी विधि बतावे छे—बहुवाहडा इत्यादि.

आ नदीसोमां जग आववाना अनेक मार्गे छे तेथी ते जगधी पूज बनेदा छे, अर्थात् छे, सोमनो वेग सेठेवो तीम छे छे जीछ जग्यानु पाणी आवी यक्षुं नधी, अथवा अधिकताने द्राव्ये से जग छवडाधं रहुं छे, सोमो पट बहुच पछोये। छे, सोनु जग यक्षुं स्थानविस्तारने घरे छे, मत्तावान् साधु सेवुं आपणुं करे. (=)

ગાયત્રી ગમ્યતે, તત્ર સાવચપક્ષો વ્યાખ્યાતઃ; નિરવચપક્ષો વ્યાખ્યાયતે વથા
 મુકુતમિતિ=મુષ્ટ કૃતમનેન વૈયાટ્યમભયદાનં મુષાત્રદાનાદિકં વૈતિ, મુષાત્ર-
 મિતિ=મુષ્ટ પદ્મસ્ય દ્રવ્યચર્યાદિકમિતિ, મુચ્છિત્વં=મુષ્ટુ લિન્નમનેન સ્નેહવચ્ચનમિતિ,
 મુદ્ધતં=મુષ્ટુ દ્ધતં સ્વાયત્તીકૃતં જ્ઞાનાદિરત્નત્રયમિતિ મુનિષ્ઠિતં=મુષ્ટુ નષ્ટમસ્યા-
 મમતમાધોઃ કર્મજાલં મુમૃતં=મુષ્ટુ મૃતં નેન પળિતમરણમિતિ, મુલ્લપ્તા=મુષ્ટુ
 મનોજ્ઞા ક્રિયાઽમ્ય સાધોઃ, યદ્વા મુલ્લપ્તા=દીક્ષાયોગ્યા કન્યેતિ વદેન્ ॥૪૧॥

અપવાદમાદ— ‘પયત્તપક્ષતિ’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
 પયત્તપક્ષતિં ચ પદ્મમાલવે, પયત્તલિન્નતિ ચ લિન્નમાલવે ।

૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦
 પયત્તલલિન્નતિ ચ કમ્મદેઉયં, પદ્ધારગાદતિ ચ ગાદમાલવે ॥૪૨॥

॥ છાયા ॥

મયન્નપરમ્ ઇતિ ચ પદ્મમાલવેન્, મયન્નલિન્નમ્ ઇતિ લિન્નમાલવેન્ ।

મયન્નલલેપિ ચ કર્મદેવુકં, પદ્ધારગાદ ઇતિ ચ ગાદમાલવેન્ ॥૪૨॥

વ્યાખ્યાન ઉપર કરેલું છે, નિરવચ પક્ષ કા વ્યાખ્યાન હસ પ્રકાર છે—હસને વૈયાવચ મા
 અભયદાન મુષાત્ર દાન આદિ અષ્ટા ક્રિયા છે, હસકા પ્રજાચર્યા અષ્ટા પદ્ધા હુમા છે,
 હસને મમતા કે વચ્ચન કો અષ્ટી તરહ કાટા છે, હસને જ્ઞાનાદિક કો અષ્ટી પ્રાપ્તિ કી
 છે, અષ્ટા હુમા હમ અપ્રમન માધુ કા કર્મજાલ તટ હા ગયા, વદ પળિતમરણ મે
 અષ્ટા મગ, અમુક માધુ કી ક્રિયા મનોજ છે, હમ પ્રકાર નિરવચ માયા કોલે ॥ ૪૧ ॥

પદ્મનું વ્યાખ્યાન ઉપર કરવામા આવ્યુ છે, નિરવચ પક્ષનું વ્યાખ્યાન આ પ્રમાણે
 છે:- એનું વૈયાવચ્ચ મા અભયદાન મુષાત્રદાન આદિ મારા ક્યાં છે, એનું
 પ્રજાચર્યા મારી પેટે પડવ થયુ છે, એનું મમતાના બધનને મારીરીને કાપ્યા છે,
 એનું જ્ઞાનાદિની મારી પ્રાપ્તિ કરી છે, મારૂ થયુ કે આ અપ્રમન માધુની કમ
 બાળ નષ્ટ થઈ ગઈ, તે પછિ મનુષી મારી રીને મરણ પામ્યો, અમુક માધુની
 ક્રિયા એની ની છે, એ પ્રજાની નિરવચ બાયા બોલે (૬૧)

॥ ટીકા ॥

‘પયત્તપક્તિ’ ઇત્યાદિ ।

પક્તિ=શતપાક-સહસ્રપાકનૈત્યાદિકં-પ્રતિ ઇદં પ્રયત્નપક્તિમિતિ વા આલ્પેન્-
વદેન્, લિઘ્નમ્ ઓપધિગાકાદિકં પ્રતિ ઇદં પ્રયત્નલિઘ્નમિતિ વા આલ્પેન્ । લઘ્નં
કન્યાં પ્રતિ પ્રયત્નલઘ્નપ્રદેતિ=પ્રયત્નઃ લઘ્નઃ=સુન્દરો યમ્યાઃ સા તથોક્તા ચારુચરિત્રે-
ત્યર્થઃ, અહો ધન્યેયં કન્યા યન્ સ્વસૌન્દર્યાદિકં કેવલં તપશ્ચર્યાદિધર્મક્રિયાયાં
સમાપયતીતિ ભાવઃ । વા=અથવા લઘ્નં=કન્યાં પ્રતિ કર્મહેતુકમિત્યાલ્પેદિત્યન્વયઃ,
અમ્યાઃ સૌન્દર્યં પૂર્વોપાર્જિતપુણ્યકર્મજનિતમિતિ ભાવઃ, તથા ગાઢં=ચિત્તોદિતં
કેનચિન્કારણેનાઽઽચાતમનુમાપ્તં પ્રતિ અયં પ્રહારગાઢ ઇતિ=પ્રહારેણ ગાઢઃપ્રહાર-
ગાઢઃ પ્રહારજનિતાઽઽચાતવાનિત્યર્થ ઇતિ વા આલ્પેન્ ॥૪૨॥

આવશ્યકતા હોને પર ઘોડને કી વિધિ કહતે હૈ--- ‘પયત્તપક્તિ’ ઇત્યાદિ ।

યહ પકે હુણ શતપાક-સહસ્રપાક તેલ આદિ પ્રયત્નપૂર્વક પકાયે ગયે હૈ, એમા
ચાટે । કટે હુણ શાલિ આદિ તથા શાક આદિ કે પ્રતિ યહ કહે કિ યે પ્રયત્ન પૂર્વક
કાટે ગયે હૈ । સુન્દરા કન્યા કા દેલકર એમા કહે કિ યહ કન્યા સદાચારિણી તથા
ધન્ય હૈ જો અપની સુન્દરતા કો કેવલ તપશ્ચર્યા આદિ ધર્મ કાર્ય મેં લગાતી હૈ અથવા
કન્યા કે પ્રતિ એમા કહે કિ ઇસકી સુન્દરતા પૂર્વપુણ્ય કે ઉદય સે હુઈ હૈ, તથા કિસી
કારણ સે ઘાતકો પ્રાપ્ત હુણ વ્યક્તિ કે પ્રતિ એમા કહે કિ પ્રહાર સે ઇસકા ઘાત
હુઆ હૈ ॥૪૨॥

આવશ્યકતા ઉત્પન્ન થતાં બોલવાની વિધિ કહે છે-પયત્તપક્તિઃ ઇત્યાદિ.

આ પાકેલાં શતપાક-સહસ્રપાક તેલ આદિ પ્રયત્ન પૂર્વક પકાવવામાં આવ્યાં
છે, એમ બોલે કાપેલાં શાલિ આદિ તથા શાક આદિની પ્રતિ એમ કહે કે તે
પ્રયત્ન પૂર્વક પાકવામાં આવ્યાં છે. સુંદરી કન્યાને જોઈને એમ કહે કે આ કન્યા
સદાચારિણી તથા ધન્ય છે કે જે પોતાની સુંદરતાને કેવળ તપશ્ચર્યા આદિ ધર્મ-
કાર્યમાં લગાડે છે, અથવા કન્યાની પ્રતિ એમ કહે કે એની સુંદરતા પૂર્વપુણ્યના
ઉદયથી ઉત્પન્ન થઈ છે. તેમ કહે કારણથી ઘાતને પ્રાપ્ત થએલી વ્યક્તિની પ્રતિ
એમ કહે કે પ્રહારથી એનો ઘાત થયો છે. (૪૨)

કચિદ્વ્યવહારે પૃષ્ઠમ્યાપૃષ્ઠમ્ય વા સાધોર્માપામતિવેધમાહ—‘સચ્ચુક્તસં’ ઇત્યાદિ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
સચ્ચુક્તસં પરમં વા અનુલં નત્યિ પરિસં।

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
અવિક્રિયમવત્તત્ત્વં અવિચિત્ત ચેવ નો વળ ॥૪૩॥

॥ છાયા ॥

સર્વોત્કર્ષ પરાર્થ વા અનુલં નાસ્તિ ઈદશમ્।

અવિકૃતમવત્તત્ત્વમ્ અપ્રીતિકં ચેવ નો વદેન્ ॥૪૩॥

॥ ટીકા ॥

‘સચ્ચુક્તસં’ ઇત્યાદિ।

ઈદં વસ્તુ સર્વોત્કર્ષ = સર્વતઃ = મર્તાપેક્ષયા ઉત્કર્ષો યત્ર તન્, સર્વોત્તમ-
મિત્યર્થઃ, વા=અથવા પરાર્થમ્=અધિકમૂલ્યકં, તથા અનુલમ્=અનુપમં, નથા ઇતો-
ઽન્યન્ ઈદશમ્=અતઃસદશં નાસ્તિ, અવિકૃતં=યથાસ્વરૂપાવસ્થિતમ્ અવત્તવ્યમ્=
અકર્ણનીયમ્ અનન્તગુણવત્ત્વાન્, ચ=પુનઃ અપ્રીતિકં=નોત્પચતે પ્રીતિઃ=મુલં
યસ્માત્તત્ દુઃસ્વકરમિત્યર્થઃ, ઇતિ નો એવ=નૈવ વદેન્। એવં ભાષણે શ્રોતૃણાં પર-
સ્પરાપ્રીતિતદન્તરાયાદિદોષપ્રસન્નાચારિત્રદાનિરિતિ ભાવઃ ॥૪૩॥

વ્યવહારિક વિષય મેં પૂછે જાને પર યા ન પૂછે જાને પર બોલને કા નિષેધ કહે
હે—‘સચ્ચુક્તસં’ ઇત્યાદિ।

યહ વસ્તુ સર્વ સે અઢી હૈ, અધિક મૂલ્યવાન્ હૈ, અનુપમ હૈ, હમકે સમાન દુસરી
વસ્તુ નહીં હૈ, યહ વસ્તુ વિકૃત નહીં હુઈ હૈ અર્થાન્ જૈસી કી તૈમો હૈ, વદુત ગુણવાળી હોને
સે અવર્ણનીય હૈ, યહ વસ્તુ અઢી નહીં હૈ, હાનિ—કારક હૈ। એસા નહીં કહના ચાહિયે।
એસા કહને સે મુનને વાલો મેં પરસ્પર અપ્રીતિ હોતી હૈ ઓર અન્તરાય આદિ દોષ લગતે હૈ,
હસ કારણ સે ચારિત્ર દૂષિત હો જાતા હૈ ॥૪૩॥

આવહારિક વિષયમાં પૂછવામાં આવતાં યા ન પૂછાતા સાધુને બોલવાનો
નિષેધ કહે છે—સચ્ચુક્તસં ઇત્યાદિ

આ વસ્તુ બધાથી સારી છે, અધિક મૂલ્યવાન્ છે, અનુપમ છે, એના
જેવી બીજી કોઈ વસ્તુ નથી, આ વસ્તુ વિકૃત થઈ નથી, અર્થાત્ જેવી ને તેવી
જ છે, બહુ ગુણવાળી હોવાથી અવર્ણનીય છે, આ વસ્તુ સારી નથી, હાનિકારક
છે, એમ ન કહેવું જોઈએ એમ કહેવાથી સાંભળનારાઓમાં પરસ્પર અપ્રીતિ થાય
છે અને અન્તરાય આદિ દોષો લાગે છે; એ કારણથી ચારિત્ર દૂષિત થઈ જાય છે (૪૩)

॥ मूलम् ॥

२ १ ३ ४ ५ ६ ७ ८
सञ्जमेये वडस्मामि सञ्जमेये नि नो वण ।

१० ११ १२ १३ १४ १५
अणुवीः सञ्जं सञ्जन्य एवं भानिज्ज पन्नवं ॥४४॥

॥ छाया ॥

सर्वमेतद् वदिष्यामि सर्वमेतन् इति नो वदेन् ।
अनुविचिन्त्य सर्वं सर्वत्र एवं भाषेत मत्तावान् ॥४४॥

॥ टीका ॥

‘सञ्जमेये’ इत्यादि ।

केनचित्संदिष्टोऽसंदिष्टो वा साधुः एतन्=भवदीयसन्देशवचनं सर्वं वदिष्यामि=कथयिष्यामि तस्मै इति शेषः, तथा सर्वमेतन्=तस्य कथने सर्वमेतदेवेति नो वदेन् । तर्हि कथं भाषेत ? इत्याह—मत्तावान् साधुः सर्वत्र=ग्रामनगरादीं सर्वकार्येषु वा सर्वं=वक्तव्यविषयम् अनुविचिन्त्य=विचार्य एवं=यथा मृपावादादिदोषो न भवेत् तथा भाषेत=वदेन्, साधोऽन्नस्यतया समग्रभाषणस्य यथा-वन्त्यस्त्रजनादिनृनाधिकतत्परिवर्तनाऽवश्यम्भावेन भाषादोषाणां परिहर्तु-मशक्यत्वादिति भावः ॥४४॥

‘सञ्जमेये’ इत्यादि । यदि कोई साधु से अपना संदेश कहने के लिए कहें या न कहें तो साधु ऐसा न कहें कि मैं आपका सब संदेश उससे कह दूंगा तथा यह भी न कहें कि उसने इसी प्रकार ही कहा है । किन्तु साधु सर्वत्र ग्राम नगर आदि में कहने योग्य-विषयों का विचार करके ऐसा बोलें जिससे मृपावाद आदि दोष न लगे ॥४४॥

सञ्जमेये० इत्यादि, जो ठोस साधुने पोताने संदेशो छडेवानु छडे या न छडे तो साधु ओम न छडे के हुं आपने आओ संदेशो ओने छडीश, तथा ओम पछु न छडे के, ओछे आ प्रभासु के छहुं छे; किन्तु साधु सर्वत्र ग्रामनगर आदिमां छडेवा योग्य विषयोनो विचार करीने ओवुं ओवे के ओथी मृपावाद आदि दोष न लागे. (४४)

॥ મુલ્લમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૬ ૫
મુક્રીયં વા મુવિક્રીયં અક્રિજં કિજ્જમેવ વા ।

૭ ૯ ૧૦ ૧૧ ૮ ૧૨ ૧૩
ઇમં ગિણ્ઠ ઇમં મુંચ પણિયં નો વિયાગરે ॥૪૫॥

॥ છાયા ॥

મુક્રીતં વા મુવિક્રીતમ્ અક્રેયં ક્રેયમેવ વા ।

ઇદં ગૃહાણ ઇદં મુઞ્ચ પણિતં નો વ્યાવૃણીયાન્ ॥૪૬॥

॥ ટીકા ॥

‘મુક્રીયં’ ઇત્યાદિ ।

કેનચિન્ ક્રીતાદિ વસ્તુ દૃષ્ટ્વા મુક્રીતં=ત્યજ્યા મુલ્લમ્ ક્રીતમિતિ, વા=અથવા મુવિક્રીતં=ત્યજ્યા મમ્યમ્ વિક્રીતમિતિ, તથા અક્રેયમ્=ઇદં ન ક્રયણાર્હમિતિ, વા=અથવા ક્રેયમેવ=ક્રેતું યોગ્યમેવેતિ તથા ઇદં પણિતં=પણ્યં ગૃહધાન્યાદિકં ગૃહાણ ક્રોળીદિ, મુવિક્રીયતિ કાલે લાભો મુવિક્રીયતીતિ, ઇદં પણિતં મુઞ્ચ=વિક્રીણીરિ મમ્યમ્ ઇદાનીમેતદ્ગણે મ્યન્યમ્યન્યતયા પથાદિક્રયણે હાનિર્ભવિત્યતીતિ, નો વ્યાવૃણીયાન્=નો વદેદિત્યર્થઃ । મનાડ્ડરમ્ભાદિરોપાઃ પ્રતીતા એવંતિ ભાવઃ ॥૪૫॥

‘મુક્રીયં’ ઇત્યાદિ । કિમ્પી કે કામ મરીતી હુઈ વસ્તુ દેખકર જેમા ન કંઈ કે મુનને વસ્તુ અપરી વસ્તુ મરીતી હૈ, અપરી વેચી હૈ, યહ મરીદન યોગ્ય મહા હૈ, યદ મરીદન યોગ્ય હૈ, મુલ્લ ધાન્ય આદિ મરીતી હો હમમ મરિત્ય મેં લાભ હામ્મા, હમ મરીતી હુઈ વસ્તુ કા મરીતી વેચ હો મરિત્ય મેં ભાવ ગિરજાન સે હાનિ હોમી । જેમા કહને મે આમ્મ આદિ કહ લગને હૈ ॥ ૪૫ ॥

મુક્રીયં ઇત્યાદિ કોઈએ અપરીતરી વસ્તુ મેઈને એન ન કંઈ કે નમો અપુ મરી વસ્તુ અપરી છે, મરી રીતે વચી છે એ અપરીતવા પામ્ય તપો, આ અપરી હમ પામ્ય છે, નામ પામ્ય આદિ અપરી ક્યો તેવી અવિચ્ચમા લાભ, યદે આ અપરીતરી વસ્તુને અપરી વેચી નામે મારુ કે અવિચ્ચમા લાભ થરી જવાયો નુકસાન મે, એન કંઈકામી આનંદ આદિ કોઈ લાભ છે । ૪૫)

(मूलम्)

३ ४ ५ ६ ७ ८ ११ ९ १०
अप्यग्ने वा गृह्ये वा कण वा विकण वि वा ।

२ १ १० १३
पणियद्रे ममुत्पन्ने अणवज्जं वियागरे ॥४६॥

(छाया)

अल्पार्थे वा महार्थे वा कण वा विकण वि वा ।
पणितार्थे ममुत्पन्ने अनवद्यं व्यागृणीयान् ॥४६॥

॥ टीका ॥

‘अप्यग्ने वा’ इत्यादि ।

ममुत्पन्ने=समीपमुपस्थिते समीपवर्तिनि पणितार्थे=पण्यवस्तुनि क्रय-
विक्रययोग्ये साधुः अल्पार्थे वा=अल्पमूल्यविषये वा, महार्थे वा=बहुमूल्ये वा,
क्रये वा=क्रयविषये वा अपि वा विक्रये=विक्रयणविषये अनवद्यम्=अपापपापा-
ऽजनकं वाच्य, यथा अस्माकमेतस्मिन् व्यापारविषये भाषणाधिकारो नास्तीति
लक्षणं व्यागृणीयान्=वदेदित्यर्थः ॥४६॥

गृह्यविषये भाषामतिषेधमाह— ‘तद्देवा’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ ४ ६ ५ ६ ८ ७
तद्देवाऽसंजयं धीरो आस एहि करेहि वा ।

९ १० ११ १२ १४ १३ १५ ३
मयं चिद् वयादिति ने वं भासेज्ज पन्नव ॥४७॥

‘अप्यग्ने वा’ इत्यादि । खरीदने-वेचने योग्य वस्तु हो तो साधु ऐसा अनवद्य
वचन बोले कि— कममूल्य, अधिकमूल्य, वेचने-खरीदने-आदि व्यापार विषय में साधुको
भाषण करने का अधिकार नहीं है ॥ ४६ ॥

अप्यग्नेवा० इत्यादि । खरीदवा-वेचवा योग्य वस्तु होय तो साधु ऐसे
अनवद्य वचन बोले के-वस्तुं छे या भोधुं छे वेचवा खरीदवा आदि व्यापार
विषयमें साधुने भाषण करवाना अधिकार नहीं । (४६)

॥ छाया ॥

तथैवाऽसंयतं धीरः आस्त्व एहि कुरु वा ।

शेष्व तिष्ठ व्रज इति नैवं भाषेत प्रज्ञावान् ॥४७॥

॥ टीका ॥

‘तद्देवा’ इत्यादि ।

तथैव=तद्वत् धीरः=धैर्यवान् प्रज्ञावान्=बुद्धिमान् साधुः अमंयतं=गृहस्थं
 प्रति ‘आस्त्व=उपविश, एहि=भाग्यं वा=अथवा कुरु=विधेहि, शेष्व=व्यपिहि, तिष्ठ-
 व्रज=गच्छ’ इत्येवम्=अनया रीत्या न भाषेत, ‘धीरो’ इति पदेन लोभमाननीय-
 सांनिध्येऽपि तदादराय स्वचारित्रसंकोचो नाचरणीय इति व्यक्तीकृतम् ॥४७॥

(मूलम्)

२ १ १ ४ ६ ५
 यहवे इमे असाहू लोए बुचंति साहुणो ।

९ १० ७ ८ ११ १२ १४
 न लवे असाहुं साहुति साहुं माहुति आलवे ॥४८॥

॥ छाया ॥

यहव इमे असाधवः लोके उच्यन्ते साधवः ।

न लपेदसाधुं साधुरिति साधुं साधुरित्यालपेत् ॥४८॥

गृहस्थ के विषय में भाषा का निषेध बताते हैं—‘तद्देवा’ इत्यादि ।

उसी प्रकार प्रज्ञावान् धीर साधु अमंयत अर्थात् गृहस्थ से ऐसा न कहे कि
 बैठो, आओ, करो, सो जाओ, खड़े रहो या जाओ । ‘धीरो’ पदसे यह प्रगट किया है कि
 यदि कोई लोक में प्रतिष्ठित भी व्यक्ति आजाय तो भी उस के आदर के लिए अपने
 चारित्र में संकोच न करना चाहिए ॥ ४७ ॥

गृहस्थना विषयभां भाषानो निषेध जनावे छे तद्देवा० इत्यादि

ये प्रमाणे प्रज्ञावान् धीर साधु असंयत अर्थात् गृहस्थने येम न कहे
 छे, जेसो, आवो, करो, सो जाओ, खड़े रहो या जाओ । ‘धीरो’ शब्दथी येम प्रकट
 क्युं छे के-जे कोउ लोकभां प्रतिष्ठित व्यक्ति आवे या जाय तो पक्ष तेना
 आदरने भाटे पोताना चारित्रभां संकोच न करवो जेछोअे. (४७)

॥ ટીકા ॥

‘વહવે’ ઇત્યાદિ ।

દમે=દટ્ટિપથમમાન્દાઃ દનસ્તનઃ સંચરણમાણાઃ વહવોઽમાપ્તવઃ=આજીવિ-
કાદયઃ લોકે માપ્તવ ઇત્યન્તે=માધુગન્દેન નિર્દિશ્યન્તે, તન્ન અમાધુ મતિ માધુ-
રિતિ ન અપેન્=માધુગન્દે ન પ્રયુક્તીન, માધુ મતિ તુ સાધુરિતિ સાધુગન્દનિર્દેશન
‘અયં માધુ’ રિતિ આલપેન્ વટેન્ । અસાધોઃ માધુન્વકથને મિથ્યાન્વમૂળાવાદ-
મમદ્ઃ, સાધોઃ માધુન્વાઽકથને તુ મન્મરન્વાદિદોષમગદ્ ઇતિ ભાવઃ ॥૪૮॥

કથ સાધુગન્દેન નિર્દેશ્યઃ ? ઇત્યાદિ— ‘નાળ’ ઇત્યાદિ ।

(મૂલ્ય)

નાળદંમણસંપન્નં સંજમે ચ તવે રયં ।

एवंगुणसमाउतं संजय साधुमालवे ॥૪૯॥

॥ છાયા ॥

જ્ઞાનદર્શનસમ્પન્નં સંયમે ચ તપસિ રતમ્ ।

एवंगुणसमायुक्तं संयत साधुमालपेत् ॥૪૯॥

‘વહવે’ ઇત્યાદિ । લોક મેં વહુતેર વેપધારી અસાધુ સાધુ કહલાતે હૈ કિન્તુ उन
असाधुओं के विषय में साधु शब्द का प्रयोग न करे अर्थात् उन को साधु न कहे, साधु
को साधु शब्द से कहे जैसे—‘यह साधु है’ क्योंकि असाधु को साधु कहने से मिथ्यात्व
और मूढावाद आदि दोष लगते हैं तथा साधु को साधु न कहने से मत्सरता आदि दोष
लगते हैं ॥ ४८ ॥

વહવે० ઇત્યાદિ લોકમાં ધણાય વેશ ધારી અસાધુઓ સાધુ કહેવાય છે,
પરન્તુ એ સાધુઓના વિષયમાં સાધુ શબ્દનો પ્રયોગ ન કરે, અર્થાત્ એમને સાધુ
ન કહે. સાધુને ન સાધુ શબ્દથી બોલે—એમકે, ‘આ સાધુ છે.’ કારણકે અસાધુને
સાધુ કહેવાથી મિથ્યાત્વ અને મૂળાવાદ આદિ દોષ લાગે છે, તથા સાધુને સાધુ ન
કહેવાથી મત્સરતા આદિ દોષ લાગે છે. (૪૮)

(टीका)

‘नाण’ इत्यादि ।

ज्ञानदर्शनसंपन्नं=ज्ञानदर्शनयुक्तं संयमे=दयालुं सप्तदशविधे व= तथा तपसि=अनन्यनादिडादशविधे . रतं=तत्परम्, पूर्वगुणसमायुक्तम्=उत्तुगुण- विशिष्टं संपन्नं=मुनिं प्रति साधुमालपेत्=साधुशब्दनिर्देशेन वदेत् ॥४९॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६
देवार्ण मनुष्याणं च तिरियाणं च पुग्गहे ।

७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
अमुयाणं जओ होउ मा वा होउ ति नो वए ॥५०॥

॥ छाया ॥

देवानां मनुष्याणां च तिरथां च विग्रहे ।

अमुकानां जयो भवतु मा वा भवतु नो वदेत् ॥५०॥

॥ मूलम् ॥

‘देवानं’ इत्यादि ।

देवानां=गुराणां, मनुष्याणां=भूपादीनां तिरथां=पशूनां च परस्परं विग्रहे=पृष्ठे, सपन्नापेक्षयाऽऽत्यपक्षं मय्यं समय्यं वा मन्यमानाः गुरादयो द्विप-

साधु शब्द से किसे कहना चाहिये सो कहते हैं— ‘नाण’ इत्यादि ।

सम्पन्नज्ञान सम्पन्नदर्शन से सम्पन्न और सत्त्व प्रकारके संयम तथा बारह प्रकार के तपमें तपस, इन गुणों से युक्त संयमी को ‘साधु’ शब्द से कहें ॥ ४९ ॥

‘देवानं’ इत्यादि । देवों मनुष्यों और पशुओं का आपस में युद्ध हो तो ऐसा न कहें कि इन में से अमुक जीते या अमुक न जीते । ऐसा कहने से सादोष के

साधु कहने कहेया जेअओ ते वए कहे छे—नाण० इत्यादि

अभ्यग्नान अभ्यग्नदर्शनशी संपन्न अने सत्त्व प्रकारका संयम तथा बारह प्रकारका तपस, जे गुणोवायी युक्त संयमीने ‘साधु’ शब्दवायी जाये (४९)

देवानो० इत्यादि देवो मनुष्यो अने पशुओनु मारोमाहे युद्ध थाय तो ऐसा न कहें के अमुकी अमुक छेने वा अमुक न छेने, ऐसा कहने की सादोषता

द्विजिगीषया यदन्योन्यं प्रहरन्ति तदेव युद्धम्, भयातुराणां हीनदीनानां क्रौर्या-
वेगेन हननं तु न युद्धपदव्यवहार्यतामर्हति. शूरजनजुगुप्सितत्वादिति भावः। तस्मिन्
प्रवृत्ते सति 'एषु भमुकानां (देवादीनां मध्ये कश्चिद्वुद्धिस्थीकृत्य) एषां' जयो=
रिपुपराभवस्वरूपो भवतु वा मा भवतु, इति नो वदेत्=नोचरेत्। इतरथा राग-
द्वेषावेशप्रकाशात्संयमात्मविराधनादयो दोषा उत्पद्येरन्निति भावः ॥५०॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
वाओ वुष्टं च सीउणं, खेमं धायं सिवन्ति वा।

१० ११ १२ १ १४ १५ १६ १७ १८

कया णु होज्ज एयाणि, मा वा होउत्ति नो वए ॥५१॥

॥ छाया ॥

वातो वृष्टं च शीतोष्णं क्षेमं धान्यं शिवमिति वा।

कदा नु भवेयुः एतानि मा वा भवन्तु इति नो वदेत् ॥५१॥

॥ टीका ॥

‘वाओ’ इत्यादि।

वातः=वायुः वृष्टं=वर्षणं शीतोष्णं=शीतम् उष्णं च प्रतीतं, क्षेमं=शुभं,

आवेश से संयम की तथा आत्मा की विराधना आदि दोष उत्पन्न होते हैं। अपने को
विपक्ष को अपेक्षा से अधिक बलशाले या समबल वाले मानकर जो देवआदि अपने
विजय की इच्छा से विपक्ष के ऊपर शस्त्र आदि का प्रहार करते हैं वही युद्ध है; भय
से कौपते किसी दीन हीन प्राणी को मारना युद्ध नहीं है ॥ ५० ॥

‘वाओ’ इत्यादि। लाघु ऐसा भी न कहे की वायु कब बहेगी? वर्षा कब होगी?

आवेशशी संयमशी तथा आत्मान्शी विराधना आदि दोष उत्पन्न धाय छे. विरुद्ध
पक्षीनी अपेक्षासे पोताना अधिक अशराणा या समअशराणा मानीने ने देव
आदि पोताना विजयशी इच्छाशी विपक्षनी उपर शस्त्र आदि प्रहार करे छे ते
युद्ध छे. लयशी कंपनां इति दीन दीन प्राणीने मारनां से युद्ध नहीं. (प२)

वाओ० इत्यादि. लाघु सेम पणु न लेवे के वायु क्यादे बडेसे? वर्षादे

घायं=घान्यं शालिगोधूमादिकं वा=अथवा शिवम्=उपद्रवराहित्यम्, एतानि=वात-
मभृतीनि कदा नु भवेयुः=कदा भविष्यन्तीति, वा=अथवा मा भवन्तु, इति नो
वदेत्? अहो! निदाघतापव्याकुलोऽस्मि, कदा मलयजगन्धसंचलितजलदानिलममा-
गमस्तस्मिन्तुभीकरनिकरसंपर्कोवा भविष्यति।

शीतवाधाकम्पितस्य ममान्मानं वारिदायावरणनिर्मुक्तदिवाकरकिरणाः
कदा मुखयिष्यन्ति, कदा वा प्रावरणविशेषानपेक्षो निदाघः समागमिष्यति।

राजयक्ष्मादिरोगजनिताभिभवं मासः कदाऽहमेतस्माद्व्याधिदुःमाद्
विमुक्तो भविष्यामि।

अहो! यथेष्टाहाराश्लाभेन बाधते पुष्पशा, देशोऽयं कदा सुमिश्रो भवि

मरदी—ममीं कब परेगी? सुमिश्र कब होगा?, शालि आदि घान्य होगे या नहीं? अर्ध-
कमल अगली होगी या बुरी? उपद्रवों की शांति कब होगी? अथवा ये सब न हों।

शीत आदि से खय पीड़ित होकर साधुको यह भी नहीं कहना चाहिए कि हाथ
में ममीं में क्याकुछ हैं न जाने कब चन्दन की सुगंध से सुगंधित मेघ और वायु का
समागम होगा? कब मेघ के फुहारों का संपर्क होगा?

मरीं से धर धर काँपने वाले सुशको, बादलों के आवरण से रहित तीव्र-सूय
की छिगों कब आनन्द पहुँचावेगी? वर धीमास्तु कब आवेगी जगमें प्रावरण की आ-
श्वकता नहीं रहती।

मैं मज्जयमा आदि की पीड़ा में न जाने कबनक छुटकारा पा सकूँगा।

अहो! इच्छा भर आहार आदि का लाभ न होने से भूरा मरता रहो है। इस देशमें

क्यारे आच्छे? टाड़-ताप क्यारे पच्छे? सुकान क्यारे धरो? शांति आदि
घान्य पाच्छे के नदि? अर्थात् पाछे सारे जिनरछे वा भराज जिनरछे? उपद्रवानी
शान्ति क्यारे धरो? अथवा ये जगुं नदि याय टाड़ आदियों पाने पीड़ित धरने
नापुने जेन फल न केदुं जेदुं के-दु तापधी व्याकुल धरो जे भगर पच्छी
नछे के क्यारे अहननी मुनधधी मुनधिन मेघ अने वायुने समागम धरो?
क्यारे वनारना छाँटा पच्छे? टाड़धी धर धर कपना जेवा मने वाहनता
नान-दुखी नदिन नीज नुपनीं किन्ने। क्यारे आनंद आच्छे? जे मीमकनु
क्यारे नानछे के जेनां जेदवानी अदेर न पछे नदि? दुं राजयक्ष्मा (क्षय) आदिनी
पीछे क्यारे छुटके पानीछे? नैद! छ'अगनुदुग आदारादिना लाभ न यवाधी

પ્રતિ, તથોપસર્ગાદિવાધાયાં સત્યાં કદા મરીયોપસર્ગાદિ-પ્રદાપનં સ્યાદિતિ ન વદેત્ ।

અથવા મરીયદુઃસ્વાત્પાદકા એને નિદાપતાપાદયો મા સમાયાન્તુ, इति ન દ્વયાદિત્યર્થઃ । અનુકૂળપ્રતિકૂળપરીપટ્ટોપસર્ગસહનસ્થૈવ મુનિકર્તવ્યતયા તેનાऽ-
ऽર્તધ્યાનવશાત્પરીપટ્ટોપસર્ગાદાવુક્તરીત્યા ભાષણં ન વિધેયમ્ “વદમાણોऽદ્વિદ્યાને
ય મમ્મર્ત દીર્ઘસંસારે ” इत्यादि वचनादिति भावः ॥૫૧॥

મેનાદિવિષયે ભાષણાભાષણવિધિમાદ—‘તદેવમદ્’ इत्यादि ।

॥ મૂલ્ય ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૧૦
તદેવ મેહં વ નહં વ માનવં ન દેવદેવેતિ ગિરં વણ્જા ।

૧૨ ૧૪ ૧૩ ૧૧ ૧૬ ૧૫ ૧૦ ૧૬ ૧૮
સંમુલ્લિપ્ ઉત્તરે વા પત્રોપ વણ્જ વા વુદ્ધ વલાહ ઉત્તિ ॥૫૨॥

ન માત્રમ કવ તક મુખિષ્ઠ હોગા ! મેરા હસ પરીપટ્ટ યા ઉપસર્ગ કવ નિવારણ હોગા ! કવ મૈ સુસ્ત્રી હોઁગા !

અથવા—“મુઝે પીડા ઉપજ કરને ચાલે નિદાપ તાપ આદિ ન આવે તેા અચ્છ હો”
ऐसा भी साधु को नहीं कहना चाहिए । क्योंकि, अनुकूल प्रतिकूल परीपट्टों को तथा
उपसर्गों को सहना मुनि का कर्तव्य ही है । अतः आर्तध्यान के वश होकर ऐसा भाषण
करना उचित नहीं है । कहा भी है—“आर्तध्यानी, दीर्घ—संसार में परिभ्रमण करता
है ॥५१॥

બૂખ સતાવી રહી છે ખખર્ પડતી નથી કે આ દેશમાં ક્યાં સુખી સુકાળ રહેશે ?
મારા આ પરીપટ્ટ યા ઉપસર્ગનું ક્યારે નિવારણ થશે ? ક્યારે હું સુખી થઈશ ?

અથવા—‘મને પીડા ઉપજવનારા ઉન્હાણાને તાપ આદિ ન આવે તેા બહુ
સારું,’ એમ પણ સાધુએ ન કહેવું જોઈએ. કારણ કે અનુકૂળપ્રતિકૂળ પરીપટ્ટોને
તથા ઉપસર્ગોને સહવાં એ મુનિનું કર્તવ્ય જ છે. એટલે આર્તધ્યાનને વશ થઈને
એવું સાધુ કદ્યું ઉચિત નથી. કહ્યું છે કે—“આર્તધ્યાની દીર્ઘ સંસારમાં પરિભ્રમણ
કરે છે” (૫૧)

॥ છાયા ॥

તથૈવ મેઘં વ નમો વ માનવં ન દેવદેવ ઇતિ ગિરં વદેત્ ।

સંમૂલ્લિતઃ ઉન્નતો વા પયોદઃ વદેત્ વા શ્વપ્તઃ ચત્વાહકઃ ઇતિ ॥૫૨॥

॥ ટીકા ॥

‘તદેવમેહં’ ઇત્યાદિ ।

તથૈવ=તદેવ મેઘં=જલધરં વા=અથવા નમઃ=ગગનં વા=અથવા માનવં=માનનીયમનુષ્યં પ્રતિ દેવદેવ ઇતિ=ઇન્દ્ર ઇતિ ગિરં=ભાષાં ન વદેત્ । કયં તર્હિ વદેત્ ? ઇતિ પ્રશ્ને પૂર્વ મેઘં પ્રતિ ભાષણવિધિમાહ-પયોદઃ=અયં મેઘઃ સંમૂલ્લિતઃ=વિસ્તૃતપુદ્ગલપરિણતઃ સમુત્પન્ન ઇત્યર્થઃ, વા=અથવા ઉન્નતઃ=ઉચ્છિન્નતઃ ગગનતલમારુદ ઇત્યર્થઃ વા=અથવા ચત્વાહકો=મેઘઃ શ્વપ્તઃ=વર્ષણં કૃતવાન્ ઇતિ વદેત્ । મેઘં પ્રતિ ઇન્દ્રશબ્દં ન પ્રયુજીતેતિ ભાવઃ ॥૫૨॥

વાદલ આદિ કે વિષય મેં બોલને ન બોલને કી વિધિ બતાવે છે—‘તદેવમેહં’ ઇત્યાદિ ।

હસી પ્રકાર, મેઘ, આકાશ તથા માનનીય મનુષ્ય કો દેવદેવ=ઇન્દ્ર ન કહે । તપ કિસ પ્રકાર કહે ? એસી આશંકા હોને પર પહેલે વાદલ કે વિષય મેં બોલને કી વિધિ કહતે છે—યહ વાદલ પુદ્ગલોં કા સ્વાભાવિક પરિણમન હૈ, યહ મેઘ બહુન ઝૂંચા અર્થાન્ આકાશ મેં આરુઢ હૈ, યા મેઘ વરસા હૈ હસ પ્રકાર કહે ॥૫૨॥

વાદળાં આદિના વિષયમાં બોલવા ન બોલવાની વિધિ બતાવે છે-તદેવમેહં ઇત્યાદિ.

એજ પ્રમાણે મેઘ, આકાશ તથા માનનીય મનુષ્યને દેવદેવ=ઇન્દ્ર ન કહે તેા શુ કહે ? એવી આ શંકા થતાં પહેલાં વાદળાંના વિષયમાં બોલવાની વિધિ કહે છે—આ વાદળાં પુદ્ગલોંનું સ્વાભાવિક પરિણમન છે, આ મેઘ બહુન ઝૂંચા અર્થાત આકાશમાં આડે ‘છે, યા મેઘ વરસે છે,’ એમ કહે (૫૨)

मेवंमति भाषणविधि मदर्पे साम्प्रतं गगनादिकं. मति भाषणविधिमाह—
'अन्तर्लिख्यनि' इत्यादि।

(मूलम्)

अन्तर्लिख्यनि सं दृष्ट्वा गगनाणुचरिणि च ।

निदिमन्तं नरं दिव्यं रिद्धिमन्तं च आचरे ॥५३॥

(लाया)

अन्तरिक्षमिति तद्द्रष्टवान् गृध्रकानुचरिणमिति च ।

रुद्धिमन्तं नरं दृष्ट्वा रुद्धिमानित्वात्पेन् भाषेत् ॥५३॥

॥ टीका ॥

'अन्तर्लिख्यनि' इत्यादि।

तन्=नभः मति अन्तरिक्षमिति, गृध्रकानुचरिणं=गृध्रकानुचरः मन्त्रमुखाप-
त्यकः अर्धो मृगशरणमरणिमिति च द्रष्टवान्=वदेत्, रुद्धिमन्तं नरं दृष्ट्वा =
सम्पत्तिशालिनं मनुष्यं विष्टेयम् रुद्धिमानित्वात्पेन्=भाषेत् । एवं भाषणे मृषा-
भाषणदोषो न जायत इति भावः ॥५३॥

मेघ के प्रति भाषण करने की विधि बताकर अब आकाश आदि के विषय में
भाषण करने की विधि कहते हैं — 'अन्तर्लिख्यनि' इत्यादि ।

आकाश की अन्तर्लिख्य तथा देवों के गमन करने का मार्ग कहे अर्थात् यह देवों
के गमन करने का मार्ग है ऐसा कहे । सम्पत्तिशाली मनुष्य को देखकर ऐसा कहे कि
यह सम्पत्तिशाली है । ऐसा भाषण करने से मृषावाद दोष नहीं लगता है ॥५३॥

मेघ विरे लापलु करवानी विधि जतावीने हवे आकाश आदिना विषयमां
लापलु करवानी विधि कहे छे-अन्तर्लिख्यनि० इत्यादि.

आकाशने अन्तरीक्ष तथा देवाने गमन करवाने मार्ग कहे. अर्थात् आ
देवाने गमन करवाने मार्ग छे अर्थ कहे. सम्पत्तिशाली मनुष्यने जेहने अर्थ
कहे छे आ सम्पत्तिवाणी छे. अर्थ लापलु करवाथी मृषावाद दोष जायेने
नथी. (५३)

॥ મૂલમ્ ॥

તદેવ સાવજ્જણુમોયણી ગિરા, ઓહારિણી જાયપરોવધાયણી ।

સે કોહલોહમયહાસમાણવો, ન હાસમાણો વિ ગિરં વડજ્ઞા ॥૫૪॥

॥ છાયા ॥

તથૈવ સાવચાનુમોદિની ગીઃ અવધારિણી યા ચ પરોવધાતિની ।

તાં ક્રોધાત્ લોભાત્ મયાત્ હાસાત્ માનવોઃ ન હસન્નાપિ ગિરં વદેત્ ॥૫૫॥

॥ ટીકા ॥

‘તદેવ’ ઇત્યાદિ ।

તથૈવ યા ગીઃ સાવચાનુમોદિની=હિંસાદિકલુપકર્માનુમોદિની યથા ‘સુષ્ટુ હતો મૃગાદિરનેને’ ? ત્યાદિકા, અવધારિણી=સંશયિતાર્થે નિશ્ચયરૂપેણ પ્રતિ પાદિકા ‘એવમેવૈત’-દિત્યાદિકા, યા ચ પરોવધાતિની=પરોવધાતવિધાપિર્ન યથા-‘પશુદ્ધવને સિદ્ધિર્ભવતિ, -માંસમદિરાદિનિપેક્ષણે વા દોષે ન ભવતી’ ત્યાદિકા

‘તદેવ’ હયાદિ । જો ભાષા સાવચ અર્થાત્ હિંસા આદિ પાપ કર્મો કા અનુમોદ કરને વાલી હો, એસે-‘હસને મૃગકો અછા મારા હૈ’ હયાદિ, સંદિગ્ધ પદાર્થ મેં ‘યદ્ એમ હી હૈ’ હસ પ્રકાર કી નિશ્ચયકારી, તથા જો ભાષા પર કો હિંસા કરને વાલી હો, એ કિ-‘પશુકા દ્વન કરને સે સિદ્ધિ મિલતી હૈ, માંસમદિરા કે સેવન કરને મેં દોષ નહીં હૈ’ હયાદિ ભાષા માધુ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મય, હાસ્ય તથા પ્રમાદ આદિ સે ન બેને ઓર હૈમતા હુઆ માણ ન કરે ॥

તદેવ૦ ઇત્યાદિ જે ભાષા સાવચ અર્થાત્ હિંસા આદિ પાપકર્મોનું અનુમોદન કરનારી હોય, જેમકે-‘એણે મૃગને ઠીક માર્યો છે’ ઇત્યાદિ, સંદિગ્ધ પદાર્થમાં ‘એ આમજ છે’ એ પ્રકારની નિશ્ચયકારી, તથા જે ભાષા પરની હિંસા કરનારી હોય, જેમકે ‘પશુનો દ્વન કરવાથી સિદ્ધિ મળે છે, માંસ મદિરાનું સેવન કરવામાં દોષ નથી’ ઇત્યાદિ ભાષા માધુ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મય, હાસ્ય તથા પ્રમાદ આદિથી ન ત્રાવે અને હમીને ભાષણ ન કરે.

સે=તાં=તથાભૂતાં ગિરં માનવઃ=મનુતે જિનાજ્ઞામિતિ માનવઃ; સાધુઃ ક્રોધાત્
 ઉપલક્ષણતયા માનાદપિ, લોભાત્, ઉપલક્ષણત્વેન માયાતોઽપિ, મયાત્, હાસાત્,
 ઉપલક્ષણતયા મમાદાદેરપિ તથા હસન્નપિ ન વદેન્ । મૂત્રે ક્રોધાદીનિ પદાનિ લુપ્ત-
 પશ્ચમીવિભક્તિકાનિ । ‘સાવજ્જણુમોયણી’ ઇતિ પદેન સાવચકર્મપ્રશંસયા તજ્જ-
 નિતપાપભાગિત્વં સૂચિતમ્ । ‘ઓહારિણી’ ઇત્યનેન શાક્ષિતાર્થે નિશ્ચયરૂપેણ ભાષણે
 મૃષાવાદાદિદોષપ્રસન્નઃ, તજ્જાપણસિદ્ધ્યર્થં ચાઽઽર્તધ્યાનાદિદોષઃ, તજ્જાપણ-
 માયનાઽનન્તરં માનાદિદોષાવેશથેતિ વ્યક્તીકૃતમ્ । ‘પરોવચાદ્ગી’ ઇતિ પદેન
 પરોપચાતકમાપાભાષણે મહાવ્રતાદ્ગીકારકાલિકયાઃ ‘ઇતઃ પરં કથન્નિદપિ
 જીવોપહનનવચનં ન વદિષ્યામી’—તિ પ્રતિજ્ઞાયા અવધીરણે દ્વિતીયમહાવ્રતભક્તઃ,
 જિનાજ્ઞાસમુલ્લંઘનં ચ વ્યક્તોભવતિ, ક્રોધાદિદેહતુમર્દશનેન કપાયાવેશિતાઽન્તઃ—

‘સાવજ્જણુમોયણી’ પદસે યહ સૂચિત ક્રિયા હૈ કિ સાવચ કાર્યોક્તી પ્રશંસા કરને
 સે સાવચ કર્મ જનિત પાપ કા ભાગી હોના પડતા હૈ । ‘ઓહારિણી’ પદસે યહ પ્રગટ ક્રિયા
 હૈ કિ સંદેહયુક્ત વિષય મેં નિશ્ચયકારી ભાષા બોલને સે મૃષાવાદ આદિ દોષોં કા પ્રસંગ હોતા
 હૈ । ઔર મૃષાવાદ કો સિદ્ધ કરને કે લિખ આર્તધ્યાન આદિ દોષોં કા સેવન કરના પડતા
 હૈ । મૃષાભાષણ કે કિસી પ્રકાર સિદ્ધ હો જાને પર અહંકારકા આવેશ આદિ દોષ ઉત્પન્ન
 હાતા હૈ, યહ પ્રગટ ક્રિયા હૈ । ‘પરોવચાદ્ગી’ પદસે યહ પ્રગટ ક્રિયા હૈ કિ મહાવ્રતોં કો
 અંગીકાર કરતે સમય એસો પ્રતિજ્ઞા કી થી કિ—‘સંયમ ગ્રહણ કરને કે પદ્ધત્ જીવધાત કરને
 વાલી ભાષા નહોં બોલૂંગા’ ઇસ પ્રતિજ્ઞા કે ભંગ હોનેસે ઇત્યાય મહાવ્રત કા ભંગ ઔર
 જિનાજ્ઞા કા ઉલ્લંઘન હોતા હૈ । ક્રોધ આદિ કારણ વતાને સે યહ ઘોષિત હોતા હૈ કિ

સાવજ્જણુમોયણી પદગી એજ સૂચિત કથું છે કે સાવચ કર્મોની પ્રશંસા
 કરવાથી સાવચ કર્મજનિત પાપના ભાગી થવું પડે છે ઓહારિણી શબ્દથી પ્રકટ
 કથું છે કે—સંદેહયુક્ત વિષયમાં નિશ્ચયકારી ભાષા બોલવાથી મૃષાવાદ આદિ દોષોનો
 પ્રસંગ આવે છે, અને મૃષાવાદને સિદ્ધ કરવાને માટે આર્તધ્યાન આદિ દોષોનું
 સેવન કરવું પડે છે. મૃષાભાષણ કોઈ પ્રકારે સિદ્ધ થઈ જતાં અહંકારનો આવેશ
 આદિ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે, એમ પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે. પરોવચાદ્ગી પદથી
 એજ પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે કે—મહામતો અંગીકાર કરતી વખતે એવી પ્રતિજ્ઞા
 કરી હતી કે—‘સંયમ ગ્રહણ કર્યા પછી જીવધાત કરનારી ભાષા બોલીશ નહિ’
 એ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થવાથી દ્વિતીય મહામત્તો ભંગ અને જિનાજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન

કરણસ્ય વાચ્યાવાચ્યભાષાવિવેકવિધુરતા ધ્વન્યતે, તેન કપાયવિજયતત્પરતા વિધેયેત્યાવેદિતમ્ । ' હાસ ' ઇતિ પદેન હાસ્યવશેનાઽપિ સાવધાનુમેદિકાદિભાષા-
ભાષણેન કદાચિત્તત્ર પ્રવૃત્તી સન્યાં મહાઽનર્થસંભવઃ સ્વપરિણામમાલિન્યં વેતિ
સૂચ્યતે । ' હામમાણો ' ઇતિ પદેન હાસનો ભાષણે વાક્યશુદ્ધિર્ન જાયતે ઇતિ
યોતિતમ્ ॥૫૪॥

(મૂલમ્)

૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
સુવાક્યશુદ્ધિ સમુપેદિયા મુણી, ગિરં ચ દુર્દ પરિવજ્રપ્ત સયા ।

૧ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬
મિયં અદુદ્ધે અણુવીઙ્ ભાસપ્, સયાણ મજ્જે લહર્દ પસંસણં ॥૫૫॥

॥ છાયા ॥

સુવાક્યશુદ્ધિ સમુપેક્ષ્ય મુનિઃ ગિરં ચ દુષ્ટાં પરિવર્જયેત્ સદા ।

મિતામ્ અદુષ્ટામ્ અનુવિચિન્ત્ય ભાષકઃ સતાં મધ્યે લ્ભતે પ્રશંસનમ્ ॥૫૫॥

કપાયયુક્ત અન્તઃકર્મગતિ મનુષ્ય કો યહ વિવેક નહીં રહતા કિ કયા બોલને યોગ્ય હૈ
ઓર કયા બોલને યાગ્ય નહીં હૈ, અતઃવ કપાયોં કો જીવને કા પ્રયત્ન કરના ચાહિય ।
' હામ ' પદમે યહ પ્રગટ કિયા હૈ કિ યદિ હસી મેં મી સાવધાનુમેદિની આદિ ભાષા કા
ભાષણ કિયા જાય તો મહાન્ અનર્થ હોના સંભવ હૈ, ઓર સ્વકીય પરિણામોં મેં મલિનતા
આવેગી । ' હામમાણો ' પદમે યહ યોતિત કિયા હૈ કિ હૈંસને બોલનેસે વાક્યશુદ્ધિ નહીં
હોતી ॥૫૪॥

થાય છે કોપાદિ કારણ બનાવવાથી એમ સૂચિત થાય છે કે કપાય યુક્ત અન્તઃ-
કર્મગતિ મનુષ્યને એવો વિવેક રહેતો નથી કે મું બોલવા યોગ્ય છે અને મું
બોલવા યોગ્ય નથી, એટલે કપાયોને છતાંયો પ્રયત્ન કરવો એમજે હામ શબ્દથી
એમ પ્રગટ થયું છે કે જો હમવામાં (હાંમીમાં) પણ સાવધાનુમેદિની આદિ
ભાષાનું ભાષણ કરવામાં આવે તો મહાન્ અનર્થ થવાનો સંભવ છે, અને સ્વકીય
પરિણામોમાં મલિનતા આવશે હામમાણો શબ્દથી એમ સૂચિત થયું છે કે હમવામાં-
હમવાં બોલવાથી વાક્ય શુદ્ધિ થતી નથી (૫૪)

॥ ટીકા ॥

‘સુવક્ક’ ઇત્યાદિ।

મુનિઃ = સાધુઃ સુવાક્યશુદ્ધિઃ = શોભના વાક્યશુદ્ધિઃ સુવાક્યશુદ્ધિઃ = સમ્યક્મકારેણ વાક્યસંગોચને સર્વથા ભાષણદૂષણરાહિત્યકરણમિત્યર્થઃ; સમુન્નેક્ષ્ય = સમ્યગ્ગાલોચ્ય દુષ્ટાં = મૂળાવાદાદિદોષયુક્તાં ગિરં = ભાષાં સદા પરિવર્જયેન્ = કદાઽપિ ન વદેદિત્યર્થઃ; મિતાં = ભાષાદોષ-સંસર્ગ-ભયેનાઽનાવશ્યકવાગાડમ્બરરહિતામિત્યર્થઃ; અદુષ્ટાં = નિરવચામ્ અનુચિચિન્ત્ય = પર્યાલોચ્ય ભાષકશ્ચ = વક્તા તુ સતાં = મુનીનાં મધ્યે પ્રશંસને = સન્કીર્તિ લખને = પ્રાપ્નોતિ । મિતલ = નિરવચત્વ ગુણવિશિષ્ટાઽપિ ભાષા ભાષણકાલે પુનઃ પુનરાલોચનીયેતિ ભાવઃ॥ ‘મુળી’ પદેન પ્રવચન-શ્રદ્ધાલુર્ચ્ચ સૂચિતમ્ । ‘મિયં’ ઇત્યનેન વહુભાષણતો વાગયતનાન્વમાવેદિતમ્ । ‘અદુષ્ટે’ ઇતિ પદેન દોષરહિતભાષણમેવ ત્વપરકલ્યાણકરમિતિ સ્પર્ષીકૃતમ્ ॥૫૫॥

‘સુવક્ક’ ઇત્યાદિ । સાધુ સુવાક્યશુદ્ધિ કા વિચાર કરકે મૂળાવાદ આદિ દોષો સે દુષ્ટ ભાષા કદાઽપિ ન થોડે । દોષો કે ભય સે અનાવશ્યક વાગાડમ્બર રહિત-પરિમિત ઔર નિરવચ ભાષા બોલને વાલા સાધુ, મુનિયો મેં પ્રશંસા પાતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પરિમિત ઔર નિરવચ ભાષા મી બોલને સમય વારંવાર વિચાર લેની યાહિય ॥

‘મુળી’ પદસે પ્રવચન મેં શ્રદ્ધા; ‘મિયં’ પદસે વહુત ભાષણ કરને કે કારણ ભાષા કા અચતના; ઔર ‘અદુષ્ટે’ પદસે નિર્દોષ ભાષણ હી સ્વ-પર કલ્યાણકારી હૈ; ઈસા સૂચિત કિયા હૈ ॥૫૫॥

સુવક્ક ૦ ઇત્યાદિ. સાધુ સુવાક્યશુદ્ધિનો વિચાર કરીને મૂળાવાદ આદિ દોષોથી દુષ્ટ ભાષા કદાપિ બોલે નહિ. દોષોના અવધી અનાવશ્યક વાગાડમ્બરથી રહિત-પરિમિત અને નિરવચ ભાષા બોલનાર સાધુ મુનિઓમાં પ્રશંસા પામે છે. તાત્પર્ય એ છે કે પરિમિત અને નિરવચ ભાષા પણ બોલતી વખતે વારંવાર વિચારી લેવી જોઈએ.

મુળી શબ્દથી પ્રવચનની શ્રદ્ધાશુભતા, મિયં શબ્દથી બહુ ભાષણ કરવાને કારણે થતી ભાષાને અચતના, અને અદુષ્ટે શબ્દથી નિર્દોષ ભાષણ જ સ્વ-પર કલ્યાણકારી છે, એમ સૂચિત થયું છે. (૫૫)

॥ मूलम् ॥

६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
भासाइ सेमे य गुणे य जाणिया, तीसे य दुद्धे परिवज्जण सया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
छमु संजण सामणिण सयाजण, वदज्ज बुद्धे हियमाणुलोमियं ॥५६॥

(छाया)

भापायां दोषांश्च गुणांश्च ज्ञात्वा तस्याश्च दृष्टां परिवर्जयेत्सदा ।

पट्मु संयतः श्रामण्ये सदायतः वदेद्बुद्धः हिताभ्यानुलोमिकाम् ॥५६॥

॥ टीका ॥

‘भासाइ’ इत्यादि ।

पट्मु=पट्जीवनिकायेषु संयतः=यतनावान् तद्विराधनापरिवर्जनमावधान
इत्यर्थः; श्रामण्ये=साधुधर्मे सदायतः=सर्वदोषतः तद्रक्षणपरायण इत्यर्थः; बुद्धः=
विदितवेदितव्यः साधुः भापायाः=चतुर्धा कथितायाः सत्यासत्यमिश्रव्यवहार
मत्तणायाः दोषान्=सावयवकर्कशशङ्कितसादीन् गुणांश्च=हितमितमिपत्सादीन्
ज्ञात्वा तस्याः=भापायाश्च दृष्टानि=दोषान् ‘भावकान्तनिर्देशः, प्राकृतत्वाच्च नि-
व्यत्ययः’ सदा परिवर्जयेत् । हितां=सकलमाणिगणोपकारिकाम्, आनु-
लोमिकाम्=भानुकमिकां पूर्वापरविरोधरहितां संग । वा भापां वदेत् । ‘छमुसंजण’

‘भासाइ’ इत्यादि । पट्जीवनिकाय की यतना मे सावधान, सदा श्रामण्य (चारित्र्य)
में तय, प्रयोजन भूत पदार्थों का ज्ञान साधु चार प्रकार की भाषा के सावधानता कहेराना
आदि दोषों का, तथा हितमित प्रियता आदि गुणों का जानकर भाषा के दोषों का सदा
परिचाग करे । प्राणियों का कल्याण करने वाली तथा पूर्वापर विरोध रहित सगल भाषा
बोले ।

भासाइ इत्यादि पट्जीवनिकायनी यतनामे सावधान, सदा श्रामण्य
(चारित्र्य)मे तय, प्रयोजन भूत पदार्थोंने ज्ञान साधु चार प्रकारनी भाषानी
सावधानता कहेराना आदि दोषोंने, तथा हित-मित-प्रियता आदि गुणोंने नालीने
भाषाना दोषोंने सदा परिचाग करे, प्राणीओनु कल्याण करनारी तथा पूर्वापर
विरोधकी रहित सगल भाषा बोले

इति पदेन असंस्थावरजीवरक्षक एव भाषासमितिं सम्पगाराधयितुं प्रभवतीति ध्वनितम्। 'सामणिष सयाजण' इति पदेन 'निरन्तरसाधुधर्माधक एव-
हितानुलोमिकभाषाभाषणक्षमो भवति नेतरः' इति व्यक्तीभवति। 'दियं'
इति पदेन ऐहिकपारलौकिकमुखकरत्वं भाषायाः सूचितम्। 'आणुलोमियं'
इति पदेन श्रवणमुन्वजनकत्वं भाषायां प्रतीयत इति ॥५६॥

अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह—'परिक्खभासो' इत्यादि।

॥ मूलम् ॥

परिक्खभासो मुसमादिइदिण चउकमायावण अणिस्सिण्।

स निदुणे धुन्नमल्लं पुरेकडं आराहणं लोमिणं नहा परं ॥५७॥

॥ छाया ॥

परीक्ष्यभाषी मुसमादिनेन्द्रियः चतुष्कपायापगतः अनिधितः।

स निर्दुष्य धाव्यमलं पुराकृतम् आराधयति लोकाभिर्मै तथा परम् ॥

इति षष्ठीमि ॥५७॥

'अमुसंजण' पद से यह प्रगट किया है कि असंस्थावर जीवों की रक्षा करने वाला ही भाषासमिति का सम्यक् प्रकार से पालन कर सकता है। 'सामणिष जण' पदसे यह सूचित किया है कि निरन्तर धर्म की आराधना करने वाला ही साधु हितकारी भाषा बोल सकता है अन्य नहीं। 'दियं' पदसे भाषा का इह-परलोक सम्पर्क मुखकरत्व सूचित किया है। 'आणुलोमियं' पदसे यह प्रतीत होता है कि भाषा श्रवणमुन्वद होगा वादिण् ॥५६॥

अमुसंजण पदकी रीति प्रकट हुई है कि असंस्थावर जीवों की रक्षा करनेवाला भाषासमिति का सम्यक् प्रकार से पालन करेगा जो कि निरन्तर धर्म की आराधना करनेवाला साधु व हितकारी भाषा बोलेंगे जो कि श्रवणमुन्वद होंगे इह-परलोक सम्पर्क मुखकरत्व सूचित हुई है। आणुलोमियं पदकी रीति प्रतीत होगी कि भाषा श्रवणमुन्वद होगा वादिण् (५६)

(टीका)

‘परिख’ इत्यादि ।

परीक्ष्यभाषी = गुणदोषवर्णालोचनपूर्वकभाषणशीलः, मुसमाहिनेन्द्रियः = वशीकृतेन्द्रियः, चतुष्कपायापगतः = चतुर्विधकपायमंसर्गरहितः, अनिश्रितः = द्रव्यभावप्रतिबन्धवर्जितः सः = भाषासमित्याराधकः साधुः पुराकृतं = पूर्ववर्णोपाजितं धाव्यमलं = कर्ममलं ‘निदुणे’ इत्यव्ययं निर्दूय = अपाकृत्य इमं तथा परं लोकं = मनुष्यलोकं निर्वाणलोकं च आराधयति = साधयति पारम्येण वाऽऽनन्तर्वेण वेति भावः ॥

‘परिखभासी’ इतिपदं पर्यालोच्य भाषकस्यैव देशतः सर्वतश्च चारित्र्यसमाराधनयोग्यतां सूचयति । ‘मुसमाहिदिष्ट’ इत्यनेन चञ्चलेन्द्रियाणां विगुदभाषाभाषणाऽक्षमत्वं प्रकटीकृतम् ।

इमं अध्ययन का उपसंहार करते हुए कहते हैं—‘परिखभासी’ इत्यादि । गुणदोषों का विचार करके सोलने वाला, इन्द्रियों को वशमें करने वाला, चारों कपायों का व्यवहार करने वाला, द्रव्य-भावमन्वन्धी प्रतिबन्धसे रहित, भाषासमिति का आराधक साधु पूर्वभर में उपाजित कर्म-मलको दूर कर के मनुष्य-भर तथा मोक्ष की साधना करता है । ‘परिखभासी’ पद यह सूचित करता है कि विचार करके सोलने वाला ही एकदेश तथा सर्वदेश से चारित्र्य की आगधना कर सकता है, अर्थात् चारित्र्य का पूर्ण आराधक हो सकता है । ‘मुसमाहिष्ट’ पदम यह सूचित किया है कि जिस की इन्द्रियाँ चपल होती हैं वर विगुद भाषा का भाषण नहीं कर सकता । ‘चतुष्कपायापगत’ पद से यह प्रगट होता

आ अध्ययनने। उपसंहार करणां कहे छे। परिखभासी० इत्यादि उपदोषाने विचार करीने ओतनार, इन्द्रियेने वश करनार, आरे कपायेने त्याग करनार, द्रव्य-भाव मन्वन्धी अनिश्रयी रहित, भाषासमितिने आराधक साधु पूर्वभवमां उपाजित कर्म-मलने दूर करीने मनुष्यभर तथा मोक्षनी साधना कहे छे, परिखभासी पद ओम सूचित कहे छे के विचार करीने ओतनार ओ ओत तथा सर्वदेश आनितनी आगधना करी महे छे, अर्थात् चारित्र्यने पूर्ण आराधक हो कहे छे मुसमाहिष्ट पदयी ओम सूचित कयुं छे के नेनी इन्द्रिये अपल होव छे ने विगुद भाषानु भाषण करी महेतो नथी चतुष्कपायापगत शब्दयी

‘चउत्तसायावगए’ इति पदेन कपायमन्तरहितानामेव निरवद्या भाषा-
भवतीत्यावेदितम् । ‘अणिस्सिए’ इति पदं वाद्याभ्यन्तरमतिबन्धविनिर्मुक्तस्यैव
विशुद्धभाषया लोकद्वयाराधनयोग्यतामावेदयति । ‘इति व्रयीमि’ इति
पूर्वनत् ॥५७॥

इति श्री विश्वविद्यात-जग-ल्लभ-प्रसिद्धवानक-पञ्चदशभाषाकलितललितक-
लापाऽऽलपकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकपन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-शाह-
उत्तपत्तिकोन्हापुर राजप्रदत्त ‘जैनशास्त्राचार्य’ पदभूषित कोन्हापुर-
राजगुरु बालप्रबन्धचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री-
वासोन्माल-व्रतिविरचितायां श्रोतृशैवैकालिकसूत्र-
त्वाऽऽचारमणिमंजूपाख्यायां व्याख्यायां
सप्तमं सुवाक्यशुद्ध्याख्यमध्ययनं
समाप्तम् ॥७॥

है कि-कपाय रहित श्रवण ही निरवद्यभाषाभाषी हो सकता है । ‘अणिस्सिए’ पद यह
सूचित करता है कि वाद्य और आभ्यन्तर परिग्रह से मुक्त मुनि ही विशुद्ध भाषा द्वारा उभय
लोक की आराधना करने की योग्यतावान् होता है ॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामी से कहते हैं ।—हे जम्बू ! भगवान् महावीरने जैसा
कहा है वैसा ही मैं तुमसे कहता हूँ ॥५७॥

श्री दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमंजूपा नामकी व्याख्या के
हिन्दी भाषानुवाद का सातवाँ अध्ययन समाप्त हुआ ॥७॥
॥ श्रीरस्तु ॥

એમ પ્રકટ થાય છે કે કપાયરહિત શ્રવણ જ નિરવદ્યભાષાભાષી હોઈ શકે છે.
અણિસ્સિય પદ એમ સૂચિત કરે છે કે ગાદ્ય અને આભ્યંતર પરિગ્રહથી મુક્ત
મુનિજ વિશુદ્ધ ભાષા દ્વારા ઉભયલોકની આરાધના કરવાની યોગ્યતાવાળો બને છે.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે જમ્બૂ ! ભગવાન મહાવીરે
જેવું કહ્યું છે તેવું મેં તમને કહ્યું છે. (૫૭)

ઈતિ સાતમું અધ્યયન સમાપ્ત.

॥ अथाष्टमाध्ययनम् ॥

वाक्यशुद्धिरूपसप्तमाध्ययनतो भाषणगुणदोषान् विज्ञाय निरवयवाभाषणीयेत्युपदिष्टम् । निरवयवं भाषा चाचारपरिपालनानवहितस्य न भवतीत्याचारमणिधिनामकमष्टमाध्ययनं प्रस्तुयते—

‘आचारपणिहि’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

आचारपणिहिं लब्धुं, जहाकायव्य मिस्रुणा ।

तं मे उदाहरिस्सामि, आणुपुण्वि सुणेह मे ॥१॥

॥ छाया ॥

आचारमणिधिं लब्ध्वा यथाहर्तव्यं मिस्रुणा ।

तं भवद्भ्यः उदाहरिष्यामि, भानुपूर्वा मृणुत मे ॥१॥

अथाष्टमाध्ययनम्

वाक्य शुद्धिनामक सातवें अध्यायन में “भाषा के गुण दोष जानकर निरवयव भाषा बोलनी चाहिए,” ऐसा उपदेश दिया है । किंतु जो आचार (संयम) का पालन करने में उपयोग नहीं रखता, उसकी भाषा शुद्धि नहीं होती, इसलिए, अब आचार मणिधि नामक भाट्टों के अध्ययनका प्रतिपादन करने हैं—“आचारपणिहि” इत्यादि ।

अध्ययन आठमं.

वाक्यशुद्धि नामक सातवां अध्ययनमां “भाषाका गुणदोष जानकर निरवयव भाषा बोलनी चाहिए” ऐसा उपदेश आया है किंतु जो आचार (संयम) का पालन करनेवाला उपयोग नहीं करता, ऐसी भाषा शुद्धि नहीं होती, तथा इसी कारण अब आचार मणिधि नामक आठवां अध्ययन का प्रतिपादन करे हैं आचारपणिहि इत्यादि

॥ ટીકા ॥

‘આચાર’ इत्यादि।

આચારમણિધિઃ=આચારે પ્રવચનોક્તમર્યાદાનતિક્રમણપૂર્વકાચરણ-
લક્ષણે પ્રણિધિઃ=પ્રણિધાનં સાવધાનનેત્યર્થઃ इत्याचारमणिधिस्तम् , યદા-પ્રકૃષ્ટો
નિધિઃ પ્રણિધિઃ, આચારઃ પ્રણિધિરિત્યેત્યાચારમણિધિસ્તં તથોક્તમ્ ઉત્કૃષ્ટનિધિ-
મદ્વમાચારમિત્યર્થઃ, લઙ્ઘા=અધિગમ્ય ભિક્ષુણા=સાધુના યથા=યેન વિધિના
વિદિતાનુદાન કર્તવ્યં ભવતીતિ શેષઃ, તં=લોકત્રયપ્રતીતં તીર્થદ્વારગણપરાદિમિ
નિરૂપિતમાચારમણિધિમિત્યર્થઃ, અથવા તં વિધિ=પ્રકારમિત્યર્થઃ, ભવદ્વયઃ આનુ-
પૂર્વ્યા=ક્રમેણ ઉદાદરિપ્યામિ=વક્ષ્યામિ મે=મમ સકાશાદ્ યુયં શૃણુત=આકર્ણયત।
“આપારપ્પણિહિ”-इत्यनेन यथा निधिर्दारिद्र्य विद्रावणेन द्रुतं दुःखानि दूरीकृत्य

સુધર્મા સ્વામી જન્મ સ્વામી સે કહતે હૈ— હે જન્મ! શાસ્ત્રમેં કહી હુઈ મર્યાદા કા નામ આચાર હૈ, ઉત્તમેં સવધાન રહના આચારપ્રણિધિ હૈ, અથવા—ઉત્તમનિધિ-નિધાન કે સમાન આચારપ્રણિધિ કો જાનકર ભિક્ષુ કો નિસનકાર આચરગ કરના ચાહિય, उस लोकस्तिद तथा तीर्थकर भगवान् और गणपरी द्वारा प्ररूपित आचारप्रणिधि या उसकी विधि को तुम्हारे सामने क्रमशः कहूंगा, तुम सुन से सुनो।

સુત્રમેં “આચારપ્પણિહિ” इस पदसे सूचित किया गया है कि जैसे निधि दरिद्रता को दूर करके दुःख का नाश कर देती है, और संपत्ति की प्राप्ति करा कर मनुष्यों को विभूषित करती एवं सुखी बनाती है, उसी प्रकार आचार, कर्मरूपो दरिद्रता को दूर करके

સુધર્માસ્વામી જન્મને કહે છે કે—હે જન્મ! શાસ્ત્રમાં કહેલી મર્યાદાનું નામ આચાર છે, એમાં સાવધાન રહેવું એ આચાર પ્રણિધિ છે; અથવા ઉત્તમ નિધિ-
નિધાનની સમાન આચાર પ્રણિધિને જાણીને ભિક્ષુએ જે પ્રકારે આચરણ કરવું
જોઈએ, તે જોઈ શિદ્ધ તથા તીર્થંદર ભગવાન અને ગણપરોએ પ્રરૂપેલી આચાર
પ્રણિધિ યા એની વિધિ તમારી સામે ક્રમશઃ કહીશ. તે મારી પાસેથી સાંભળો.

સુત્રમાં આચારપ્પણિહિ એ પદથી સૂચિત થયું છે કે જેમ નિધિ દરિદ્રતાને દૂર કરીને દુઃખોનો નાશ કરી નાખે છે, અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ કરાવીને મનુષ્યોને વિભૂષિત કરે છે, તથા સુખી બનાવે છે તેમ આચાર કર્મરૂપી દરિદ્રતાને દૂર કરીને

સંપદાં સમુદયેન જનનાં વિભૂષયન્ મુલ્યમનુભવયતિ, તથૈવાચારઃ કર્મદાતિદ્રવ્યં
વિધાય સાધું સકલદુઃસ્વમંચન્નાદ્ નિમોચ્યાનન્તજ્ઞાનાદિચતુષ્ટયમંપદાં વિભૂષય
અશ્વયમોક્ષમુલ્કં સાક્ષાન્કારયતીતિ મુચિતમ્, 'પ્રણિધિ'મિત્યેવ 'પ્ર' શબ્દોપાદાનેના
શયમુલ્કદાયિત્વમેવ નિશ્ચન્તરાપેક્ષયા પ્રકૃષ્ટત્વમિતિ મૂચ્યતે ॥૧॥

તં પ્રકારમાહ—'પુઢવિ' ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨
પુઢવિદગ્ધગણિમારુઢ, તળરુઢવા સવીયમા ।

૫ ૪ ૬ ૮ ૭ ૧ ૧૦ ૧૧
તસા ય પાળા જીવતિ, ડડ બુત્તં મહેમિળા ॥૨॥

॥ છાયા ॥

પૃથિવ્યુદકાપિમારુઢાઃ ત્વણ્વજ્ઞાઃ સવીજકાઃ ।

પ્રસાથ માણિનો જીવા ઇતિ, ઇતિ ઉક્તં મહર્પિળા ॥૨॥

સાધુકો સકલ દુઃસોં સે મુક્ત કર દેતા હૈ, ઓર અનન્તજ્ઞાન અનન્તદર્શન, અનન્તમુલ્ય
અનન્તવીર્ય રૂપાં સપતિસે શોભિત કરકે અશ્વય મોક્ષ કો પ્રાપ કરાતા હૈ । 'પ્રણિધિ' પદમે
"પ્ર" ઉપસર્ગ જોડને સે યહ પ્રગટ હોતા હૈ કિ—અન્ય પૌદ્ગલિક નિધિયોં સે તો અસ્પકાલકે
લિષ્ હી મુલ્ક કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ, પરંતુ ઇસ આચારરૂપી નિધિ સે એમા અનુપમ મુલ્ક મિલતા
હૈ કિ જિસકા કમો નાશ નહીં હોતા ॥૧॥

સાધુને સકળ દુઃખોથી મુક્ત કરે છે, અને અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત
મુખ, અનંત વીર્ય રૂપી સંપત્તિથી શોભિત કરીને અશ્વય મોક્ષને પ્રાપ્ત
કરાવે છે પ્રણિધિ શબ્દમાં પ્ર ઉપસર્ગ જોડવાથી એમ પ્રકટ થાય છે કે—અન્ય
પૌદ્ગલિક નિધિઓથી તો અસ્પકાળને માટેજ મુખની પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ આ
આચાર રૂપી નિધિથી એવું અનુપમ મુખ મળે છે કે જેનો ક્યારે પણ નાશ
થતો નથી (૧)

॥ टीका ॥

पृथिव्युदकाग्निमाहताः=पृथिवीजलतेजोवायवः, तथा सजीजकाः बीज
महिताः, तृणवृक्षाः=तृणानि वृक्षाः बीजानि चेति त्रिविधा वनस्पतयः. एवं च
पृथिवीकायोऽपकायोऽग्निकायो वायुकायो वनस्पतिकायश्चेति पञ्चैकेन्द्रियप्राणिन
इत्यर्थः, च=अपि वसाः प्राणिनः द्वीन्द्रियादयः इति=एते सर्वे जीवाः=जीवपद-
वाच्याः, सन्तीति शेषः, इति महर्षिणा=तीर्थकरादिना उक्तं=रुधितम् ॥२॥

॥ मूलम् ॥

तेमि अन्धगजोष्ण, निधं होयच्चयं मिया ।

मनसा काय वयेण, एवं हवइ संयत् ॥३॥

॥ छाया ॥

नेषाम् अक्षणयोगेन, निन्यं भवितव्यं म्यात् ।

मनसा कायेन वाक्येन, एवं भवति संयतः ॥३॥

(टीका)

‘तेमि’ इत्यादि ।

मिथुणा मनसा=अन्तःकरणेन कायेन=शरीरेण वाक्येन=वाचा म्यात्=

अब आचार प्रणिधि की विधि का प्रतिपादन करते हैं—‘पुनर्दी’ इत्यादि ।

पृथिवी, जल, अग्नि, वायु तथा बीज सहित वनस्पति. ये पांच एकेन्द्रिय तथा
दीन्द्रिय आदि प्रम प्राणी. सब ‘जीव’ शब्द के वाच्य हैं अर्थात् ये सब जीव हैं । ऐसा
नीतिवर आदि महर्षियों ने कहा है ॥२॥

‘तेमि’ इत्यादि । अब मिथु मन दत्तन और कायेन अर्थात् इन तीन चीजों में से

पुनर्वि० इत्यादि—हरे भगवान् प्रणिधित्वी विधिनु प्रतिपादन ईदं ते
पृथ्वी, जल, अग्नि, वायु तथा बीज सहित वनस्पति ये पांच एकेन्द्रिय तथा
दीन्द्रिय आदि प्रम प्राणी, ये सर्व जीव शब्दवाच्य हैं, अर्थात् ये जीव हैं
ते, वेम नीतिवर आदि महर्षिणाऽपि ॥२॥ (२)

तेमि० इत्यादि—अब मिथु मनदत्तन और कायेन अर्थात् इन तीन चीजों में से

કેનાતિ મરણેણ, પુત્રેનાતિ કેનાતિનુ મરણેણ દિવાકરેણે મર્ગેણ દિવાકરેણે ન
મિષ્યતિ, યદિ કેનાતિ મરણેણ ન દિશ્યાતુ, મદા મર્ગેણ દિવાકરાગી યાતુ,
તથા ન મ્યાતુ=મર્ગેણ્યયેઃ। પૃથિવ્યાદીનામણયોગેન=દિવનકર્મરતિતેન મિતે=
મર્ગદા મરિતયે=રતિગત્યમ્। એ દિવાનિરામગીતઃ મનુઃ સંયતઃ=સંયતઃ
પદચપદેશ્યો મર્ત્યાનિ મુચયેઃ ॥૩॥

પૃથિવીકાંપવતનામાદ— ‘પુદર્શિ’ इत्यादि ।

(મૂલ્યમ્)

પુદર્શિ મિતિ મિત્રે છેલુ, નેત્ર મિત્રે ન સંજિદે ।

ત્રિવિદેણ કરણયોગેણ, સંયતઃ સુમમાદિત્ ॥૪॥

॥ છાયા ॥

પૃથિવી મિતિ મિત્રા છેલુ, નેત્ર મિત્ર્યાતુ ન સંજિદે ।

ત્રિવિદેન કરણયોગેન, સંયતઃ સુમમાદિતઃ ॥૪॥

॥ ટીકા ॥

‘પુદર્શિ’ इत्यादि—

સુમમાદિતઃ=ચારિત્રારાતનતપ્પરઃ સંયતઃ=સાધુઃ પૃથિવી=પૃથ્વી, મિતિ=

કિસી મી યોગ સે હિસા નહીં કરના, તવ હી સમસ્ત હિમા કા પરિચ્યાગી હો મકના હૈ ।
અતઃ પૃથિવીકાય આદિ કી હિમા સે મદા સર્વદા દૂર રહના ચાહિય । હમ પ્રકાર હિમા
કા ત્યાગ કરને વાલા સાધુ સંયત કહલાતા હૈ ॥૩॥

પૃથિવીકાય કી ચતના કહતે હૈ - ‘પુદર્શિ’ इत्यादि ।

ચારિત્ર કી આરાધના કરને મેં તપ્પર સયમી પૃથિવી કો, નદી આદિ કે કિતારે કો,

યોગોભાંના કોઈ પણ યોગથી હિમા નથી કરતો, ત્યારે જ સમસ્ત હિસાનો
પરિત્યાગ જની શકે છે. તેથી કરીને પૃથિવી આદિ હિસાથી સદા સર્વદા દૂર રહેવું
જોઈએ એ પ્રકારે હિસાનો ત્યાગ કરનાર સાધુ સંયત કહેવાય છે (૩)

પૃથિવીકાયની ચતના કહે છે—પુદર્શિ० इत्यादि

ચારિત્રની આરાધના કરવામાં તપ્પર સંયમી પૃથિવીને, નદિ આદિની

मरिदादिहृत्तम् मित्रां=पापाणाम्, क्लृप्तं=मृत्युपटं त्रिविधेन=मनोवाक्कायैतत्त्रय-
गतत्रित्वसंख्याप्रयुक्तभेदत्रयविवक्षितेन, करणयोगेन=करणं=करणकारणानुमोदन-
लक्षणविविधेन व्यापारस्तस्य योगः=मनोवाक्कायेन प्रत्येकं सम्बन्धः, तेन
तथोक्तेन नैव भिन्यान्=नैव विदारयेत् न क्लृपयेदित्यर्थः, तथा न संल्लिखेत्, रेखा-
वर्षपादिकं न कृतांदित्यर्थः ॥४॥

॥ मृतम् ॥

१ ५ ६ २ ४ ३
मृदपृष्ठवीं न निशीष, ससरक्खेमि अ आसणे ।

११ १ १२ १० ८ ९
पमज्जितु निसीइज्जा, जाइना जस्म उग्गटं ॥५॥

(छाया)

मृदपृथिव्यां न निपीदेत्, सरजस्के च आसने ।

प्रमृज्य न निपीदेत्, याचित्वा यस्य अवग्रहम् ॥५॥

॥ टीका ॥

‘मृदपृष्ठवि’ इत्यादि—

संयतः मृदपृथिव्यां=शस्त्रापरिणतायां सचित्तायां भूमौ इत्यर्थः । (अत्र-
मममीस्थाने द्वितीया) सरजस्के=सचित्तरेणुसंसर्गिणि आसने=पीठफलकादौ न

पापाण को, मित्री के टेढे को मन बचन कायसे न भेदे, न दूसरे से भिदावे, और न भेदते
हुए का भला जाने । तथा न ऊपर रेखा करे, न उन्हे पित्ते, न दूसरे से ये क्रियाएँ करावे
न करते को भला जाने ॥४॥

‘मृदपृष्ठवीं’ इत्यादि । संयतो, शस्त्र से अपरिणत—सचित्त भूमिपर तथा सचित्त
रजके संसर्ग से युक्त आसन पर न बैठे और जौ भूमि अचित्त हो, उस पर भी उस के

दिनाराना पत्थरने, भाटीना देहाने, मनवचन कायाधी लेहे नहि, बीज द्वारा लेहावे
नहि अने लेहनारने लखी जाले नहि; तथा तेना उपर देखा छेदे नहि, तेने धसे
नहि, बीज पाससे ओ डियाओ कराये नहि, अने छरनारने लखी जाले नहि. (४)

मृदपृष्ठवीं० इत्यादि. संयतो शस्त्रा अपरिणत—सचित्त भूमिपर तथा
सचित्त रजना संसर्गाधी युक्त आसनपर असे नहि, अने जे भूमि अचित्त होय

નિપીદેન્=નોપવિશેન્ । અન્યત્ર અચિત્તભૂમી તુ યસ્યાનિત્તભૂમ્યાદિ તસ્ય અવગ્રહ-
અનુજ્ઞાં યાચિત્વા, પ્રમુઝ્ય=રજોહરણેન સંગોઘ્ય નિપીદેન્=ઉપવિશેન્ । માર્ગોદી
તુ શકેન્દ્રાજ્ઞયા સાધુરૂપવેશનાદિકં કુર્યાન્, ઇતિ સાધુસામાચારી ।

સચિત્તપૃથિવ્યાદી સ્વામ્યનુત્રયાઽપિ ન સાધુનોપવેષ્ટવ્ય, પૃથિવીકાયસ્તિ
ધનાયા અપરિહાર્યત્વાન્, અચિત્તપૃથિવ્યાદી તુ સ્વામ્યનુત્રાં વિના નોપવેષ્ટવ્ય,
અદત્તાદાનદોષમસદ્ગાદિતિ માવઃ ॥૫॥

અપ્કાયયતનામાહ—‘ સીઓદગં ’ ઇત્યાદિ—

॥ મૂલમ્ ॥

૨ ૭ ૮ ૨ ૪ ૫ ૬
સીઓદગં ન મેવિજ્ઞા, સિચ્છા વુદ્ધં દિમાણિ ય ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧
ઉસિણોદગં તત્તકામુયં, પડિગાદિજ્ઞ સંજણ ॥૬॥

સ્વામી સે આજ્ઞા લેકર, રજોહરણમે પ્રમાર્જન કરક બેંટ । માર્ગ મેં જવ કિ સ્વામી ઉપરિથન
નહીં રહતા, તવ શકેન્દ્ર કા આજ્ઞા લેકર સાધુ બેંટના આદિ કિયાગે કરે । એમી સાધુ-
મમાચારી હૈ ।

મચિત્ત ભૂમિપર તો સ્વામી કી આજ્ઞા લેકર મી નહીં બેંટના ચાહિય, ક્યોંકિ વહી
બેંટને સે પૃથિવી કાય કે જીવોં કી વિરાધના કા પરિહાર નહીં હા સક્તા ઓર અચિત્ત ભૂમિ
આદિ પર વિના સ્વામી કી આજ્ઞા કે નહીં બેંટના ચાહિય । એસા ન કરને સે અદત્તાદાન
દોષ જગતા હૈ ॥૫॥

નેતાપર પત્તુ એના સ્વામીની આજ્ઞા લઇને રજોહરણથી પ્રમાર્જન કરીને એસે
માર્ગમાં જ્યારે સ્થાનને સ્વામી દાખર ન હોય, ત્યારે શકેન્દ્રની આજ્ઞા લઇને
સાધુ બેનવા આદિ કિયાએ કરે એવી સાધુ મમાચારી છે.

અચિત્ત ભૂમિપર તો સ્વામીની આજ્ઞા લઇને પણ બેગયું ન બેઠએ,
કાન્દુકે તથા બેગયાથી પૃથિવીકાયના છત્રાની વિરાધનાને પરિહાર થઈ શકેના
નથી, અને અચિત્ત ભૂમિ આદિપર સ્વામીની આજ્ઞા વિના બેગયું ન બેઠએ
એવું ન કહેવાયો અપ્રમાદાન હોય હોય છે. (૫)

॥ छाया ॥

शीतोदकं न सेवेन. शिवा वृष्टं हिमानि च ।

उष्णोदकं तप्तप्रासुकं. प्रतिशुद्धीयान् संयतः ॥६॥

॥ टीका ॥

संयतः=माधुः शीतोदकं=भूमिगतं नदीकूपकामारादिसम्बन्धि सचित्त-
जलं प्रसापरिणतमित्यर्थः शिवाः=शिलानुल्यन्वाद्ब्रह्मण्या वर्षोपपन्नं वृष्टं=वर्षो-
दकं हिमानि=प्रायेयज्वानि 'वर्ष' इति भाषाप्रसिद्धानि च न सेवेन । तर्हि कथं
माधुनिर्वरेत् ? इत्याह-उष्णोदकं=प्रतीतं, तप्तप्रासुकं. तप्तं च प्रासुकं चेति मयाहार-
द्वन्द्वः. तत्र तप्तं=पेयिकाशाकादिपरिध्राणजलम् 'ओमावण' इति भाषाप्रसिद्धं.
प्रासुकं=तिलतःशुद्धतकादीनां नोषं प्रतिशुद्धीयान्, याचिन्वा तन्व्यामिना दत्ते
शुद्धीयादित्यर्थः ॥६॥

(मूलम्)

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
उदउल्ले अप्पणो काये, नेव पुंटे न सेल्लिहे ।

१० ९ ११ १२ १३ १
ममुप्पेह तदाभूयं नो णं संघट्टण मुणी ॥७॥

अथ अप्पकाय की यतना कहते हैं--'सीओदगं' इत्यादि ।

संयमी भूमिगत नदी, कूप, तालाव आदि के सचित्त जलको, ओलोंको, वर्षा के
जलको, हिम (पाछे) को कभी सेवन न करे. बरन् उष्ण जल, ओसावग, तथा तिल,
चावल और छांड़ की छांड़ तथा छांड़ का धोवन प्रासुक हो तो उसके स्वामी से याचना
करके ग्रहण करे ॥६॥

इसे अप्पकायनी यतना छोड़े छे-सीओदगं इत्यादि.

संयमी भूमिगत नदी, कूप, तालाव आदिना सचित्त जलने, कशने,
वर्षाना जलने, डिभने कहापि सेवे नहिः परंतु छितुं पाछी, ओसावग, तथा
तल, चोआ अने छाशनी पदाथ तथा छाशनुं धोवळु प्रासुक होय तो ओना
स्वामीनी याचना करीने अडळु छरे. (९)

॥ છાયા ॥

ઉદકાર્દ્રમ્ આત્મનઃ કાર્યં, નૈવ પ્રોઠ્ઠેન્ ન સંલિલેન્ ।

સમુદ્રેક્ષ્ય તથાભૂતં, નો તન્ મુનિઃ સંયટ્ટ્યેન્ ॥૭॥

॥ ટીકા ॥

‘ઉદઠ્ઠે’ ઇત્યાદિ—

મુનિઃ=સાધુઃ મિશ્રાદૌ પ્રવિષ્ટઃ ઉદકાર્દ્ર=ચૂરણાદિસન્નિવજ્જનિમ્ આત્મનઃ=સ્વસ્થ કાર્યં=શરીરં નૈવ પ્રોઠ્ઠેન્=વાસસા તજ્જલં નૈવ ધોપયેન્, તથા ન સંલિલેન્=નાહુલ્પાદિના તદુપરિ રેખાં કુર્યાન્, તથાભૂતમ્ ઉદકાર્દ્રમ્ સમુદ્રેક્ષ્ય=નિરીક્ષ્ય, તન્ અદ્વૈ ન સંયટ્ટ્યેન્=ન સ્પૃશેન્, અદ્વમત્યદ્વાદિનાઽપિ ઇત્યર્થઃ । ઉપલક્ષણમેતદ્ વસ્ત્રપાત્રાદીનામપિ, તેન સચિત્તકિન્નાનાં વસ્ત્રપાત્રાદીનાં નિર્વ્યાજન-પ્રોઠ્ઠનાદિકં સાધુના ન વિવેચ્યમિતિ ભાવઃ ॥૭॥

અથ તેજસ્કાયતનામાહ— ‘ઈંગાલં’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૪ ૭ ૫ ૬
ઈંગાલં અર્ગણિ અચિ, અઞ્ઞાયં વા સજોડય ।

૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૪ ૧૬
ન ઝંજિજ્ઞા ન ઘટ્ટિજ્ઞા, નો નં નિઞ્ઞાવણ મુળી ॥૮॥

‘ઉદઠ્ઠે’ ઇત્યાદિ । મિશ્રા આદિ કે લિખ ગથા હુવા સાધુ વર્ષા આદિ કે સચિત્ત જલસે મળે હુપ અપને શરીર કો વસ્ત્ર આદિ સે ન પાંછે, ન ઉમવર અંગુલી આદિ મે લકરે રહીંચે । મળે હુપ શરીર કો દેશ્વ કર કિસી કા સંપટા ન કરે, ને કિમી અહોવાજ્ઞ સે સ્પર્શ કરે । યહ ઉપલક્ષણ હૈ ઇસ લિખ યહ મો સમજ લેના ચાહિખ કિ—સાધુ, સચિત્ત જ્ઞાને મળે હુપ વસ્ત્ર પાત્ર કો મી ન પાંછે, ન સ્પર્શ કરે, ન નિવોડેં ઓર ન ધૂમ મેં મુખાવેં ॥૭॥

ઉદકાર્દ્ર ઇત્યાદિ. મિશ્રા આદિને માટે ગએલો સાધુ વર્ષા આદિના સચિત્ત જળથી ભીંજાય તો પોતાના શરીરને વસ્ત્ર આદિથી લૂંછે નહિ, તેની ઉપર આંગળી આદિથી રેખા દોરે નહિ. ભીંજેલા શરીરને બોળને કોઇનું સંપટન ન કરે, કોઇના આંગણમાંથી સ્પર્શ ન કરે આ ઉપલક્ષણ છે તેથી એમ પણ સમજ લેવું બોળએ કે—સાધુ સચિત્ત જળથી ભીંજાયતાં વસ્ત્રપાત્રને લૂંછે પણ નહિ, સ્પર્શ ન કરે, નીચાવે નહિ અને તડકામાં સૂકવે નહિ (૭)

॥ छाया ॥

अद्धारम् अग्निम् अग्निः, अन्नात् वा मज्जोतिः।
नोत्तिक्षेत् न घट्टयेत्, नो ननु निर्वापयेत् मुनिः ॥८॥

॥ टीका ॥

मुनिः=साधुः अद्धारं=निर्ज्वलं समिद्धतनूदम् अग्निम्=अगःपिण्डस्यम्.
अग्निः=अनन्नादुत्थितां ज्वालां वा=अथवा मज्जोतिः=साग्निकम्. अन्नात्=
अर्द्धदग्धं दातुं. न उत्तिक्षेत्=न घट्टयेत्. न घट्टयेत्=न घर्षणादिना उत्पादयेत्,
‘गं’ तम्=अद्धारदिकं नो निर्वापयेत्=नो विध्वापयेत् उदकादिनेत्यर्थः, अग्न्या-
रम्भधारित्रविघाताय भवतीति भावः ॥८॥

अथ वायुकाययतनामाह—‘तालियंटेण’ इत्यादि।

॥ मूलम् ॥

० ८ १० ११ ९
तालियंटेण पत्तेण, माहाप् विहुण्णेण वा।

१२ १३ १ २० ५ ४ ३ ६
न वीइज्ज अप्पणो कायं, चाहिरं वा वि पुग्गलं ॥९॥

अथ तेजस्काय की यतना कहते हैं—‘इगालं’ इत्यादि।

संयमी, अंगार को, लोहे आदि के गोले में प्रविष्ट अग्निको, अग्निकी ज्वालाको, अग्नि सहित अधजले काष्ठ को न जलावे और न घर्षण आदि करके अग्नि उत्पन्न करे तथा न अद्धार आदि को जलादि से बुझावे, तात्पर्य यह है कि अग्निकाय के आरम्भ से चारित्र का घात होता है इस लिए साधु सर्वथा अग्निकायका आरम्भ त्यागे ॥९॥

इवे तेजस्कायनी यतना कहे छे—इगालं छे इत्यादि।

संयमी अंगाराने, लोढा आदिना गोणानां प्रवेशेना अग्निने, अग्निनी ज्वालां, अग्नि साधेना अर्धा णणेशां लाकडाने णाणे नहि अने घर्षणु आदि करीने अग्निने उत्पन्न करे नहि. तेमज्ज अंगारा आदिने ज्वालादिधी पुआवे नहि तात्पर्य अे छे के अग्निकायना आरंभधी आश्रित्तना घात थाय छे. तेथी साधु सर्वथा अग्निकायने आरंभ त्यागे. (८)

॥ छाया ॥

तालवृन्तेन पत्रेण, शाखाया विधूननेन वा ।

न बीजयेदात्मनः कायं, वाह्यं वापि पुद्गलम् ॥९॥

॥ टीका ॥

माधुः आत्मनः=स्वस्य कायं=शरीरम् अपिवा=अथवा वाह्यं=शरीराद्वि-
स्थितं पुद्गलं=दुग्धकृशरादि, तालवृन्तेन=तालपत्रादिरचितव्यजनेन, उपलक्षणे-
न तद् विद्युद्व्यजनादीनामपि, पत्रेण कमलपत्रादिना, शाखायाः=वृक्षादिशाखायाः
विधूननेन=आन्दोलनेन, त्रुटितया पल्लवयुक्तलघुतरशाखया वा, विधूननेन वा
बीजनकेन वा न बीजयेत्=शैत्यादिप्राप्त्यै न समीरमुत्पादयेदित्यर्थः ॥९॥

अथ वनस्पतिकाययतनामाह—‘तण्डुलं’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ ६ ७ ३ ५ ४ २

तण्डुलं न छिदिजा, फलं मूलं च कस्सइ ।

९ ८ १० ११ १२ १३

आमगं विविहं बीयं, मणसावि ण पत्थए ॥१०॥

अथ वायुकाय की यतना कहते हैं—‘तालियेंटेण’ इत्यादि ।

साधु, अपने शरीर को तथा अन्य दुग्ध आदि को ताड़पत्र (पंखे) में अथवा
विजरी आदि के किसी प्रकार के भी पंखे से, कमल के पत्र से, वृक्ष की शाखाओं के हिलाने से,
अथवा टूटी हुई-पल्लव युक्त छोटी शाखा से शीत की प्राप्ति के लिए न बीजे, अर्थात् वायुकाय
को उपलक्ष न करे ॥९॥

इमे वायुकायनी यतना कहे छे:-तालियेंटेण० इत्यादि

साधु ध्यानना शरीरने तथा अन्य दूध आदिने ताड़पत्र (पंखा) की अथवा
विजरी आदिना डोह प्रकारना पत्र पंखाधी, कमलना पंखाधी, वृक्षनी शाखी परधी
टूटेली पंखाधीवाणी नानी धांधलीधी ठंडकनी प्राप्तिने भाटे बीजे नहि, अर्थात्
वायुकायने उपलक्ष नहे नहि. (६)

॥ छाया ॥

तृण-वृक्षं न छिन्यात्, फलं मूलं च कस्यचित् ।
आमकं विविधं बीजं, मनसाऽपि न प्रार्थयेत् ॥१०॥

॥ टीका ॥

साधुः तृणवृक्षे=वृणानि च वृक्षाथेति समाहारद्वन्द्वः । तत्र तृणानि=कुशकाशादीनि, वृक्षाः=आम्रादयः, तान्, तथा कस्यचित् पादपादेः फलं मूलं च न छिन्यात्=शस्त्रेण हस्तादिना वा न भङ्ग्यात्, विविधम्=अनेकप्रकारम् आमकं=सक्तापरिपतं सचित्तमिति यावत्, बीजं=शाल्यादिकं मनसाऽपि न प्रार्थयेत्=नेन्द्रेत्, किं पुनर्वाङ्मायाभ्यामिति भावः ॥१०॥

॥ मूलम् ॥

१ १० ११ २ ४ ३
गहनेषु न विट्ठिला, वीरसु हरिणसु वा ।

६ ५ ९ ८ ३
उदगंभि तदा निधं, उत्तिगपणनेसु वा ॥११॥

॥ छाया ॥

गहनेषु न तिष्ठेत् बीजेषु हरितेषु वा ।
उदकेषु तथा नित्यम् उत्तिगपणनेषु वा ॥११॥

अब वनस्पति काय की यतना कहने हैं—'तनुरस्त्रं' इत्यादि ।

साधु दुब काय आदि बात को तथा आज आदि वृक्षों को किस वृक्ष आदि के फल या मूल को हाथ में या हथियार (शस्त्र) से न तोड़े और शाली आदि मचित वनस्पति को तेने की नगमे भी इच्छा न करे ॥१०॥

इसे वनस्पतिशास्त्री यतना छे छे—तनुरस्त्रं० इत्यादि ।

साधु धनपति, शाय, आदि यातने तथा अग्नि आदि वृक्षाने, केडि वृक्षादिनां इत्ये वा भूतने हारधी या हथियारधी छेदे नहि, अने आदि (शस्त्र) आदि मचित वनस्पतिने डेरानी बात तेः श्री, पदु भनधी पदु डेरानी इत्ये छे नहि । (१-)

॥ ટીકા ॥

‘ગઢનેમુ’ ઇત્યાદિ—

મુનિઃ ગઢનેપુ=નિવિઢેપુ કાનનકુઝાદિપુ, યોજેપુ=પ્રસારિતપ્રાણિપુ
ગોધૂમાદિકણેપુ, વા=અથવા હરિતેપુ=દૂર્વાપલ્લવાદિપુ હરિતકાયેપુ, તથા ઉદકે=
વનસ્પતિકાયવિશેષે વા=અથવા ઉત્તિગ્નપનકેપુ=ઉત્તિગ્નાઃ=હત્રાકાદયઃ કોઝિકા-
નગરાદયો વા, પનકાઃ=પ્રાટ્ટપિ ભૂમિકાઘાદિપુ પશ્ચવર્ણાઃ સદ્રવ્યસંલગ્નાઃ વનસ્પતિ-
વિશેષાઃ “લીલન ફૂલન” ઇતિ ભાષાપ્રસિદ્ધાઃ, તપ્ર નિત્યં=સર્વદા કદાચિદ્ગતિ
ભાવઃ, ન તિષ્ઠેત્ । ઉપલક્ષણં ચૈતત્ તેન ગમનોપવેશનાવસ્થાનાદિકં ન કુર્યાદિત્યયઃ
ગઢનકાનનપ્રવેશાદી સંઘટ્ટનાદિદોષપ્રસક્તેરિતિ ॥૧૧॥

અથ પ્રસકાયયતનામાહ— ‘તસે’ ઇત્યાદિ—

(મૂલમ્)

૪ ૫ ૬ ૭ ૧ ૨ ૩
તસે પાણે ન હિસિજ્ઞા, વાયા અદુવ કમ્મુણા ।

૧ ૮ ૧૨ ૧૦ ૧૧
ઉવરબો સવ્વભૂણ્ણ, પાસેજ્ઞ વિવિહં જગં ॥૧૨॥

‘ગઢનેમુ’ ઇત્યાદિ । ગઢન કાનન ઉદ્યાન આદિમાં તથા જહા શાન્તિ, મેઠું આદિ પૈઠે હુપ
હો, ઉન સ્થાનોં મેં ઔર દુવ પલ્લવાદિ હરિતકાયપર ઉદક નામક વનસ્પતિ પર છત્રાક (સાપ-
છત્રા) વનસ્પતિ પર અથવા કીડીનગરે (ચિત્તરિયોંકે સ્થાન) પર તથા લીલન ફૂલન પર કમી
ન ટ્ઠેરે । ઉપલક્ષણમેં યહ બી સમસના ચાદિષ્ કિ—આના જાના ઉઠના બેઠના આદિ કર્મે
બી ક્રિયા હન પર નહીં કરે । ગઢન વનમેં પ્રવેશ આદિ કરને સે સપટા આદિ દોષ છગ
જાને કી આશંકા રહતી હૈ હમ લિષ્ વહાં બી મુનિ યતના મેં સાવધાન હોવે ॥૧૧॥

ગઢનેમુ ૦ ઇત્યાદિ ગઢન વન ઉદ્યાન આદિમાં, જ્યાં ડાંગર, ધઉ, આદિ
પટેલાં હોય, એ સ્થાનોમાં અને દર્બે પાંદડાં આદિ કીડીનગરી પર, ઉદક નામની
વનસ્પતિપર, છત્રાક (સાપછત્રી) વનસ્પતિપર, અથવા કીડીનગર (કીડીઓના રાશી)
પર તથા લીલફૂલ પર છત્રાપિ હોવા રહેવું નહિ ઉપલક્ષણથી એમ પણ સમજ
લેવું કે આવવું-જવું ઉડવું-જેમવું આદિ કોઈ પણ ક્રિયા એની ઉપર કરવી નહિ.
ગઢન વનમાં પ્રવેશવાથી મંદરાઆદિ હોય સાગવાની આશંકા રહે છે, તેથી ત્યાં
પણ મુનિ યતનામાં સાવધાન રહે (૧૧)

॥ છાયા ॥

ત્રમાન્ પ્રાણિનઃ ન હિંમ્યાન્ વાચા અથવા કર્મણા ।

ઉપરતઃ સર્વભૂતેષુ પદ્યેદ્ વિવિધં જગન્ ॥૧૨॥

(ટીકા)

સાધુઃ વાચા=વચનેન અથવા કર્મણા=કાર્યકર્યાપારેણ, અત્ર કાયાન્તઃ-
પાતિત્વાન્મનસોઽનુપાદાનં. તથા ચ 'કર્મણા' इति पदेनैव मनसेत्यर्थलाभः । उप-
लक्षणं चैतत् त्रिविधकरणयोगस्यापि-केनापि प्रकारेणेत्यर्थः । त्रसान् प्राणिनः=
દ્વીન્દ્રિયાદીન ન હિંમ્યાત્=ન દુઝાત્. અતઃ સર્વભૂતેષુ=સકલજીવેષુ ઉપરતઃ=
નિવૃત્તઃ રાગદ્વેષરહિતઃ સન્ વિવિધં=વિચિત્રં જગત્ સ્થાવરજન્માત્મકં સંસારં
પદ્યેત્=સમાલોચયેત્, યદ્ 'એ જીવાઃ કર્મપરતન્ત્રાઃ સ્વર્ગનરકાદિગતિં
લભમાનાઃ ઇષ્ટવિયોગાનિષ્ઠસંયોગાદિના ક્લેશસાગરે વહમાના ન કદાચિદ્ વિશ્રાન્તિ
લભન્તે' इत्यादि परिणामदुःस्वस्वरूपत्वमनित्यत्वादिकं च जगतः स्वभावं समा-

ત્રસકાય ક્રી યતના કહને હૈ—'તસેપાળે' इत्यादि ।

સાધુ વચન ઔર કાય સે તથા કાય મેં અન્તર્ગત होने से मन से भी अर्थात्
तीन करण तीन गोग से द्वीन्द्रिय आदि त्रस प्राणियों की हिंसा न करे, इस लिए समस्त
प्राणियों में रागद्वेष रहित होकर त्रस स्थावर जीवरूप जगत को देखे विचारे कि-ये जीव
कर्मों के बश होकर नरक तिर्यञ्च आदि गतियों को पाकर इष्ट-वियोग अनिष्ट-संयोग आदि
निमित्तों से क्लेशों के समुद्र में बहते हुए कभी विश्रान्ति नहीं पाते । यह संसार परिणाम
में दुःस्वरूप तथा अनित्य है' इस प्रकार का विचार करे । विचार करने वाले का वैराग्य

ત્રસકાયની યતના કહે છે-તસેપાળે ઇત્યાદિ.

પચન અને કાયાથી તથા કાયામાં અન્તર્ગત હોવાથી મનથી પણ અર્થાત્
ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસ પ્રાણીઓની હિંસા સાધુ ન કરે.
તેથી સમસ્ત પ્રાણીઓમાં રાગદ્વેષ રહિત થઇને ત્રસ સ્થાવર જીવરૂપ જગતને
જુએ, વિચારે, કે-આ જીવો કોનો બશ થઇને નરક તિર્યંચ આદિ ગતિઓને
પામીને ઇષ્ટ વિયોગ અનિષ્ટ સંયોગ આદિ નિમિત્તોથી ક્લેશના સમુદ્રમાં વહેતાં
કદાપિ વિશ્રાન્તિ પામતા નથી. આ સંસાર પરિણામે દુઃખરૂપ તથા અનિત્ય છે.
એ પ્રમાણે વિચારે. એવો વિચાર કરનારનું વૈરાગ્ય વધે છે. તાત્પર્ય એ છે કે-

लोचयतो वैराग्यमुपजायते । किं च साधुना संसारसागरोत्तरणपोतपादश
द्वादशाप्यनुमेषाश्रित्तनीया इति भावः ॥१२॥

अथ सूक्ष्मयतनामाह— 'अट्ट' इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

१ ४ ८ २ ५ १
अट्ट सुहुमाईं पेढाए, जाईं जाणितु संजए ।

७ ९ १० ११ १२ १३
'दयाधिकारी भूयेसु, आस चिट्ठ सएहि वा ॥१३॥

॥ छाया ॥

अष्टौ सूक्ष्माणि प्रेक्ष्य यानि ज्ञात्वा संयतः ।

दयाधिकारी भूतेषु आसीत् तिष्ठेत् शयीत वा ॥१३॥

॥ टीका ॥

संयतः यानि अष्टौ सूक्ष्माणि वक्ष्यमाणानि, तानि ज्ञात्वा=विदिता भूतेषु=
जीनेषु दयाधिकारी=दयापालनयोग्यतापन्नो भवति । तानि प्रेक्ष्य=सम्यक्निरीक्ष्य
आसीत्=उपविशेत्, तिष्ठेत्=भवस्थानं कुर्यात्, शयीत=सुप्वात् ॥१३॥

बटना है । तात्पर्य यह कि—माधु को संसारसागर से पार उतारने के लिए पोत (नौका)
के समान अनिव्य अशरण आदि बाह्य भावताएँ भानी चाहिए ॥१२॥

'अट्ट सुहुमाई' इत्यादि । संयमी (माधु), आगे कह जान वाले आठ सूत्रों को
जानकर जीवदया पाठने का अधिकारी (योग्यतावान्) होता है । उनको सम्यक् प्रकार से
निरीक्षण करके बैठ मड़ा रहे और शयन करे ॥१३॥

साधुने संसारसागरथी पर उतारवाने भाटे नौकानी समान अनिव्य अशरण
आदि बाह्य भावनाओं कायनी कोऊंये (१२)

अट्टसुहुमाईं हंन्यादि संयमी (माधु) आगम कदेवाभा आवनास आऽ
सूत्रनेने आनीने उपदया पाणवाने अधिकारी (योग्यतावाणी) जने छे जेने
अव्यक्त प्रकारे निरीक्षण करीने जेने, उता मँद अने शयन करे (१३)

॥ મૂલમ્ ॥

કયરાઈં અદ્દ મુદ્દમાઈં. જાડં પુન્નિજ્જ સંજણં ।

હમાઈં તાઈં મેઢાવીં. આડક્કિવ્વજ્જ વિઅવલ્લળો ॥૧૪॥

(છાયા)

કતરાણિ અદ્દો મૂદ્દમાણિ યાનિ પૂચ્છેન્ સંયતઃ ।

હમાનિ તાનિ મેઢાવીં આચક્ષીત વિચક્ષણઃ ॥૧૪॥

॥ ટીકા ॥

‘કયરાઈ’ ઇત્યાદિ—

કતરાણિ=કાનિ અદ્દો મૂદ્દમાણિ=મૂદ્દમશબ્દવાચ્યાનિ ઇતિ યાનિ વિપયી-
કૃત્ય સંયતઃ દયાધિકારાભિલાષી પૂચ્છેન્ । વિચક્ષણઃ=ધર્મોપદેશકુશલઃ મેઢાવીં=
સ્થિરમત્તઃ હમાનિ=વક્ષ્યમાણાનિ તાનિ=મૂદ્દમાણિ આચક્ષીત=કથયેન્ । “સંજણ”
ઇતિપદેન પ્રાણિયતનાપરત્વં સૂચિતમ્, “મેઢાવી” ઇત્યનેન ધારણાશક્તિસંપન્નેનૈવ
પૂર્વાપરવિરોધપરિહારપૂર્વકં વ્યાખ્યાતું ગ્રહયતે । “વિઅવલ્લળો” ઇત્યનેન દ્રવ્ય-
ક્ષેત્રકાલભાવજ્ઞસ્વૈવ વ્યાખ્યાનં શ્રોતૃણાં લાભાય ભવતીતિ પ્રતીયતે ॥૧૪॥

‘કયરાઈ’ ઇત્યાદિ । દયા પાલન કા અભિલાષી પૂછે કિ—હે ગુરુ મહારાજ ! જે
આઠ મૂદ્દમ કૌન કૌન હૈં, તવ ધર્મોપદેશ દેને મેં કુશલ સ્થિર પ્રજ્ઞાવાલે ગુરુમહારાજ
આગે કહે જાને વાલે આઠ મૂદ્દમ વતાવે ।

‘સંજણ’-પદસે પ્રાણિયો કો યતના મેં તત્પરતા સૂચિત કો ગઈ હૈં । ‘મેઢાવી’ શબ્દસે
યહ પ્રગટ હોતા હૈં કિ—જિસમેં ધારણાશક્તિ હોતી હૈં વહી પૂર્વાપરવિરોધરહિત વ્યાખ્યાન
કર સક્તા હૈં । “વિઅવલ્લળો” શબ્દ સે યહ પ્રગટ હોતા હૈં કિ જો દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ કા
જ્ઞાતા હોતા હૈં ઉસી કે વ્યાખ્યાન સે શ્રોતાઓ કો લાભ હો સક્તા હૈં ॥૧૪॥

કયરાઈં. ઇત્યાદિ દયા પાલનનો અભિલાષી પૂછે છે કે—હે ગુરુ મહારાજ !
એ આઠ મૂદ્દમો કયા કયા છે ? ત્યાંધે ધર્મોપદેશ આપવામાં કુશળ એવા સ્થિર
પ્રજ્ઞાવાળા ગુરુ મહારાજ આગળ કહેવામાં આવનારાં આઠ મૂદ્દમો બતાવે છે.

સંજણ પદથી પ્રાણીઓની યતનામાં તત્પરતા સૂચિત કરી છે. મેઢાવી
શબ્દથી એમ પ્રકટ થાય છે કે—તેનામાં ધારણા શક્તિ હોય છે તે જ પૂર્વાપર
વિરોધ રહિત વ્યાખ્યાન કરી શકે છે. વિચક્ષણો શબ્દથી એમ પ્રકટ થાય છે કે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર
જ્ઞાન લાવનો જ્ઞાતા હોય છે તેના વ્યાખ્યાનથી શ્રોતાઓને લાભ થઈ શકે છે. (૧૪)

अष्टानां मूक्षमाणां नामानि निर्दिशति— 'सिणेहं' इत्यादि—

(मूलम्)

१ ३ २ ६ १ ५
सिणेहं पुष्पमूक्षमं च पाण्युत्तिहं तथैव य ।

७ ८ ९ १२ ११ १०
पणगं वीजहरियं च अण्डमूक्षमं च भट्टमं ॥१५॥

॥ छाया ॥

स्नेहं पुष्पमूक्षमं च पाण्युत्तिहं तथैव च ।

पनकं वीजहरितं च अण्डमूक्षमं च भट्टमम् ॥१५॥

॥ टीका ॥

स्नेहं=स्नेहमूक्षमम् भवदद्याय-हिम-कुञ्जटिकादिरूपम् । अथ 'मिणेहं'
इति पदेनाप्रायविशेषः मूक्षमः स्नेहकायोऽपि गृह्यते । पुष्पमूक्षमं=उद्वस्त्रादि-
पुष्पमदसं मूक्षमं, पाणिमूक्षमं=यः प्राणी संचरमाण एव स्रक्ष्यते न तु म्रियते, स

अथ आठ मूक्षमां के नाम गिनाते हैं—'सिणेहं' इत्यादि ।

(१) स्नेहमूक्षम—ओम, हिम, धूँअर आदि को स्नेहमूक्षम कहते हैं, और "मिणेहं"
इस पदमे मूक्षम स्नेह काय भी लिया जाता है ।

(२) पुष्पमूक्षम—उद्वस्त्र आदि के फूलों को पुष्पमूक्षम कहते हैं ।

(३) प्राणिमूक्षम—कुम्भ्या आदि प्राणी जो मूक्षम होने के कारण चरने समय हो
दीया पड़ते हैं, उन्हें हृण दिमाई नहीं देते उन्हें प्राणिमूक्षम कहते हैं ।

इस आठ मूक्षमानां नाम गज्याये छे, 'मिणेहं' इत्यादि

(१) स्नेह मूक्षम ओम (आम), हिम, धूम्र आदिने स्नेह मूक्षम कहे छे
अने मिणेह शब्दसे मूक्षम स्नेहकाय पक्ष गज्यायामां आये छे

(२) पुष्पमूक्षम—उद्वस्त्र आदिना फूलाने पुष्पमूक्षम कहे छे

(३) प्राणिमूक्षम—कधवा आदि प्राणी के मूक्षम होवामे शत्रु आदिनी
चरनेसे ओवामां आये छे, म्रिय होव त्वासे ओवामा आवना नथी, तेमने
प्राणिमूक्षम कहे छे

ચાસો મૂક્ષમઃ પ્રાણિમૂક્ષમઃ તં-કુન્ડવાદિકપ્। ઉત્તિગ્મૂક્ષમ્=મૂક્ષમકીટિકાદીનાં વૃન્દમ્
કીટિકાનગરાદિ, કીટિકાદયઃ મૂક્ષ્માઃ પ્રાણિનો ઘનીભૂતા અપિ પૃથિવ્યાદિવત્પ્રતિ-
ભાસમાના જીવત્વેન દુર્લક્ષ્યા ભવન્તીતિ ભાવઃ। પનકમૂક્ષમ્=વર્ષાકાલે ભૂમિકાષ્ટાદૌ
સમુત્પન્નં પશ્ચવર્ણં પનકાશ્ચ મૂક્ષમ્, વીજહરિતં ચ=વીજં ચ હરિતં ચેતિ સમાહાર-
દ્વન્દ્વઃ, તત્ર વીજમૂક્ષમ્=શાલ્યાદિતુપમુત્ત્વં યસ્માદહકુરઃ સમુત્પયતે। હરિતમૂક્ષમ્=
નવીનમુત્પયમાનં ભૂમિસર્વર્ણં તદન્ત્ કાન્તિમત્તયા દુર્લક્ષ્યમ્। અટ્ટમમ્ અઞ્ઞમૂક્ષમ્=
મક્ષિકા-પિપીલિકા-ગૃહગોધિકા-કૃકલાસાદ્યઞ્ઞકં જાનીહીતિ શેષઃ ॥૧૫॥

(૪) ઉત્તિગસૂક્ષમ—સૂક્ષ્મ કીટિઈ આદિ કા સમૂહ—કીટીનગર આદિ, જે એસે વારીક
અવયવ વાંચે હોતે હૈં કિ અનેક એક જગહ મિલ જાને પર મી પૃથિવી આદિ કે સમાન રંગ
રૂપ હોને સે 'જે જીવ હૈ' એસે જલદી નહોં દિસાઈ દેતે।

(૫) પનકસૂક્ષમ—પાંચ વર્ણ કી ફૂલન કો કહતે હૈં, જો વર્ષાકાલ મેં કાષ્ઠ આદિ
કે ઉપર જમતી હૈ।

(૬) વીજમૂક્ષમ—શાલિ બાદિ કે તુપોં કે અગભાગ કો કહતે હૈં, જિસસે અંકુર
નિકલ સકતે હૈં।

(૭) હરિતસૂક્ષમ—નવીન ડગતી હુઈ વનસ્પતિ, જો કિ ભૂમિ જૈસે વર્ણ કી હોને સે
કઠિનાઈ સે દિસાઈ દેતી હૈ।

(૮) અઞ્ઞસૂક્ષમ—ચિંટ્ટી, ગિરોલી, (ગિરગંટ કિરગંટયો) આદિકે અઞ્ઞો કો કહતે
હૈં। 'इनको जानो' ऐसा सम्बन्ध ऊपर से जोड़ लेना चाहिए ॥૧૫॥

(૪) ઉત્તિગ સૂક્ષ્મ—સૂક્ષ્મ કીટીઓ આદિનો સમૂહ, કીટીનગર આદિ. તે
એવા બારીક અવયવવાળી હોય છે કે એક જગ્યાએ અનેક મળી હોય તો પણ
પૃથિવી આદિના જેવાં તેનાં રંગ રૂપ હોવાથી 'આ એવ છે' એમ જાહેરી નોંધ
શકાતું નથી.

(૫) પનક સૂક્ષ્મ પાંચવર્ણની લીલફૂલને કહે છે, જે વર્ષાકાળમાં લાકડા
આદિ ઉપર જામે છે.

(૬) વીજ સૂક્ષ્મ—ધાન્યને કહે છે, જેમાંથી અંકુર નીકળી શકે છે.

(૭) હરિત સૂક્ષ્મ—નવી ડગતી વનસ્પતિ જે ભૂમિ જેવા વર્ણની હોવાથી
મુશ્કેલીથી નોંધ શકાય છે,

(૮) અઞ્ઞ સૂક્ષ્મ—કીટી, ગરોળી, ગિરગંટ આદિનાં ઇંડાને કહે છે. એ
ગાંધાં સૂક્ષ્મને જાણે, એવા સંબંધ ઉપરથી નોંધી લેવો. (૧૫)

॥ मूत्रम् ॥

३ २ ४ ७ ९
एवमेवाणि जाणिना, सव्वभावेण संनए।

९ ९ ८ ५
अप्पमत्तो जए निचं, सन्विदियसमादिए ॥१६॥

॥ छाया ॥

एवमेतानि ज्ञात्वा सर्वभावेन संयतः ।

अप्रमत्तो गन्धेत नित्यं सर्वेन्द्रियसमाहितः ॥१६॥

॥ टीका ॥

‘एव-’ इत्यादि—

संयतः=साधुः एतानि=पूर्वोक्तानि अष्टविधानि सूक्ष्माणि एवम्=उक्तं
रीत्या सर्वथा ज्ञात्वा सर्वेन्द्रियसमाहितः=सकलेन्द्रियदमनतत्परः अप्रमत्तः=
सावधानः सर्वभावेन=मनसा वाचा कायेन त्रिविधकरणयोगेन नित्यं=मत्तवं
यतेत=यतनापरायणो भवेदित्यर्थः ।

ननु सूक्ष्मः स्नेहकायः सर्वर्तुषु दिवा रात्रौ च पतति, कथमेतस्य यतना

“एवमेवाणि” इत्यादि । इन पूर्वोक्त आठ सूक्ष्मों को सम्यक् जानकर साधु पाँच
इन्द्रियों और मन को दमन करने में तत्पर तथा सावधान होकर तीन करण तीन योग से
इन की यतना करने में परायण रहे ।

शिष्य—हे गुरुमहाराज ! सूक्ष्म स्नेहकाय तो सब ऋतुओं में दिन रात गिरती
रहती है फिर साधु उमकी यतना कैसे कर सकते हैं ?

गुरु—हे शिष्य ! जो प्रदेश ऊपर से आच्छादित न हो वहाँ रात में साधु का
निवास करने बैठने सोने घूमने फिरने आदि का कल्प नहीं है । अगर अवश्य कार्य हो तो

एवमेवाणि० इत्यादि पूर्वोक्त आठ सूक्ष्मों में सम्यक् प्रकारेण ज्ञात होने से साधु
आँखें धृष्टिसे तथा मनने दमन करवाभां तत्पर तथा सावधान रहने प्रयत्न
करके योगशील होने की यतना करवाभां परायण रहे

शिष्य—हे शुद्धमहाराज ! सूक्ष्म स्नेहकाय तो जहाँ ऋतुओं में रात ने
दिवस पड़ता है वहाँ, तो पड़ी साधु होने की यतना कौन सी करी शके ?

शुद्ध—हे शिष्य ! जो प्रदेश उपरशी आच्छादित न होय, त्या रात्रे निवास
करवानु, जेसवानु, स्वानु के करवा-करवानु साधुने कल्पनु नहीं जे जरूर कार्य

साधुना संपादनीया? इति चेदुच्यते—ऊर्ध्वपदेशानावरणे सति साधुना नक्तं तत्रावस्थानादिकं न विधेयम्। आवश्यकतायां तु वस्त्रादिनाऽङ्गमावृत्य नि स-
स्थानमर्यादितभूमौ तथाविधप्रदेशे संचरणीयम्। दिवा तु निपतन्नेवासौ दिवा-
करमण्डलप्रीत्येव विनश्यतीति न तदर्थमावरणापेक्षा, नापि दिवाऽनावृतपदेश-
संचारेण साधोस्तन्निमित्तकः संपमापचारः, विहारभूमावविहारभूमौ च संचरणस्य
शास्त्राऽऽज्ञापितत्वादिति भावः॥

‘सर्वभावेण’ इति पदेन सर्वथा गर्वजावसंरक्षणमन्तरेण चारित्र्याराधना
न भवितुमर्हतीति, ‘अप्यमत्तो’ इत्यनेन प्रमादवान् सम्यक् सूक्ष्मजीवनिकायरक्षणं
कर्तुं न क्षमते इति सूच्यते. ‘सर्व्विदियसमाहिण्’ इत्यनेन रागद्वेषपरित्यागेनैव
यतना संभवतीति व्यज्यते ॥१६॥

शरीर को वस्त्रादि से आच्छादित करके निवास स्थान की मर्यादित भूमि के अन्दर अच्छाया
में भी जा सकते हैं। दिन में तो सूर्यमण्डल की गर्मी से वह गिरती हुई ही नष्ट हो जाती
है इसलिए दिन में उस की यतना के लिए आवरण की आवश्यकता नहीं है और न दिन
में घूमने फिरने आदि से संयम में तत्प्रयुक्त (सूक्ष्म स्नेह काय के निमित्त से) किसी प्रकार
का दोष लगता है क्योंकि, विहार भूमि आदि में विचरने की साधु को शास्त्र में भगवानने
आज्ञा दी है। जीवों की सर्वथा रक्षा किये बिना चारित्र्य की आराधना नहीं हो सकती यह
“सर्व्व भावेण” पदसे प्रगट किया है। प्रमादी सूक्ष्म काय की भली भाँति रक्षा नहीं कर
सकता यह “अप्यमत्त” पदसे सूचित किया है। “सर्व्विदियसमाहिण्” पदसे यह व्यक्त
किया गया है कि रागद्वेष का त्याग करने से ही यतना का पालन हो सकता है ॥१६॥

छाया तो शरीरने वस्त्रादिही ढाँडीने निवास स्थाननी मर्यादित भूमिनी अंदर
आच्छायाभां जड शके छे. दिवसभां तो सूर्यमण्डलनी गरमीथी सूक्ष्म स्नेहकाय
पडता न नष्ट. यथ ज्ञाय छे. तेथी दिवसे तेनी यतनाने माटे आवरणुनी आवश्यकता
छोटी नथी; तेम न दिवसे डरवा-डरवा आदिथी संयमभां सूक्ष्म स्नेहकायना
निमित्तथी कोष प्रकाशने दोष लागते नथी; कारण छे विहार भूमिभां विचरवानी
साधुने शास्त्रभां भगवाने आज्ञा आपी छे. छुपेनी सर्वथा रक्षा कर्था बिना
आदित्रनी आराधना यथ शकती नथी, अे सर्व्वभावेण पदथी प्रकट कथुं छे, प्रमादी
साधु सूक्ष्म कायनी रक्षा आरी रीते करी शकते नथी अे अप्यमत्त शब्दथी सूचित
कथुं छे सर्व्विदियसमाहिण् पदथी अेम व्यक्त करवांभां आण्युं छे छे रागद्वेषने
त्याग करवाथी न यतनानु पालन यथ शके छे. (१६)

॥ मूलम् ॥

१० ८ ११ ९ १
धुवं च पट्टितेहिजा, नोगमा पात्रकम्बलं ।

१ १ ८ ९ ९ ७
मिज्जामुगारभूमि च, मेगारं अद्रामगं ॥१७॥

॥ छाया ॥

धुवं च पट्टितेययेन् योगेन पात्रकम्बलम् ।

शय्यामुगारभूमि च संस्तारकमथवाऽऽसनम् ॥१७॥

(टीका)

‘धुवं’ इत्यादि ।

साधुः पात्रकम्बलं=पात्रं च कम्बलं चेति समाहारद्वन्द्वः, पात्रं काष्ठादि-
मयं, कम्बलम्=ऊर्णातन्तुमयं, शय्यां=वसतिम् आचामभूमिमित्यर्थः उगारभूमिं=
मलाद्युत्सर्जनस्थानम्, तथा संस्तारकं=शयनोपयोगि तृणादिनिर्मितमास्तरणम्,
आसनं=पीठफलकादिकं, योगेन=एकाम्रलक्षणेन, धुवं=नियमेन काले काले प्रति
लेखयेत्, उपलक्षणमिदं मुखवस्त्रिकारजोहरणादीनामपि ॥१७॥

‘धुवंच’ इत्यादि । साधु काष्ठ आदि के पात्र का, निवास भूमि का, उच्चार प्रसवण
भूमिका, शयनोपयोगी तृण आदि के बने हुए संस्तारक का, पीठ, फलक आदि आसन का
एकाम्र चित्तसे यथाकाल अवश्य ही प्रतिलेखन करे, उपलक्षण से मुखवस्त्रिका और रजोहरण
आदि सब उपकरणों का भी प्रतिलेखन करे ॥१७॥

धुवंच० इत्यादि. काष्ठ आदिना पात्रतुं, निवास भूमितुं, उच्चार
प्रसवणुनी भूमितुं, शयनोपयोगी तृण आदिना जनेका संस्तारकतुं, पीठ,
फलक आदि आसनतुं के काम चित्तधी यथाकाल साधु अवश्य प्रतिलेखन करे
उपलक्षणधी मुखवस्त्रिका अने रजोहरण आदि जहां उपकरणोंतुं पञ्च प्रतिलेखन
करे (१७)

॥ मूलम् ॥

उच्चारं पामवणं, खलं सिंघाणजल्लियं ।

फामुयं पडिलेहिता, परिट्ठाविज्ज संजण ॥१८॥

॥ छाया ॥

उच्चारं प्रसवणं श्लेष्माणं सिंघाण जल्लं च ।

फामुकं प्रतिलेख्य प्रतिष्ठापयेत् संयतः ॥१८॥

॥ टीका ॥

‘उच्चारं’ इत्यादि ।

संयतः साधुः फामुकम्=अचित्तं स्थानं प्रतिलेख्य=सम्यङ्निरीक्षयेत्यर्थः, उच्चारं=पुरीषं, प्रसवणं=भूत्रं, श्लेष्माणं=कफं, सिंघाणजल्लं=नासिकामलं च परिष्ठापयेत्=उत्सृजेत् परित्यजेदित्यर्थः । उच्चारदिसमुत्सर्जनमचित्तप्रदेशे एव कार्यम् । फामुकस्थाननिश्चयश्च प्रतिलेखनं विना न संभवतीति स्थानप्रतिलेखनं विधायो-च्चारदि कुर्यादिति भावः ॥१८॥

‘उच्चारं’ इत्यादि । साधु, जीवरहित स्थान में सम्यक् प्रकार देख कर उच्चार प्रसवण कफ तथा नासिका और कान का मल त्यागे, उच्चार प्रसवण आदि का त्याग अचित्त प्रदेश में ही करना चाहिए, अचित्त प्रदेश का निश्चय भली भाँति प्रतिलेखन किये विना नहीं हो सकता अतएव स्थान का प्रतिलेखन करके ही मलादि को परिठवना चाहिए ॥१८॥

उच्चारं.० इत्यादि. साधु, एवं उचित स्थानमां सम्यक् प्रकारे नेष्टने उच्चार प्रसवण कफ तथा नासिका-कानना मल त्यागे. उच्चार प्रसवण आदिना त्याग अचित्त प्रदेशमां च करो नेष्टये; अचित्त प्रदेशना निश्चय सारी रीते प्रतिलेखन कर्त्ता विना धर्म शकतो नही; तेही करीने स्थाननु प्रतिलेखन करीने व मलादिने परिठवनां नेष्टये (१८)

(मृगम्)

५ ४ १ १ १
पविमिचु परागारं, पाणद्रा भोजनस्म वा ।

१ ७ ८ ९ ११ १० ११ १२ १८
जयं चिद्रे मिमं मामे, न य रूपेमु मणं करे ॥१९॥

॥ छाया ॥

मविश्य परागारं पानार्थं भोजनाय वा ।

यतं तिष्ठेन् मित भाषेत न च रूपेण मनः कुर्यान् ॥२०॥

॥ टीका ॥

‘पविसिचु’ इत्यादि—

गोचरीं गतः साधुः पानार्थं = जन्माश्रयं, वा अथवा भोजनाय = भक्ताश्रयं रोगिणश्च साधोरीपयाश्रयं वा परागारं = गृहस्थगृहं मविश्य = गत्वा यतं = यतनापूर्वकं यथा स्यात् तथा तिष्ठेन् = यतनया तिष्ठेन्, यथा पाणिपादादिप्रतीक परिश्रयो न भवेत्तथेत्यर्थः । मितं = परिमितं स्वरूपं भाषेत = उदेन् पृष्टः सन् ‘मिश्राश्रयमागतोऽस्मी’ ति वदेन् । भक्तादिग्रहणसमये ‘कथ्यार्थे’ कृतं, केन वा निर्मितं ? मित्यादि यावता भाषणेन निरवयवसावयवता निर्वर्तते तावद् भाषणं

‘पविसिचु’ इत्यादि । गोचरी को गया हुआ साधु भोजन पान के लिए अथवा स्नान साधु को औषध आदि के लिए गृहस्थ के घरमें प्रवेश करके यतनापूर्वक खड़ा हाथ, हाथ पैरों को नहिलावे । परिमित भाषण करे-अर्थात् कोई पूछे तो—यही कहे कि ‘मैं मिश्रा के लिए आया हूँ’ । आहार लेते समय केवल यही प्रश्न करे कि ‘यह भोजन किसके लिए बनाया गया है ? किसने बनाया है ?’ इत्यादि पूछने से यह संशय नहीं रहता कि ‘यह भोजन निरवयव है’

पविसिचु० इत्यादि । गोचरी भाटे गयेडो साधु भोजन पानने भाटे अथवा स्नान साधुना औषधादिने भाटे गृहस्थना घरमां प्रवेश करीने यतनापूर्वक खिओ रहे, हाथ पैर न नहिलावे; परिमित भाषण करे-अर्थात् कोछ पूछे तो कडे के हुं भिक्षाने भाटे आव्यो छुं आहार लेती वषते केवळ ओटलो न पक्ष करे के आ भोजन काने भाटे जनाव्युं छे ? कोछे जनाव्युं छे ? जेभ पूछवाथी सशय रहेतो

કુર્યાદિત્યર્થઃ । ચ=પુનઃ રૂપેણ=શત્રુણોપિ સદનાદિસાન્દર્ભેષુ મનો ન કુર્યાત્=
ચેતો ન ચાલયેદિત્યર્થઃ ॥૧૯॥

(મૂલમ્)

૩ ૪ ૨ ૬ ૫ ૭
વહું નુગેઈ કન્નેઈ. વાં અચ્છીઈ પિન્છડ ।

૧૩ ૧૧ ૮ ૯ ૧૦ ૧ ૧૨ ૧૪
ન ચ દિદ્દં સુયં સવ્વં, મિલ્લુ અલ્લામરિદ્દ ॥૨૦॥

॥ ઝાયા ॥

વહુ મૃણોતિ કર્ણાભ્યાં વહુ અક્ષિભ્યાં પશ્યતિ ।

ન ચ દૃદ્દં શ્રુતં સર્વં મિધુરાલ્પાતુમર્દતિ ॥૨૦॥

॥ ટીકા ॥

‘વહું સુગેઈ’ इत्यादि ।

મિલ્લુ=સાધુઃ મિલ્લાયર્થે પ્રવિષ્ઠઃ સન્ કર્ણાભ્યાં=શ્રવણાભ્યાં વહુ=ત્રિવિધં
ચાવજાતં મૃણોતિ=આકર્ણયતિ, તથા અક્ષિભ્યાં=નયનાભ્યાં વહુ=ત્રિવિધં પશ્યતિ=
વિલોકતે, તત્ર દૃદ્દં, શ્રુતં ચ તત્સર્વમ્ આલ્પાતું=વતું નાર્દતિ કેનચિત્પૃષ્ઠોડપી-
ત્વધ્વાદારઃ ॥૨૦॥

કિ સાવધ ?’ इसके सिवाय निष्प्रयोजन भाषण न करे । तथा दाता स्त्री आदि की सुन्दरता
की ओर चित्त न लगावे ॥१९॥

‘વહું સુગેઈ’ इत्यादि । મિધુ જય મિલ્લા કો જાતા હૈ તો નાના પ્રકાર કી વાતે
સુનાઈ પડતી હૈ, તરહ તરહ કી વસ્તુઈ, નેત્રો મે દિસાઈ પડ જાતી હૈ । વે સવ સુની હુઈ
વાતે ઓર દેસી હુઈ વસ્તુ કિસી સે પૂછે જાને પર મી નહીં કહની ચાહિય ॥૨૦॥

નથી કે-આ ભોજન નિરપધ છે કે સાવધ એ ઉપરાંત નિષ્પ્રયોજન ભાષણ ન કરે,
તથા દાતા સ્ત્રી આદિની સુંદરતા તરફ ચિત્ત ન લગાડે (૧૯)

વહુંસુગેઈ ૦ इत्यादि. मिथु ज्यारे मिशाने माटे लय छे. त्यादे नाना
प्रकारनी बातो सांभलजवामां आवे छे, तरेछ तरेछनी वस्तुओ आंभली जेवामां
आवे छे; ओ जधी सांभलेली बातो अने जेधली वस्तुओ डेअ पूछे तो पछु कडेवी
न लेअओ (२०)

॥ મૂલ્ય ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૬ ૭
 મુયં વા જડવા દિઠ્ઠં, ન લવિજ્ઞોવવાડયં।

૧૨ ૧ ૮ ૧૦ ૧૧ ૧૩
 ન ચ કેણ ઉવાણં, ગિઠ્ઠિજોગં સમાચરે ॥૨૧॥

(છાયા)

શ્રુતં વા યદિવા દૃષ્ટં નાલપેન્ ઔપચાતિકમ્।

ન ચ કેન ઉપાયેન ગૃહિયોગં સમાચરેન્ ॥૨૧॥

॥ ટીકા ॥

‘મુયં વા’ इत्यादि।

શ્રુતં વા=પરમુલાન્ શ્રવણવિપયીકૃતં વાચ્યજાતં, યદિવા=અથવા દૃષ્ટ=સ્વયમેવ ચક્ષુર્વિપયીકૃતં વસ્તુજાતમ્ ઔપચાતિકમ્=ઉપચાતકારણં પરપીડાસં નાલપેત્=ન કયયેત્ પૃષ્ઠોડપીતિશેષઃ યથાશ્રુતદૃષ્ટભાષણેન સંયમોપચાતો ભવતીતિ પૃષ્ઠોડપિ સ્વપરદિતં મિયં ચાલ્પમેવ વદેદિતિ વિઘિટતાર્થઃ। કેન ચ=કેનાપિ, ‘ચ’ શબ્દોડપ્યર્થકઃ, ઉપાયેન=કારણેન, ગૃહિયોગં=ગૃહસ્થસમ્બન્ધમ્=ઇતસ્તતો વાર્તા-કરણાદિરૂપં, તદ્દાલલાલનાદિરૂપમ્, આરંભસમારંભાદિરૂપ વા ન સમાચરેન્=ન કુર્યાદિત્યર્થઃ ॥૨૧॥

‘મુયં વા’ इत्यादि। કાનો સુની હુઈ ઓર આંસોં સે દેસી હુઈ વાત કિસી કી પીડ પહુંચાને વાલે હો સો પૂછને પર મી ન કહે, તાત્પર્યં યદ્દ કિ દેસી સુની સબ વાતોં કે કહું સે સંયમ કા ઉપચાત હોતા હૈં હિસ ટિપ્પ પૂછે જાને પર મી ઉતનો હો વાત કહની વાદિ જો અપને કો ઓર પર કો હિત તથા પ્રિય હો। તથા કિમી મો કારણ સે ગૃહસ્થ મન્ય અર્થાત્ ગૃહસ્થ કી ઇધર ઉધર વાતેં કરના, બાલક કા લાડ કરના-પુત્રકારના આદિ ઓ આરંભ સમારંભ આદિ ક્રિયાઈ ન કરે ॥૨૧॥

મુયંવા० इत्यादि. કાનથી સાંભળેલી અને આંખથી જોયેલી વાત કોઈને ખીડા પહોંચાડનારી હોય, તો પૂછતાં છતાં પણ ન કહેવી. તાત્પર્યં એ કે જોયેલી સાંભળેલી બધી વાતો કહેવાથી સંયમનો ઉપચાત થાય છે. તેથી પૂછવામાં આવ્યા છતાં પણ એટલી જ વાત કહેવી જોઈએ કે જે પોતાને તથા પરને હિતપ્રસન્ન તથા પ્રિય હોય. કોઈપણ કારણે ગૃહસ્થ સંબંધી અર્થાત્ ગૃહસ્થની આમતેમ વાતો કરવી, ખાળકને લાડ લડાવવાં કે આરંભ અમારંભ આદિ ક્રિયાઓ ન કરવી (૨૧)

॥ મૂલમ્ ॥

નિદ્ધાણં રસનિજ્ઞદં, ભદ્રગં પાવગં તિ વા ।

પુટ્ટો વા વિ અપુટ્ટો વા, લાભાભાભે ન નિદ્ધિસે ॥૨૨॥

॥ છાયા ॥

નિદ્ધાણં રસનિર્ઘુદં ભદ્રકં પાપકમ્ ૨૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

પુટ્ટો વાઽપિ અપુટ્ટો વા લાભાભાભે ન નિર્દિષ્ઠે ॥૨૨॥

॥ ટીકા ॥

‘નિદ્ધાણં’ ૨૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

અથ કીદશં ભક્તપાનં ભવદ્વિલેખમ્? ૨૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

‘નિદ્ધાણં’ ૨૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

નિદ્ધાણં ૦ ઇત્યાદિ. ‘આજ આપને કેવો આહાર મળ્યો છે?’ એવું કોઇ પૂછે તો ન પૂછે તો પણ સાધુ એમ ન કહે કે સરસ મળ્યો છે અથવા નીરસ મળ્યો છે. ‘આજ આપને શિક્ષા મળી છે કે નહિ? એવું કોઇ પૂછે તો ન પૂછે તો પણ સાધુ એમ ન કહે કે-આજ શિક્ષા મળી છે કે નથી મળી અર્થાત્ એમ ન કહે કે મળી છે અને એમ પણ ન કહે કે-મળી નથી; કારણ કે એવું લાપધુ ક્ષત્રી સાધુમાં અસંતોષ, લોભપતા, પ્રવચનની લપ્સતા આદિ દોષ આવે છે. એટલે

મસકેરિતિ ભાવઃ । પૃષ્ઠઃ સન્ સાધુઃ 'સર્વદા સાધૂનામાનન્દઃ' इत्यादि भावा
समादधीनेति साधुसमाचारी ॥२२॥

(मूलम्)

૭ ૫ ૪ ૬ ૩ ૧ ૨
ન ચ મોયણમ્મિ ગિદ્ધો, ચરે ડંઢે અયંપિરો ।

૮ ૧૨ ૧૩ ૯ ૧૦ ૧૧
અપામુયં ન મુંજિજ્ઞા, કીયમુદેમિબ્રાહ્મં ॥૨૩॥

॥ छाया ॥

ન ચ મોજને શુદ્ધઃ ચરેદ્ઢલમજલ્પન ।

અપામુયં ન મુંજીત, પ્રીતમૌદેશિકમાદૃતમ્ ॥૨૩॥

॥ टीका ॥

ડંઢે=જ્ઞાતાજ્ઞાતકુળે સપનાધનકુળે વા, સપ્તમીસ્થાને પ્રાકૃતતાદ્ દ્વિતીયા,
અજલ્પન્ = સાવચનિરવચતાસંશયનિવર્તકાતિરિક્તભાષણમકુર્વન્ ચરેદ્ મિસાર્થ-
મિતિ જ્ઞેયઃ । મોજને ચ=મક્તપાનાદી ચ શુદ્ધઃ=સ્પૃહયાન્તુઃ (સાદ્કાશઃ) ન મવેદ્
સરસમક્તપાનામિલાપેણ મુસમૃદ્ધકુલમાત્રગામી ન મવેદિત્યર્થઃ । તત્રાપિ અપામુયં

લોલુપતા, પ્રવચન કી લઘુતા આદિ દોષ આજાતે છે અતઃ કેવલ યહી કહે કિ 'સાધુઓ
કો સો સદૈવ આનન્દ હૈ,' દેસી સાધુસમાચારી હૈ ॥૨૨॥

'ન ચ મોયણમ્મિ' इत्यादि । ज्ञात अज्ञात अथवा सपन और निर्धन कुलों में
निरवधता सावधता का संशय निवारण करने के अतिरिक्त और न बोलता हुआ भिक्षा के
लिष्ट गमन करे । मक्तपानं में लोलुपी न होवे, अर्थात् सरस भोजन पान की इच्छा से

કેવળ એમ જ કહે કે- 'સાધુઓને તો સદેવ આનંદ જ આનંદ છે' એવી સાધુ
સમાચારી છે. (૨૨)

નચમોયણમ્મિ० ઇત્યાદિ- જાણીતાં-અજાણ્યા અથવા ધનવાન નિર્ધન કુળોમાં
નિરવધતા-સાવધતાનો સંશય નિવારવા સિવાય બીજું કાંઈ ન બોલતાં ભિક્ષુને
માટે સાધુ ગમન કરે. મક્ત-પાનમાં લોલુપી ન થાય, અર્થાત્ સરસ ભોજન-પાનની
ઇચ્છાથી સંપત્તિશાલીકુળોમાંજ ભિક્ષાને માટે ન જાય. તથા સચિત્ત-ભિક્ષ

सचित्तमिश्रादि, तथा क्रीतम्, तथोद्देशिकं, तथा-आहतं न भुञ्जीत=अनुपयोगतः
कथंचिद् गृहीतमपि नाभ्यवहरेदित्यर्थः। क्रीतादिकं प्राग्व्याख्यातमेव ॥२३॥

(मूलम्)

६ ५ ७ ८ ५ ३
संनिधिं च न कुर्विज्जा, अणुमात्रं च संयतम् ।

१ २ १ १
मुद्गानीवी असंबद्धे, हविज्ज जगनिस्सिए ॥२४॥

॥ लाया ॥

संनिधिं च न कुर्यात् अणुमात्रमपि संयतः ।

मुद्गानीवी असंबद्धः भवेज्जगन्निधितः ॥२४॥

॥ टीका ॥

‘संनिधिं’ इत्यादि ।

मुद्गानीवी=शरीरपोषणप्रयोजनरहितजीवनः निरवयवमिक्षाग्राहक इत्यर्थः
असंबद्धः=निर्लिप्तः रागद्वेषविनिर्मुक्त इत्यर्थः संयतः=साधुः अणुमात्रमपि = अत्य-
ल्पमपि निलतुल्यपरिमितमपीत्यर्थः संनिधिं=नक्तं भनादिसवयं न कुर्यात्, एवंभूतः

सम्पत्तिशाली कुलो में ही भिक्षा के लिए न जायें । तथा सचित्त-मिश्र आदि अप्राप्तुक, क्रीत,
औद्देशिक, और अभ्याहत आहार यदि असावधाना के कारण लेनेमें आ जाय तो उसका
उपभोग न करे । क्रीत आदि का स्वरूप पहले कहा जा चुका है ॥२३॥

‘संनिधिं’ इत्यादि । शरीर को पुष्ट करने के प्रयोजन से रहित निरवयव भिक्षा ग्रहण
करने वाले, रागद्वेष के त्यागी साधुओं को चाहिए कि वे अणुमात्र भी अर्थात् थोड़ा भी
आहार आदि की संनिधि (रात्रि में संवय) न करे । ऐसा करने वाले, तब स्थावर रूप

आदि अप्राप्तुक, क्रीत, औद्देशिक, और अभ्याहत आहार को असावधानीने कारणसे
गृहीत यह जाय तो પણ तेने उपभोग न करे । क्रीत आदिनु स्वरूप पहले
कहेवां आवी गयुं छे । (२३)

संनिधिं, इत्यादि । शरीरने पुष्ट करवाना प्रयोजनशी रहित निरवयव भिक्षा
ग्रहण करनारा रागद्वेषना त्यागी साधुओंसे अणुमात्र પણ अर्थात् थोड़ा પણ
आहार आदिनी संनिधि (रात्रिमें संवय) राखवी नछि । ऐस करनारा साधुओं

સમેવ જગન્નિધિનઃ=વગણાવરામ્પત્તમત્તજીરગાત્તો મતેન । ‘મુદ્રાજીવી’ તિ
પદેન ગત્તમાવર્ણકિયાઃડગરણવીગ્નમાનેદિગમ્ । ‘અમંવદે’ રિતરદેન ગુરુઃ
અવૃષ્ટુત્વં ધરનિતમ્ ॥૨૪॥

॥ મૂલ્યમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
મુદ્રવિત્તી મુમંતુદ્રે, અવિન્તે મુદ્રે મિત્તા ।

૧ ૧૦ ૧૧ ૮ ૯
આમુરણ ન ગચ્છિત્તા, મુગાર્થં ત્રિનમામનં ॥૨૫॥

॥ છાયા ॥

રુક્ષટ્તિઃ મુમંતુદ્રઃ અત્પેન્ચઃ સુવરઃ વ્યાન્ ।

આમુરત્વં ન ગચ્છેન્ ધુત્વા તદ્ ત્રિનનામનમ્ ॥૨૫॥

॥ ટીકા ॥

‘મુદ્રવિત્તી’ इत्यादि ।

સાધુઃ, રુક્ષટ્તિઃ=રુઠે=નીરમેટ્તિઃ=જીવિકા યમ્ય સ તથોક્તઃ, વડવન-
કાન્તમાન્તાદિનીરસપિસામ્નજીવીત્યર્થઃ, તથા મુમંતુદ્રઃ=વયામાતપરિતુદ્રઃ, નીરમે

જગત્ત કે પાલન કરને ‘વાઠે’ હોતે હૈં । ગાથા મેં ‘મુદ્રાજીવી’ પદમે ‘સાધુ’ કો સમસ્ત સાવ
વ્યાપાર કરને મેં ભીરુ હોના ચાહિય’ ઇમા પ્રગટ કિયા હૈ । તથા ‘અમંવદે’ પદ સે યદ
સૂચિત કિયા હૈ કિ ‘સાધુ’ કો આહાર આદિ કિસા વસ્તુ મેં આસક્તિ નહી કરની
ચાહિય’ ॥૨૪॥

‘મુદ્રવિત્તી’ इत्यादि । સાધુ, ઘટે સુખે અર્થાત્ વાલ, ચના આદિ અન્ત પ્રાન્ત મિશ્રા
સે સંતુષ્ટ રહને વાલા જૈસી જિતની નિર્દોષ મિશ્રા મિલ જાય ડસીમે સંતુષ્ટ-અધિક કી રૂચા

ત્રસ-સ્થાવરરૂપ જગત્તનું પાલન કરનારા બને છે ગાથામાં મુદ્રાજીવી શબ્દથી એવો
અર્થ પ્રકટ કર્યો છે કે સાધુએ સમસ્ત સાવધ વ્યાપાર કરવામાં ભીરુ થવું જોઈએ.
તથા અમંવદે શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે સાધુએ આહાર આદિ કોઈ
વસ્તુમાં આસક્તિ રાખતી ન જોઈએ.

મુદ્રવિત્તી इत्यादि. સાધુ, લૂખા-સૂકા અર્થાત્ વાલ-ચણા આદિ અંતપ્રાંત
મિશ્રાથી સંતુષ્ટ રહેનારો, જેવી જેટલી નિર્દોષ મિશ્રા મળી જાય તેમાં સંતુષ્ટ,

સ્વલ્પે વા ભક્તપાનાદો નચ્છે તદપિકનિવૃત્તશરહિતઃ, એવમલ્પેચ્છઃ=અલ્પાભિલાષી, તથા સુમરઃ=સુવૃક્ષઃ પરપીડોન્પાદનેન મિત્રોપાદાનકામનારહિતઃ સ્યાન્=એવેન્, પરંતુ તન્=લોકત્રયમપિતં જિનશાસનં=ક્રોધપરિણામાવેદકાં જિનશિક્ષાં શ્રુત્વા = સમાકર્ષ્ય આમુરત્વમ્=આમુરમાર્ગં ક્રોધં ન ગચ્છેન્=ન ધારયેન્। રુક્ષમિત્તાદિના રુક્ષવચનાદિના વા ચિત્તં ન વિકારયેદિતિ ભાવઃ॥

‘નૃહવિત્તી’ ઇત્યનેન રસાદૃશિત્વં સૂચિતમ્, ‘સુસંતુદ્ધે’ ઇત્યનેનાભાભાદિ- પરિપઠવિજેતૃત્વાવેદિતમ્। ‘અપિચ્છે’ ઇત્યનેન અનિદાનત્વં પ્રકટિતમ્। ‘સુદ્ધરે’ ઇત્યનેન યથાભાભસન્નુદ્ધૃત્વં પ્રત્યાપિતમ્। ‘આમુરત્તં ન ગચ્છિજ્ઞા’ ઇત્યનેન કપાય- પરિત્યાગ એવ જિનશાસનરહસ્યમિતિ ઘોષિતમ્ ॥૨૫॥

ન રત્તને ચાલા, સ્વલ્પ ઇચ્છા ચાલા તથા પર કો પીડા ન પહુંચા કર અન પાન પ્રહણ કરને ચાલા હોવે। ત્રીન લોકમાં પ્રસિદ્ધ, ક્રોધકા કટુક પરિણામ પ્રતિપાદન કરને ચાલે પ્રવચન કો સુનકર તદનુસાર કદાપિ ક્રોધ ન કરે। જલ્પી સૂચી ભિક્ષા મિલને સે અથવા કિસી કે કઠોર વચન સે ચિત્ત મેં લેદ ન લાવે।

‘નૃહવિત્તી’ પદસે ‘મન કો વશમેં કરને ચાલા હોના ચાહિયે’ યહ સૂચિત ક્રિયા ગયા હૈ। ‘સુસંતુદ્ધે’ પદસે ‘અભામ પરિપઠ કો જીતને ચાલા હો’ યહ પ્રગટ ક્રિયા હૈ।

‘અપિચ્છે’ સે નિદાનરહિતતા સૂચિત કી હૈ। ‘સુદ્ધરે’ શબ્દ સે જિનના આહાર મિલજાય લતને હી સે સન્તોષ કરના પ્રગટ ક્રિયા હૈ। ‘આમુરત્તં ન ગચ્છિજ્ઞા’ ઇત્ત પદસે ‘કપાય કા ત્યાગ કરના હી જિનશાસન કા રહસ્ય હૈ’ યહ પ્રગટ ક્રિયા ગયા હૈ ॥૨૫॥

અધિકની ઇચ્છા ન રાખનારો, સ્વલ્પ ઇચ્છા વાળો તથા પરને પીડા ન પહોંચાડીને અતપાન ગ્રસ્થ કરનારો બને. ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ ક્રોધનું કટુકું પરિણામ પ્રતિપાદન કરનારા જિન પ્રવચનને સાંભળીને તદનુસાર કદાપિ ક્રોધ ન કરે. જૂખી-સૂકી ભિક્ષા મગવાથી અથવા કોઈનાં કઠોર વચનથી ચિત્તમાં ખેડ ન લાવે

નૃહવિત્તી શબ્દથી મનને વશ રાખનાર ધર્મ જેમજેમ સૂચિત થયું છે. સુસંતુદ્ધે શબ્દથી અલાભ પરીપઠને લતનાર બને એમ પ્રકટ થયું છે. અપિચ્છે થી નિદાનરહિતતા સૂચિત કરી છે. સુદ્ધરે શબ્દથી જેટલો આહાર મળી બાક તેટલા ધીજ સંતોષ રાખવાનું પ્રકટ થયું છે. આમુરત્તં ન ગચ્છિજ્ઞા એ પદથી કપાયને ત્યાગ કરવો એજ જિનશાસનનું રહસ્ય છે, એમ પ્રકટ થયું છે. (૨૫)

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५
कन्नमुक्खेहिं सहेहिं, पेमं नाभिनिवेशम् ।

७ ८ ९ १० ११
दारुणं कर्कशं फासं, काण्ण अहिआसम् ॥२६॥

॥ छाया ॥

कर्णसौख्यैः शब्दैः मेम न अभिनिवेशयेत् ।

दारुणं कर्कशं स्पर्श कायेन अभिमहेत

॥ टीका ॥

‘कन्नमुक्खेहिं’ इत्यादि—

साधुः कर्णसौख्यैः श्रवणेन्द्रियमृत्तसाधकैः शब्दैः सह, सहाये तृतीया। सप्तम्यर्थे वा तृतीया प्राकृतत्वात्, मेम=अनुरागं न अभिनिवेशयेत्=न कुर्यात्, ललनामृदुलालपनतद्रूपणक्षणत्कारस्वरतालसमलङ्कृतगानवीणादिशब्दसमाकर्णना-ऽऽमत्तो न स्यादित्यर्थः। अपि च कायेन=देहेन दारुणं=दुःखदायकं, कर्कशं=कठोरं, स्पर्शम् अभिसहेत, तत्र द्रव्यं न कुर्यादित्यर्थः। उपलक्षणं चैतन् अनुक्तेन्द्रिय विषयाणामपि, तथा च सकलेन्द्रियविषयेषु रागद्वेषौ परिवर्जयेदिति भावः ॥२६॥

‘कन्नमुक्खेहिं’ इत्यादि । साधु, श्रवणेन्द्रिय को मुख उपजाने वाले मनोज्ञ शब्दों में स्नेह (राग) न करे, अर्थात् स्त्री आदि को कोमल मीठी भाषा, उसके भूषणों की शनशन-हट, स्वर और तालसे शोभित गान अथवा वीणा आदि के शब्द सुनकर अनुरक्त न होवे। शरीर से दुःखद और कर्कश स्पर्श सहन करे, अर्थात् ऐसे स्पर्श से द्वेष न करे। यह कथन अन्य इन्द्रिय विषयों का भी उपलक्षण है इस लिए इन्द्रियों के किसी भी विषय में राग-द्वेष नहीं करना चाहिए ॥२६॥

कन्नमुक्खेहिं, इत्यादि साधु श्रवणेन्द्रियने सुख उपलवनास भनोस शब्दोभां स्नेह (राग) न राजे, अर्थात् स्त्री आदिनी कोमल मीठी भाषा, जेनां भूषणोनां अणुत्रयाट, स्वर अने तालधी शोभित गान अथवा वीणा आदिना शब्द सांभणीने अनुरक्त न थाय। शरीरधी दुःखद अने कर्कश स्पर्श सहन करे अर्थात् जेवा स्पर्शधी द्वेष न करे, आ कथन अन्य इन्द्रियविषयानुं पणु उपलक्षण छे तेथी इन्द्रियोना कोध पणु विषयभां राग द्वेष न करवा जेथजे (२६)

॥ मूलम् ॥

२ १ ४ ५ ६ ७
सुदं पिपासां दुस्मिज्जं, मोड्डहं अरइं भयं ।

८ १ ९ १०
अदिभासे अन्वदिओ, देहदुखं महाफलं ॥२७॥

॥ छाया ॥

धुपं पिपासां दुःशय्यां शीतोष्णम् अरतिं भयम् ।

अभिसहेत अव्यथितो देहदुःखं महाफलम् ॥२७॥

(टीका)

‘सुदं’ इत्यादि—

साधुः अव्यथितः=अनुद्विग्नः मन् धुपं=बुभुक्षां पिपासां=जलपानेच्छां-
दुःशय्यां=दुर्धमति, विषमभूम्यादिरूपं शयनस्थानं वा, शीतोष्णं=मतीतम्,
अरतिं=मोहनीयकर्मोद्भूतां नो कषायलक्षणां, भयं=चौरग्याघ्रादिजनितां भीतिं अधि-
सहेत=तितिक्षेत, यतः देहदुःखं=कायहेतुसहिष्णुत्वं महाफलं=निरन्तरमात-
संपातमाप्तिरक्षणमोक्षफलकं, भवतीति शेषः । द्वादशविधतपोऽन्तःपानिन्त्येन
कायहेतुसहिष्णुताया मोक्षसाधकत्वमिति भावः ॥२७॥

‘सुदं’ इत्यादि । साधु, उद्विग्न (विग्न) न होना हुआ क्षुधा, पिपासा, विषम-
शयन आदि के स्थान, शीत उष्ण, मोहनीय कर्म के उदय से उत्पन्न अग्नि नामक नो-
कषाय, और चौर ग्याघ्रा आदि से होने वाले भयको सहन करे, क्योंकि-काययोग को
सहन करने से निरन्तर सुखदाता मोक्षफल प्राप्त होता है । तात्पर्य यह है कि काय
प्रकार को तपस्या में बाधने से भी एक तप है इस लिए उसके सहन करने से मोक्ष का
प्राप्त होती है ॥२७॥

‘सुदं’ इत्यादि, साधु उद्विग्न (विग्न) न यत्नां धुपः पिपासा, विषम शयन
आदिना स्थान, शीत उष्ण, मोहनीय कर्मना उदयशी उत्पन्न अग्नि नामक
नोऽषाय, अने नोऽर बाध आदिनी यत्ना जयने सहन करे शय्यु के शय्युदेहने सहन
करवायी निरन्तर बुभुक्षु नोऽक्षय प्राप्त शय्यु ते तात्पर्य के है जो प्रशस्त
नपस्याओं शय्युदेह २७ को तप है, तेनी अने सहन करवायी मोहनी अग्नि
शय्यु ते (२७)

॥ मूलम् ॥

२ १ ३ ४
अर्थगयंमि आइचे, पुरत्या य अणुमाण ।

६ ५ ७ ८ ९
आहारमाइयं सर्व्व, मणवांवि ण पण्यण् ॥२८॥

(छाया)

अस्तंगते आदित्ये पुरस्तात् अनुदत्ते ।
आहारादिकं सर्व्व मनसाऽपि न पार्थयेत् ॥२८॥
॥ टीका ॥

‘अर्थगयंमि’ इत्यादि—

आदित्ये=सूर्ये अस्तंगते सति=सूर्यास्तमयनानन्तरं मदीपकाद्यादाम्
निशावसानकाले यावदित्यर्थः । पुरस्तात्=पार्श्वो दिशि अनुदत्ते च सति आदित्ये
इति शेषः, सूर्योदयात् प्राक् प्रभातसमये इत्यर्थः । सर्व्व=सर्व्वविधम् आहारादिकम्=
अन्नादिकं मनसापि साधुर्न पार्थयेत्=नेच्छेत् किं पुनः संनिधिकरणमिति, साधुना
सूर्यास्तंगमनानन्तरं सूर्योदयात् प्राग् भोजनं सर्व्वथा देयम्, बहुतरजीवहिंसाममता-
दिदोषप्रसङ्गादितिभावः ॥२८॥

‘अर्थगयंमि’ इत्यादि । जब सूर्य अस्त हो जाय अर्थात् संध्याकाल आरंभ होते-
पर रात्रि के अन्त तक जब तक कि सूर्य पूर्व दिशामे उदित न हो जाय, तब तक सब
प्रकार के अन्नादि आहार को साधु मनसे भी न चाहे, संनिधि रखने की तो बात ही क्या
है ! तात्पर्य यह कि सूर्यास्त के बाद सूर्योदय तक आहार का सब प्रकार से परिहार करना
चाहिए, क्यों कि उसमें बहुतों प्राणियों की हिंसा ममता आदि दोष लगते हैं ॥२८॥

अर्थगयंमि० इत्यादि. ज्यारे सूर्य अस्त थाय अर्थात् संध्याकाशने आरंभ
यवाधी भांटी रात्रिना अंत सुधी-ज्यांमुधी सूर्य पूर्व दिशाभां उदित न थाय त्यां
मुधी सर्व प्रकारना अन्नादि आहारने साधु मनयी पणु न आडे संनिधि राभवानी
तो वातज शी ? तात्पर्य जे छे के सूर्यास्तनी पछी सूर्योदय मुधी आहारने
सर्व प्रकारे परिहार करवे जेष्ठजे, कारणके तेभां धणाय प्राणीजोनी डि सा भभवा
आदि दोष लागे छे. (२८)

॥ मूलम् ॥

अति^१ति^२णे^३ अच^४पले, अप^५भासी^६ मि^७यामणे।

हवि^८ज्ज^९ उयरे^{१०} दंने, थोवं^{११} लद्धं न खिसए ॥२९॥

॥ लाया ॥

अति^१ति^२णः अच^३पलः अल्प^४भापी^५ मिता^६शनः।

भवेद् उदरे^७ दान्तः^८ स्तोके^९ लब्ध्वा^{१०} न खिसयेत् ॥२९॥

॥ टीका ॥

‘अति^१ति^२णे’ इत्यादि—

साधुः, अति^१न्ति^२णः=ति^३न्ति^४णो नाम भिक्षाया अप्रदाने गृहस्थगर्हणापरक-
विविधवाक्यभाषणशीलः, न ति^५ति^६णः अति^७न्ति^८णः भवेत्-भिक्षाया अलाभेऽपि-
तन्निमित्तं किंचिदपि कर्कशादिवचनं न भाषेत इत्यर्थः, अच^९पलः=निश्चलचेतो-
वचनकायः, अल्प^{१०}भापी=भिक्षाग्रहणकालेऽन्यदापि परिमितवचनः, मिता^{११}शनः=
प्रमाणोपेताहारः, तथा उदरे^{१२} दान्तः=उदरपूरणानुचिन्तनरहितः भवेत्। एवं स्तोके^{१३}
मधुरतरमधुरात्रादिसरसवस्तुसत्त्वेऽपि ततः ईषद् नीरसं वा किञ्चिल्लब्ध्वा न

‘अति^१ति^२णे’ इत्यादि। भिक्षा का लाभ न होने पर गृहस्थ की गर्हणा करनेवाला
ति^३न्ति^४ण कहलाता है। साधु को ऐसा नहीं होना चाहिए। भिक्षा का लाभ न होने पर
उस विषय में कुछ भी बडबडाहट न करे। मन, वचन और काय को चंचल न होने दे।
भिक्षा ग्रहण करते समय अथवा अन्य समय पर परिमित वचनों का उच्चारण करे और
परिमित आहार ग्रहण करे। उदर पूर्ति के लिए चिन्ता न करे। बहुत से स्वादिष्ट पदार्थों
में से दाता थोड़ा सा या नीरस आहार दे तो क्रुद्ध न होवे।

अति^१ति^२णे० इत्यादि। भिक्षानो लाभ न यतां गृहस्थनी गर्ह्यया करनार ति^३ति^४ण
कहेवाय छे. साधुअे जेवा न थवुं जेधअे. भिक्षानो लाभ न यतां अे विषयभां
कांछं पणु णडगडाट न करवो. मन वचन अने कायाने थंशण न थवा देवी. भिक्षा
अडखु करती वणंते अथवा अन्य समये परिमित वचनोनु उच्चारणु करवुं, अने
परिमित आहार अडखु करवो. उदरपूर्तिने भाटे चिंता न करवी. धणु स्वादिष्ट
पदार्थोभांथी दाता थोडा या नीरस आहार आपे तो क्रुद्ध न थवुं.

॥ टीकां ॥

‘बलं’ इत्यादि—

साधुः आत्मनः=स्वस्य बलं = मानसिकसामर्थ्य, स्थाम = शरीरि-
सामर्थ्य श्रद्धाम् = आगमोद्धारितार्थं दृढमत्ययम्, आरोग्यं = नेरुज्यं, प्रेक्ष्यं =
दृष्ट्वा, तथा क्षेत्रं, कालं, च-शब्दाद् द्रव्यभावावपि विज्ञाय आत्मानं, तथा=तदनु-
सारेण आत्मबलस्याप्राप्तनुसारेणेत्यर्थः नियुज्जीत तपश्चर्यादाविति शेषः,
तपश्चर्याद्यनुकूलं बलादिकं विज्ञाय तत्र प्रवर्तेत यथा समययोगहानिर्न भवेदिति
भावः ॥३५॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
मरा जाव न पीलेई, बाही जाव न बडुई।

१० ९ ११ १२ १३ १४ १५
जाविदिया न हायेति, ताव धम्म ममायरे ॥३६॥

(छाया)

मरा यावन् न पीडयति, व्याधिषां च न वर्द्धते।
यावन् इन्द्रियाणि न हीयन्ते, तावन् धर्म ममाचरेत् ॥३६॥

‘बल’ इत्यादि। साधु, अपनी मानसिक शक्ति, शरीरबल, आगममें प्रकीर्तित
वस्तुओं की दृढ़ श्रद्धा और नीरोगता को देखकर तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव को
अनन्तर सर्वत्र अपनी शक्ति आदि का निश्चय कर के तपस्वियों आदि में प्रवृत्त होने,
इसमें समय योग की हानि न हो ॥३५॥

बड़े धन्यवर्ति साधु, पौराणी मानसिक शक्ति, शरीर बल, आत्मबल
प्रदीप्त पदार्थों की दृढ़ श्रद्धा, अने नीरोगिताने जेष्ठने तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल अने
भावने जेष्ठने, अर्थात् पौराणी शक्ति आदिना निश्चय करीने तपस्वियों आदिना
प्रवृत्त भाव जेष्ठने संवत् पौराणी काली भाव नदि (३५)

॥ टीका ॥

‘जरा’ इत्यादि।

जरा=वार्धक्यं यावन्=यदवधि न पीडयति=अह्वन्धशैथिल्यादिना न बाधने, व्याधिः=रोगः यावन् न वर्द्धते=शरीरं रोगपरतन्त्रं न यावदित्यर्थः, इन्द्रियाणि=भ्रोत्रादीनि यावन् न हीयन्ते श्रवणादिशक्तेर्हासो न यावदित्यर्थः, तावन्=तदवधि तदभ्यन्तरे, धर्मं श्रुतचारित्र्यलक्षणं, समाचरेत्. मुख्यधारित्रा-
राधनकालस्तावदेवेति भावः ॥३६॥

आत्मनः कथं धर्माचरणं भवेत् ? इत्युपायं दर्शयति— ‘कोटं’ इत्यादि—

॥ मूलम् ॥

४ ५ ६ ७ ८ १० ११ ९
कोटं मायं च मायं च, लोहं च पाववद्दणं ।

१४ १२ १३ ३ २ १
वमे चत्वारि दोसाई, इच्छंतो हियमप्पणो ॥३७॥

॥ छाया ॥

क्रोधं मानं च मायां च लोभं च पापवर्द्धनम् ।

वमे चत्वारो दोषान् इच्छन् हितमात्मनः ॥३७॥

‘जरा’ इत्यादि। जब तक बुढ़ापे के कारण शरीर में शिथिलता नहीं आती, शरीर को रोग नहीं आ पड़ेता, इन्द्रियों की शक्ति का ह्रास नहीं होता, तब तक—इसी बीच में श्रुतचारित्र्य रूप धर्म का रूप आचरण कर लेना चाहिए। चारित्र्य की आगधना का मूल्य काट बड़ा है। इसावस्था आदि में कौन जाने क्या दस्ता हो जाय ! ॥३६॥

जरा० इत्यादि क्वां बुधी वृद्धावस्थाने उत्तरे शरीरमां शिथिलता नधी आवती, शरीरमे रोगो आवीमे पेरता नधी, इन्द्रियोनी शक्तिमे ह्रास नधी यतो, त्यां बुधी-
ने स्थितिः वमे श्रुतचारित्र्य रूप धर्मान् आचरेत् पुन इरी हेवुं लेप्पणे.
चारित्र्यनी आगधनानो दुष्प्य शान लेव छे. वृद्धावस्था आदिमां डोवुं यत्ते छे डे
३वी दया २५ वरी (३६)

॥ टीका ॥

आत्मनः=स्वस्य हिनं=रूपाणाम् उच्छन्=अमित्यपन् साधुः, क्रोधं क्रोर=क्रोधमोहनीयोदयसंपाद्योऽक्षान्तिपरिणतिरूपो जीवस्य विभावपरिणतिविशेषस्तम्, मानम्=मन्यते-अन्यं स्वापेक्षया हीनं येन स मानः=मानमोहनीयोदयसमुत्थोऽन्यहीनतामननलक्षण आत्मनो विभावपरिणतिविशेषः, तम्, मायां च=माया=मायामोहनीयोदयसमुत्पन्नस्वपरमतारणलक्षणो जीवस्य विभावपरिणामविशेषः, ताम्, पापवर्धनं=पापनिदानं लोभं च=लोभः=लोभमोहनीयोदयसमुद्भूतो द्रव्याद्याकाङ्क्षारूपो जीवस्य विभावपरिणामः, तम्। एतान् चतुरः=चतुःसंख्यकान्, दोषान्=चारित्रमालिन्यकारकान्, वमेत्=त्यजेत्, तदुक्तम्—

“ लोभात् मभवति क्रोधो, लोभात् कामः प्रजायते ।
लोभान्मोहश्च नाशश्च, लोभः पापम्य कारणम् ” ॥३७॥

‘कोहं’ इत्यादि। अपनी आत्मा का हित चाहने वाला साधु, क्रोधमोहनीय के उदय से होने वाले अक्षमा रूप आत्मा के विभावपरिणामरूप क्रोध को, दूसरे की हीनता का मान करने वाले मानमोहनीय के उदय से उत्पन्न होने वाले आत्मा के विभावपरिणामरूप मानको, माया मोहनीय के उदय से उत्पन्न होने वाले लटकपटरूप आत्मा के विभाव परिणाम, तत्त्वरूप माया को, तथा लोभमोहनीय के उदय से होने वाले द्रव्यादि की आकाङ्क्षारूप आत्मा के विभाव परिणाम लोभ को, अर्थात् चारित्र को दूषित करने वाले इन चारों दोषोंको दूर करदे—त्यागदे ॥३७॥

कोहं इत्यादि। पोटाना आत्मानुं हित चाहनार साधु, क्रोध मोहनीयना उदयधी उत्पन्न यता अक्षमा रूप आत्माना विभावपरिणाम रूप क्रोधने, जीनानी हीनतानुं मान करवतारा मानमोहनीयना उदयधी उत्पन्न यता आत्माना विभावपरिणाम रूप मानने, छग कपट रूप आत्मपरिणाम तत्त्वरूप मायाने, तथा लोभ मोहनीयना उदयधी यता धर्छा रूप आत्माना विभाव परिणाम लोभने, अर्थात् चारित्रने दूषित करनारा ये चार दोषोने हर करे त्यागे. (३७)

ક્રોધાદીનાં ફલમાદ—‘ક્રોધો’ ઇત્યાદિ।

॥ મૂલમ્ ॥

ક્રોધો પીડં પનાસેઃ, માનો વિનયનાશનો।

માયા મિત્રાણિ નાસેઃ, લોહો સર્વવિનાશનો ॥૩૮॥

॥ છાંયા ॥

ક્રોધઃ પ્રીતિ પ્રણાશયતિ માનો વિનયનાશનઃ,

માયા મિત્રાણિ નાશયતિ લોભઃ સર્વવિનાશનઃ ॥૩૮॥

॥ ટીકા ॥

ક્રોધઃ પ્રીતિ નાશયતિ, ક્રોધજ્વલનમજ્વલિતચેતસો વચનેન સ્ફુલિગ્ન-
વર્ષણેનેવ મુશમુદિગ્નાસ્તતો વિરજ્યન્તે જના ઇતિ ભાવઃ। માનઃ=ગર્વઃ વિનયનાશનઃ
ચિનયોપધાતકત્વાત્. તીર્થંકરગુર્વાદિમર્યાદાઽતિક્રમણપૂર્વકકાર્યોપક્રમણહેતુત્વાદ્ય
ગર્વચારિત્રોપધાતક ઇતિ ભાવઃ, માયા મિત્રાણિ નાશયતિ. કપટેન જના વિરજ્યન્તે
ઇતિ ભાવઃ। લોભઃ સર્વવિનાશનઃ ચારિત્રાદિસકલગુણમૂલોન્મૂલક ઇતિ
ભાવઃ ॥૩૮॥

ક્રોધાદિ કપાયોં કા ફલ કહતે હૈ— ‘ક્રોધ’ ઇત્યાદિ।

જેસે ચિનગારિયોં કી વરસા હોને સે લોગ ઉદિગ્ન હો જાતે હૈં વૈસેહી ક્રોધાગ્નિ સે
પ્રજ્વલિત અન્તઃકરણ વાલે કે વચનોં સેં મી લોગ વિરજ્જ હો જાતે હૈં। અતઃપ્રવ ક્રોધ પ્રીતિ
કા નાશ કર દેતા હૈ। માન સે વિનયક્રા નાશ હાતા હૈં ઉસ સેં ચારિત્ર કા અભાવ
હોતા હૈ, ક્યોંકિં યહ તીર્થંકર ગુરુ આદિકોં મર્યાદા કા અતિક્રમણ કરાતા હૈ। માયા
સે મિત્ર છૂટ જાતે હૈં ઓર લોભ તો સર્વસ્વ કા સત્યાનાશ હી કર ડાલતા હૈં ઉસ સે સમસ્ત
ગુણ નષ્ટ હો જાતે હૈં ॥૩૮॥

ક્રોધો ઇત્યાદિ. જેમ ચીનગારીઓની વૃષ્ટિ થવાથી લોહો ઉદિગ્ન થઈ બાપ
છે. તેમ ક્રોધાગ્નિથી પ્રજ્વલિત અંતઃકરણાનાં વચનોથી પણ લોહો વિરજ્જ થઈ
બાપ છે. તેથી ક્રોધ પ્રીતિનો નાશ કરે છે. માનથી વિનયનો નાશ થાય છે, તેથી
ચારિત્રનો અભાવ થાય છે, કારણકે તે તીર્થંકર ગુરુ આદિની મર્યાદાનું અતિક્રમણ
કરાવે છે. માયાથી મિત્રની મિત્રતા તૂટી બાપ છે અને લોભ તો સર્વસ્વનું સત્યા
નાશ જ કરી નાંખે છે, તેથી બધા શુભો નષ્ટ થાય છે.

कथं जेतव्याः क्रोधादयः ? इत्याह—‘उवसमेण’ इत्यादि।

(मूलम्)

१ २ ३ ४ ५ ६
उवसमेण हणे कोह, माणं मदवया जिणे।

८ ९ १० ११ १२
मायमज्जवभावेणं, लोहं सतोसओ जिणे ॥३९॥

॥ छाया ॥

उपशमेन हन्यात् क्रोधं, मानं मार्दवेन जयेत्।

मायाम् आर्जवभावेन, शोभं संतोषतो जयेत् ॥३९॥

॥ टीका ॥

उपशमेन=क्षमाञ्जनेन क्रोधं हन्यात्=जयेत् शमयेदित्यर्थः। मार्दवेन=मृदुभावेन विनयाञ्जनेन मानं जयेत्, आर्जवभावेन=सरलतया निष्कपटभावेनैत्यर्थः। मायाम्=परमतारण्यलक्षणां जयेत्। संतोषतः=धृत्या शोभं जयेत् ॥३९॥

एतद्विजयाभावे किं भवेत् ? इत्याह—‘कोहोय’ इत्यादि।

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
कोहो य माणो य अणिग्गदीया, माया य लोहो य पवइदमाणा।

१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९
चत्तारि एए कसिणा कमाया, मिचंति मूलाई पुणम्मवम्म ॥४०॥

तो फिर क्रोधादि कषायोंका कैसे जीते ? सा बताते हैं—‘उवसमेण’ इत्यादि।

क्षमा के द्वारा क्रोध को, विनय से मान को, सरलता (निष्कपटता) से माया को और मर्त्य से शोभ को जीतना चाहिए ॥३९॥

नैः चण्डी क्रोधादि कषायोंने उषी रीते जीतना ते बताये छे—उवसमेण इत्यादि। क्षमा द्वारा क्रोधने, विनयशी मानने, सरलता (निष्कपटता) की भाषाने अने धृतिशी होकरने जीतना चाहिये (३९)

॥ छाया ॥

क्रोधश्च मानश्च अनिगृहीतो, माया च लोभश्च प्रवर्धमानौ ।

चत्वार एते कृन्ताः कषायाः, सिञ्चन्ति मूलानि पुनर्भवस्य ॥४०॥

(टीका)

क्रोधश्च मानश्च, उभौ अनिगृहीतौ, = अमाविनयापरिशीलनेनाऽविजितौ, माया च लोभश्च उभौ प्रवर्धमानौ—आर्जवसंतोषानुद्बुद्धनेन प्रकर्षमनुमाप्तौ, एते चत्वारः क्रोधादयः कृन्ताः=समग्राः, यद्वा 'कमिणा' इत्यस्य 'कृष्णाः' इति छाया तेन आत्ममालिन्यकारकत्वात् कृष्णाः कषायाः=कषायपदवाच्याः पुनर्भवस्य=पुनर्जन्मनः संसाररूपेत्यर्थः मूलानि=कारणानि मिथ्यातादीनि, सिञ्चन्ति=पोषयन्ति वर्द्धयन्तोत्यर्थः ॥४०॥

॥ मूलम् ॥

रायणिषु विणयं पञ्जे, धुवमीलयं सययं न दावइज्जा ।

कुम्मुज्ज अल्लीणपलीणगुत्तो, परयमेज्जा तव-संजमंमि ॥४१॥

कषायों को नहीं जीतने से दोष बताते हैं—'कोहो य' इत्यादि।

क्रोध और मान इन दोनों का क्षमा और विनय का अवलम्बन लेकर निम्न (दमन) न किया जाय तथा माया और लोभ से सरलता और संतोष के न रखने से बढ़ते रहें तो ये आत्मा को मलिन करनेवाले चारों कषाय पुनर्भव के मूल मिथ्यावादि-को सौंचते हैं—अर्थात् बढ़ाते हैं—बारम्बार जन्म मरण के कारण होते हैं ॥४०॥

इषायीने नहि उतवायी दावता दोषो बतावे छे कोहो य० इत्यादि—

दोष अपने मान से लेइने, क्षमा अपने विनयनु अवलम्बन छेने निम्न (दमन) न इरावाओं बाधे, तथा माया अपने होल से सरलता अपने संतोष न राखवायी बधता रहै तो ये आत्मनि भहित इरावा बाधे इषायो पुनर्भवनां मूल-विस्कारष बाधेने सिंचे छे अर्थात् बढ़ावे छे—बारम्बार जन्म मरणनां कारण छेने छे. (४०)

॥ છાયા ॥

સ્નાયિકેષુ વિનયં પ્રયુજીત, ધ્રુવશીલતાં મનસં ન દાપયેત્ ।
કર્મવન્ આલીન મલીન-ગુપ્તઃ, પરાક્રમેત તપઃસંયમે ॥૪૧॥

॥ ટીકા ॥

‘રાયણિણ્મુ’ ઇત્યાદિ-

રાત્રિકેષુ=સ્નાયિકેષુ સ્નાપેશયા પૂર્વ પ્રવ્રજિતેષુ વિનયં=વન્દનામ્યુત્થાના-
દિકં પ્રયુજીત=વિદધીત, તથા ધ્રુવશીલતામ્=અષ્ટાદશમહસ્રગીલાશ્ચલ્લસર્ગાં મનસં=
કદાપિ ન દાપયેત્=નત્યજેત્ પાલયેદિત્યર્થઃ । કર્મવન્=કલ્પ્યેત્ત્વમ્ આલીનમલીન
ગુપ્તઃ=આલીનઃ=અદ્વસદ્ગોચરેણ, મલીનઃ=ઉપાદ્વસદ્ગોચરેણ, અન એવ ગુપ્તઃ=ગુપ્ત
વચનઃ અદ્વોપાદ્વસંયમનશીલઃ દેહચાપલ્યરહિત ઇત્યર્થઃ, તપઃસંયમે=તપમિ સંયમે
ચ, સમાહારદ્વન્દવિવક્ષયૈકવચનમ્. પરાક્રમેત=ઉન્સાદપૂર્વકં પ્રવર્તેત ।

‘રાયણિણ્મુ વિનય પડંજે’ ઇત્યનેન વિનયવતઃ કપાયોન્હેદક્તા.
વિનયારાધિતરત્નાધિકેભ્યઃ આચારગોચરપ્રભૃતિવિવિધતત્ત્વાવાપ્તિથ ધ્વન્યતે ।

‘રાયણિણ્મુ’ ઇત્યાદિ । જો અપને સં દીક્ષા મેં મેં હોં ઉનકા વિનય કરે અર્થે
ઉન્હેં વન્દના કરે, આને પર સ્વદા હોં જાવે આદિ । તથા અટારહ હજાર શીલ્કા કા સદૈ
પાલન કરે । કલુવે કી તરહ અંગોપાંગા કો ગોપકર રક્ષે । તપ, ઓર સંયમ મેં ઉસાદ
કે સાથ પ્રવૃત્તિ કરે ।

‘રાયણિણ્મુ વિનય પડંજે’ હમ પદસે યહ પ્રગટ્ હોતા હૈ કિ વિનયવાન હા કપાયો
કા ઉચ્છેદ કર સકતા હૈ । તથા વિનય કે દ્વાગ આરાધિત ગુરુ મહારાજ સે આચાર વિનયક
વિવિધ તર્વા કી પ્રાપ્તિ હો સકતી હૈ ।

રાયણિણ્મુ ઇત્યાદિ એએ પોતાથી દીક્ષામા વડા હોય તેમને વિનય
કરવો, અર્થાત્ તેમને વંદના કરવી, આવના હિમા યદ્ જનું ઇત્યાદિ તથા અટાર
હજાર શીલ્કા સદૈ પાલન કરવું કાચગાની પેઠે અંગોપાંગોને ગોપવી રાખના તપ
અને સંયમમાં ઉત્સાહ સાથે પ્રવૃત્તિ કરવી.

રાયણિણ્મુ વિનય પડંજે એ પદથી એમ પ્રકટ થાય છે કે વિનયવાન જ
કપાયોનો ઉચ્છેદ કરી શકે છે, તથા વિનય દ્વારા આરાધિત ગુરુ મહારાજ
પાસેથી આચાર વિનયક વિવિધ તર્વોની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

‘ध्रुवसीलयं सययं न हावइज्जा’ इत्यनेन ‘चारित्र्यवता मदा धर्मारामे रन्तव्य’-
मिति शोत्यते। ‘कुम्मुञ्ज’ इत्यादिना गाथायास्त्रुतीयचरणेन ‘कारणमन्तरेणे-
नस्ततो न भ्रमे’ इति सूच्यते ॥४१॥

॥ मूलम् ॥

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८
निदं च न बहु मन्निज्जा, स षट्ठासं विवज्जए ।

९ १० ११ १२ १४ १३
मिहोक्कहादि न रमे. सज्झायम्मि रओ सया ॥४२॥

॥ छाया ॥

निद्रां च न बहु मन्येत, स प्रहासं विवर्जयेत् ।

मिथः कथामु न रमेत. स्वाध्याये रतः सदा ॥४२॥

॥ टीका ॥

‘निदं च’ इत्यादि—

स साधुः, निद्रां न बहु मन्येत=न समाद्रियेत नातिशयेन सुष्यादित्यर्थः,
प्रहासं च=हास्यं च विवर्जयेत्=न कुर्यात् । तथा मिथःकथामु=परस्परलौकिक-
वार्तालापेषु न रमेत=नासक्तो भवेत् । तर्हि किं कुर्यादित्याह— स्वाध्याये=वाचना-
दौ सदा=सर्वदा रतः=तत्परः स्यात् ॥४२॥

‘ध्रुवसीलयं सययं न हावइज्जा’ इस से यह शीतल होता है कि संयमी को सदैव
चारित्र रूपी उद्यान में रमण करना चाहिए। ‘कुम्मुञ्ज’ आदि पदसे यह दिखलाया है कि
कारण विशेष के बिना इधर-उधर नहीं घूमना चाहिये ॥४१॥

‘निदं च’ इत्यादि। साधु. अधिक निद्रा न ले, हास्य न करे और आपस में लौकिक
बात चीत में आसक्त न होवे, किंतु वाचना आदि स्वाध्याय में ही सदा मग्न रहे ॥४२॥

ध्रुवसीलयं सययं न हावइज्जा એ પદથી એમ પ્રકટ થાય છે કે સંયમીએ
અદૈવ ચારિત્રરૂપી ઉદ્યાનમાં રમણ કરવું જોઈએ. કુમ્મુજ આદિ પદથી એમ બતા-
વ્યું છે કે કારણ વિશેષ વિના આમ-તેમ કરવું જોઈએ નહિ (૪૧)

નિદં ચ ઇત્યાદિ. સાધુ વધારે ઉંઘ ન લે, હાસ્ય ન કરે અને માંડોમાંડે
લૌકિક વાતચીતમાં આસક્ત ન બને, પરંતુ વાચના આદિ સ્વાધ્યાયમાં જ સદા
મગ્ન રહે. (૪૨)

॥ મૂલ્ય ॥

૧ ૪ ૨ ૧ ૧ ૫
જોગં ચ સમણધર્મમિ, જુને અનલમો ધુવં ।

૮ ૧ ૭ ૧૧ ૧૨ ૧૦
જુતો ય સમણધર્મમિ, અટ્ટં લહઃ અનુત્તરમ્ ॥૪૩॥

(છાયા)

યોગં ચ શ્રમણધર્મે યુક્તીત અનલસઃ ધ્રુવમ્ ।

યુક્તશ્ચ શ્રમણધર્મે અર્થં લભતે અનુત્તરમ્ ॥૪૩॥

॥ ટીકા ॥

‘જોગં ચ’ इत्यादि—

સાધુઃ અનલસઃ=આલસ્યશૂન્યઃ સન્, આલસ્ય=કાવચિત્તયોર્ગુરુત્વં. તદ્રહિતઃ સોત્સાહ इत्यर्थः શ્રમણધર્મે=જ્ઞાન્ત્યાદી દશવિધે સાધુકરણીયે, યોગં=ત્રિવિધં મનોવાકાયલક્ષણં ધ્રુવં=નિશ્ચિતં, યુક્તીત=કુર્યાન્ તત્ર સમાહિતો ધર્મે દિત્યર્થઃ । અત્ર ફલમુલ્લેખેન હેતુમાદ— શ્રમણધર્મે=ઉત્કલ્પણે યુક્તશ્ચ=સમાહિતો િ ચ-શબ્દો હેતુવર્થકઃ અનુત્તરં=ન વિષયતે ઉત્તરમ્=ઉત્કૃષ્ટં યસ્માન્ તમ્ કેવલજ્ઞાનરૂપે-મિત્યર્થઃ, અર્થમ્ અર્થ્યતે=પાઞ્યતે इति- અર્થસ્તમ્, અમીઠ્ઠ=પ્રયોજનં ફલમિતિ યાવત્, લભતે ॥૪૩॥

‘જોગં ચ’ इत्यादि । સાધુ શારીરિક ઓર ગાનસિક પ્રમાદ રહિત હોકર ઉસાહ કે સાર્થ સાધુ કે લિપ્ પાલન કરને યોગ્ય ક્ષાન્તિ આદિ દશ શ્રમણ ધર્મો મેં મન વચન કાવ્ય કો નિરંતર લગાવે અર્થાત્ ઉઠ્ઠો મેં લીન રહે । જો શ્રમણ ધર્મ મેં તોનો યોગ લગાતા હૈ વહ સર્વોત્કૃષ્ટ કેવલજ્ઞાન રૂપી ફલ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ॥૪૩॥

જોગંચ ઇત્યાદિ સાધુ શારીરિક અને માનસિક પ્રમાદ રહિત થઇને ઉત્સાહથી સાધુને માટે પાળવાયેાચ્છ ક્ષાન્તિ આદિ દશ શ્રમણ ધર્મોમાં મન વચન કાયાને નિરંતર લગાવી રાખે, અર્થાત્ તેમાં લીન રહે. ને શ્રમણ ધર્મમાં ત્રણ યોગ લગાવે છે તે સર્વોત્કૃષ્ટ કેવલજ્ઞાનરૂપી જ્ઞાને પ્રાપ્ત કરે છે (૪૩)

पूर्वोपदिष्टाचारसिद्धयर्थमुपायमाह—‘इहलोग०’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

^१ इहलोग^७पारत्तद्वियं, जेणं^२ गच्छइ^४ सुगइं^३ ।

^५ बहुसुयं^६ पज्जुवासिज्जा, पुच्छिज्जत्थविणिच्छयं^९ ॥४४॥

॥ छाया ॥

इहलोकपरत्रहितं, येन गच्छति सुगतिम् ।

बहुश्रुतं पर्युपासीत, पृच्छेदर्थविनिश्चयम् ॥४४॥

॥ टीका ॥

साधुः—इहलोकपरत्रहितम्=ऐहिकामुष्मिकहितकरं, तथा येन=यदुपदेशेन प्राणी सुगतिं=पारम्पर्येण मोक्षं गच्छति तं बहुश्रुतं=पदा यावन्ति शास्त्राण्युपलभ्यानि तेषां मर्मविद्ं गुरुं पर्युपासीत=विनयभावेन सेवेत्, तथा अर्थविनिश्चयं=मन्त्रार्थनिर्णयं च पृच्छेत् ॥४४॥

पृच्छासमये गुरुसमीपोवेशनप्रकारमाह—‘इत्थं’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

^३ इत्थं^४ पायं^५ च कायं^६ च, पणिहाय^८ जिइंदिए^९ ।

^१ अट्ठीणगुत्तो^{१२} निसिए, सगासे^{११} गुरुणो^{१०} सुणी^२ ॥४५॥

उक्त आचार की सिद्धि का उपाय बताते हैं—‘इहलोग०’ इत्यादि ।

जिस समय जितने शास्त्र उपलब्ध हों उनके मर्म के ज्ञाता गुरु महाराज की साधु उपासना (सेवा) करे । उपासना करता हुआ जिससे इह लोक में हित तथा परंपरा से मोक्ष की प्राप्ति हो उस अर्थ निश्चय के सम्बन्ध में गुरुमहाराज से पूछे ॥४४॥

उक्त आचारनी सिद्धिने उपाय बतावे छे—इहलोग० इत्यादि.

जे समय जेठवां शास्त्र उपलब्ध होय तेना मर्मना ज्ञाता गुरुमहाराजनी साधु उपासना (सेवा) करे. उपासना करता जेथी इहलोकमां हित तथा परंपराथी मोक्षनी प्राप्ति याय जे अर्थना निश्चय के सम्बन्ध में गुरुमहाराज से पूछे. (४४)

॥ છાયા ॥

હસ્તો પાદો ચ કાયં ચ પ્રણિધાય જિતેન્દ્રિયઃ ।

આલીનગુપ્તો નિપીદેત્ સક્ષાશે ગુરોઃ મુનિઃ ॥૪૫॥

॥ ટીકા ॥

જિતેન્દ્રિયઃ = કૃતેન્દ્રિયનિગ્રહો મુનિઃ = સાધુઃ હસ્તો, પાદો, કાયં, ચ
 • પ્રણિધાય = વિનયાવિષ્કારકશરીરસંકોચનં વિધાય આલીનગુપ્તઃ = મનોવાકાવ-
 સંરક્ષણપરઃ ગુરોઃ સક્ષાશે = સમીપે નિપીદેત્ = ઉપવિશેત્ અર્થનિધયાચર્યમિતિ
 ભાવઃ ॥૪૫॥

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
 ન પવત્તઓ ન પુરતો, નૈવ કિચાણ પિટ્તઓ ।

૧૨ ૧૧ ૯ ૧૦ ૧૩ ૮
 ન ચ ઝરું સમાસિજ્ઞ, ચિદ્વિજ્ઞા ગુરુણંતિષ્ઠ ॥૪૬॥

॥ છાયા ॥

ન પવત્તો ન પુરતો નૈવ કૃતા પૃષ્ઠઃ ।

ન ચ ઝરું સમાસાય તિષ્ઠેત્ ગુરુણામન્તિકે ॥૪૬॥

ગુરુ કે સમીપ કિસ પ્રકાર બેઠના चाहिए सो कहते हैं—‘हृत्थं’ इत्यादि ।

‘इन्द्रियो का दमन करने वाला साधु गुरु के समीप हाथ, पैर और कायको इस प्रकारका रखे जिससे विनय प्रगट होता हो, तथा मन वचन काय को वश में रखकर गुरुमहाराज के समीप बैठे ॥४५॥

શુરૂની સમીપે કેવી રીતે બેસવું બોધ્યે તે કહે છે. હૃત્થં ઇત્યાદિ.

ઇન્દ્રિયોનું દમન કરનાર સાધુ શુરૂની સમીપે હાથ, પગ, અને કાયાને એવી રીતે રાખે કે બેઠી વિનય પ્રકટ થાય, તથા મન વચન કાયાને વશ રાખીને શુરૂ મહારાજની સમીપે બેસે (૪૫)

॥ ટીકા ॥

‘ન પક્ષભો’ इत्यादि ।

મુનિઃ ગુરું ન પશ્યતઃ=ન પાર્શ્વતઃ, ન પુરતઃ=નાગ્રતઃ, નૈવ પૃષ્ઠતઃ=નાપિ પશ્ચા-
ગમે ચ કૃત્વા તિષ્ઠેત્=અપવિશેત્. પાર્શ્વત ઉપવેશને એકપક્ષતુલ્યવેશનનમિત્ત-
કાઽવિનયાદિદોષાવિર્ભવાત્. અગ્રત ઉપવેશને વન્દનકર્તૃણામાભિમુખ્યપતિરો-
ધાદિના વન્દનાભ્યાપાયન્તરાયમશ્ભવાત્, પૃષ્ઠત ઉપવેશને આચાર્યદૃષ્ટિપાતપાત્રતા-
પતિરોધમગ્નાવાચેતિ ભાવઃ। તથા ગુર્યન્તિકે=ગુરોઃ સમીપે કરું સમાસાય=
કરોરુપરિ કરું કૃત્વા ન તિષ્ઠેત્=નોપવિશેત્. તથા સતિ અવિનયોદ્વિત્યાદિદોષા-
પાતાદિતિ ભાવઃ ॥૪૬॥

॥ મૂલ્ય ॥

અપુચ્છિત્થો ન ખાસિજ્ઞ, ખાસમાણસ્સ અંતરા ।

વિદ્ધિમંસં ન સ્વાઝ્ઞા, માયામોસં વિરજ્જણ ॥૪૭॥

‘ન પક્ષભો’ इत्यादि । સાધુ, આચાર્ય આદિ તથા જો મુનિ દોષો મેં વડે હા
ડનકે ન પસવાડે ફી તરફ-ચરાચરીમેં વેંઠે, ન થામે વેંઠે, ન પીઠ ફી ઓર સંપટા કરતા હુઆ
વેંઠે । પસવાડે ફી ઓર વેંઠને સે ચરાચરી પર વેંઠને કે કારણ અવિનય આદિ દોષ લગતે હેં,
આમે વેંઠને સે વન્દના કરનેવાલોં કે લિખ્ ડનકા સામના રુક જાતા હૈ અતઃ વન્દના ઓર
ચોલ ચાલ મેં વિગ્ર આજાતા હૈ; પોંઠે ફી ઓર વેંઠને સે આચાર્ય આદિ ફી દષ્ટિ નહોં પઢ
સક્તી; ઇસ કે સિવાય ગુરુ મહારાજ કે સમીપ પૈર પર પૈર રક્ષકર મી ન વેંઠે, ક્યોંકિ
એસે વેંઠને સે અવિનય ઓર અહંકાર આદિ દોષ આતે હેં ॥૪૬॥

ન પક્ષભો ઇત્યાદિ. સાધુ, આચાર્ય આદિ તથા જો મુનિ દીક્ષામાં વડા
હોય તેમની જાણુની તરફ ન બેસે; તેમની આગળ ન બેસે, પીઠની જાણુએ ન
બેસે. જાણુની તરફ બેસવાથી જરાજરીએ બેસવાને કારણે અવિનય આદિ દોષ લાગે
છે આગળ (ઓખરે) બેસવાથી વંદના કરનારા એને માટે એમની સમીપતા દોષાર્થ
બધ છે તેથી વંદના અને બોલ આલમાં વિગ્ર આવે છે. પાછળની જાણુએ બેસવાથી
આચાર્ય આદિની દ્રષ્ટિ પડી શકતી નથી. તે ઉપરાંત ગુરુ મહારાજની સમીપે પણ
પર પણ રાખીને પણ ન બેસવું, કારણકે એમ બેસવાથી અવિનય અને અહંકાર
આદિ દોષ લાગે છે. (૪૬)

॥ छाया ॥

अपृष्ठो न भापेत भापमाणस्य अन्तरा ।
पृष्ठमांसं न खादेन् मायामृषा विवर्जयेन् ॥४७॥

॥ टीका ॥

साधुः अपृष्ठः=केनाप्यनापृष्ठो न भापेत, तथा भापमाणस्य=कश्चिद्
प्रस्तावमालम्ब्य परस्परं वदतः गुरो अन्तरा=मध्ये प्रस्तुतविषयापरिसमाप्ति-
समये न भापेत, तथा पृष्ठमांसं न खादेन्=परोक्षे निन्दावास्यं न वदेन्, पुरतः
मिथवचनरचनाकीशब्देन सद्भावमुपदर्शयन् परोक्षे निन्दादिना तदपकारं
भाषणं न कुर्यादित्यर्थः। मायामृषा=मायायुक्तमृषा, विवर्जयेन्=परित्यजेत्, न
शृष्यादित्यर्थः ॥४७॥

अपृष्ठभाषणादी दोषान् दर्शयति—‘अप्यतिथिं’ इत्यादि।

॥ मूलम् ॥

२ १ १ १ ७ ५ ४
अप्यतिथिं जेण मिया, आगु कृपिज्ज वा परो ।

११ ६ १२ ११ १० ९
मत्तमो तं न भामिज्जा, भासं अदिपगामिणि ॥४८॥

‘अप्यतिथिं’ इत्यादि। किसी विषय पर आचार्य महाराज बोल रहे हों तो
जब तक वह विषय पूरा न हो तब तक बीचही में न बोलें। सामने अनुगर्ह के साथ मीठा
मीठा बोलकर सद्भाव दिखाना हुआ परोक्ष में उनकी निन्दा करने वाले वचन न बोलें।
मायाकार से भरा हुआ समय भाषण न करें ॥४७॥

अपृष्ठः=० इत्यादि, ठीक विषय पर आचार्य महाराज भाषण करी रहा
है तब तक बीच में विषय पूरा न था तब बीच में वचन में निन्दा नहिं आये
अनुगर्हनी आये भीड़ भीड़ निन्दा के अभाव अवधानात् अने परोक्षमां लेखनी
निन्दा कर्तव्य वचन निन्दा नहिं भाषायासी अर्थात् अभाव भाषण करने
नहिं (५३)

॥ छाया ॥

अप्रत्ययो येन स्यात् आशु कुप्येत् वा परः।

सर्वगः तां न भापेत भाषाम् अद्वितगामिनीम् ॥४८॥

॥ टीका ॥

येन-अपृष्टभाषणेन परम्य अप्रत्ययः = अविश्वासः स्यात्=उत्पद्येत,
वा=तथा भाषतो मध्ये भाषणे परः=अन्यो आशु=शीघ्रं कुप्येत्=क्रोधाविष्टो
भवेत्. तथा तां=तादृशीं परोक्षे निन्दारूपाम् अद्वितगामिनीम्=अपकारपर्यवसानां
भाषां=गिरं सर्वगः=सर्वावस्थायु साधुर्न भापेत=न वदेत्। अप्रत्ययादिसाधनं
वचनं साधुना नोच्चारणीयमिति भावः ॥४८॥

कथं वदे?-दित्याह—‘दिद्वं’ इत्यादि।

(मूलम्)

२ ३ ४ ५ ६ ७
दिद्वं मियं अमदिद्वं, पडिपुत्रं विपं जियं।

८ ९ १० ११ १
अयंपिरमणुन्विगं, भासं नित्तिर अत्तवं ॥४९॥

॥ छाया ॥

दृष्टां मित्तां असंदिग्धां प्रतिपूर्णां व्यक्तां जिताम्।

अजल्पिनीम् अनुद्विगां भाषां निरुज्जेत् आत्मवान् ॥४९॥

‘अपत्तिर्ये’ इत्यादि। किसी भी अवस्था में साधु को परिणाम में अपकार करने
वाली ऐसी बातों न बोलनी चाहिए जिससे द्वेष उत्पन्न हो जाय, तथा दूसरों को क्रोध आदि
आजाम, अर्थात् द्वेष आदि का उत्पादक वचन साधु को कदापि उच्चारण नहीं करना
चाहिए ॥४८॥

अपत्तिर्ये० इत्यादि. कोई पक्ष अवस्थानां साधुके परित्यागभां अपकार
करनारी ऐसी बातों न बोलनी चाहिए जे लक्ष्मी द्वेष उत्पन्न जाय, तथा श्रीजनने
क्रोध आदि जायी जाय, अर्थात् द्वेष आदिनां उत्पादक वचनो साधुके कदापि
उच्चारणं न करे. (४८)

॥ ટીકા ॥

આન્મવાન=સમાહિતઃ મુનિઃ દષ્ટાં=માહાત્મ્યનાથગોચરાં, મિત્રાં=સ્વના-
શરામ્, અસંદિગ્ધાં=સંશય્યાનુષાદિકાં સંત્રપનિર્વર્તિકાં ચ, પ્રતિપૂર્ણાં=પરિપુર-
સ્વસ્વર્ણસદિતાં, ધ્યક્તાં=સ્પષ્ટાર્થાં સ્પષ્ટાશરાં ચ, જિતાં=ચીકૃતાં મસ્તુતવિષયમાત્ર
ગામિનીમ્, અમસ્તુતવિષયસંચારવર્જિતામિત્યર્થઃ, અર્જાલ્પનીમ્=વાચાલ્પતાદિ-
દોષવર્જિતાં, નોઘૈર્ન નીચૈઃ કિંતુ મૃદ્ધીમિત્યર્થઃ, અનુદ્વિમામ્=અનુદ્વેગકારિણીમ્ દ્વેષા-
નુત્પાદિકામિત્યર્થઃ ખાપાં=ગિરં નિષ્ક્રજેત્=ઉચારયેત્ ॥૪૯॥

॥ મૂલમ્ ॥

આચારપત્રતિથરં, દિદિવાયમહિજ્જમં ।

વાયવિવલિયં નચા, ન સં ઉવદસે મુર્ખા ॥૫૦॥

(છાયા)

આચારપત્રતિથરં દિદિવાદમધીયાનમ્ ।

વાગ્વિસ્તલિતં જ્ઞાતા ન તમ્ ઉપદસેન્મુનિઃ ॥૫૦॥

કૈસે મોલે ! સો કહતે હૈં—‘દિદ્’ ઇત્યાદિ । અન્તર્દષ્ટિ વાળા શ્રમણ, અપની આંત્રી
દેસી હુરૂં વાત કે વિષય મેં, પરિમિત, સંશય ઉત્પન્ન ન કરને વાલી ઔર સંશય કો દૂર કરને
વાલી, પુષ્ટ સ્વર વ્યજ્જન વાલી, સ્પષ્ટ ઔર સ્પષ્ટ અર્થ વાલી, પ્રકરણ કે હી અનુકૂલ, પ્રકરણ
સે બાહર પ્રવૃત્ત ન હોને વાલી, તથા ન બહુત ડુંચે સ્વર સે ઔર ન બહુત નીચે સ્વર સે બોલે
જાને વાલી, મૃદુ ઔર ઉદ્વેગ કો ઉત્પન્ન ન કરને વાલી વાળી ઉપારણ કર ॥૪૯॥

કેમ મોલવું? તે કહે છે દિદ્દં ઇત્યાદિ અન્તર્દષ્ટિવાળો શ્રમણ, પોતાની
આંખે જોએલી વાતના વિષયમાં, પરિમિત, સંશય ઉત્પન્ન ન કરનારી અને સંશયને દૂર
કરનારી, પુષ્ટ સ્વર વ્યજ્જનવાળી, સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ અર્થવાળી, પ્રકરણનેજ અનુકૂળ,
પ્રકરણની બહાર પ્રવૃત્ત ન થનારી, તથા ન બહુ ઉચ્ચે સ્વરે અને ન બહુ નીચે
સ્વરે બોલાતી મૃદુ અને ઉદ્વેગને ઉત્પન્ન ન કરનારી વાણી ઉચ્ચારે. (૪૯)

॥ टीका ॥

‘आचार’ इत्यादि।

मुनिः=साधुः आचारमण्डपिथरम्=आचाराङ्ग-व्याख्याप्रज्ञप्ति-धारकं, यद्वा आचारशब्देनाचाराङ्गायङ्गं, प्रज्ञप्तिशब्देनोपाङ्गं गृह्यते, तयोर्धारकमित्यर्थः तथा दृष्टिवादमधीयानं चाग्नित्वलितं = चाग्नित्वेदवलितं ज्ञाता=विदित्वा भाषण-काले प्रमादादिना स्वरवर्णाद्विभ्रुतीं सत्यामिति भावः तम्=आचारमण्डपिथरं, दृष्टि-वादमधीयानं च, न उपहसेत् = ‘कथमेते महाविद्वांसो येषां भाषणं सद्गुणं भवती’ति कृत्वा न निन्देदित्यर्थः, तेषां छद्मस्थत्वेन कादाचित्कवाग्विस्मयन-संभावनायाः सत्त्वात्।

‘आचार’ इत्यादि। आचाराङ्ग और ‘व्याख्याप्रज्ञप्ति (भगवर्ता)’ के ज्ञाता, अथवा आचार शब्द से यहां आचाराङ्ग आदि ग्यारह अंगों का, और प्रज्ञप्ति शब्द से उपाङ्गों का ग्रहण समझना चाहिए, अतः उनके धारी तथा दृष्टिवाद के पाठों मुनि के बोलते समय वचनों में यदि स्वरलना हो जाय, अर्थात् बोलते समय प्रमाद आदि किसी कारण से स्वर या व्यञ्जन की त्रुटि रह जाय तो साधु उनकी हंसी न करे क्योंकि छद्मस्थ होने के कारण कभी बोलने में स्वरलन हो जाना असंभव नहीं है। तात्पर्य यह है कि, जब ऐसे पुरुष भी भाषणमें स्वरलित हो जाते हैं तो सामान्य जनकी बात ही क्या है! अतएव किसी की भी हंसी नहीं करनी चाहिए।

आचार० इत्यादि. आचारांग अने व्याख्याप्रज्ञप्ति (लगवती) ना ज्ञाता, अथवा आचार शब्दही अही आचारांग आदि अगीआर अंगोनु अने प्रज्ञप्ति शब्दही उपांगोनु अङ्गु समञ्ज लेवुं, ओटवे के अने धारवु करनार तथा दृष्टिवादान पाडी मुनिनी, दृष्टिवादनु अध्ययन करती वषते वचनोमां जे रणजना यध लय, अर्थात् बोलती वषते प्रमाद आदि कोष्ठ धारवुधी स्वर या व्यञ्जननी त्रुटि रही लय तो साधु तेनी हांसी न करे धारवुके ते पवु छद्मस्थ छे. ते धारवु कोष्ठवार बोलवामां रणजना यध नवाने असंभव नथी. तात्पर्य अे छे के, न्यारे अेवा पुरो पवु लायवुमां रणजित यध लय छे, तो सामान्य जननी तो वातन शी? तेधी करीने कोष्ठनी पवु हांसी न करवी ओछजे.

‘અદિજગં’ અપ્રીયાન-મિત્યનેનેદમનગમ્યતે-યન્નિસ્વરોપાપીતદૃષ્ટિવાદમ્
વાગ્વિસ્તરણસંભાવનૈર નામ્નિ, તથાવિચિન્ન સમ્યક્સંજયોન્નદેહકન્વન જિન-
સંકાશત્વ-સમ્યક્વાજ્ઞયામિશ્નન્વ-જિનવન્નુસાપ્તન્વાકૃતિશક્તિશાન્તિન્વર્તિવાદનાત્
દૃષ્ટિવાદાધ્યયનાવસ્થાયામેવ કદાચિદ્વાગ્નિસ્વરણસંભવ ઇતિ વર્તમાનાર્થકેન
જ્ઞાનચ-પ્રત્યયેન ચોદ્યતે ॥૫૦॥

સાપ્રોર્નિમિત્તભાષણે દોષમાહ—‘નગ્વત્તં’ इत्यादि ।

(મૂલમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
નગ્વત્તં મુમિણં જોગં, નિમિત્તં મંતમેસજં ।

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧
ગિહિણો તં ન આદિસ્ત્વે, ભૂયાદિગરણં પયં ॥૫૧॥

॥ છાયા ॥

નક્ષત્રં સ્વપ્નં યોગં નિમિત્તં મન્ત્ર-મેષજમ્ ।

મૃદિણઃ તન્ ન આચક્ષીત ભૂતાધિકરણં પદમ્ ॥૫૨॥

‘અદિજગં’ હસ પદસે યહ સૂચિત હોતા હૈ કિ સંપૂર્ણ દૃષ્ટિવાદ કો જાનને વોઝે કે
બોલને મેં સ્વલ્પના હોને કી સંભાવના હી નહીં હો સકતી, ક્યોંકિ વે સવ સંશયોં કા સમાધાન
કરને વાલે, જિનસદૃશ, સકલ વાઙ્મય કે જાનકાર ઔર જિન ભગવાન કી તરહ પ્રશ્નો કા
સ્પષ્ટ ઉત્તર દેને વાલે હોતે હૈં । કિન્તુ દૃષ્ટિવાદ પદતે સમય કદાચિન્ ઉનકો વાણી મેં
સ્વલ્પના હોને કી સંભાવના રહતી હૈં । યહ વર્તમાન અર્થવાલે ‘જ્ઞાનચ’ પ્રત્યય સે જાના જાતા
હૈ ॥૫૦॥

અદિજગં એ શબ્દથી એમ સૂચિત થાય છે કે--સંપૂર્ણ દૃષ્ટિવાદને બાબતનારા-
ના બોલવામાં સ્વલ્પના થવાની સંભાવના નથી થતી, કારણકે તે સર્વ સંશયોત્ત
સમાધાન કરનારા. જિન સમાન, સકલવાઙ્મયના બાબકાર અને જિન ભગવાનની
પેઠે પ્રશ્નોનો સ્પષ્ટ ઉત્તર આપનારા હોય છે પરન્તુ દૃષ્ટિવાદ બાબતી વખતે કદાચિત
એમની વાણીમાં સ્વલ્પના થવાની સંભાવના રહે છે. એ વર્તમાન અર્થવાળા ‘જ્ઞાનચ’
પ્રત્યયથી બાણી શકાય છે. (૫૦)

॥ टीका ॥

मुनिः, नक्षत्रम्=अश्विन्यादिकं, स्वप्नं=शुभाशुभस्वप्नफलं, योगं=वशी-
करणाकर्षणादि, निमित्तं=अतीतानागतकथनरूपं, मन्त्रभेषजं=मन्त्रश्च भेषजं चेति
समाहारद्वन्द्वः, तत्, तत्र मन्त्रः भूतादीनाम्, भेषजम्=अतीसारादीनामौषधं.
गृहिणो=गृहस्थान् नाचक्षीत=न कथयेत्, यतः तद्=नक्षत्रादिकथनं, भूताधिकरणं=
भूतानि अधिक्रियन्ते=व्यापाद्यन्तेऽस्मिन्निति विग्रहः, एकेन्द्रियादिजीवोपघातकं,
पदं=स्थानमस्ति। गृहस्थैरनुयुक्तेनापि माधुना संयमभङ्गप्रसङ्गवारणाय नक्षत्रफल-
दिकं न कथनीयमिति भावः ॥५१॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ६ ५
अक्षरं पगटं अयणं, भङ्गज सयणासणं।

३ ४
उच्चारभूमिसंपन्नं, इत्यौषधुचित्रज्जिपं ॥५२॥

‘नक्षत्रं’ इत्यादि। मुनि, अधिनी आदि नक्षत्र, शुभ या अशुभ फल वाले स्वप्न,
वशीकरण या आकर्षण आदि योग, भूत या भविष्य काल का कथन रूप निमित्त, भूत
प्रेतादि का मन्त्र, अतिसार आदि किसी प्रकार के रोग का प्रतिकार करने वाली औषधि, ये
सब गृहस्थ को न बतावे। बताने से आरंभ समारंभ आदि का संभव है। यदि कोई गृहस्थ,
माधु से पूछे तो भी संयम के भंग होने के भय से नक्षत्र का फल आदि नहीं कहना
चाहिए ॥५१॥

नक्षत्रं इत्यादि। मुनि, अधिनी आदि नक्षत्र, शुभ या अशुभ स्वप्न
फल, वशीकरण, या आकर्षण आदि योग, भूत या भविष्य काल का कथन रूप
निमित्त, भूत प्रेतादि का मन्त्र, अतिसार आदि किसी प्रकार के रोग का प्रतिकार
करने वाली औषधि वधु गृहस्थ को न बतावे नहि बतावना ही आरंभ समारंभ आदि का
संभव है। ये कोई गृहस्थ, माधु से पूछे तो भी संयम के भंग होने के भय से
नक्षत्र का फल आदि नहीं कहना चाहिए (५१)

॥ छाया ॥

अन्यार्थं मकृतं लयने भजेत् शयनासनम् ।

उच्चारभूमिसंपन्नं स्त्रीपशुविवर्जितम् ॥५२॥

॥ टीका ॥

‘अन्नद्वं’ इत्यादि ।

साधुः, अन्यार्थं=साध्वपेक्षयाऽन्यः=परो गृहस्थादिः तदर्थं=तन्निमित्तं,=मकृतं=निष्पादितम्, उच्चारभूमिसंपन्नं = मलमूत्रोत्सर्जनस्थानयुक्तं, स्त्रीपशुविवर्जितं=स्त्रिया पशुना च रहितम्, उपलक्षणान् नपुंसकरहितं च लयन=वसति, तथा साधुव्यतिरिक्तनिमित्तनिष्पादितं शयनम्, आसने च, भजेत्=सेवेत, तदर्थं संयमयात्रानिर्वाहार्थं स्त्रीपशुविवर्जितम्, उक्तश्चोत्तराध्ययनमूत्रे—

‘अन्नद्वं’ इत्यादि । साधु, दूसरे (गृहस्थादि) के लिए बनाये हुए, उच्चार प्रसवण की भूमि में युक्त, स्त्री पशु और उपलक्षण से नपुंसक रहित ऐसे उपाश्रय, तथा निश्चय शय्या, आसन आदि को संयमयात्रा का निर्वाह करने के लिए स्वीकार करे । अर्थात् त्रिमूर्ति स्त्री पशु नपुंसक न रहते हैं, तथा उच्चार प्रसवण के लिए स्थान हो ऐसे उपाश्रय का, तथा निश्चय आसन आदि को साधु अंगीकार करे जो साधु के लिए न बनाया गया हो । त्रिमूर्ति-श्री उत्तराध्ययन सूत्र में भगवान् ने कहा है कि—

अन्नद्वं. इत्यादि. साधु, जीवन् (गृहस्थादि) ने भाटे जनावेदी, उच्चार प्रसवण की भूमि में युक्त, स्त्री, पशु, और उपलक्षण से नपुंसक रहित ऐसा उपाश्रय तथा निश्चय शय्या, आसन आदिने संयम यात्रा का निर्वाह करने भाटे स्वीकार करे अर्थात् त्रिमूर्ति स्त्री पशु नपुंसक न रहते हैं, तथा उच्चार प्रसवण ने भाटे स्थान हो ऐसा उपाश्रय, तथा निश्चय शय्या आसन आदिने साधु अंगीकार करे जो साधु ने भाटे जनावेदी न होय जेन के श्री उत्तराध्ययन सूत्र में भगवान् ने कहा है कि—

“जं विविक्तं मणादधे, रहितं रीजनेन य। वंभवेरस्म रत्नवद्वा, आलयं न निमेषण ॥१॥ इति। लाया-यद् विविक्तमनाकीर्णं रहितं रीजनेन च, व्रजवर्चस्य स्वार्थः, आलयं न निमेषने ॥ इति ॥५०॥

“जं वमति (उपाधय) एकान्त में हो, पशु पक्षियों व अनाकीर्ण और तियों में रहित हो, ऐसी वमति का साधु, अपने व्रजवर्च की रक्षा के लिए मेहनत करे ॥५२॥

“क्षी वा नि- (उपाधय) मिथ्यातां रोय, पशु पक्षीक्षी अनाधीर्ष्य अने श्रीश्रोत्री रहित रोय, श्रीत्री वमनिन् साधु पानाना व्रजवर्चनी रक्षाने भाटे सेवन करे (५२)

• “जं” इत्यादि। यः विविक्तः=गहनभूतः, तत्रैव वारतव्यस्वभावभावान्, अना-कीर्णः=असंयुक्तः, तच्च प्रयोजनागतस्वभावभावान्कुलचन्, गतः=परिलङ्घितकालनारिणा वन्दनश्रवणादिनिमित्तावनेन रीजनेन; च शब्दान् पण्डकैः पिङ्गादिपुरुषैश्च। प्रकमादिश्रया चैवं व्याख्या। अन्यत्रापि चैवं प्रकमादिश्रयं भावनीयम्। उक्तं—“अर्धप्रकृणा-हिङ्गादीचिदादेशकालनः। शब्दार्थाः प्रविभज्यन्ते, न शब्दादेव केवलात्” ॥१॥

व्रजवर्चस्य=उत्कृष्टपद्म स्वार्थः=पालननिमित्तम् आलय=आश्रयः सर्वत्र लिङ्गव्यत्ययः प्राग्वन्, यत्तदोर्निष्ठमव्ययस्तं, तु=पूर्वो निमेषने=भजने॥ ॥१॥ इति चूडदत्तिः।

१ यहाँ श्रियों का निराल न होने से विविक्त, प्रयोजनकर भी श्रियों का भला करना न होने में अनाकीर्ण, शब्द में प्रकृति करने वाली, वंदन धर्मकथा ध्वज आदि के लिए शान्ति वाली श्रियों से रहित तथा गुरुगुरु और पिङ्ग आदि पुरुषों में रहित स्थान का साधुओं को व्रजवर्च का रक्षा के लिए सेवन करना चाहिए। यह व्याख्या नहीं प्रकरण के अनुसार की गई है। दूसरी जगह प्रकरण आदि के अनुसार हा समझना चाहिए। कहा भी है—अर्ध, प्रकरण, त्रिग, औचित्य, देश और कालकी विशेषता से शब्दों के अर्थ में भेद हो जाता है, केवल शब्द से ही नहीं।

१ त्यों श्रीश्रोत्री निवास न होवाथी विविक्त, प्रयोजन कर पशु श्रीश्रोत्री आवगम न होवाथी अनाधीर्ष्य, व्यापक प्रकृति करनारी, वंदन धर्मकथा ध्वज आदिने भाटे आवनारी श्रीश्रोत्री रहित, तथा नपुंसक अने पिङ्ग आदि पुरुषोथी रहित श्रोत्री स्थानन साधुश्रोत्री व्रजवर्चनी रक्षाने भाटे सेवन करुं न्नेष्ट्ये वा व्याख्या अही प्रकरणने अनुसार करवाभां अपनी से पीछे श्रवणने प्रकरण आदिने अनुसार व समझनी न्नेष्ट्ये, कर्तुं के के-अर्थ, प्रकरण, त्रिग औचित्य, देश अने कालनी विशेषताथी शब्दोणा अर्थभां भेद पड़ी गय है, करवा शब्दथी व नंद

(મૂલમ્)

વિવિત્તા ય મધે મિજ્ઞા, નારીણં ન લપેઢ કઢં ।

ગિદિસંયવં ન કુજ્ઞા, કુજ્ઞા સાદુર્દિ સંયવં ॥૫૨॥

॥ છાયા ॥

વિવિત્તા ચ મધેત્ શય્યા નારીણાં, ન લપેત્ કથામ્ ।

ગિદિસંસ્તરે ન કુર્યાન્, કુર્યાન્ માધુમિઃ મંસ્તવમ્ ॥૫૩॥

॥ ટીકા ॥

‘વિવિત્તા’-શય્યા=વસતિઃ વિવિત્તા ચ મધેત્=સ્ત્રીપથુપ્પદકવર્જિતત્વેન અન્યાય-મકૃતત્વેન ચ પૂતા નિરવચ્યાઽપિ મધેદિત્યર્થઃ, ‘ચ’ ગન્દોઽપ્યર્થકઃ તથાપિ નારીમિઃ=સ્ત્રીમિઃ સહેતિરોપઃ, *કથાં=ધર્મવાર્તામપિ ન લપેત્=ન માપેત, શક્યાદિ-

‘વિવિત્તા’ इत्यादि । वसति (उपाश्रय) एकान्त में हा अधांत् स्त्री पथु नपुंसक मे रहित और दूसरे के लिए बनाई हुई तथा निर्दोष होनी चाहिए और *धर्मकथा भी साधु को

વિવિત્તા. ઇત્યાદિ. વસતિ (ઉપાશ્રય) એકાન્તમાં હાથ અર્થાત્ સ્ત્રી પથુ નપુંસકથી રહિત અને બીજાને માટે બનાવેલી તથા નિર્દોષ હોવી જોઇએ, અને ધર્મકથા* પણ સાધુએ સ્ત્રીઓની સામે એકાન્તમાં ન કરવી જોઇએ. નહિ તો શંકા

*उक्तं हि भगवता निर्दोषमूत्रे-“जे भिक्षू रात्रौ वा विद्यालं वा इधीमज्जगद् इधी-संसत्ते इधीपरिवुडे अपरिमाणाए कढं कहेइ कहेतं वा मादज्ज ॥१॥” “अपरिमोणाए” इत्यत्र प्रकृत्यादिवादभेदे तृतीया, तेन अपरिमाणा कथां कथयन्ति कथयन्त वाऽनुमोदते स प्रायश्चित्ती भवतीत्यर्थः । एतेन सत्यनिवार्यकारणे परिमितकथाभाषण प्रायश्चित्ताय न भवतीति भावः ।

*भगवान्ने निर्दोष सूत्रमें कहा है—“जो साधु रात्रिमें अथवा विद्यालं चेत्यने त्रियों के साथ रहता है, त्रियों में आसक्त रहता है, त्रियों से घिरा रहता है और अपरिमित कथा (वार्तालाप) करने है वा करने वालेही अनुमोदना करता है वह प्रायश्चित्त का भागी होता है।” “अपरिमाणाए” पर से यह अनित होता है कि अनिवार्य कारण उपस्थित हो जाने पर परिमित वार्तालाप करने से प्रायश्चित्त नहीं लगता ।

૧ ભગવાને નિર્દોષ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે— “જે સાધુ રાત્રે અથવા વિકાલ વેળાએ સ્ત્રીઓની વચ્ચે રહે છે, સ્ત્રીઓમાં આસક્ત રહે છે, સ્ત્રીઓથી ઘેરાયેલો રહે છે અને અપરિ-મિત કથા (વાર્તાલાપ) કરે તે, અથવા કરનારને અનુમોદે છે તે પ્રાયશ્ચિત્તનો ભાગી અને છે.” અપરિમાણે પદ્ધતી એમ અનિત યાવ છે કે અનિવાર્ય કારણે ઉપરિચિત થતા પરિમિત વાર્તા-લાપ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત લાગતું નથી.

दोषप्रसङ्गात्, तथा गृहसंस्तवं = गृहस्थैः सह परिचयं न कुर्यात् रागादिदोष-
संभवादिति भावः। साधुभिस्तु सह संस्तवं = परिचयं कुर्यात् ज्ञानध्यानाद्यात्मक-
कल्याणवृद्धिसद्भावादिति भावः ॥५३॥

स्त्रीसंस्तवः किमर्थं न कर्तव्यः ? इत्याह— 'जहा कुक्कुडं' इत्यादि।

॥ मूलम् ॥

१ २ ४ ३ ५
जहा कुक्कुडपोयस्स, निचं कुल्लओ भयं।

६ ७ ८ ९
एवं तु वंभयारिस्स, इत्थीविग्गहओ भयं ॥५४॥

॥ छाया ॥

यथा कुक्कुटपोतस्य नित्यं कुल्लाद् भयम्।

एवमेव ब्रह्मचारिणः स्त्रीविग्रहाद्भयम् ॥५४॥

॥ टीका ॥

यथा कुक्कुटपोतस्य = कुक्कुटाख्यपक्षिणावकस्य कुल्लाद् = मार्जारात्,
नित्यं = सततं भयं विद्यते उपगोरेकवसतिनिवासित्वात्, तद्भक्ष्यत्वाच्चेति भावः। एव-

रिणो के साथ एकान्त में नहीं करनी चाहिए, अन्यथा शङ्का आदि दोष उत्पन्न हो जाते
हैं; साधु को गृहस्थों के साथ परिचय नहीं करना चाहिए, क्योंकि, गृहस्थों के साथ परि-
चय करने से राग आदि दोषों का संभव है; साधु को साधुओं के साथ परिचय करना
चाहिए, क्योंकि, इस से ज्ञान ध्यान रूप कल्याण की वृद्धि होती है ॥५३॥

स्त्रीपरिचय से दोष बढाते हैं—'जहा कुक्कुड' इत्यादि,

जैसे कुक्कुट (मुर्ग) का बच्चा और बिल्लव एक ही स्थान में निवास करते हो तो

आदि दोष उत्पन्न पाय छे. साधुछे गृहस्थनी साथे परिचय न करवे. नोष्ठछे,
अन्यछे गृहस्थानी साथे परिचय करवायी रागादि दोषोना संभव रडे छे. साधुछे
साधुछोनी साथे परिचय करवे. नोष्ठछे, अन्यछे ऐसी ज्ञान ध्यानरूप इत्याखुनी
वृद्धि पाय छे. (५३)

स्त्री परिचयशी दोष बढावे छे— जहा कुक्कुट. इत्यादि.

संभ दुराशनां जन्मां अने निवायी लोक ध्यानभां निवास करतां होय

મેવ=ઇત્યમેવ વ્રહ્મચારિણઃ=સાધોઃ સ્ત્રીવિગ્રહાન્=સ્ત્રીનરીરાદ્ ભયં ભવતિ । સ્ત્રીરૂપ-
વિષયમ્પ ઘટિતિ મનોમોહાવદત્વેનેતરવિન્યાપેક્ષયા દુર્જયતાદિતિ માતઃ ॥૫૪॥
સ્ત્રીસંસ્તવઃ સર્વથા ન કર્તવ્યઃ, ઇત્યાદિ— ‘ચિત્તભિત્તિ’ ઇત્યાદિ ।

(મૂલ્ય)

ચિત્તભિત્તિ ન નિઝગ્રાપ્, નારીં વા મુખ્યલંકિયં ।

મક્ષણં પિવ દટ્ટુણં, દિટ્ઠિં પડિમમાહરે ॥૫૫॥

॥ છાયા ॥

ચિત્રભિત્તિ ન નિધ્યાયેત્ નારીં વા સ્વલંકૃતામ્ ।

ભાસ્કરમિવ દટ્ટા દટ્ઠિં પ્રતિસમાહરેન્ ॥૫૫॥

॥ ટીકા ॥

મુનિઃ, ચિત્રભિત્તિ=નારીચિત્રયુક્તં કુટથં વા=અથવા સ્વલંકૃતાં નારીં
સુવસનભૂષણશોભિતાં સ્ત્રિયમ્, અસ્યોપલક્ષણતાદનલંકૃતામપિ ન નિધ્યાયેન્=ન
નિરીક્ષેત । કયન્નિર્દર્શનયોગેઽપિ ભાસ્કરમિવ=પ્રચન્દમાર્તન્દમિવ તાં દટ્ટા દટ્ઠિ=

મુર્ગ કે વઘે કો સદા વિલાસ સે ભય યના રહતા હૈ, પૈસે હી વ્રહ્મચારી (સાધુ) કો સ્ત્રી કે
શરીર સે ભય રહતા હૈ, કયોંકિ, સ્ત્રીરૂપ વિષય શીઘ્ર હો મન કો મોહિત કરને વાલા હોંજ
હૈ ઇસલિપ્ અન્ય વિષયો કી અપેક્ષા દુર્જય હૈ ॥૫૪॥

‘ચિત્તભિત્તિ’ ઇત્યાદિ । જિસ પર સ્ત્રી કા ચિત્ર હુઆ હો ઉસ મીત કો તથા મુન્દર
વચ્ચાલદ્વારોં સે અલંકૃત સ્ત્રી કો ન દેલે । કદાચિત્ ઉસપર દટ્ઠિ પડજાય તો જૈસે પ્રચન્દ
સૂર્ય પર નજર પડને સે શીઘ્ર નેત્ર નીચે કર લેને પડતે હૈં, વૈસે હી ઉસે દેલને હી નેત્ર નીચે

તો કુકડાંનાં બચ્ચાંને સદા ગિલાડીનો ભય રહ્યા કરે છે, તેમ બ્રહ્મચારીને (સાધુને)
સ્ત્રીના શરીરથી ભય રહે છે, કારણ કે, સ્ત્રીરૂપ વિષય શીઘ્રજનનને મોહિત કરનારો
બને છે, તેથી અન્ય વિષયોની અપેક્ષાએ તે દુર્જય છે. (૫૪)

ચિત્તભિત્તિ. ઇત્યાદિ. જેની ઉપર સ્ત્રીનું ચિત્ર હોય તે ભીંતને તથા મુન્દર
મુન્દર વચ્ચાલ કારોથી અલંકૃત સ્ત્રીને ભેખાં નહિ. કદાચિત્ તે ઉપર દટ્ઠિ પડી
જાય તો જેમ પ્રચન્દ સૂર્યપર નજર પડવાથી શીઘ્ર નેત્રોને નીચાં કરી લેવાં પડે

ચન્દુઃ પ્રતિસમાહરેત્=તતઃ પ્રતિસંહરેદિત્યર્થઃ, યથા પ્રચન્ડમાર્તન્ડવિલોકનમાત્રં
નયનયોર્માલિન્યમુપનયતિ. તથા નારીનિરોક્ષણમાત્રં સાધોશ્ચારિત્રમાલિન્યં સઘઃ
સમુદ્ઘાવયતીતિ ભાવઃ ॥૫૫॥

કિં વહુના—‘હત્યપાય’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

હત્યપાયપડિન્નિન્નં, કર્ણનાસવિગણ્ણિયં ।

અવિ વાસસયં નારી, વંધચારી વિવઙ્ગણ ॥૫૬॥

॥ છાયા ॥

દસ્તપાદપ્રતિન્નિન્નં કર્ણનાસાવિકર્તિતામ્ ।

અપિ વર્ષશતાં નારીં વ્રત્તચારી વિવર્જયેત્ ॥૫૬॥

॥ ટીકા ॥

વ્રત્તચારી=સાધુઃ દસ્તપાદપ્રતિન્નિન્નં=છિન્નકરચરણાં, કર્ણનાસાવિક-
ર્તિતાં=વિકર્તિતકર્ણનાસિકાં વર્ષશતામપિ=પૂર્ણશતવર્ષવયસ્કામપિ જરાજર્જરિતદે-
હામપીત્યર્થઃ નારીં વિવર્જયેત્=એવમ્ભૂતાયા અપિ નાર્યાઃ સંસર્ગં ન કુર્યાદિતિ
ભાવઃ ॥૫૬॥

કર લેવે । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે પ્રચન્ડ મૂરજ કી ઓર નજર કરને સે હી આંસૂં મેં
મલિનતા આજાતી હૈ વૈસે હી સ્ત્રી પર સાનુરાગ દટિ પડને સે ચારિત્ર મેં મલિનતા
આજાતી હૈ ॥૫૫॥

‘હત્યપાય૦’ इत्यादि । अधिक क्या कहा जाय—जिसके हाथ पैर छेदे हुए हों तथा
कान नाक कटी हुई हों ऐसी सौ वर्ष की वृद्ध स्त्री का भी संसर्ग साधु न करे ॥५६॥

છે. તેમ તેને જોતાંજ નેત્ર નીચાં ઢાળી દેવાં. તાત્પર્ય એ છે કે—જેમ પ્રચંડ સૂર્ય
તરફ નજર કરવાથીજ આંખોમાં મલિનતા આવી જાય છે, તેમ સ્ત્રી પર સાનુરાગ
દટિ પડવાથી ચારિત્રમાં મલિનતા આવી જાય છે. (૫૫)

હત્યપાય૦ इत्यादि. वधाये शुं कहीये—जेना हाथ पग छेदेला होय तथा नाक
धान कापेला होय, ऐसी सौ वर्ष की वृद्ध स्त्रीना पक्ष संसर्ग साधु न करे. (५६)

॥ मूलम् ॥

विभूसा इत्थिसंसर्गो, पणीयं रसभायणं ।

नरस्सत्तगवेसिस्स, विसं तालउडं जहा ॥५७॥

॥ छाया ॥

विभूपा स्त्रीसंसर्गः प्रणीतरसभोजनम् ।

नरस्यान्मगवेपिणः विषं तालुपुटं यथा ॥५७॥

(टीका)

'विभूसा' इत्यादि ।

आत्मगवेपिणः=आत्मकल्याणाभिलाषिणः नरस्य=साधुपुरुषस्य विभूपा=शरीरमण्डनं, स्त्रीसंसर्गः=स्त्रिया सहालापनादि, प्रणीतरसभोजनं=नित्यं घृतादिरसाभ्यवहरणम्, एतत्सर्वं यथा तालुपुटं=तालुस्पर्शमात्रेण प्राणापहारकं विषं भवति तथैव विभूपादिकं सद्यश्चारित्रापहारकमित्यर्थः ॥५७॥

॥ मूलम् ॥

अंगपचंगसंज्ञाणं, चारुल्लविय पेहियं ।

इन्यीणं तं न निज्झाए, कामरागविवड्डुर्गं ॥५८॥

'विभूसा' इत्यादि । आत्मकल्याण के अभिलाषी पुरुष साधु-को, शरीर का मण्डन, स्त्री के साथ बोल्च बाल आदि संसर्ग तथा प्रतिदिन प्रणीत-मरस-भोजन न करना चाहिये । ये सब आश्रित को गीघ्र ही इस प्रकार नष्ट कर देते हैं जैसे तालुपुट (तालु में स्पर्श होने ही प्राण हारण करने वाला) विष प्राणों का नाश कर देता है ॥५७॥

विभूसा=इत्यादि आत्मकल्याणना अभिलाषी साधु पुरुष, शरीरनु मंडन, स्त्रीनी साथे बोल्च-बाल आदि संसर्ग तथा प्रतिदिन प्रणीत-मरस-भोजन न करके जेष्ठके से अशुभ आश्रितने सेवी रीते शीघ्र नष्ट करी नांछे छे डे सेवी रीते तालुपुट (नागवाभां स्पर्श यथा न आलु दस्तु करना) विष प्राणुने नाश करी नांछे छे (५७)

॥ छाया ॥

अङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानं चारुद्विपितं प्रेक्षितम् ।

स्त्रीणां तन् न निध्यायेत् कामरागविवर्धनम् ॥५८॥

॥ टीका ॥

‘अंगपदंग’० इत्यादि ।

स्त्रीणाम् अङ्गप्रत्यङ्ग संस्थानम्=अङ्गानि=मुखादीनि, प्रत्यङ्गानि नयनादीनि, तेषां संस्थानं=संनिवेशविशेषः आकारविशेष इत्यर्थः, चारु=मनोज्ञम् उल्लिखितम्=उच्चैर्वापितं गीतादिकं, तथा प्रेक्षितं=कटाक्षविशेषादिकं, न निध्यायेत्=सरागं-नावलोक्तयेत् न चिन्तयेद् वा, यतः तत्सर्वं कामरागविवर्धनं=कामविकारजनकमित्यर्थः ॥५८॥

॥ मूलम् ॥

विमणसु मणुजेषु, प्रेमं नाभिनिवेशयेत् ।

अणिगं तेमि विन्नाय, परिणामं पुद्गलाण य ॥५९॥

(छाया)

विषयेषु मनोमेषु प्रेम नाभिनिवेशयेत् ।

अनित्यं तेषां विज्ञाय परिणामं पुद्गलानां च ॥५९॥

‘अंगपदंग’० इत्यादि । स्त्रियों के मुख आदि अंगों को, नेत्र आदि प्रत्यङ्गों को बनावट, मनोहर भाषण और कटाक्षविशेष आदि को अनुगमपूर्वक न देखें, और न इन के विषय में ध्यान करें । क्योंकि, ये सब, काम राग को बढ़ाने वाले हैं ॥५८॥

अंगपदंग० इत्यादि स्त्रीस्थानों मुख आदि अंगस्थानी, नेत्रादि प्रत्यङ्गस्थानी बनावट, मनोहर भाषण, अपने कटाक्ष विशेष आदि अनुगम पूर्वक न देखें नहिं, अपने अपने विषयों में ध्यान करने नहिं, अस्तव्य के आदि काम-राजन-व्यवहारों से. (५८)

॥ ટીકા ॥

‘વિસયસુ’ इत्यादि ।

સાધુઃ, તેષામ્=શબ્દાદિવિષય-સમ્યગ્ચિન્તાં પુદ્ગલાનાં પરિણામં=પર્યા-
યાન્તરપરિણતિભ્રમણમ્ અનિત્યં વિજ્ઞાપ્ય=જિનશામનનો વિદિત્વા, મનોજેષુ=
મનોહરેષુ, વિષયેષુ=શબ્દાદિષુ, પ્રેમ=રાગં નામિનિવેશયેન=ન કર્યાં, શબ્દાદિ-
વિષયૈઃ મહેન્દ્રિયાણાં કદાચિન્ સમ્બન્ધે સતિ તત્રામત્યપરપર્યાયં રાગં ન કર્યાં.
કિન્ન-અનિત્યવિષયરાગો દુઃખાયૈવ કલ્પતે इति તત્ર રાગો ન વિવેચ્યઃ। સ્વદેશમ્
શબ્દાદિવિષયસ્ય ચ સચિત્તેન તત્ત્વમ્બન્ધકૃતગુલ્બમ્યાપિ તથાન્યાદિતિ ભાવઃ ॥૫૯॥

॥ મૂલ્યમ્ ॥

વોગલાણં પરીણામં, નેમિં નચા જહાતહા ।

વળીયતિળ્હો વિહરે, સીડ્ ભૂણ અપ્પણા ॥૬૦॥

‘વિસયસુ’ इत्यादि । સાધુ જિનશામન સે મત્લી ભૌતિ વિદિત કરલે કિ શબ્દાદિ
વિષયોં કે પુદ્ગલ અનિત્ય હૈં, સદા એક પર્યાય સે દુમરી પર્યાય મેં પરિવર્તિત હોતે રહતે હૈં ।
સ્થાયી નહીં હૈં । એસા જાનકર ઉન મનોજ વિષયોં મેં રાગ ન કરે ઓર અમનોજ મેં દ્વેષ મો
ન કરે । શબ્દાદિ વિષયોં કે સાથે ઇન્દ્રિયોં કા સમ્બન્ધ હો જાય તો ઉન મેં આસક્તિ ન કરે-
ઉન મેં મગ્ન ન હોવે । અનિત્ય વિષયોં મેં ક્રિયા હુઆ રાગ, પરિણામ મેં દુઃખદાયા હી હોતા
હે, એસા સમજકર ઉનમેં રાગ મી ન કરે । અપના યાગર તથા શબ્દાદિ વિષય નધર હૈં
इसलिए उनके निमित्त से उत्पन्न होने वाला सुख भी नधर है ॥૫૯॥

વિસયેસુ० इत्यादि साधु जिनशासनधी सारी चेडे जलपी ले डे-शब्दादि
विषयोंनां पुद्गल अनित्य छे । सदा ऐक पर्यायधी जीन पर्यायभां परिवर्तित यतां
रहे छे, स्थायी नधी । ऐभ जलपीने ऐ मनोज विषयोंभां राग न करे अने अम-
नोजभां द्वेष पणु न करे । शब्दादि विषयोंनी साथे छद्वियोंना संबंध यध जल्य तो
तेभां आसक्ति न करे तेभां मग्न न थाय । अनित्य विषयोंभां करेखे राग परिष्ठाये
दुःखाधीन जने छे । ऐभ अभज्जने तेभां राग न करे पोतानुं शरीर तथा शब्दादि
विषय न१२ छे तेधी तेना निमित्ते उत्पन्न यताडं सुख पणु न१२ छे (५९)

॥ छाया ॥

पुद्गलानां परिणामं तेषां ज्ञात्वा यथा-तथा ।
विनीततृष्णो विहरेत् शीतीभूतेन आत्मना ॥६०॥

॥ टीका ॥

‘पोगलानां’ इत्यादि ।

साधुः, तेषां=शब्दादिविषयसंबन्धिनं पुद्गलानां परिणामं पर्यायरूपा-
न्तराऽऽपत्तिरूपं यथा-तथा=‘ये इष्टास्तेऽनिष्टा भवन्ति, येऽनिष्टास्ते इष्टा भवन्ति’
इत्यादि ज्ञात्वा विनीततृष्णः=अपगतस्त्रुहः शीतीभूतेन=क्रोधादिकपायान-
लोपशमनलब्धशैत्येन आत्मना विहरेत्=विचरेत् । पुद्गलस्वभावानुस्मरणोत्पादित-
विरत्या संयममार्गे विचरेदिति भावः ॥६०॥

॥ मूलम् ॥

जाए सद्धाए निवर्ततो, परियायट्ठाणमुत्तमं ।

तमेव अणुपालिज्जा, गुणे आयरियसंमए ॥६१॥

‘पोगलानां’ इत्यादि । साधु शब्दादि विषयों के पुद्गलों का विनश्वरता रूप परिणाम को
जानकर, अथवा यह जानकर कि-जो पुद्गल कभी इष्ट होते हैं वेही दूसरे समय अनिष्ट हो
जाते हैं, और जो एक समय अनिष्ट होते हैं वेही दूसरे समय इष्ट हो जाते हैं उन विषयों
में तृष्णा (लालसा) का त्याग करके क्रोध आदि कपाय रूपी अग्नि की उपशान्ति से प्राप्त
हुई युक्त आत्मा के साथ विहार करे । अर्थात् पुद्गलों के स्वभाव को स्मरण करने से
उत्पन्न हुए वैराग्य के साथ संयम मार्ग में विचरे ॥६०॥

पोगलानां. इत्यादि. साधु शब्दादि विषयानां पुद्गलानां विनश्वरता रूप परि-
णाम लक्षणे, अथवा ऐम लक्षणे के लो पुद्गल ऐक समये एष्ट होय छे तेज
भीने समये अनिष्ट णनी लय छे अने ले ऐक समये अनिष्ट होय छे तेज भीने
समये एष्ट णनी लय छे, ऐ विषयानां तृष्णा (लालसा) ने त्याग करीने क्रोध
आदि कपायरूपी अग्निनी उपशान्तिथी प्राप्त थयेला युक्त आत्मानी साथे विहार
करे. अर्थात्-पुद्गलाना स्वभावतुं स्मरण करवाधी उत्पन्न थयेला वैराग्यनी साथे
संयम मार्गमें विचरे. (६०)

॥ छाया ॥

यया श्रद्धया निष्क्रान्तः पर्यायस्थानमृत्तमम् ।

तामेव अनुपालयेन् गुणेषु आचार्यसंमतेषु ॥६१॥

(टीका)

‘जाए सदाए’ इत्यादि ।

साधुः, यया श्रद्धया=भावनया निष्क्रान्तः गृहात्मव्रजितः सन् उत्तमं=सर्वोत्कृष्टं पर्यायस्थानं सर्वविरतिस्वीकाररूपं प्रव्रज्यालक्षणं स्थानं प्राप्तः सन् तामेव श्रद्धाम् आचार्यसंमतेषु=तीर्थङ्करायनुमतेषु गुणेषु=मूलोत्तरगुणेषु अनुपालयेत्=मूलोत्तरगुणसंरक्षणतत्परिवर्द्धनहेतुभूतां तामेव श्रद्धां पत्रतः प्रवर्धयेदित्यर्थः। येनैव उत्कृष्टपरिणामेन चारित्र्यं गृहीतं तेनैव वर्द्धमानपरिणामेन यावज्जीव निर्वाहयेदिति भावः ॥६१॥

अयाचारमणिधेः फलमाह— ‘तवंचिमं’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

२ ३ १ ४ ५ ६ ७ ८ ९

तवंचिमं संजमजोगयं च, सज्जायजोगं च सया अद्विष्टि ।

११ १० १२ १४ १३ १५ १६ १७

मूरेव सेणाऽ समत्तमाउहे, अलमप्पणी होइ अलं परेमि ॥६२॥

‘जाए सदाए’ इत्यादि । साधु जिस श्रद्धा-भावना के साथ गृहस्थावास का त्याग करके दीक्षित होकर सर्वश्रेष्ठ सर्वविरतिरूप पद को प्राप्त हुआ उसी श्रद्धा का तीर्थङ्कर प्रणेत मूल गुण और उत्तर गुणों में पालन करे। अर्थात् मूल गुण और उत्तर गुणों की रक्षा करने वाली तथा उन्हें बढ़ाने वाली उसी श्रद्धा को यत्नपूर्वक बढ़ाना रहे। तात्पर्य यह है कि जिस उत्कृष्ट परिणाम से चाग्रिग्र ग्रहण किया था उसी उत्कृष्ट परिणाम से यावज्जीवन उस का पालन करे ॥६१॥

जाए सदाए, इत्यादि साधु ने श्रद्धा भावनानी साथे गृहस्थावासना त्याग करीने दीक्षित धर्म सर्वश्रेष्ठ सर्वविरति रूप पदने प्राप्त यथे, ओ श्रद्धाने तीर्थङ्कर प्रणेत मूल गुणों और उत्तर गुणों में पालन करे, अर्थात् मूल गुणों और उत्तर गुणों की रक्षा करनारी तथा तेमने पधारनारी ओ श्रद्धाने यत्नपूर्वक पधारनारी रहे तात्पर्य ओ छे छे-छे उत्कृष्ट परिणामथी आश्रित अलख कथुं छनुं, ते उत्कृष्ट परिणामथी यावज्जीवन अनुरूप पालन करे. (६१)

॥ છાંયા ॥

તપશ્વેદં સંયમયોગં ચ ન્યાધ્યાયયોગં ચ મદા અધિષ્ઠાતા ।

શૂર ઇવ મેનયા સમાતાયુધઃ અભ્યાનમનો ભવતિ અભં પરેષામ્ ॥૬૨॥

॥ ટીકા ॥

ઇદં=માતૃવ્યાયાનરૂપં, તપઃ=અનશનાદિલક્ષણં ચ સંયમયોગં=પદ્-
જીવનિકાચરણલક્ષણં ચ. ન્યાધ્યાયયોગં=વાચનાદૃષ્ટ્યાયાત્મકં. મદા = નિત્યમ્
અધિષ્ઠાતા=તદાચરણપરાયણઃ સાધુઃ—મેનયા=ચતુરદ્વાનિકયા શૂર ઇવ=શૌર્ય-
વાનિવ સમાતાયુધઃ = સમ્યગુપાતતપશ્વર્થાચરણઃ. જ્ઞાનાચરણીયાદિકર્મશત્રુનિરા-
કરણાય તપશ્વર્થાયા અભ્યસદશતાદશસ્ત્ર્યં કથનમ્ । આત્મનઃ કલ્યાણાય અભં=
સમર્પો ભવતિ, તથા પરેષાં જીવાનાં કલ્યાણાય ચાત્તં ભવતીત્યર્થઃ ।

પદ્મા ‘સમત્તમાડહે’ इत्यस्य ‘समाप्तायुधः’ इति न्याया तथा च—मेनया
समाप्तायुधः समाप्तं=शत्रुपराजयकरणेन विरतं निवृत्तमिति यावत् आयुधम् =

‘તર્વંચિમં’ इत्यादि । जैसे शूरवीर पुरुष चतुर्भुज सेना को साथ लेकर अपने अस्त्रशस्त्रों
से शत्रुओं को हटा देता है, वैसे ही अनशन आदि तप पदजीवनिकाय की संरक्षारूप
सयम, वाचना, प्रच्छेदना आदि रूप स्वाध्याय का सदा आचरण करने में तत्पर साधु पूर्वोक्त
तपश्चर्या आदि अस्त्रों से ज्ञानावरण आदि कर्मशत्रुओं के जीतने में, तथा परका कल्याण
करने में समर्थ होता है । तपश्चर्या, कर्मों का नाश करने के लिये अत के समान है अतः
उसे अत्र कहा गया है । ‘समत्तमाडहे’ पदकी दूसरी छाप यह है—समाप्तायुधः, अर्थात्
जैसे शूरवीर अपनी सेनाको सहायता से शत्रुओं को परास्त करके युद्ध समाप्त कर देता है,

तत्वं चिम् ० इत्यादि. જેમ શૂરવીર પુરુષ ચતુર્ભુજ સેનાને સાથે લઇને
પોતાનાં અસ્ત્રશસ્ત્રોથી શત્રુઓને હુકારી દે છે, તેમજ અનશન આદિ તપ, પદ-
જીવનિકાયની સંરક્ષારૂપ સંયમ, વાચના, પ્રચ્છેદના, આદિરૂપ સ્વાધ્યાયને સદા આચર-
વામાં તત્પર એવો સાધુ પૂર્વોક્ત તપશ્ચર્યા આદિ અસ્ત્રોથી જ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મ
શત્રુઓને છતવામાં, તથા પરનું કલ્યાણ કરવામાં સમર્થ બને છે તપશ્ચર્યા ક્રમેની
નાશ કરવાને માટે અસ્ત્રની સમાન છે, તેથી તેને અસ્ત્ર કહેવામાં આવ્યું છે.
સમત્તમાડહે પદનો બીજો અર્થ છે સમાપ્તાયુધઃ અર્થાત્ જેમ શૂરવીર પોતાની સેનાની
સહાયતાથી શત્રુઓને પરાસ્ત કરીને યુદ્ધ સમાપ્ત કરી નાંખે છે, તેમ સાધુ

આયુધવ્યાપારો યુદ્ધં યમ્ય મ તયોક્તઃ શૂર ડન માધુઃ, સાધુપક્ષે મેનવાન્વપથ્યાદિ-
રૂપયા સમાપ્તઃપુઃ = જ્ઞાનાવરણીયાગદ્વિષકર્મશયકરણેન સમાપ્તં = નિવૃત્ત-
આયુધં = તદ્વિજયવ્યાપારઃ પર્ણપદસહનાદિરૂપો યમ્ય મ તયોક્તઃ ઇત્યર્થઃ। જેનું પૂર્વવત્।
સાધુનાં તપશ્ચર્યાદિકમેવ કર્મશત્રુવિનાશનાય સકલમેનાકાર્ય મંદાદગતિ, તપ-
શ્ચર્યાદિના સકલકર્મશત્રૌ મક્ષીણે સતિ કારણાભાવાન્ન પુનઃ કર્મોન્વર્તનિર્મલતીતિ
કેવલિત્યં પ્રાપ્તાનાં સાધુનાં તદ્વિજયવ્યાપારો નિવર્તમે ઇતિ ભાવઃ ॥

‘તવં’ ઇતિપદેન કર્મશત્રુદમનોત્સાહવત્ત્વં, ‘મંજમજોગયં’ ઇત્યનેન કર્મશત્રુ-
સંબન્ધિશક્તિક્ષયકારકત્વં, ‘સમ્પ્રાયજોગં’ ઇત્યેનેન કર્મશત્રુનિરાકરણકર્તૃત્વં ચ
ધ્વનિતમ્ ॥૬૨॥

उसी प्रकार साधु तपश्चर्या आदि सेना से अष्टविध कर्म रूपी रिपुओं को परास्त करते
छेड़े हुए रण (संग्राम) को समाप्त कर देता है। अर्थात्—साधुओं के तो तप संयम ही कर्म
शत्रुओं का नाश करने के लिए सेना का काम करते हैं, तात्पर्य यह है कि—तप संयम से
सब कर्मों का नाश हो जानेपर कारण के अभाव से फिर कर्मों का प्रादुर्भाव नहीं होता
अतः केवली होनेपर साधुओं का कर्म के जीतने का व्यापार निवृत्त हो जाता है।

‘तवं’ पद से कर्म रूपी दुश्मन का दमन करने में उत्साह, ‘मंजमजोगयं’ पद से
कर्मशत्रु की शक्ति का क्षय और ‘सम्प्रायजोगं’ पद से कर्मरूपी वैरी का निराकरण
करना (हटाना) प्रगट किया है ॥६२॥

તપશ્ચર્યાદિ સેનાથી અષ્ટવિધ કર્મરૂપી રિપુઓને પરાસ્ત કરીને—છેડેલા રણ (સંગ્રામ)
ને સમાપ્ત કરી નાંખે છે અર્થાત્—સાધુઓનાં તપ-સંયમજ કર્મ શત્રુઓનો નાશ
કરવાને માટે એનાનું કામ કરે છે. તાત્પર્ય એ છે કે તપ સયમથી સર્વ કર્મોના
નાશ થઇ જતાં, કારણનો અભાવ થતાં, પછી કર્મોનો પ્રાદુર્ભાવ થતો નથી. એટલે
કેવળી થતાં સાધુઓનો કર્મ છૂતવાનો વ્યાપાર નિવૃત્ત થઇ જાય છે.

તવં પદથી કર્મરૂપી દુશ્મનનું દમન કરવામાં ઉત્સાહ, મંજમજોગયં પદથી
કર્મશત્રુની શક્તિનો ક્ષય અને સમ્પ્રાયજોગં પદથી કર્મરૂપી વૈરીનું નિરાકરણ કરવું
(હટાવવું) પ્રકટ થયું છે (૬૨)

‘સજ્ઞાયસજ્ઞાણરયસ્મ’ इत्यनेन स्वाध्याये चित्तैकाग्रता, विकल्पावर्जितत्वं
 निष्प्रयोजनावस्थितिरहितत्वं च सूचितम् । ‘तादृणो’ इत्यनेन संयमरक्षणशी-
 लत्वं ध्वनितम् । ‘अपावभावस्त’ इत्यनेन जितवचनाभिरुचिमतं व्यक्तीकृतम् ।
 ‘तवेरयस्त’ इत्यनेनात्मसंशोधनानिश्यामि लापवस्त्वमाहेदितम् ॥६३॥

(मूलम्)

मे तारिमे दुःखसहो जिर्दिगे, मुयेण जुमे अममे अकिंचणे ।

विरायई कम्मघणंमि अवगए, कसिणम्मपुडावगमे व चંदिमे ॥६४॥

॥ छाया ॥

स तादृशो दुःखसहो जितेन्द्रियः, श्रुतेन युक्तोऽममोऽकिञ्चनः ।
 विराजते कर्मघनेऽपगते, कृन्ताभ्रपुटापगमे इव चन्द्रमाः ॥
 इति प्रवीमि ॥६४॥

‘સજ્ઞાયસજ્ઞાણરયસ્મ’—इस पद से चित्त की एकाग्रता, विकल्पाओं का त्याग,
 तथा निकम्मे रहने का त्याग सूचित किया है ।

‘तादृणो’ पद से संयम की रक्षणशीलता व्यक्त की गई है । ‘अपावभावस्त’-
 पद से जितेन्द्र भगवान् के वचनों में रुचि रखने का विधान किया गया है । ‘तवेरयस्त’
 पद से आत्मशुद्धि की अतिशय अभिलाषा रखना बताया गया है ॥६३॥

સજ્ઞાયસજ્ઞાણરયસ્મ એ પદથી ચિત્તની એકાગ્રતા, વિકલ્પાઓનો ત્યાગ,
 તથા નકામા રહેવાનો ત્યાગ સૂચિત કર્યો છે. તાદૃણ પદથી સંયમની રક્ષણ
 શીલતા વ્યક્ત કરી છે. અપાવભાવસ્ત પદથી જિનેન્દ્ર ભગવાનનાં વચનોમાં રૂચિ
 રાખવાનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. તવેરયસ્મ પદથી આત્મશુદ્ધિની અતિશય
 અભિલાષા રાખવાનું બતાવ્યું છે. (૬૩)

॥ ટીકા ॥

‘સે તારિસે’ ઇત્યાદિ ।

તાદશઃ=પૂર્વોક્તગુણવિશિષ્ટઃ, દુઃસ્વસદઃ=અનુકૂલપ્રતિકૂલપરીપહજિણ્ણુઃ, જિતેન્દ્રિયઃ=રાગદ્વેષરહિતઃ, યુત્તેન યુક્તઃ=આશ્રમમર્મભિન્નઃ. અમમઃ=મમત્વરહિતઃ, અક્ષિન્નઃ=દ્રવ્યભાવપરિગ્રહશૂન્યઃ, સ સાધુઃ કર્મયને=કર્મયન ઇતેતિ કર્મયનઃ, તસ્મિન્. પુરુષવ્યાગ્રવત્સમામઃ, આવરકન્થેન યનસાદૃશ્યે. મેઘસદૃશે જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મ્મણીત્યર્થઃ અપગતે=મર્ણીણે સતિ. કૃત્ત્વાભ્રપુટાપગમે=સકલજલદમખંડલાચરણાયે સતિ ચન્દ્રમા ઇવ વિરાજતે=શોભતે, અનન્તવિમ્બલકેવલજ્ઞાનપ્રકાશાદિત્યર્થઃ॥

‘દુઃસ્વસદે’ ઇત્યનેન સાધોઃ પ્રાણાત્મયસંકટેઽપિ પ્રવચનાચલત્ત્વં, ‘જિંદિદિ’ ઇત્યનેનાચારવત્ત્વં, ‘સુણ જુત્તે’ ઇત્યનેન જ્ઞાનવત્ત્વં, ‘અમમે’ ઇત્યનેનૈદિકરાજસંમાનાદિ. —પારત્રિક-દિવ્યદેવદર્યાદિમાતિલક્ષણપૌદ્ગલિકમુસ્તામિલાપનિર-

‘સે તારિસે’ ઇત્યાદિ । પૂર્વોક્તગુણવિશિષ્ટ, અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ પરીપહોં કો જીતને વાલે, રાગદ્વેષ રહિત, જિતેન્દ્રિય, આગમોં કે મર્મ કે જ્ઞાતા, મમત્વરહિત, વાઙ્માન્યન્તર પરિગ્રહ કે ત્યાગી સાધુ. મેઘ કે સમાન આવરણ કરને વાલે કર્મોં કા ક્ષય હોંને પર કેવલ જ્ઞાન રૂપી પ્રકાશ સે શોભિત હોંતે હૈં । જૈસે મેઘ કા પટલ હટને સે ચન્દ્રમા શોભાયમાન હોંતા હૈ ।

‘દુઃસ્વસદે’ ઇસ પદ સે વહ સૂચિત ક્રિયા હૈ કિ-પ્રાગ જાને પર મી જિનપ્રવચન સે ચલાયમાન ન હોના ચાહિય, ‘જિંદિદિ’ પદ સે આચાર, ‘સુણ જુત્તે’ પદ સે જ્ઞાન, ‘અમમે’ પદસે ઇહલોકસન્ધી રાજસન્માન આદિ ઓર પરલોકસન્ધી દેવતા આદિ કોં કહિ વગૈરહ

સે તારિસે૦ ઇત્યાદિ. પૂર્વોક્તગુણવિશિષ્ટ, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ પરીપહોંને જીતનાર, રાગદ્વેષ રહિત, જિતેન્દ્રિય, આગમના મર્મના જ્ઞાતા, મમત્વરહિત, વાઙ્માન્યન્તર પરિગ્રહના ત્યાગી, એવા સાધુ મેઘની પેઠે આવરણ કરનારાં હોંનેના ક્ષય થતાં કેવળજ્ઞાનરૂપી પ્રકાશથી શોભિત બને છે, કે જેમ મેઘનો પડદો હટી જવાથી ચન્દ્રમા શોભાયમાન બને છે. દુઃસ્વસદે પદથી એમ સૂચિત થયું છે કે-પ્રાણુ જવા છતાં પણ જિન-પ્રવચનથી ચલાયમાન થવું ન જોઈએ. જિંદિદિ શબ્દથી આચાર. સુણ જુત્તે પદથી જ્ઞાન, અમમે પદથી ઇહલોકસંબંધી રાજસંમાન અને પરલોકસંબંધી દેવતા આદિની કહિ વગેરે પૌદ્ગલિક મુખોની

પેક્ષતમ્, 'અકિચળે' इत्यनेन च पक्षिणः पक्षातिरिक्तमाहाय्यरहितत्वमिदं
साधोर्ध्वमोपकरणાતિરિક્તવન્નુરહિતત્વં ધર્મોપकरणेऽप्यदृध्नુत्वं च सूचितम् । इति
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥६४॥

इति श्री विश्वविद्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पद्मदशभाषाकलितउल्लि-
कलापाऽऽलापकप्रविशुद्ध्यपयनैकपन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-शाह-
छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशाखाचार्य' पद्मभूषित-कोल्हापुर-
राजगुरु-बालप्रपचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-
घासीलाल-वतिविरचितायां श्रौदशवैकालिकमूत्र-
व्याऽऽचारमणिमञ्जूपाख्यायां व्याख्याया-
मष्टमभाषाप्रणिधिनामकमध्ययनं
समाप्तम् ॥८॥

વૈજ્ઞાનિક મુખોં કી અભિલાષા કા ત્યાગ; ઓર 'અકિચળે' પદસે, જેમે- -પક્ષી કો, તિવાય
વાંઓ કે ઓર કિમી કી અપેક્ષા નહીં રહતી, ડમી પ્રકાર માણુ કો ધર્મ કે ઉપકરણો કે
મિલાય સમમ્ન વસ્તુઓં કા ત્યાગ, તથા ધર્મોપકરણોં મેં મી મમતા ન રમના સૂચિત દિવા
દે ॥૬૪॥

શ્રી મુખમાં સ્વામી જમ્બૂ સ્વામી સે કહતે દેં કિ-દે જમ્બૂ! મગવાન મહાવીર પ્રજુ
કે મગીવ જેમે મેંને ગુના દે વેમા હી મેં તુમે કહતા હ ॥

શ્રી દશવૈકાલિક મૂત્ર કી આચાર્યમણિમજ્જુપા ટીકા કે આટવેં આચાર્યપ્રણિધિનામકે
અધ્યયન કા દિવ્દીમાપાનુવાદ સમાપ્ત ॥૮॥

અનિવ્રતવાનો ત્યાગ, અને અકિચળે પદથી જંમ પક્ષીને પાખા વિના બીજી કશી
અપેક્ષા રહેતી નથી, તેમ માણુને ધર્મનાં ઉપકરણાં તિવાય બીજી બધી વસ્તુઓનાં
ત્યાગ તથા ધર્મોપકરણોમાં પણ મમતા ન રાખવી એમ સૂચિત થયું છે (૬૪)

શ્રી મુખમાં સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે હે જમ્બૂ! મગવાન મહાવીર
પ્રજુની સ્ત્રીપે જેવું મેં આંખનું છે તેવુંજ મેં તમને કહ્યું છે

ઈતિ દશવૈકાલિકમૂત્રનું આઠમું આચાર્યપ્રણિધિ નામનું
અધ્યયન સમાપ્ત (૮)

॥ અથ નવમાધ્યયનમ્ ॥

આચારપાલનપરસ્પૈવ વચો નિરવથં ભવતીત્યત આચારમણિધિવિધિ-
વોધનાર્થમષ્ટમમધ્યયનમુક્તમ્ । આચારપ્રાણધાને વ યથાયોગ્યવિનયયુક્તસ્યૈવ
ભવતીતિ વિનયસમાધિનામકં નવમમધ્યયનં શિક્ષણીયાનાં વિનયશિક્ષણાર્થં
મસૂયતે—‘યંભાવ’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦

યંભા વ ક્રોધા વ મયપ્પમાયા, ગુરુસ્તગાસે વિનયં ન સિચ્ચે ।

૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦

સો ચેવ ડ તસ્સ અભૂઠ્ઠાવો, ફલં વ કીઅસ્સ વઘાય હોઠ્ઠ ॥૧॥

॥ છાયા ॥

સ્તમ્ભાદ્ વા ક્રોધાદ્ વા માયા-પ્રમાદાદ્ ગુરોઃ સકાશે વિનયં ન શિક્ષતે ।

સ એવ તુ તમ્ય અભૂતિભાવઃ ફલમિવ કીચક્સ્ય વધાય ભવતિ ॥૧॥

॥ અથ નવવો અધ્યયન ॥

જો આચાર કા સમ્યક્ પ્રકાર પરિપાલન કરને મેં તત્પર રહેતે હૈં ઝઢ્ઢોં કી માધા
નિરવચ હોતી હૈ । યહ ચતારે કે લિધ્ બાઠવોં અવ્યયન ભગવાન્ ને કહા હૈ । આચાર કા
પરિપાલન ઘડોં કર સકતા હૈ જો યથોચિત વિનયવાન્ હો, ઇસલિધ્ વિનયસમાધિ-નામક
નવવોં અવ્યયન મેં વિનય કી શિક્ષા કા વ્યાખ્યાન કરતે હૈં—‘યંભાવ’ ઇત્યાદિ ।

(અથ નવમું અધ્યયન)

ઢે આચારનું સમ્યક્ પ્રકારે પરિપાલન કરવામાં તત્પર રહે છે તેની ભાષા
નિરવચ હોય છે. ઢે બતાવવા માટે ભગવાને આક્રમું અધ્યયન કહેલું છે.

ઢે યથાર્થ વિનયવાન હોય તેજ આચારનું સંપૂર્ણપણે પાલન કરી શકે
છે, એટલા માટે વિનયસમાધિ નામનાં નવમાં અધ્યયનમાં વિનયની શિક્ષાનું
વ્યાખ્યાન કરે છે:— ‘યંભાવ’ ઇત્યાદિ.

॥ ટીકા ॥

યઃ સ્તમ્ભાદ્=જાતિકુલાચમિમાનાત્, ક્રોધાદ્=વિનયાર્થગુરુકૃતમર્મના-
સમુત્થિતાદક્ષમાલક્ષણાન્, માયાપ્રમાદાન્, તત્ર માયાતઃ=કપટતઃ અસચામપે
વેદનાયાં 'મમ દેહે વેદના વિચિતે' इत्यादिरूपतः, મૂઝે પ્રાકૃતતાદ્ હસ્યઃ, પ્રમા-
દાદ્ વા=નિદ્રાવિક્રયાऽऽલસ્યાદિતો વા ગુરોઃ સક્ષાન્=મમીપે વિનયં=પ્રદક્ષામેતત્-
શિક્ષાલક્ષણં ન શિક્ષતે=નાધીતે તસ્ય સાધોસ્તુ સ એવ=સ્તમ્ભક્રોધાદિક એવ અભૂતિ-
ભાવઃ=જ્ઞાનાદિસપદ્રાહિત્યમ્, કીચકસ્ય=કીચકાસ્યમ્ય ઘેળોઃ ફલમિવ વધાય=
નાશાય=ગુણરૂપ-ભાવમાણ-નાશાય ભવતિ=જાયતે, યંજસ્ય ફલોદ્રમે સતિ-
તન્નાશ इवेति भावः। शिष्यः स्वकल्याणाय स्तम्भादिकं विहाय गुरुसमीपे विनय-
शिक्षासुपाददीतेति गाथाशयः ॥૧॥

જો જાત યા કુલ કે અભિમાન સે અથવા વિનય આદિ મિસ્ત્રાને કે શિષ્ય ગુરુ દ્વારા ફી હુર્દ મર્મના દ્વારા ઉપજા હુણ ક્રોધ સે તથા વેદના ન હાને પર મી “મોરે શરૂર મે વેદના હૈ” હસ પ્રકાર ફી માયા (કપટ) સે, તથા નિદ્રા, વિક્રયા, આલસ્ય, આદિ પ્રમાદ સે ગુરુ કે સમીપ મહુણ આસેવન રૂપા શિક્ષા નહીં સીસતા, ઉસ સાધુ ફી જ્ઞાનાદિ રૂપ સંપત્તિ, અભિમાન યા ક્રોધ આદિ સે નષ્ટ હો જાતી હૈ, જૈસે કીચક-વાસ કે ફલ આનેગ ઉસ વાસ કા નાશ હો જાતા હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અભિમાન તથા ક્રોધ આદિ કા ત્યાગ કરકે શિષ્ય કો ગુરુ કે સમીપ વિનય ફી શિક્ષા મહુણ ફરના ચાહિય ॥૧॥

જે બાતિ અથવા કુલના અભિમાનથી, અથવા વિનય આદિનું શિક્ષણ આપવા માટે ગુરુએ કહેલા કડવા શબ્દોથી ઉત્પન્ન થયેલાં ક્રોધથી તથા કેઈ પ્રકારની શરીરમાં વેદના નહીં હોવા છતાંય “મારા શરીરમાં વેદના થાય છે” આ પ્રમાણે માયા-કપટથી તથા નિદ્રા, વિક્રયા, આલસ્ય આદિ પ્રમાદોથી ગુરુના સમીપે શ્રદ્ધા અને આસેવન રૂપ શિક્ષા શ્રદ્ધા કરતા નથી, તે સાધુની જ્ઞાન આદિ રૂપ જે સંપત્તિ છે તે અભિમાન અથવા ક્રોધથી નાશ પામી બચ છે જેવી રીતે કીચક વાંસને ફળ આવે ત્યારે તે વાંસનો નાશ થઈ બચ છે.

તાત્પર્ય એ છે કે:— અભિમાન તથા ક્રોધ વગેરેનો ત્યાગ કરીને શિષ્યે ગુરુની સમીપમાં વિનયનું શિક્ષણ લેવું જોઈએ. (૧)

॥ મૂલ્મ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
જે યાવિ મંદેતિ ગુરું વિદ્વા, ડહરે ડમે અપ્પસુણ ત્તિ નચા ।

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭
હીલંતિ મિન્હં પઢિવજ્જમાણા, કરંતિ આસાયણ તે ગુરુણં ॥૨॥

॥ છાયા ॥

યે ચાપિ મન્દ્ इति ગુરું વિદિત્વા ડહરોડયમ્ અલ્પશ્રુત इति જ્ઞાત્વા ।
હીલયન્તિ મિથ્યાત્વં પ્રતિપચમાનાઃ કુર્વન્તિ આશાતનાં તે ગુરુણામ્ ॥૨॥

॥ ટીકા ॥

‘જે યાવિ’ इत्यादि ।

યે ચાપિ કેવન દ્રવ્યસાધવઃ મન્દ્ इति=મન્દમજ્ઞોડયમિતિ વિદિત્વા.
તથા ડહરોડયમ્=વાલોડયમ્-અલ્પવયસ્કોડયમિતિ, તથા અલ્પશ્રુત=અલ્પજ્ઞોડયમ્-
અવિદિતસિદ્ધાન્તોડયમિતિ ચ જ્ઞાત્વા=મત્વા ગુરું=રત્નાધિકં હીલયન્તિ=અવમાન-
યન્તિ તે શિષ્યાઃ મિથ્યાત્વમ્=અનન્તસંસારકારણભૂતં પાપં પ્રતિપચમાનાઃ=પ્રાપ્ત-
માણાઃ ‘ગુરુનં હીલનીયઃ’ इति જિનશાસનરહસ્યમન્યમાના સન્ત इत्यर्थઃ, ગુરુણા-

‘જે યાવિ’ इत्यादि । જો દ્રવ્યલિંગી સાધુ રત્નાધિક ગુરુ કો ‘યહ મન્દ્બુદ્ધિ હૈ’
‘યહ બાલક હૈ’ ‘યહ અલ્પશ્રુત-સિદ્ધાન્ત કા અનભિજ્ઞ હૈ’ ऐसा मानकर उनका अनादर
करता है, वह अनन्त संसार के कारणभूत मिथ्यात्व को प्राप्त होकर गुरु की निन्दा न करने
रूप जिनशासन के रहस्य को न जानता हुआ गुरु की आशातना-अपराध-करता है । भाव

‘જે યાવિ’ इत्यादि. જે દ્રવ્યલિંગી સાધુ રત્નાધિક ગુરુને ‘આ મંદબુદ્ધિ છે’
‘આ બાલક છે’ ‘અલ્પશ્રુત-સિદ્ધાન્તના અજાણ છે.’ એ પ્રમાણે સમજીને તેમનો
અનાદર કરે છે, તે અનન્ત સંસારના કારણભૂત મિથ્યાત્વને પ્રાપ્ત થઈ, ‘ગુરુની
નિંદા નહિ કરવી જોઈએ’ એવું જિનશાસનનું જે રહસ્ય તેને નહીં જાણવાથી
ગુરુની આશાતના-અપરાધ-કરે છે. तात्पर्य એ છે કે:— જે ગુરુ હોય અને દીક્ષામાં

માશાતનાં=તિરસ્કારેણાપરાથં કુર્વન્તિ=નનયન્તિ । રત્નાધિકઃ સર્વયા વિનયમાત્રે-
નાઽઽરાધર્નીય ઇતિ ભાવઃ ॥૨॥

॥ મૂલમ્ ॥

૨ ૩ ૪ ૧ ૬ ૭ ૮
પર્ગર્ણ મન્દા વિ ભવંતિ એમે, ઢઢરા વિય જે સુયયુદ્ધોવવેયા ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫
આચારમંતા ગુણમુદ્ધિઅપ્પા, તે ઠીલિયા સિદ્ધિરિવ ખામ કુજ્ઞા ॥૩॥

(છાયા)

મકૃત્યા મન્દા અપિ ભવન્તિ એકે ઢઢરા અપિચ યે શ્રુતયુદ્ધયુપપેતાઃ ।

આચારવન્તઃ ગુણમુસ્થિતાત્માનઃ તે ઠીચ્છિતાઃ તિસ્ત્રીવ મસ્ય કુર્યુઃ ॥૩॥

॥ ટીકા ॥

‘પર્ગર્ણ’ ઇત્યાદિ ।

એકે = કેચિન્ મકૃત્યા=સ્વભાવેન મન્દા અપિ = વાર્તાલાપાદિવ્યવહારા
ઽઽશલા અપિ ભવન્તિ, યે ઢઢરા=અલ્પવયમ્કાઃ, અપિચ=કિન્તુ શ્રુતયુદ્ધયુપપેતાઃ=
શ્રુતજ્ઞાનસંપન્નાઃ=આગમાર્થજ્ઞાનવન્તઃ, આચારવન્તઃ=વક્ત્રપ્રકારાચારયુક્તાઃ, ગુણ-
મુસ્થિતાત્માનઃ=મૂલોત્તરગુણરક્ષણતત્પરાન્તઃકરુણાઃ ગુરવો ભવન્તિ, ને=ઉપયગિણા

યદ્ હૈ કિ જો ગુરુ હૈ, તથા વીશ્વા મેં યદે હૈ વે બુદ્ધિ આદિ ગુણોં સે સમૃદ્ધ ન મી હૈં તથા
ચાલક હૈં તો મી મય પ્રકાર મેં ડન કી વિનય દારા આરાધના કરની ચાહિય ॥૨॥

‘પર્ગર્ણ’ ઇત્યાદિ । કોઈ કોઈ ગુરુ વાર્તાલાપ વ્યવહાર આદિ મેંકુશલ નહીં મી હોતે,
તથા કોઈ કોઈ અન્ય ઉપ્ર કે મી હોતે હૈં, કિન્તુ શ્રુત જ્ઞાન સે સંપન્ન, પાંચ આચારોં સે યુક્ત
તથા મૂલ ઓર ઉત્તર ગુણોં કે પાલન કરને મેં મન લગાને ચાહેં હોતે હૈં, ડન દોનોં પ્રકાર કે

ખોટા હોય તે કઠાય બુદ્ધિ વગેરે ગુણોંમાં સંપૂર્ણ ન હોય, તેમજ બાકી
હોય તો પણ તેમની સર્વ પ્રકારે વિનય મહિત આરાધના કરવી જોઈએ (૨)

‘પર્ગર્ણ’ ઇત્યાદિ. કોઈ-કોઈ ગુરુ વાર્તાલાપ આદિ વ્યવહારમાં કુશળ નથી
હોતા, તથા કેટલાક નાની ઉમરવાળા પણ હોય છે પરન્તુ શ્રુતજ્ઞાનથી સંપન્ન,
તથા પાંચ આચારોથી યુક્ત તથા મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુણોનું પાલન કરવામાં મન
સ્થિર રાખવાવાળા હોય છે. એ બંને પ્રકારના રત્નાધિકનો અવિનય કરવાથી જ્ઞાન આદિ

અપિ, દીક્ષિતાઃ=વિવિધાઃ નિસ્કૃતાઃ મન્તઃ=અન્યઃ નિન્વીત=ચક્રિતિ અન્મ=
જ્ઞાનાદિગુણનામં ત્રયું=અન્યેષુ, યસ્ય કમ્યાપિ રત્નાધિકમ્યાશ્રાતના જ્ઞાનાદિગુણ-
ગણનાભાવનામને, દન્યાગ્રયઃ ॥૩॥

પુનર્વિશેષમ્પેણ દરદરતિસ્તારં દોષમાદ—‘જે યાવિ’ દન્યાદિ ।

॥ મુન્મ ॥

જે યાવિ નામં દરદરં તિ નદા, આમાયપ્ ને અદિયાય દોઃ ।

પ્રમાયસિયં પિ દુ દીલ્યનો, નિયન્તરં જાદરદ નુ મંદો ॥૪॥

॥ રાયા ॥

યથાપિ નામં દરદરં દતિ જ્ઞાના આનાતયતિ નમ્ય અદિનાય ભવતિ ।

પ્રમાના મપિ દુ દીલ્યન નિયન્તરં જાતિપયં મ્બલુ મન્દઃ ॥૪॥

॥ ટીકા ॥

યથાપિ દરદરં દતિ=‘અયં ચાલઃ’ દતિ જ્ઞાના=મન્વા, નામં=મર્મમ્, આના-
તયતિ=અવમાનયતિ ‘અયમકિન્ચિન્કરઃ’ દતિ ક્રન્વા ભુક્ટાદિનાઽપરાધયતિ, મા-

રત્નાધિક કા અવિનય કરને સે જ્ઞાન આદિ સત્તુગો કા ઉસી પ્રકાર નાશ હો જાતા હૈ
જેસે અગ્નિ મેં પડા હુઆ દ્યંધન ભસ્મ હો જાતા હૈ, અર્થાન્ વિસી મો રત્નાધિક કી આશ્રાતના
કરને સે જ્ઞાન આદિ ગુણો કા નાશ હો જાતા હૈ ॥૩॥

ફિર મી ચાલ (અપવયવાલે) રત્નાધિક કે અવિનય કે દોષ ચતાતે હૈ—‘જેયાવિ’
દન્યાદિ ।

જેમે કોઈ વ્યક્તિ “યહ છોટા હૈ” એસા મનદ કર ઢપડ આદિ સે સૌપકો છેડતા

સરગુણોના નાશ થઈ જાય છે. જેવી રીતે અગ્નિમાં લાકડા (કાષ) પડતા તે
ભસ્મ થઈ જાય છે. તેવીજ રીતે-કોઈપણ રત્નાધિકની આશ્રાતના દરવાથી જ્ઞાન
આદિ ગુણોના નાશ થઈ જાય છે (૩)

ફરીથી પણ ખાલ (અપવય વાળા) રત્નાધિકના અવિનયથી થતા દોષોને
ખતાવે છે— ‘જેયાવિ’ ઇત્યાદિ.

જેવી રીતે કે જે કોઈ વ્યક્તિ “આ નાન્ડો છે” એ પ્રમાણે સમજીને

આશાતના, સે=તસ્ય=અપરાધકર્તુઃ, અદિતાય=ત્રીવિતનાશાય ધર્વતિ 'પ્વ'
 પ્વમ્=અનેનૈવ પ્રકારેણ હઠરપુદ્ગલેત્યર્થઃ આચાર્યમપિ=આચાર્ય-પદાધિષ્ઠિતમપિ
 યોગ્યમુનેરભાવેડસ્પવયસ્કમપ્પાચાર્યપદે નિયુક્તમિત્યર્થઃ અપિગદ્દાદ્ રત્નારિં
 હીલ્યન્=તિરસ્કૃત્વન્ મન્દઃ=જિનવચનમર્માનમેજ્ઞઃ ત્વત્=નિશ્રયેન નાર્તિત્થં=
 જન્મમાર્ગ સંસારમિતિ યાવન્ નિયચ્છતિ=પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્નોતિ સંસારં પરિ-
 ભ્રમન્યેવેત્યર્થઃ ॥૪॥

(મૂલમ્)

આસીવિસો વા વિ પરં મુદ્ધો, કિં જીવનાસાહ પરં નુ કુજ્ઞા ।

આચરિયપાયા પુણ અપ્પસન્ના, અચોદિ આસાયણ નત્થિ મુસ્સો ॥૫॥

॥ છાયા ॥

આશીવિપો વાપિ પરં મુદ્ધઃ કિં જીવનાશાન્ પરં નુ કુર્યાત્ ।

આચાર્યપાદાઃ પુનરપસન્નાઃ અચોદિઃ આશાતના નાસ્તિ મોક્ષઃ ॥૫॥

॥ ટીકા ॥

‘આસીવિસો’ ઇત્યાદિ ।

પરમ્=અતિગંધેન મુદ્ધોઽપિ=સર્વથા મુદ્ધોઽપિ આશીવિપો વિપચ્ચ,

હૈ, વહ છેડના ડમ છેડને વાળે કા અદિત-જીવન કા નાશ કરને વાળા હોતા હૈ ઉમી
 પ્રકાર કદાચિન્ યોગ્ય મુનિ કે અભાવ મેં આચાર્ય પદ પર પ્રતિષ્ઠિત અન્પરચરક મો આચાર્ય
 કો વાલક સમગ્ર કર ઉત્તર નિર્ગકાર કરને વાળા જિન માર્ગ કા અનજ્ઞાન, નિશ્ચય હૈ
 સંસાર મેં પરિભ્રમણ કરના હૈ ॥૪॥

‘આર્મવિમો’ ઇત્યાદિ ।

અવન્ત કુદ્ધ વિપચ્ચ જીવન કા અન્ન કર સકના હૈ ઇમ સં અધિક ઓર કુલ મી

હં-લાકી આદિ વડે કરી અર્પને છ'છેડે છે, તે તે પોતાનાં જીવનનો નાશ
 કરનારું હોય છે તે પ્રમાણે કદાચિન્ યોગ્ય મુનિના અભાવમાં આચાર્ય પદ ઉપર
 પ્રતિષ્ઠિત નાની ઉમરના આચાર્યને બાળક સમજીને તેને નિરક્કાર કરવા વાળા,
 જિન માર્ગના અજ્ઞાન નકરી અંસારમાં જ પરિભ્રમણ કરે છે (૪)

‘આર્મવિમો’ ઇત્યાદિ એકદમ ક્રોધાચ્છાલન થયેલા અર્પ જીવનનો નાશ

જીવનાશાન=માણોપયાનાન, પરમ્=અધિક, કિં તુ વા કર્યાન ? ન કિમર્પીત્યર્થઃ ।
 આચાર્યપાદાઃ=દ્વયવચનાઃ પુનરવગમનાઃ=વિનયમાધારેન અનાગમિતાશ્રેત્ ભવન્તિ,
 તદા આશાતના=વિનયાદિગુણનાશો ભવન્તિ. તતઃ અવોધિઃ=જિનયર્માપ્તાપ્તિઃ, તથા
 ચ મનિ માયોર્માશો=મુક્તિર્નાસ્તિ=ન ભવતિ । મર્પદદ્વાઃ મરુદેવ ત્રિપન્ને, આશા-
 તનાકર્તાસ્ત્યનન્નચારં ત્રિપન્ને, મોક્ષમાર્ગેન પુનઃ પુનર્નન્ય-મરણચક્ષણમંગાર-
 પશ્ચિમપમન્નાદિતિ ભાવઃ ॥૫॥

॥ મૃત્યુ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
 જો પાત્રાં તલિભ્રમણમિજ્ઞા, આમીવિસં ચાચિ દુ કોવદ્જ્ઞા.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
 જો ચા વિસં ચાચરૂ જીવિભદ્રી, પસોચમાડસાયણયા ગુરૂણં ॥૬॥

નહોં વિગાડ મળતા । કિંતુ પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ, યદિ મળી ગોતિ વિનય-પૂર્વક
 આરાધિત ન કિયેં જાયેં તો ડનકી આશાતના રૂપ અવોધિ-મિથ્યાચ સે મુનિ કો મુક્તિ નહોં
 મિલ સકતો, અર્થાત્ આચાર્ય કો આશાતના સે વોધિ-સમ્યક્ચ કા અભાવ હો જાતા હૈં ઓર
 વોધિકા અભાવ હોને સે ચતુર્ગતિક સંસાર માગર કે જન્મમરણાદિ વિવિધ ચિકરાલ આવતો
 (ચકો) મેં ધૂમતે ધૂમતે જન્મ જન્માન્તર તક દુઃસ મોગને પડતે હૈં, યહ આશય હૈં કિ સાંપ
 કે કાટને સે ઇક હો વાર મૃત્યુ હોતી હૈં કિન્તુ ગુરુ કો આશાતના કરને સે વારંવાર જન્મ
 મરણ કે દુઃસ મોગને પડતે હૈં, ક્યોંકિ ડન્હેં મોક્ષ કો પ્રાપ્તિ નહોં હોતો ॥૫॥

કરી શકે છે. તેથી વધારે બીજું કશું જગાડી શકતો નથી, પરન્તુ પૂજ્યપાદ
 આચાર્ય મહારાજની રૂઢ પ્રકારે જે આરાધના વિનયપૂર્વક કરવામાં આવે નહીં,
 તો તેમની અશાતના રૂપ અવોધિ-મિથ્યાત્વથી મુનિને મુક્તિ મળી શકતી નથી
 અર્થાત્ આચાર્યની અશાતનાથી. વોધિબીજ-સમ્યક્ત્વનો અભાવ થઈ જાય છે,
 અને વોધિનો અભાવ થવાથી ચાર ગતિરૂપ સંસાર સાગરના જન્મ-મરણાદિ વિવિધ
 ચિકરાલ ચક્રોમાં ભટકતાં-ભટકતાં જન્મ જન્માંતર સુધી દુઃખ લોગવવાં પડે છે.
 આશય એ છે કે- સર્પના ડંશથી એકજ વાર મૃત્યુ થાય છે, પરન્તુ ગુરુની અશાતના
 કરવાથી વારંવાર જન્મ-મરણના દુઃખો લોગવવાં પડે છે. કારણકે તેને મોક્ષની
 પ્રાપ્તિ થતી નથી. (૫)

॥ છાયા ॥

યથાઽઽહિતાગ્નિર્જ્વલનં નમસ્યતિ, નાનાહુતિમન્ત્રપદાભિપિત્તમ્ ।
 પદમાચાર્યમુપતિષ્ઠેત, અનન્તજ્ઞાનોપગતોઽપિ સત્ ॥૧૧॥

॥ રીસા ॥

‘જહા’ ઇત્યાદિ ।

યથા=યેન પ્રકારેણ આહિતાગ્નિઃ=અગ્નિહોત્રી દિગ્નઃ નાનાઽહુતિમન્ત્રપદા-
 ભિપિત્ત=નાનાઽહુતયઃ=આગવાદિમક્ષેપાઃ મન્ત્રપદાનિ=‘અગ્નયે સ્વાહા’ ઇત્યાદીનિ,
 તૈરભિપિત્ત=સંસ્કૃતે ઝ્વલનં=વદ્ધિ નમસ્યતિ=પૂજયતિ । પદમ્=અનેન પ્રકારેણ શિષ્યઃ
 અનન્તજ્ઞાનોપગતઃ=કેવલજ્ઞાનસંપન્નોઽપિ સત્ આચાર્ય=ગુરુમ્ ઉપતિષ્ઠેત=વિનય-
 દિના સેવેત ॥૧૧॥

ગુરુઃ શિષ્યં પ્રતિ સંયોધ્યાદ— ‘જસંતિષ્’ ઇત્યાદિ ।

(મૂલમ્)

૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
 જસંતિષ્ ધમ્મપયાઃ સિરસે, તસંતિષ્ વેણસ્યં પર્વજે ।

૧૬ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫

સત્કારણ સિરસા પંજલીઓ, કાયગિરા ધો મળસા ચ નિચં ॥૧૨॥

॥ છાયા ॥

યસ્યાન્તિકે ધર્મપદાનિ શિક્ષેત, તસ્યાન્તિકે વૈનયિકં પ્રવુઙ્ગીત ।

સત્કારયેત્ શિરસા માઙ્ગલકઃ, કાયગિરા ધો મનસા ચ નિત્યમ્ ॥૧૨॥

‘જહાહિઅગ્ની’ ઇત્યાદિ । જેસે અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ, ધૃત આદિ કી અનેક આહુતિયોસે
 “અગ્નયે સ્વાહા” ઇત્યાદિ મન્ત્રો દ્વારા સંસ્કાર કો હુર્દે અગ્નિ કો નમસ્કાર કરતા હૈ ઉસી પ્રકાર
 શિષ્ય અનન્તજ્ઞાન (કેવલજ્ઞાન) સે યુક્ત હોકર મી ગુરુ (આચાર્ય) કા વિનય કરે ॥૧૧॥

‘જહાહિઅગ્નો’ ઇત્યાદિ જેમ અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ ધૃત-ધી આદિની અનેક
 આહુતિઓથી ‘અગ્નયે સ્વાહા’ ઇત્યાદિ મન્ત્રદ્વારા સંસ્કાર કરેલી અગ્નિને નમસ્કાર
 કરે છે, તે પ્રમાણે શિષ્ય અનન્તજ્ઞાન (કેવલજ્ઞાન) થી યુક્ત હોય તો પણ ગુરુ-
 (આચાર્ય) નો વિનય કરે. (૧૧)

॥ टीका ॥

भोशिष्य ! (माधुः) यस्य=आचार्यादेः अन्तिके=समीपे, धर्मपदानि=धर्मप्रधानपदानि शास्त्राणीत्यर्थः, शिक्षेत=अधीयीत, तस्य आचार्यादेः=अन्तिके=समीपे चैनपिकं=विनयव्यवहारं, प्रयुज्जीत=कुर्यात्। केन प्रकारेण विनयं कुर्याद् ? इत्याह— शिरसा=मस्तकेन सह प्राञ्जलिकः=वदकरपुटः शिरःसंलग्नवदकरपुटः सन्नित्यर्थः, कायगिरा=कायेन=शरीरेण गिरा=वाचा कायेन नम्रीभूय “मन्थएण वंदामि” इति भाषमाणः, मनसा च विशुद्धभावेन नित्यं=निरन्तरं यावज्जीवमित्यर्थः सत्कारयेत्=अभ्युत्थानवन्दनादिना संमानयेत्, नत्वध्ययनकाल एव स्वार्थपरायणतयेति भावः ॥१२॥

गुरु, शिष्य के प्रति कहते हैं—‘जस्संतिण’ इत्यादि ।

हे शिष्य ! विनीत शिष्य का यह कर्तव्य है कि जिन आचार्य आदि के समीप शास्त्रों का अध्ययन करे उन के समीप विनय भाव अवश्य दिखलावे । विनय किस विधिसे करे ? सो कहते हैं—दोनों हाथ जोड़कर और जोड़े हुए हाथों को मस्तक से लगाकर शरीर से नम्र होकर “मन्थएण वंदामि” (मस्तक से प्रणाम करता हूँ) इन वचनों का उच्चारण करता हुआ विशुद्ध मनसे निरन्तर (यावज्जीव) गुरु का सम्मान करे ।

तात्पर्य यह है कि स्वार्थ साधने के लिए केवल अध्ययन करते समय ही नहीं किन्तु गुरु का सदा सम्मान करना चाहिए ॥१२॥

गुरु, शिष्य प्रति कहे छे—‘जस्संतिण’ इत्यादि.

हे शिष्य ! विनीत शिष्यनुं ओ कर्तव्य छे के के आचार्य आदिनी पास शास्त्रोंनुं अध्ययन करे, अभ्यास करे, तेमना समीप अवस्थ विनय-लाप जतावे. विनय केवी रीते करे ? ते कहे छे-ओ हाथ जोडीने ते जोडवा हाथीने माथां मुथी लउने शरीर वडे नम्रता जतावी—मन्थएण वंदामि (मस्तक वडे करी प्रणाम करे छुं) आ शब्दो जोडीने विशुद्ध मनधी निरन्तर (यावज्जीवन) गुरुनुं सम्मान करे.

तात्पर्य ओ छे के—स्वार्थ साधवा माटे केवल अध्ययन-अभ्यास करवा समयेन नई, परन्तु गुरुनुं सदाय सम्मान करवुं जेछेछे (१२)

વિનયી શિષ્યઃ કીદશં નિન્તયેદિત્યાહ—‘લજ્ઞાદયા’ ઇત્યાદિ ।

(મૂળમ્)

૨ ૧ ૩
લજ્ઞાદયાસંજમવંભચેરં કલ્યાણભાગિસ્મ વિશોષિટાણં ।

૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
જે મે ગુરુ સયમમણુસામયંતિ, તે હં ગુરુ સયમં પૂજયામિ ॥૧૩॥

॥ છાયા ॥

લજ્ઞા દયા સંયમ બ્રહ્મચર્ય, કલ્યાણભાગિનો વિશોષિસ્થાનમ્ ।

યે માં ગુરવઃ સતતમનુશાસયન્તિ, તાન્ અહં ગુરુન્ સતતં પૂજયામિ ॥૧૩॥

॥ ટીકા ॥

કલ્યાણભાગિનઃ=મોક્ષાધિકારિણઃ શુભમાર્ગગામિન ઇત્યર્થઃ લજ્ઞાદયા સંયમ-બ્રહ્મચર્યમ્=લજ્ઞા ચ દયા ચ સંયમથ્થ બ્રહ્મચર્ય ચેત્યેષાં સમાહારદ્વન્દઃ, તથા લજ્ઞા=અસંયમમાર્ગાદ્વયં, દયા=પરદુઃખદૂરીકરણેચ્છા, સંયમઃ=સાવચયોગવિરતિ-લક્ષણઃ સત્તદશવિધઃ, બ્રહ્મચર્ય=મૈથુનવિરતિઃ, પતંગતુષ્ટય વિશોષિસ્થાન કર્મકર્દમ-પ્રક્ષાલનસ્થાનં યે ગુરવો માં સતતમનુશાસયન્તિ=લજ્ઞાદયાદિકં શિક્ષયન્તિ તાન્ ગુરુન્ સતતં=નિરન્તરમહં પૂજયામિ=વિનયાદિનાઽઽરાધયામિ । ‘લજ્ઞાદયાદિ-

વિનયવાન્ શિષ્ય કેસા વિચાર કરે? સો ચતાતે હે—‘લજ્ઞા દયા’ ઇત્યાદિ ।

મોક્ષ માર્ગ મેં ગમન કરનેવાળે જો ગુરુ, અસંયમ માર્ગ કા મય રૂપ લજ્ઞા, અન્ય પ્રાણિયોં કે દુઃખ કો દૂર કરને રૂપ દયા, સાવચ બ્યાપાર સે વિરત હોને રૂપ સતરહ પ્રકાર કા સંયમ તથા બ્રહ્મચર્ય, હન કી સદા શિક્ષા દેતે હેં, ડન ગુરુ મહારાજ કી મેં સદા વિનય આદિ સે આરાધના કરું ।

વિનયવાન શિષ્ય કેવા વિચાર કરે? તે જતાયે છે—લજ્ઞાદયા ૦ ઇત્યાદિ.

મોક્ષ માર્ગમાં ગમન કરવાવાળા જે શુદ્ધ અસંયમ માર્ગના અયરૂપ લજ્ઞા, અન્ય પ્રાણીઓના દુઃખને દૂર કરવા રૂપ દયા, સાવચ બ્યાપારથી નિવૃત્ત થવા રૂપ સત્તર પ્રકારનો સંયમ, તથા બ્રહ્મચર્યની હંમેશા શિક્ષા આપે છે—શિષ્ય આપે છે-તે શુદ્ધ મહારાજની હું વિનયથી હંમેશાં આરાધના કરું’

ધર્મોપદેશેન કલ્યાણપદાધિકારદાયિને ગુરુવે યાવજ્જીવમપિ, ઇયતા વિનયાદિ-
લક્ષણારાધનેન, મયા તદીપનિષ્કૃતિ નૈવ શક્યતે કર્તુમિતિ ચિન્તયન્ વિશુદ્ધ-
ચેતસા સતતં ગુરુપદારાધનતત્પરો ભવેદિતિ ભાવઃ ॥૧૩॥

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
જહા નિસંતે તવણ ચિમાલી, પ્રભાસઈ કેવલ ભારહં તુ ।

૮ ૯ ૧૦ ૧૪ ૧૧ ૧૨ ૧૨
એવાયરિઓ સુઅસીલવુદ્ધિય, વિરાયઈ, સુરમજ્જે વ ઇંદો ॥૧૪॥

॥ છાયા ॥

યથા નિશાન્તે તપનોઽર્ચિમાલી પ્રભાસયતિ કેવલં ભારતં તુ
એવમાચાર્યઃ શ્રુતશીલવુદ્ધયા વિરાજતે સુરમધ્યે ઇવ ઇન્દ્રઃ ॥૧૪॥

॥ ટીકા ॥

‘જહાનિસંતે’ ઇત્યાદિ । યથા=યેન પ્રકોરણ, નિશાન્તે=રજન્યવસાને, અર્ચિ-
માલી=અર્ચિપાં કિરણાનાં માલા=અર્ચિમાલા સાઽસ્યાસ્તીતિ અર્ચિમાલી તપનઃ=

તાપર્યં યહ હૈ કિ લજ્જા દયા સંયમ ઓર બ્રહ્મચર્ય કા ઉપદેશ દેકર કલ્યાણ
કરનેવાલે ગુરુ મહારાજ કા વદલા મૈં એસી વિનય-ભક્તિ કરકે મી યાવજ્જીવ નહીં ચુકા
સકતા હૂં । એસા વિચાર કર શુદ્ધ ચિત્ત સે સદૈવ ગુરુ મહારાજ કી આરાધના કરને મૈં
તત્પર રહે ॥૧૩॥

‘જહા નિસંતે’ ઇત્યાદિ । રાત્રિ કા અન્ત હોને પર જૈસે સૂર્ય, સંપૂર્ણ ભરત ક્ષેત્ર કો
પ્રકાશિત કરતા હૈં ઉસી પ્રકાર આગમ ઓર આચાર મૈં તત્પર આચાર્ય મહારાજ અર્થાગમ કા

તાત્પર્ય એ છે કે:—લજ્જા, દયા, સંયમ અને બ્રહ્મચર્યનો ઉપદેશ આપીને
કલ્યાણ કરવાવાળા ગુરુ મહારાજનો બદલો હું એવી વિનય-ભક્તિ યાવત જીવન કરું તો
પણ ચુકાવી શકું તેમ નથી. અર્થાત્ ગુરુનું જીવન વિનય ભક્તિ અંદાજી ભર કરતા
છતા ચુકાવી શકાય તેમ નથી. એવો વિચાર કરીને શુદ્ધ ચિત્તથી ગુરુ મહારાજની
આરાધના કરવા તત્પર રહે (૧૩)

“જહા નિસંતે” ઇત્યાદિ. રાત્રી પૂરી થયા પછી જેની રીતે સૂર્ય, સંપૂર્ણ
ભરત ક્ષેત્રને પ્રકાશિત કરે છે-અર્થાત્ પ્રકાશ આપે છે તે પ્રભાતે, આગમ અને

મૂર્ચ્ઃ કેરલે=સંપૂર્ણ 'ન્યુનિધતિકં વદમ્' ભારતં=ભારતક્ષેત્રં મમામયતિ
 =સ્વકિરણકલાપૈઃ પ્રકાશયતિ. એવમ્=મનેન પ્રકારેણ, આચાર્યઃ=ગણી, શ્રુતગ્રીવ-
 બુદ્ધ્યા=શ્રુત ચ ગ્રીવે ચેતિ દ્વન્દ્વઃ શ્રુતગ્રીવે તથોર્બુદ્ધિઃ શ્રુતગ્રીવબુદ્ધિસ્તયા, તત્ર
 શ્રુતં=સિદ્ધાન્તઃ ગ્રીવં=સકલમાણિનિરુક્તવ્યાખ્યાનાઽઽકલનં તદ્વિષયિયયા વિષયત્વઃ
 મમાસયતિ મોક્ષમાર્ગમિતિ શ્રેયઃ, યદ્વા ભારતમ્-મારમ્-મર્યાંગમન્યક્ષણમાગમમાર્ગ
 તનોતીતિ ભારતં=શબ્દાગમસ્વરૂપં, તદ્ મમામયતિ=મધ્યેષુ પ્રકાશયતિ મગવદ્ભાષિ-
 તાર્યાનુસારેણ ગણપરરચિતં શબ્દાગમં શબ્દતોઽર્થતથ મધ્યાન્ બોધયતીતિ ભાવઃ ।
 મુરમધ્યે=દેવગણમધ્યે 'શ્લોક' ઇન્દ્ર શ્વ=દેવરાજ શ્વ મુનિમણ્ડલમધ્યે વિરાજતે=
 સેશોભતે इत्यर्थः ॥૧૪॥

॥ મૂલમ્ ॥

જહા સસી કોમુદજોગનુનો, નચ્ચત્તતારાગણપરિવુદ્ધ્યા ।

खे सोहइ विमले अम्भपुके, एवं गणी सोहइ भिक्षुमज्जे ॥૧૫॥

॥ છાયા ॥

યથા શશી કૌમુદીયોગયુક્તઃ નચ્ચત્તતારાગણપરિવૃતાન્મા ।

खे शोभने विमलेऽम्भपुके, एवं गणी शोभने भिक्षुमध्ये ॥૧૫॥

॥ ટીકા ॥

‘જહા સસી’ इत्यादि ।

यथा=येन प्रकीर्ण, कौमुदीयोगयुक्तः-कौमुदस्त्व=कार्तिकमासस्येषं कौमुदी=
 कार्तिकी पूर्णिमा, अथवा कौमुदी=आश्विनी पूर्णिमा, तस्या योगः=सम्बन्धस्तेन

प्रतिपादन करनेवाले शब्दरूप प्रवचन के तत्त्व को प्रकाशित करते हैं। अतएव वे मुनि
 मण्डल के मध्य में इस प्रकार शोभित होते हैं, जैसे देवों में इन्द्र ॥१४॥

આચારમાં તત્પર આચાર્ય મહારાજ અર્ધાંગમોના પ્રતિપાદન કરવાવાળા શબ્દરૂપ
 પ્રવચનના તત્ત્વોને પ્રકાશિત કરે છે. એટલા માટે-તે મુનિમંડળના મધ્યમાં દેવોની
 સભામાં જેમ ઇન્દ્ર મહારાજ શોભે છે. તેવી રીતે શોભે છે (૧૪)

યુક્તઃ, મદ્રા વૌમુદ્રી=ચન્દ્રકલા, તત્ત્વા યોગઃ=ચન્દ્રકલામન્વન્ધસ્તેન યુક્તઃ=
 પૂર્ણ રત્નયઃ મત્ત્વાપ્રાસદર્શનમ્પરિણ રતિ મારઃ, નક્ષત્રનામગતપરિણત્વા=નક્ષત્ર-
 નામગતપરિણતિતમ્પરિણતઃ પ્રતી=ચન્દ્રઃ વિમલે=મુલિપુમધ્યાન્નાદિકૃતમાલિન્ધ-
 રતિતે, અભ્યમુને=ચન્દ્રકલામન્વન્ધસ્તે, સ્વે=આકાશે, પ્રોષતે=પ્રોષતે, પ્વમ્=અનેન
 મત્ત્વાપ્રાસદર્શનમ્પરિણતઃ વિમલમધ્યે=માધુર્યમધ્યે પ્રોષતે ॥૧૫॥

॥ મૂલ્ય ॥

મહાગરા આચાર્યા મહેષી, મમાદિજોને મુખમીલવુદ્ધિપ
 મંપાવિષ્કામે અણુગરાં, આગ્રાપ્તોમઃ પમ્મકામી ॥૧૬॥

॥ તાવા ॥

મહાકરાન આચાર્યાન મહેષિણઃ મમાદિજોગાન મુખમીલવુદ્ધિપ
 સંપાપ્તકામોઽનુચરાણિ આરાધયેન્ તોષયેન્ પર્મકામી ॥ ૧૬॥

॥ ટીકા ॥

‘મહાગરા’ રત્યાદિ । અનુચરાણિ-ન વિગતે ઉત્તરમ્=ઉત્કૃષ્ટે ચેન્ધસ્તાનિ
 જ્ઞાનાદિરક્ષાનીત્યર્થઃ, મંપાપ્તકામો=ચ્છુકામઃ, પર્મકામી=કર્મનિર્જરાથી, મુનિઃ

‘જહા મમી’ રત્યાદિ । જિમ પ્રકાર નક્ષત્ર ઓર તારાઓ સે વેદિત શરદ ફલુ કો
 પૂર્ણિમાસી કા ચન્દ્ર મેષ આદિ રહિત નિર્મલ આકાશ મેં ઝોભા પાતા હૈ, उसी प्रकार
 આચાર્ય મહારાજ, સાધુઓ કે સમૂહ મેં શોભિત હોતે હૈ ॥૧૫॥

‘મહાગરા’ રત્યાદિ । સર્વોત્કૃષ્ટ સમ્યક્જ્ઞાન આદિ રત્નત્રય કે અભિલાષી તથા
 કર્મો કી નિર્જરા ચાહને વાલે મુનિ, રત્નત્રય કે પરમ સ્થાન, મહર્ષિ, અર્થાન્ મહાન્ આનન્દકે

“જહા સસી” રેખી રીતે નક્ષત્ર અને તારા મંડળથી વેદિત શરદ ઋતુની
 પૂર્ણિમા-પૂનમનો ચન્દ્ર મેષ રહિત નિર્મલ આકાશમાં ઝોભા પામે છે. તે પ્રમાણે
 આચાર્ય મહારાજ સાધુઓના સમૂહમાં ઝોભી રહે છે. (૧૫)

“મહાગરા” રત્યાદિ- સર્વોત્કૃષ્ટ સમ્યક્જ્ઞાન આદિ રત્નત્રયના અભિલાષી તથા
 કર્મોની નિર્જરાની ઇચ્છા રાખવાવાળા મુનિ રત્નત્રયના પરમ સ્થાન, મહર્ષી, અર્થાત્

અથ ત્રિતીયોદેશઃ ।

પુનરપિ વિનયમદિમાનમભિધાતું ત્રિતીયોદેશઃ પ્રસ્તૂયતે— ‘મૂલાડ’ इत्यादि

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
મૂલાડ સ્વંપ્પમવો દુમસસ, સ્વંધાડ પચ્છા સમુવિતિ સાઠા ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ .
સાઠંપસાઠા ચિરંદંતિ પના, તથો સે પુપ્પં ચ ફલં રસો ય ॥૧॥

॥ છાયા ॥

મૂલાન્ સ્કન્ધમમવો દુમસ્ય, સ્કન્ધાન્ પથાન્ સમુપયાન્તિ શામ્યાઃ ।

શામ્યાભ્યઃ પ્રશામ્યા વિરોદ્ધન્તિ પન્નાણિ, તતસ્તસ્ય પુપ્પં ચ ફલં રસઃ ॥૧॥

॥ ટીકા ॥

દુમસ્ય=દૃશસ્ય, મૂલાન્=ભૂમિષ્ઠભાગવિશેષાન્ સ્કન્ધમમવઃ=સ્કન્ધો-
ત્પતિઃ, પથાન્=તદનુ, સ્કન્ધાન્ શામ્યાઃ સમુપયાન્તિ=ઉદ્ભવન્તિ, શામ્યાભ્યઃ=
‘સાઠા’ इति મૂળે લુપ્તપદ્મ્યન્ત પદમ્, પ્રશામ્યાઃ=લપ્તશામ્યાઃ, વિરોદ્ધન્તિ=
સમુપચન્તે, પ્રશામ્યાતઃ પન્નાણિ વિરોદ્ધન્તીત્યમ્યાત્રાપિ સંવચઃ । તતઃ=તદનન્તરં,
તસ્ય=દૃશસ્ય, પુપ્પ ફલં ચ, રસઃ, ભવતીત્યર્થઃ ॥૧॥

। દુમરા ઉદેશ ।

કિમપી વિનય કી મદિમા કહને કે લિપ્ત દુમરા ઉદેશ કા પ્રારંભ કરતે હૈ—
‘મૂલાડ’ इत्यादि ।

ત્રેમ વૃક્ષ કે મૂલને સ્કન્ધ કી ઉત્પત્તિ હાતી હૈ, સ્કન્ધ સે શામ્યાઈ; શામ્યાઈ સે
પ્રશામ્યાઈ તથા પ્રશામ્યાઈ સ પને ઉત્પન્ન હોતે હૈ । ફળકે-અનન્તર ઉત્ત વૃક્ષ મેં ફળ, ફળ
ઔઃ ફલ મેં રસ આતા હૈ ॥૧॥

અથ ત્રિતીયોદેશઃ

ફરી વિનયનો મદિમા કહેવા માટે બીજા ઉદ્દેશનો પ્રારંભ કરે છે :—
“મૂલાડ” इत्यादि—

જેન વૃક્ષના મૂળવડે સ્કન્ધની ઉત્પત્તિ થાય છે સ્કન્ધથી શામ્યાઈ,
શામ્યાઈથી પ્રશામ્યાઈ, તથા પ્રશામ્યાઈથી પન્ના-પાંડરા ઉત્પન્ન થાય છે. તે
પન્ના પે વૃક્ષના ફળ-ફળ અને ફળના રસ આવે છે (૧)

દષ્ટાન્તં મદર્થ્ય દાર્પાન્તિકયોજનામાહ—‘એવં’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૩ ૨ ૪ ૬ ૫ ૭
એવં ધમ્મસ્સ વિણઓ, મૂલં પરમો સે સુક્કો ।
૮ ૯ ૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૩
જેણ કિર્તિ સુખં સિગ્ધં, નીસેસં ચાભિગચ્છ ॥૨॥

॥ છાયા ॥

એવં ધર્મસ્ય વિનયો મૂલં, પરમસ્તસ્ય મોક્ષઃ ।
યેન કીર્તિ શ્રુતં શ્લાઘ્યં નિઃશેષં ચાભિગચ્છતિ ।૨॥

॥ ટીકા ॥

એવં=મહીરહમૂલવત્ વિનયઃ=વિનયતિ દરીકરોતિ ચતુર્ગતિપરિશ્રમણ-
કેશવિધાયકં જ્ઞાનાવરણીયાદિવિશ્વં કર્મેતિ વિનયઃ=ગુરુજનાભ્યુત્થાનાભિવાદન-
તદાદેશકરણાદિ-તન્મનોડનુકૂલાચરણલક્ષણારાધનરૂપઃ, ધર્મસ્ય મૂલં=મૂલકારણમ્,
તસ્ય=વિનયસ્ય, પરમઃ=સર્વોત્કૃષ્ટફલં મોક્ષો ભવતિ । યેન મૂલલક્ષણેન વિનયેન

દષ્ટાન્તં મતાકર અથ દાર્પાન્તિક યોજના કહતે હૈં—‘એવ ધમ્મસ્સ’ इत्यादि ।

ચાર ગતિયો મેં શ્રમણ રૂપ ક્ષેત્ર કો ઉત્પન્ન કરનંવાલે જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ
કર્મો કો જો દૂર કરતા હૈં ઉત્તે વિનય કહતે હૈં । ગુરુજન કે આનેપર સ્તુતિ હો જાના,
અભિવાદન (વંદના) કરના, અનેકી આજ્ઞા પાલના તથા અનેકે મન કે અનુકૂળ આચરણ
કરકે અનેકી આરાધના કરના, યહ સર્વ વિનય હૈં । જસે વૃક્ષ કા મૂલ ઉસ કી જડ હૈં
વૈસે હો વિનય, ધર્મ કા મૂલ હૈં વિનય કા સર્વોત્કૃષ્ટ ફલ મોક્ષ હૈં, ઇસ ધર્મમૂલ વિનય સે

દષ્ટાન્તં કટ્ટીને હવે દાર્પાન્તિક યોજના કહે છે :—“એવં ધમ્મસ્સ”
इत्यादि— ચાર ગતિઓમાં શ્રમણ કરવા રૂપ કહેવાને ઉત્પન્ન કરવા વાળા
જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોને બે દૂર કરે છે. તેને વિનય કહે છે.
ગુરુજન આવતાં ઊભા થઈ નવં, વંદના કરવી, તેમની આજ્ઞાનું પાલન કરવું,
તથા તેમની ઇચ્છાને અનુકૂળ આચરણ કરવું, તેમની આરાધ
ના સર્વ વિનય તે ધર્મનું મૂલ છે વિનયનું—સર્વોત્કૃષ્ટ ફલ મોક્ષ હૈં

સાધુઃ કીર્તિ-શુભવવાદલક્ષણાં તથા શ્રાવ્યંશ્રુતં=સમ્યક્નામં દ્વાદશાંગમ્કં,
 નિઃશેષમ્-અદ્વૈતં સમપ્રમાણિતિ યાવન્, અભિગચ્છતિ=પ્રાપ્નોતિ। યથા મહીરુદ્ધમ્
 મૂલં રુદ્ધ્યાદિરમપર્યન્તનિમિત્તં તથા ધર્મસ્ય મૂલં વિનયઃ-કીર્ત્યાદિમોક્ષપર્યન્ત-
 નિમિત્તમિતિ ભાવઃ ॥

અથવા-અષ્ટવિષદષ્ટાન્ત પ્રદર્શકપૂર્વગાથાનુરોધેનૈતદ્વાયાયાં, સ્કન્ધ-શાસ્ત્ર-
 પ્રશાસ્ત્રારૂપદષ્ટાન્તત્રયાનુરૂપાનુક્તદાષ્ટાન્તિરુત્તરયમધ્યાહરણીયમ્, एवं च विनयेन
 सह क्रमिककार्यकारणभावानुरोधेन ज्ञानं, महाव्रतं, समित्यादि चाध्याह्रियन्ते,
 एतैर्विना कीर्तिपदोपलक्ष्यसंयमादिमिद्धिर्न जानु जनितुं प्रभवति। तथा च-

સાધુ કો કીર્તિ તથા સમસ્ત દ્વાદશાંગ કી સમ્યક્ પ્રાપ્તિ હોતી હૈ। આગ્રય યહ હૈ કિ જેષે
 વૃક્ષ કા મૂલ વૃક્ષ કે રુદ્ધ્ય સે લેકર રસ તક કા કારણ હોતા હૈ ઉસી પ્રકાર વિનય,
 કીર્તિ સે લગાકર મોક્ષ પર્યન્ત કા કારણ હૈ।

અથવા-પહેલા ગાથા મેં વૃક્ષ કે આઠ અંગો કો લેકર દષ્ટાન્ત મતાયે હૈં। પૂર્વ
 ગાથા કે અનુરોધ સે-સ્કન્ધ, શાસ્ત્ર, પ્રશાસ્ત્ર, इन तीन दृष्टान्तों के तीन दाष्टान्तिक इस
 ગાથા મેં સમગ્ર લેના ચાહિયે। હમ પ્રકાર વિનય કે સાથ ક્રમશઃ કાર્યકારણ ભાવ હોને સે
 જ્ઞાન, મહાવ્રત ઓર સમિતિ આદિકા મી અધ્યાહાર કરના ચાહિયે। હસકે વિના સંયમ
 આદિ કી સિદ્ધિ નહીં હો સકતી। દષ્ટાન્ત હસ પ્રકાર ઘડાના—(૧) વૃક્ષ કે મૂલ કી

મૂળરૂપ એ વિનયથી સાધુ-મુનિઓને કીર્તિ તથા સમસ્ત દ્વાદશાંગની સમ્યક્
 પ્રાપ્તિ થાય છે. આશય એ છે કે :—જેવી રીતે વૃક્ષનું મૂલ-વૃક્ષના રુદ્ધ્યથી
 લઇને રંગ મુખીનું કારણ હોય છે તે પ્રમાણે વિનય કીર્તિથી આરંભીને મોક્ષ
 મુખીનું કારણ છે

અથવા—પહેલી ગાથામાં વૃક્ષના આઠ અંગો સહિત દષ્ટાન્ત બતાવ્યું છે.
 પૂર્વની ગાથાના અનુરોધથી—‘સ્કન્ધ, શાસ્ત્ર, પ્રશાસ્ત્ર, એ ત્રણ દષ્ટાન્તોના ત્રણ
 દાષ્ટાન્તિક આ ગાથામાં સમગ્ર લેવું જોઇએ’ આ પ્રમાણે વિનયની સાથે ક્રમથી
 કાર્ય-કારણ ભાવ હોવાથી. જ્ઞાન, મહાવ્રત, અને સમિતિ આદિને પણ અધ્યાહાર
 કરવો જોઇએ. તેના વિના સંયમ આદિની સિદ્ધિ થઇ શકતી નથી. દષ્ટાન્ત આ

મહીરહમૂલવદ્ધં ધર્મસ્ય મૂલં વિનયઃ (૧), વિનયાત્પ્રશસ્તભાવઃ સ્કન્ધવત્ (૨), તતો મહાવતં શાસ્ત્રાવત્ (૩), તસ્માત્સમિતિગુણી પ્રશાસ્ત્રાવત્ (૪), તાભ્યાં કીર્તિઃ, અનેન-કીર્તિકારણીભૂતા ઇન્દ્રિયગ્રહાદયઃ પત્રતુલ્યા ઉપલક્ષ્યન્તે (૫), તતઃ શ્રુતં ચ દ્વાદશાઙ્ગમ્, અનેન પુંપ્પોપમાનિ પઞ્ચવિધસ્વાધ્યાય-તજ્જનિતક્ષમાતપોધ્યાનાનિ ધ્વન્યન્તે (૬), તતઃ શ્લઘ્યં=શ્લઘનીયમ્ ઉત્કૃષ્ટમ્, અનેન કલ્પનકર્મવિપ્રમોક્ષો મોક્ષઃ ફલતુલ્યઃ (૭), મોક્ષજનિતમનન્તમવ્યાવાયં સિદ્ધસુખં ચ ફલરસસદૃશં વ્યજ્યતે । એવં મૂલાદ્યષ્ટ-વિધવૃક્ષાદ્દૃષ્ટાન્તો વિનયાદ્યષ્ટામ્ ધર્માઙ્ગેષુ ક્રમશઃ સમન્વેતીતિ ગાથાશયઃ ॥૨॥

તરહ વિનય, ધર્મ કા મૂલ હૈ, (૨) જૈસે વૃક્ષ કે મૂલ સે સ્કન્ધ હોતા હૈ વૈસે હી વિનય સે પ્રશસ્ત ભાવ હોતા હૈ, (૩) સ્કન્ધ કે સમાન પ્રશસ્ત ભાવ સે શાસ્ત્રા કે સમાન મહાવત હોતે હૈ. (૪) મહાવત સે પ્રશાસ્ત્રાઓ કે સમાન સમિતિ ગુણિ હોતી હૈ. (૫) સમિતિ ગુણિ સે પત્ર કે સમાન કીર્તિ કે કારણ ઇન્દ્રિયનિગ્રહ આદિ ઉપજા હોતે હૈ; (૬) ઇન મે પુષ્પોં કે સદૃશ પાંચ પ્રકાર કે સ્વાધ્યાય તથા સ્વાધ્યાયજનિત ક્ષમા, ધ્યાન તથા તપ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ; (૭) ઇન સે વૃક્ષ કે ફલ કે સમાન સર્વ કર્મોં કા સર્વથા છૂટ જાના રૂપી મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ; (૮) મોક્ષ પ્રાપ્ત હોનેસે ફલ કે રસ કે સદૃશ અનન્ત અવ્યાવાય સુખ પ્રાપ્ત હોતા હૈ । ઇસ પ્રકાર વૃક્ષ કે મૂલ (જડ) આદિ અઙ્ગોં કે દૃષ્ટાન્ત, ધર્મ કે વિનય આદિ આઠ અઙ્ગોં મેં ક્રમ સે જોડે જાતે હૈ ॥૨॥

પ્રમાણે ઘટાવણું—(૧) વૃક્ષના મૂળ પ્રમાણે વિનય, ધર્મનું મૂળ છે. (૨) જેવી રીતે વૃક્ષના મૂળથી સ્કન્ધ થાય છે, તેવી રીતે વિનયથી પ્રશસ્ત ભાવ થાય છે. (૩) સ્કન્ધના સમાન પ્રશસ્ત ભાવથી શાસ્ત્રાની સમાન મહાવત થાય છે. (૪) મહાવતથી પ્રશાસ્ત્રાઓની સમાન સમિતિ-ગુણિ થાય છે, (૫) સમિતિગુણિથી પત્ર-પાંદડાંની સમાન કીર્તિના કારણરૂપ ઇન્દ્રિયનિગ્રહ આદિ ઉત્પન્ન થાય છે. (૬) તેનાંથી પુષ્પોના સમાન પાંચ પ્રકારના સ્વાધ્યાય તથા સ્વાધ્યાયથી ઉત્પન્ન ક્ષમા, ધ્યાન તથા તપની પ્રાપ્તિ થાય છે. (૭) તેનાંથી વૃક્ષના ફલ સમાન સર્વ કર્મોંનું સર્વથા છૂટી જવારૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. (૮) મોક્ષ પ્રાપ્ત હોવાથી ફલના રસ સમાન અનન્ત અવ્યાવાય સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણે વૃક્ષના મૂલ આદિ અંગોના દૃષ્ટાન્ત, ધર્મના વિનય આદિ આઠ અંગોમાં ક્રમથી જોડવામાં આવે છે. (૨)

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
જે ય ચંદે મિણ થદે, દુઘ્વાઈ નિયડી સદે ।

૧૪ ૧ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
યુજ્ઞાઈ સે અવિણીઅપ્પા, કટ્ટં સોયગયં જદા ॥૩॥

॥ છાયા ॥

યથ ચણ્ડો મૃગઃ સ્તચ્ચો દુર્વાદી નિકૃતિઃ શઠઃ ।

અગ્નતે સ અવિર્નીતાન્મા કાષ્ઠં સ્રોતોગતં યથ ॥૩॥

॥ ટીકા ॥

‘જે ય’ इत्यादि ।

યથ મનુષ્યઃ ચણ્ડઃ=ક્રોધનિધ્માતમનાઃ, તથા મૃગઃ=શ્મૃગસદૃશત્વાન્મૃગઃ
તત્તુલ્યઃ વિવેકશૂન્યઃ ભીરુર્વા કેનચિન્ ભયદેતુના મવચનમન્યુત इत्यर्थः, યઃ
સ્તચ્ચઃ=અભિમાની, દુર્વાદી=પરુષાદિતભાષી, નિકૃતિઃ=કપટી, શઠઃ=પૂર્વે મવતિ,
સ્રોતોગતો અવિર્નીતાન્મા = સરુલમુલસાધનવિનયવિનિર્મુક્તઃ ક્રોધાવિવેકાચપરિત્યાગા-
દિત્યર્થઃ । યથા=યેન પ્રકારેણ સ્રોતોગતં=વારિમવાહપતિતં કાષ્ઠં=શુષ્કં દારુ અગ્નતે
મવાહેણેતિભાવઃ, તથા અગ્નતે અનાદિચતુર્ગતિલસણસંસારમવાહેણેત્યર્થઃ ॥૩॥

‘જેય’ इत्यादि । જો મનુષ્ય ક્રોધી ઓર અવિવેકી હોતા હૈ, તથા મય કે કારણ
અપરિચિત હોનેપર પ્રવચન સે શ્યુત હાજાતા હૈ; અભિમાની કઠોરભાષી કપટી ઓર પૂર્વે હોતા
હૈ વહ અવિનીત, ચતુર્ગતિક મંસાર કે પ્રવાહ મેં इसी प्रकार बहता रहता है, जैसे जल के
पूर में पड़ा हुआ सूखा काष्ठ सदैव बहता रहता है । ॥૩॥

“જેય” इत्यादि— જે મનુષ્ય ક્રોધી અને અવિવેકી હોય છે તથા અન્ય
કારણ ઉપર થતાં પ્રવચનથી શ્યુત થઈ જાય છે, અભિમાની, કઠોર ભાષણ કરનાર,
કપટી અને પૂર્વે હોય છે તે અવિનીત ચાર ગતિ રૂપ સંસાર પ્રવાહમાં આ
પ્રભાવે વહેતો રહે છે. જેવી રીતે જલના પ્રવાહમાં પડેલું સૂકું કાષ્ટ હંમેશાં
વહેતું રહે છે. -તત્પ્રાપ્તં જ રહે છે. (૩)

(મૂલમ)

૩ ૨ ૪ ૫ ૧
વિણયમિ ઉચાણં, ચોદ્ધો કુપ્યઈ નરો ।

૮ ૬ ૧ ૭ ૧૦ ૧૧
દિવ્યં સો સિરિમિઝંતિ, દંડેણ પડિમેદ્દપ્ ॥૪॥

॥ છાયા ॥

વિનયે ચઃ ઉપાયેન ચોદિતઃ કુપ્યતિ નરઃ ।

દિવ્યાં સઃ શ્રિયમ્ આયન્તીં દંડેન પ્રતિપેશયતિ ॥૪॥

॥ ટીકા ॥

‘વિણયમિ’ इत्यादि ।

યો નરઃ ઉપાયેન=પ્રિયવચનેન આચાર્યાદિના વિનયે=વિનયધારણવિષયે
ચોદિતઃ=પ્રેરિતઃ ઉપદિષ્ટઃ સન્ કુપ્યતિ = ક્રોધાવિષ્ટો ભવતિ, ‘કિમદં મૂર્ખોઽસ્મિ
યન્મામયમુપદિશતી’ ત્યાદિદુર્ભાવનાવશાદિત્યર્થઃ, આયન્તીં=આગચ્છતીં દિવ્યામ્=
અલૌકિકીં શ્રિયં=લક્ષ્મીં સ્વયં દંડેન=લકુટેન પ્રતિપેશયતિ=નિવારયતિ ૧.૪॥

૧ ‘આ’ દત્તપદસર્ગસંહિતસ્ય ‘દન ગતી’ इत्यस्य रूपम् ।

‘વિણયમિ’ इत्यादि । આચાર્ય મહારાજ કા પ્રિયવચનો સે દિયા હુઆ વિનય આદિ
કા ઉપદેશ સુનકર જો કુપિત હો જાતા હૈ, અર્થાત્ “મૈં વયા મૂર્ખ હૈં જો યહ મુજે ઉપદેશ
દેતે હૈં” ઇસ પ્રકાર કી દુર્ભાવના સે ક્રોધિત હો જાતા હૈ વહ વ્યકિ, આતોંહુઈ અલૌકિક
લક્ષ્મી કો ડંડા મારકર સુદ રોક દેતા હૈ ॥૪॥

“વિણયમિ, इत्यादि— પ્રિય વચનોથી આપેલો આચાર્ય મહારાજનો વિનય
વિગેરેનો જે ઉપદેશ તેને સાંભળીને જે કોપાયમાન થઈ જાય છે. અર્થાત્ “શું હું
મૂર્ખ છું કે જે મને આ ઉપદેશ આપે છે” આ પ્રકારની દુર્ભાવનાથી ક્રોધિત
થઈ જાય છે. તે વ્યક્તિ-માણસ, સામે ચાલીને આવેલી અલૌકિક લક્ષ્મીને ડંડા
મારીને ખુદ પોતેજ રોકી દે છે. (૪)

અવિનયદોષમાહ—‘તદેવ’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

૧૦. ૪ ૧ ૨ ૩
તદેવ અવિનીઅપ્પા, ઉવવજ્ઞા હયા ગયા ।

૨ ૭ ૮ ૫ ૬
દીસંતિ દુહમેહંતા, આમિભોગમુવદ્વિષા ॥૫॥

॥ छाया ॥

તથેવ અવિનીતાત્માનઃ ઔપચારા હયા ગજાઃ ।

દશ્યન્તે દુઃસ્વમેધમાના આમિયોગ્યમુપસ્થિતાઃ ॥૫॥

॥ टीका ॥

યથા ઔપચારાઃ=રાજાં રાજમિયાણાં ચોપચાદનયોગ્યાઃ, હયાઃ=અષ્વાઃ
ગજાઃ=હસ્તિનઃ અવિનીતાત્માનઃ=શિક્ષામતિશૂલમટ્ટનિમન્તઃ, ‘મેન્તઃ’ આમિયોગ્ય-
મુપસ્થિતાઃ- આમિમુખ્યેન યુજ્યન્તે=ભારવહનકર્મસુ ઘ્યાપાર્ગન્તે इत्यभियोगास्तेषां
માવઃ આમિયોગ્ય=ભારવહનકર્મકરત્વં ભારવાદિત્વમિત્યર્થઃ ઉપસ્થિતાઃ=પ્રાપ્તાઃ દુસ્વ-
મુપમાનાઃ=ધાનૂનામનેઠાર્થત્યાદ્ અનુભવન્તઃ, સ્વામીષ્ટપૃષ્ટિકારકનળકાયાદાર-
મતિરોધેન ત્રિવિધારિકભારવાદિત્યેન ચ સતતં લિપ્યન્તો, દશ્યન્તે, તથેવ=તદેવ
અવિનીતાત્માનઃ સાધવ ઉભયલોકદુઃખાનુભવિનો ભવન્તીત્યર્થઃ ॥૫॥

અવિનય કે દોષ દિવાતે હૈ—‘તદેવ’ इत्यादि ।

રાજાઓ કી યા ગજા કે પ્રિયજનો કી સવારી કે કામ આતે ચાલે જો પોંડે યા
હાથી અવિનીત હોતે હૈં કે કેવલ બોસા ઢોનેવાલે હોકર દુ સ્વ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં, અર્થન્ અપની
અર્જ્ય લુગક ન પાકર અધિક દુ સ્વ ભોગતે હૈં, યહ માન લોક મેં પ્રવચન દેસી જાની હૈ,
इमी प्रकार अविनीत मानु इहलोक-परलोक में दु स्व के भागी होते हैं ॥૫॥

અવિનયના દોષ બતાવે છે :—“તદેવ” इत्यादि-રાજાઓની અપના
રાજાઓના પ્રિયજનોની સવારીમાં કામમાં-ઉપયોગમાં હોવામાં આવતા પોતા અપના
હાથી અવિનીત ને યહ બલ્ય છે અર્થાન્ નિરંકુશ બની બલ્ય છે તે કેવલ બોસે
ઉપાસના કામ માટે યહ બલ્ય છે. અને દુઃખને પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાન્ પોતાની
હસ્તિન બેઠાક નેને મળેના નથી અને અધિક દુઃખ ભોગવે છે. આ વાત હોદકમાં-
—જનના પણ પ્રવચન બેવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે-અવિનીત માણુ આ લોકમાં
અને પરલોકમાં દુઃખને પ્રાપ્ત કરે છે ।૫)

॥ મૃત્યુ ॥

૧૧ ૮ ૧ ૨ ૩
તદેવ સુવિનીષ્ણા, ડવવજ્ઞા દયા ગયા ।

૧૦ ૮ ૧ ૯ ૭ ૫
દીર્ઘંતિ મુદમેદંતા દૃઢિપના મહાજસા ॥૬॥

॥ છાયા ॥

તથેવ સુવિનીતાત્માનઃ ઔપવાદા દયા ગજાઃ ।
દૃશ્યન્તે મુલમેધમાના કૃદ્ધિમાસા મહાયશસઃ ॥૬॥

॥ ટીકા ॥

‘તદેવ’ इत्यादि ।

યથા ઔપવાદાઃ=રાજનાદનયોગ્યાઃ દયાઃ ગજાઃ સુવિનીતાત્માનઃ=શાસનાનુ-
સારિમૃત્નિમન્તઃ સન્તઃ મહાયશસઃ=મદ્રભાવેન સ્થ્યાતિમાપન્નાઃ, કૃદ્ધિમાસાઃ
નાનાવિષ્ભૂષણભૂષિતશરીરાઃ મુલમેધમાનાઃ=મુલમનુભવન્તો દૃશ્યન્તે, તથેવ=
તદ્દેવ સુવિનીતાત્માનઃ=મુલ્કમનોઽનુગામિમૃત્નિમન્તઃ સાધવોઽપિ વિનયારાધનેન
ચતુર્વિધસંયશ્નપ્યમાના જ્ઞાનાદિરત્નત્રયકૃદ્ધિસમૃદ્ધાઃ મોક્ષમુલમનુભવન્તો દૃશ્યન્ત
इत्यर्थः ॥६॥

‘તદેવ સુવિનીષ્ણા’ इत्यादि । जैसे हाथी अथवा घोड़ा विनीत अर्थात् शिक्षा के अनुसार चलनेवाले होकर महान् यश पाते हैं, मद्र कहलाते हैं और नाना प्रकार के आभूषणों से भूषित होकर अमीठ खुराक खाकर सुखी देखे जाते हैं, वैसे ही गुरु महाराज की शिक्षा के अनुकूल चलनेवाले सुविनीत साधु, चतुर्विध संघमें कीर्ति पाते हैं तथा ज्ञानादि रत्न रूप कृद्धि से समृद्ध होकर मोक्ष के सुखका अनुभव करते हैं ॥६॥

“તદેવ સુવિનીષ્ણા” इत्यादि-जेवी रीते हाथी अथवा घोड़ा विनीत अर्थात् आसरा प्रमाणे आसरा वाणा छोड़ने महान् यश पाये छे, सारा कछेपाये छे. अने अनेक प्रकारना आभूषणोधी शङ्खगारीने धरिछित अनुकूल पोरारक आधने सुभी नोवामां आवे छे. तेवीर रीते गुरु महाराजनी आज्ञाने अनुकूल रहीने आसरा वाणा सुविनीत साधु, अतुर्विध संघमां कीर्ति प्राप्त करे छे. तथा ज्ञानादिरत्नरूप कृद्धिणी समृद्ध गनीने मोक्ष सुपने अनुभव करे छे. (६)

વિનીતાઽવિનીતપશુદ્વિદ્યાન્તેન વિનયાવિનયફલં સ્ફુટીકૃત્વાવિનીત-
મનુષ્યદ્વિદ્યાન્તેનાઽવિનયફલમાહ—‘તદેવ અવિણીયપ્પા’ इत्यादि।

॥ મૂળમ્ ॥

તદેવ અવિણીયપ્પા, લોભંમિ નરનારિભો।

દીસંતિ દુઃસ્વમેધંતા, છાયા ને વિકલ્પેન્દ્રિયા ॥૭॥

॥ છાયા ॥

તથૈવ અવિનીતાત્માનઃ લોકે નરનાર્થઃ

દદ્યન્તે દુઃસ્વમેધમાના-શ્ચજ્ઞાનાન્તે વિકલ્પેન્દ્રિયાઃ ॥૭॥

॥ ટીકા ॥

લોકે=મનુષ્યલોકે યા નરનાર્થઃ=પુરુષાઃ શ્રિપત્ર, અવિનીતાત્માનઃ=
ચોર્યસાહસવ્યભિચારાચરણપરામણાઃ ભવન્તિ, તે=તે ચ તાથેન્યેકરુણઃ, દુષ્કર્મ-
કારકાઃ છાતાઃ=કસાપાતાદિના સ્તતશરીરાઃ વિકલ્પેન્દ્રિયાઃ = હસ્તાદિન્દ્રિયેન
ઉપહતેન્દ્રિયાઃ દુઃસ્વમેધમાનાઃ=ક્લેશમનુભવન્તો યથા દદ્યન્તે, તથૈવ=તદ્દેવ અવિ-
નીતાત્માનઃ સાધવોઽપીત્યર્થઃ ॥૭॥

વિનીત ઓર અવિનીત પશુકા દ્વિદ્યાન્ત દેકર વિનય ઓર અવિનય કા ફલ સ્પષ્ટ
કરકે અવિનીત મનુષ્ય કે દ્વિદ્યાન્ત સે અવિનય કા ફલ બતાતે હૈ—‘તદેવ અવિણીયપ્પા’ इत्यादि।

લોકમ્ જો અવિનયી નર ઓર નારી, ચોરી; સાહસ તથા વ્યભિચાર આદિ કુકર્મો
મ્ તત્પર રહતે હૈ ઊન સવ દુષ્કર્મ કરને વાલે કા શરીર કોડો સે ઉઘેડા જાતા હૈ, વેહાય
પૈર આદિ અક્ષ કાટ લેને સે વિકલ્પાક્ષ હોજાતે હૈ ઓર અનેક પ્રકાર કે દુઃસ્વ મોગતે દેલે
જાતે હૈ, ઈસી પ્રકાર અવિનયી સાધુ મી દુઃસ્વ કે ભાગી હોતે હૈ ॥૭॥

વિનીત અને અવિનીત પશુનું દ્વિદ્યાન્ત આપીને વિનય અને અવિનયનું
ફળ સ્પષ્ટ કરીને અવિનીત મનુષ્યના દ્વિદ્યાન્તથી અવિનયનું ફળ બતાવે છે :—
“તદેવ અવિણીયપ્પા” इत्यादि—લોકમાં-જગતમાં અવિનયી પુરુષ અને સ્ત્રી ચોરી,
સાહસ તથા વ્યભિચાર આદિ કુકર્મોમાં તત્પર રહે છે તે દુષ્કર્મ કરવા વાળા સર્વના
શરીર પર કોરડાઓનો ભાર પડે છે. તેના હાથ-પગ આદિ કાપી લેવાથી વિકલાંગ
થઈ જાય છે અને અનેક પ્રકારના દુઃખને લોગવતાં જીવમાં આવે છે એ પ્રમાણે
અવિનયી સાધુ પણ દુઃખના ભાગી થાય છે (૭)

અપિચ-અવિનીતાત્માનો નરનાર્યઃ એવંવિધા ભવન્તીત્યાહ—‘દંડસત્ય૦’
 ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૪ ૨ ૩
 દંડસત્યપરિજ્જુના, અસમ્ભવચણેહિ અ ।

૫ ૬ ૭
 કલુણા નિવન્નચ્છંદા, સુપ્પિવાસપરિગ્ગયા ॥૮॥

॥ છાયા ॥

દણ્ડશસ્ત્રૈઃ પરીજીર્ણાઃ અસમ્ભવચનૈશ્ચ ।

કરુણાવ્યાપન્નચ્છન્દાઃ ક્ષત્પિપાસાપરિગતાઃ ॥૮॥

॥ ટીકા ॥

અવિનીતાત્માનો નરનાર્યઃ દણ્ડશસ્ત્રૈઃ=મૂલે—“દંડસત્ય” ઇતિ પદં લુપ્ત-
 તૃતીયાન્તમ્.=દણ્ડૈઃ=વેત્રલકુટાદિભિઃ, શસ્ત્રૈઃ=ખલ્લાદિભિઃ, પરીજીર્ણાઃ દણ્ડાદિ-
 મઘારદુઃસ્થેનાત્તિક્રુશાઃ. ચ=પુનઃ અસમ્ભવચનૈઃ=મર્મચ્છેદિપરુપાદિવચનૈઃ, પ-
 રીર્ણાઃ=ત્રિયન્તઃ ત્રાગ્વાણવ્યયિતહૃદયત્વેન દીના ઇત્યર્થઃ, તથા કરુણાઃ=કરુણા-
 ત્પાદક્ષતાદ્ દયનીયાઃ, તદીયદુર્દશામાલોક્યાન્યેષાં દયોત્પત્તેરિત્યર્થઃ. તથા વ્યાપ-

અવિનયી નર નારી કિસ પ્રકાર કે હોતે હૈ સો કિર બતાતે હૈ—‘દંડસત્ય૦’ ઇત્યાદિ ।

અવિનયી નર ઓર નારી હંડા, વેત, લકડા તથા ખાલા સ્વાદિ શસ્ત્ર કે પ્રહાર સે
 દુર્બલ બનાદિયે જાતે હૈ । મર્મભેદી કઠોર વચનો સે ડનકે દિલપર ચોટ પહુંચાઈ જાતી હૈ ।

અવિનયી પુરુષ અને સ્ત્રી કેવા પ્રકારના હોય છે. તે ફરીને બતાવે છે :-
 “દંડસત્ય૦” ઇત્યાદિ—

અવિનયી નર- અને નારી. હંડા, સોટી, લાકડી તથા ખાલાં આદિ
 શસ્ત્રોના પ્રહારથી દુર્બલ બનાવવામાં આવે છે. મર્મભેદી કઠોર વચનોથી તેમનાં

અવદાઃ=જાપતાઃ=નષ્ટઃ છન્દઃ=અભિમાયો યેર્ણ તે તથામૃતાઃ પરાધીનતથા
સ્વક્રીયાભિમાયેણ કિમપિ કાર્યં કર્તુમશક્તા ઇત્યર્થઃ, તથા શુન્યિયાસાપરિગતાઃ=
પુમ્મુક્તાવિવામાલ્યાદ્યાઃ અન્નપાનવતિરોચેન અમંમાનપૂર્વકાન્વાદિલામેન ના ચપેષ્ટા-
દારામાવાદિત્યર્થઃ, તથા દશ્યન્તે=ચિત્તોદયન્તે લોકે ઉપલબ્ધ્યન્તે તથૈવાવિનીતા-
ત્માન શિષ્યા અપિ દુઃખિનો ભવન્તિ ॥૮॥

વિનીતમનુષ્યદષ્ટાન્તેન વિનયપાત્રમાહ—‘તદેવ સુવિનીષ્ટપ્પા’ ઇત્યાદિ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧૦ ૧ ૧ ૨
તદેવ સુવિનીષ્ટપ્પા, લોગંમિ નરનારિઓ।

૧ ૭ ૮ ૫ ૧ ૬
દીસંતિ સુહમેદંતા, ઇદ્દિપના મહાનમાઃ ॥૯॥

॥ છાયા ॥

તથૈવ સુવિનીતાત્માનઃ લોકે નરનાર્યઃ।

દશ્યન્તે સુલમેધમાના ક્રદિમાસા મહાપશ્મઃ ॥૯॥

उनकी ऐसी दुर्दशा होजाती है कि उन्हें देखकर दूसरों को दया आजाती है। पराधीन होने के कारण उनकी स्वतन्त्र इच्छाएँ नष्ट हो जाती हैं।

वे भोजन-पान न मिलने से अथवा अनादरपूर्वक थोड़ासा भोजन-पान मिलने से मूल व्यास के दारुण दुःखों का उठाते हैं। ये सब बातें लोकमें प्रत्यक्ष देखी जाती हैं, अविनीत शिष्य भी इसी प्रकार दुःख भोगते हैं ॥८॥

હૃદયને ધક્કો પહોંચાડવામાં આવે છે તેમની એવી દુર્દશા થઇ જાય છે કે :- તેને જોઇને બીજાઓને દયા આવી જાય છે પરાધીન હોવાના કારણે તેમની સ્વતંત્ર ઇચ્છાઓ નાશ થઇ જાય છે. તેને ભોજન-પાન નહીં મળવાથી અથવા અનાદર પૂર્વક થોડું ભોજન-પાન મળવાથી ભૂખ તરસના દારુણ દુઃખને ઉઠાવે છે. આ સર્વ વાત જગતમાં પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. અવિનીત શિષ્ય પણ આ પ્રમાણે દુઃખ ભોગવે છે. (૮)

॥ ટીકા ॥

તથૈવ=સુવિનીતાત્માનઃનવ લોકે=મનુષ્યલોકે નરનાયઃ=પુરુષાઃ સિવય, સુવિનીતાત્માનઃ=મમારાધિવમાનાપિદુષ્પ્રધુષ્પુરાદિગુન્નનાઃ, મદાયગમ્નઃ=વિત્ત-
કીર્તિયુક્તાઃ, કદિમ્=દેશ્યે મામાઃ, મુલમેપમાનાઃ=મુલ્લંભમાનાઃ દૃશ્યન્તે =
વિચોદ્યન્તે। તથૈવ સુવિનીતાત્માનઃ શિષ્યાઃ સુવિનો ભવન્તીત્યર્થઃ ॥૧॥

દેવદષ્ટાન્તેનાવિનયવિરાગમાદ-‘તદેવ અવિગીઅપ્પા’ ઇત્યાદિ ।

॥ મુદ્દમ્ ॥

તદેવ અવિગીઅપ્પા, દેવા જત્તવા ય ગુજ્જમાઃ ।

દીમંતિ દુદ્ધમેહંતા, આભિયોગમુવદ્ધિયા ॥૧૦॥

॥ છાયા ॥

તથૈવ અવિનીતાત્માનઃ દેવા યક્ષાથ ગુણકાઃ ।

દૃશ્યન્તે દુઃસ્વમેપમાનાઃ આભિયોગ્યમુપસ્થિતાઃ ॥૧૦॥

॥ ટીકા ॥

તથૈવ=અવિનીતનરનારીવન્ અવિનીતાત્માનઃ=વિનયાચરણરહિતાઃ, દેવાઃ

વિનીત મનુષ્ય કે દષ્ટાન્ત સે વિનય કા વિરાગ (ફગ) ચતાતે હૈ—‘તદેવ સુવિગીઅપ્પા’ ઇત્યાદિ । વિનીત ઘોડે ઓર હાથી કી તરહ લોકમેં માતા પિતા સાસુ ધગુર
આદિ ચરો મેં વિનય રક્ષનેવાલે પુરુષ ઓર તા મો કીર્તિ તથા દેશ્યે પાકર સુસ્તી દેસે
જાતે હૈ વૈસે હાં વિનયવાન્ શિષ્ય સુસ્તી હોતે હૈ ॥૯॥

દેવો કે દષ્ટાન્ત સે અવિનય કા ફગ દિહાતે હૈ—‘તદેવ અવિગીઅપ્પા’ ઇત્યાદિ ।

અવિનીત મનુષ્ય કી તરહ યોતિષી વૈમાનિક તથા યક્ષ રાક્ષસ આદિ વ્યન્તર

વિનીત મનુષ્યના દષ્ટાન્તથી વિનયનું ક્ષણ બતાવે છે:- “તદેવ સુવિગીઅપ્પા”
ઇત્યાદિ—સુવિનીત ઘોડા હાથીની પેઠે લોકમાં-જગતમાં માતા-પિતા તથા સાસુ,
સસરા આદિ વડિલો પ્રત્યે વિનયવાન્ પુરુષ અથવા સ્ત્રી કીર્તિ તથા દેશ્ય પામીને
સુખી જોવામાં આવે છે. તેવીજ રીતે વિનયવાન્ શિષ્ય સુખી થાય છે. (૯)

દેવોના દષ્ટાન્તથી અવિનયનું ક્ષણ બતાવે છે:- “તદેવ અવિગીઅપ્પા”
ઇત્યાદિ—અવિનીત મનુષ્યનાં પ્રમાણે યોતિષી, વૈમાનિક તથા યક્ષ-રાક્ષસ આદિ

=ઽપોતિષ્ઠા વૈમાનિકાથ, યક્ષાઃ=વ્યન્તરાઃ, ગુણકાઃ=ભવનવાસિનઃ, પુણ્ય-
કર્મયોગેન દેવત્વાદિકં પ્રાપ્તા અપિ આભિયોગ્યમુપમ્વિનાઃ=અન્યદેવાનાં કિઠ્ઠુરત્વ-
મુપગતાઃ, દુઃસ્વમેધમાનાઃ=દુઃસ્વમનુભવન્તો દૃશ્યન્તે શાસ્ત્રે શ્રુત્યન્ન ડગ્ધયઃ । एव-
મવિનીતાઃ શિષ્યા અપિ દુઃસ્વમનુભવન્તીતિ ભાવઃ ॥૧૦॥

વિનીતદેવદૃષ્ટાન્તેન વિનયફલમાઢ—‘તદેવ સુવિણીઅપ્પા’ ઇત્યાદિ ।

(મૂલમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૬ ૫
તદેવ સુવિણીઅપ્પા, દેવા જવત્તા ય ગુજ્ઞગા ।

૧૧ ૧૦ ૮ ૬ ૫
દીસંતિ મુદ્ધમેદંતા, ઇદ્ધિપત્તા મહાજસા ॥૧૧॥

॥ છાયા ॥

તથૈવ સુવિનીતાત્માનઃ દેવા યક્ષાશ્ચ ગુણકાઃ ।

દૃશ્યન્તે સુસ્વમેધમાનાઃ ઋદ્ધિમાપ્તા મહાયજસઃ ॥૧૧॥

॥ ટીકા ॥

તથૈવ=સુવિનીતનરનારીચન્, સુવિનીતાત્માનઃ=વિનયાચરણસંપન્નાઃ, દેવા
યક્ષા ગુણકાશ્ચ મહાયજસઃ=વિસ્તૃતકીર્તિમન્તઃ, ઋદ્ધિમાપ્તાઃ=ऐश्वर्यविकस्वराઃ,
સુસ્વમેધમાનાઃ=સ્વાધીનતાલક્ષણસુસ્વમનુભવન્તો દૃશ્યન્તે=વિલોચ્યન્તે । ૧૧॥

અથવા ભવનવાસી દેવ હોકર મી અવિનીત હોને સં દૂસરે દેવોં કે દાસ બનકર દુઃસ્વ મોગતે
હેં, એસા શાસ્ત્રોં મેં સુના જાતા હેં, હસી પ્રકાર અવિનીત શિષ્ય મી દુ સ્વ મોગતે હેં ॥૧૦॥

‘તદેવ સુવિણીઅપ્પા’ ઇત્યાદિ । સુવિનીત નરનારી કી તરહ જો દેવ (ઽપોતિષ્ઠિક-
વૈમાનિક) યક્ષ (વ્યન્તર) ઓર ગુણક (ભવનવાસી) વિનયવાન્ હોતે હેં યે મહાન્ યશસ્વી
તથા ऐश्वर्यवान् હોકર સુત્વ સે પરિપૂર્ણ દેલે જાતે હેં ॥૧૧॥

વ્યન્તર અથવા ભવનવાસી દેવ થઇને પણ અવિનીત હોવાથી બીજા દેવોના દાસ
બનીને દુઃખ ભોગવે છે. એ પ્રમાણે શાસ્ત્રોદ્ધારા સાંભળવામાં આવ્યું છે એજ પ્રમાણે
અવિનીત શિષ્ય પણ દુઃખ ભોગવે છે. (૧૦)

“તદેવ સુવિણીઅપ્પા” ઇત્યાદિ-સુવિનીત નર નારીની પ્રમાણે જે દેવ
(ઽપોતિષ્ઠી, વૈમાનિક) યક્ષ (વ્યન્તર) અને ગુણક (ભવનવાસી) વિનયવાન્
હોય છે તે મહાન્ યશસ્વી તથા ऐश्वर्यवान્ થઇને સુખથી પરિપૂર્ણ જોવામાં
આવે છે. (૧૧)

લોકોચરવિનયારાધનફલમુપદર્શયતિ—‘જે આચરિય૦’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

^૧ જે ^૨ આચરિય—^૩ઊવજ્ઞાયાણં. ^૪મુસ્મૃતાવયનંકરા ।

^૫તેસિં ^૬તિવત્વા ^૭પવહંતિ, ^૮જલસિત્તા ^૯ઇવ ^{૧૦}પાયત્વા ॥૧૨॥

॥ છાયા ॥

યે આચાર્યોપાધ્યાયાનાં શુશ્રૂષાવચનકરાઃ ।

તેષાં શિષ્ઠાઃ પ્રવર્ધન્તે જલસિત્તા ઇવ પાદપાઃ ॥૧૨॥

॥ ટીકા ॥

યે આચાર્યોપાધ્યાયાનાં શુશ્રૂષાવચનકરાઃ=સેવાનિદેશતત્પરાઃ શિષ્યાઃ
भवन्ति, તેષાં જલસિત્તાઃ પાદપાઃ=વૃક્ષા ઇવ, શિષ્ઠાઃ=પ્રવૃત્તિસેવનલક્ષણાઃ પ્રવર્ધન્તે=
वृद्धिं गच्छन्ति । ગુર્વાદિસેવાનિદેશતત્પરાણાં શિષ્યાણાં મૂલોત્તરગુણા ઉત્કર્ષમુપ-
यान्तीति भावः ॥૧૨॥

वक्ष्माणविषयमपि विचार्य विनयः करणीयः, इत्याह—‘अप्यणट्टा’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

^૧ અપ્યણટ્ટા ^૨પરટ્ટા ^૩વા, ^૪સિષ્પા ^૫ખેડણિયાણિ ^૬ય ।

^૭ગિહણો ^૮ઊવભોગટ્ટા, ^૯ઇદ્લોગસ્સ ^{૧૦}કારણા ^{૧૧}॥૧૩॥

‘જે આચરિય૦’ इत्यादि । जैसे जल सौंचने से वृक्ष बढ़ते हैं उसी प्रकार जो गिह्य,
आचार्य और उपाध्याय की सेवा तथा आज्ञा में तत्पर रहते हैं वे भी ज्ञानवृद्धि को प्राप्त
होते हैं अर्थात् उनके ज्ञान आदि गुण रूप बढ़ते हैं ॥१२॥

‘જે આચરિય૦’ इत्यादि— તેવી રીતે જલનું સિંચન કરવાથી વૃક્ષ વૃદ્ધિ પામે
છે. તે પ્રમાણે જે શિષ્ય આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની સેવા તથા આજ્ઞામાં તત્પર
રહે છે, તે પણ વૃદ્ધિ પામે છે. અર્થાત્ તેના જ્ઞાન આદિ ગુણો ખૂબ વધે છે. (૧૨)

॥ टीका ॥

‘जेण’ इत्यादि।

येन = मित्यादिहेतुना युनाः = निबुद्धाः कल्याणिकार्यं शिक्षकाप
गमयिष्याः, मन्त्रि-निष्याः - सुन्दरमन्त्रेन्द्रियाः सुकुमारा राजकुमारा इत्यर्थः, ते
शिक्षकाणाः = तस्याशिक्षां प्राप्नुवन्तः, योरं = कठोरं, बन्धं = मृदुल्यदिवन्धने, तथा
योरं बन्धं = वेष्टनवन्धेताडना तीव्रताडनलक्षणं, न = पुनः, दारुणं = दुस्सहं,
परितापं = भयंजनजन्यदुःखं निपन्नन्ति = प्राप्नुवन्ति ॥१४॥

॥ मूलम् ॥

ने वि तं गुरु पूर्यन्ति, तस्य निष्पत्त कारणा।

महारंति नमस्सन्ति, तृष्टा निदेशवर्तिनो ॥१५॥

॥ छाया ॥

तेऽपि तं गुरु पूजयन्ति, तस्य शिल्पस्य कारणम्।

सन्कारयन्ति नमस्यन्ति, तृष्टा निदेशवर्तिनः ॥१५॥

॥ टीका ॥

‘तेवि’ इत्यादि।

ते = सुकुमारशरीरा राजकुमारादयोऽपि तीव्रबन्धनताडनादिकं प्राप्ता

‘जेण बंध’ इत्यादि। शिल्पकला आदि सीखने के लिए शिक्षक को सोपे हुए
सुकुमार भी राजपुत्र आदि, सीखने समय साँकल आदि का बन्धन, वेत, डंडे आदि की
मार तथा तीव्र भर्त्सना आदि के दुःख सहते हैं ॥१४॥

‘तेवि तं’ इत्यादि। वे सुकुमार राजकुमार आदि, पूर्वोक्त तीव्र ताडना को प्राप्त होने
पर भी प्रसन्नतापूर्वक गुरु की आज्ञा शिरोधार्य करते हैं अर्थात् शिल्पकला आदि सीखने

‘जेण बंध’ इत्यादि- शिल्पकला आदि शिष्या भाटे शिक्षकने सोपवाभां
आवेला सुकुमार राजपुत्र आदि शिष्या समये साँकल आदिनुं बंधन, सोटी
लाकडी वगेरेना मार तथा तीव्र तिरस्कार आदि दुःखने सहन करे छे. (१४)

‘तेवि तं’ इत्यादि- ते सुकुमार-सुकुल राजपुत्र आदि आगण कडेवा
प्रभावे-तीव्र-ताड-मार भावा छलाय पछु प्रसन्नतापूर्वक शुरुगी आज्ञाने

ખિકાહ્મી શ્રુતગ્રાહી=જિનેન્દ્રાગમગૃહતત્ત્વજ્ઞાનાભિલાષી, તેન તુ ગુરવઃ સદૈવ સંસેવ્યા
 इति भावः । तस्माद् हेतोः आचार्याः=गुरवो यद् वदन्ति=आदिशन्ति, भिक्षुः=
 साधुस्तत्तातिवर्तेत=न तदुल्लङ्घनं कुर्यात् ।

यद्वा-‘जे मुअग्गाही અણંતહિયકામુણ’ इत्यस्य पदसमुदायस्य ‘ये श्रुत-
 ग्राहिणः अनन्तहितकामुकाः’ इति छाया. तथा चैतानि-आचार्यविशेषणपदानि ।
 लौकिकफलमात्रसाधनशिक्षादायिनो गुरवो यदि ताडितैरपि नृपकुमारैः सेव्यन्ते
 तदा किं पुनर्ये श्रुतग्राहिणः=आगमरहस्ये ग्राहयितारः, अनन्तहितकामुकाः=
 शिष्याय-अनन्तहितं=मोक्षं कामयन्ते-इत्येवंशीला आचार्याः, ते तु अवश्यं
 ममेवनीयाः, शिष्यविद्याजन्यलौकिकफलापेक्षयोः कृष्टतरमोक्षफलावाप्तिकारयि-
 त्वादित्यर्थः ॥१६॥

કી અભિલાષા કરતે હૈં જિન ભગવાન્ દ્વારા ઉપદેશ આગમ કે મમં કે જિજ્ઞાસુ હૈં ઉનકા તો
 कहना हो क्या ! अर्थात् उन्हें तो गुरु महाराज की सेवा अवश्य करनी चाहिए । अतः
 आचार्य (गुरु) महाराज जो आदेश देवें उसका उल्लङ्घन शिष्य कदापि न करे ।

અથવા-જવ રાજકુમાર આદિ કેવલ ઇસ લોકમેં સુસ્ત દેને વાલી શિષ્યકલા આદિકે
 शिक्षक-गुरुकी सेवा करते हैं तो आगमरहस्य के दाता, शिष्य के अनन्त हित की अभिलाषा
 करने वाले आचार्य महाराज का तो बात ही क्या है ! अर्थात् उनकी सेवा तो शिष्य का
 अवश्य ही करनी चाहिए, क्योंकि वे इस लोकमें फल देने वाली शिष्य आदि कलाओं के
 शिक्षक की अपेक्षा अत्यन्त उत्कृष्ट फल स्वरूप मोक्ष की प्राप्ति करने वाले हैं ॥१६॥

સાધુ અનન્તહિતકારક મોક્ષની અભિલાષા-કરે છે જિન ભગવાન દ્વારા ઉપદેશ
 કરાવેલા આગમના મર્મના જિજ્ઞાસુ છે. તેમના માટે તો કરવાનું જ શું બાકી ?
 અર્થાત્-ઉપરના લોકિક ન્યાયને લેતાં તો વિનીન શિષ્યે ગુરુ મહારાજની સેવા
 અવશ્ય કરવી તેમજ એ કારણથી આચાર્ય-ગુરુ મહારાજ જે કંઈ આજ્ઞા કરે
 તેનું ઉલ્લંઘન શિષ્ય કદાપિ પણ કરી શકે નહિ

અથવા-જ્યારે રાજકુમાર આદિ, કેવલ આ લોકમાં સુખ આપવા વાલી
 શિષ્ય કલા આદિના શિક્ષક-ગુરુની સેવા કરે છે તો આગમરહસ્યનું જ્ઞાન
 આપનારા, શિષ્યના અનન્ત હિતની અભિલાષા કરવાવાળા આચાર્ય ગુરુ મહારાજની તો
 વાત જ શું ? અર્થાત્-તેમની સેવા તો શિષ્યે અવશ્ય કરવી જ તેમજ એ
 કારણે તે આ લોકમાં ફળ આપવાવાળી શિષ્ય આદિ કલાઓના શિક્ષકની અપેક્ષા
 અત્યન્ત ઉત્કૃષ્ટ ફલ સ્વરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવવા વાળા છે. (૧૬)

दुर्बुद्धिशिष्यस्य विनयप्रकारमाह—'दुग्गाओ वा' इत्यादि।

॥ मूलम् ॥

दुग्गाओ वा पओएणं, चोइओ वइइ रई ।

एवं दुर्बुद्धिः किन्नाणं, पुनो पुनो पकुरइ ॥१९॥

॥ छाया ॥

दुर्गांरिव प्रतोदेन चोदितः वहति रयम् ।

एवं दुर्बुद्धिः कृत्यानाम् उक्तः उक्तः प्रकरोति ॥१९॥

॥ टीका ॥

प्रतोदेन=दण्डादिना, चोदितः=मेरितः पुनः पुनर्भस्मितः, दुर्गाः=गलिवर्त्ती-
वर्द्धः, इव=यथा, रयं=शङ्कट, वहति=नयति, एवम्=अनेन प्रकारेण, दुर्बुद्धिः=
अविनीतः, शिष्यः, उक्त उक्तः=पुनः पुनः मेरितः, सन् कृत्यानाम्=आचार्यादीनां
कार्यं प्रकरोति=निष्पादयति ॥१९॥

इत्यतः दुर्बुद्धिः शिष्यः का विनयं वतान् हे—'दुग्गाओ वा' इत्यादि ।

अथे गन्ती (गन्धवार) बैल बारबार लकड़ी या चेत की मार सा खा कर गाड़ी
सौचता है, येन ही अविनीत शिष्य, बार-बार प्रेरणा करने पर आचार्य आदि का कार्य
करता है ॥१९॥

इत्यतः वदे दुर्बुद्धिः शिष्येन विषय बतावे है—'दुग्गाओ वा' इत्यादि-
अनो-रीते-गन्तीआ-अनद-वार-वार-लाकड़ीना-भार-आर्धन-गाड़ी-जे-वे-छे,
तेनो-रीते-अविनीत-शिष्य-वार-वार-प्रेरणा-करवाणी-आचार्य-आदि-अर्थ-
करे छे ॥१९॥

ममन्ति सुबुद्धिश्चिन्त्य विनयप्रकारमाह—‘आलवन्ते’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

आलवन्ते लवन्ते वा, न निमिज्जाड पडिन्नुणे ।

सुबुद्ध आसनं धीरो, मुन्नुनाए पडिन्नुणे ॥२०॥

॥ छाया ॥

आलपन्ति लपन्ति वा न निपयायां प्रतिशृणुयान्
मुत्वाऽऽसने धीरः शृश्रूषया प्रतिशृणुयान् ॥२०॥

॥ टीका ॥

रत्नाधिकाः आलपन्ति=शिष्य संबोधय सहृदालयान्ति, वा=अथवा लपन्ति = अमहृदालयान्ति, किंचित् कथयितुं समक्षमागच्छन्ति वा चेत्, तदा धीरः=स्थिरस्वभावो विनीत इत्यर्थः शिष्यः निपयाप्याम्=आमने, आमने स्थित एवेत्यर्थः न प्रतिशृणुयान्=नाकर्णयेत् किन्तु-आसनं मुत्वा=परित्यज्य, शृश्रूषया=रत्नाधिकवाक्यश्रवणेच्छया प्राञ्जलिपूर्वकं विनयभावेन वा प्रतिशृणुयान् = आकर्णयेत् ॥२०॥

अब सुबुद्धि शिष्य के विनय का प्रकार कहते हैं—‘आलवन्ते’ इत्यादि ।

रत्नाधिक, यदि शिष्य को संबोधन करके एक बार या बारम्बार बुलावे अथवा कुछ कहने के लिए सामने आवे तो विनयवान् धीर शिष्य, आसन पर बैठा बैठा न सुने किन्तु आसन त्यागकर आदर के साथ सुने ॥२०॥

इसे सुबुद्धि शिष्यता विनयता प्रकार कहे छे—‘आलवन्ते’ इत्यादि—रत्नाधिक, जे शिष्यने संबोधन करीने ओकर अथवा बार-बार बोलावे अथवा डाँड कहेवाने भाँटे सामे आवे तो ते विनयवान् धीर शिष्य, आसन पर ओझा-ओझा साँलजे नहि, परन्तु आसन उपरधी उभा यध ओटवे के आसनने त्याग करी आदर सँलजे साँलजे (२०)

॥ ટીકા ॥

‘જે આવિ’ इत्यादि।

यथापि नेरः चण्डः=क्रोधनिधमातद्दयः, र्मतिरुद्धिगौरवः=बुद्धिसमृद्धय-
भिमानि, पिथुनः=परगुणामहिष्ठुतया प्रीतिं शून्यां करोतीति निवृत्तवृत्त्या
पिथुनः=भीतिभेदकः परनिन्दक इत्यर्थः, साहसिकः=अविमृश्यकारी, हीनप्रेषणः=
विनष्टनिदेशः=गुर्वदिनिदेशवर्द्धिर्वर्ती, अट्टघर्मा=अत्रातमवचनघर्मा, विनयेऽको-
विदः=विनयगुणानभिज्ञः, असंविभागी=आनीतं प्रशस्तमन्नादिकमेसंविमज्ये=
अन्यस्मै साधये अदत्त्वा स्वयं तद्रूपभोगशीलः, तस्य क्रोधादिदुर्गुणपुक्तस्य ह्यु=निध-
येन मोक्षो नास्ति=न भवति। ‘चंडे’ इति पदेन “खरतरकरनिकरकृशानुकीलानि-
शुष्ककेदारैः शाल्यादिबीजवत् क्रोभकृशानुसंततद्वये विनयादिगुणबीजं न प्रह-
रोहति,” इति सूचितम्

अविनीत का फल कहते हैं—‘जै यावि’ इत्यादि।

જો શિષ્ય ક્રોધો, બુદ્ધિકા અદ્ધકાર તથા પરાઈ નિન્દા કરને વાળા, વિના સોવે
વિચારે કાર્ય કરને વાળા, ગુરુ આદિ કી આજ્ઞાસે વાહર; જિનપ્રવચન સે અનજ્ઞાન, વિનય સે
અનમિત્ર તથા અસંવિભાગી, અર્થાત્ જ્યાં હુઆ આહાર આદિ અન્ય મુનિયાં કો યથાસવિ-
ભાગ કરકે નહીં દેને વાળા હૈં એમ દુર્ગુણી શિષ્ય કો નિશ્ચય હો મોક્ષ નહીં પ્રાપ્ત હોના ।

‘ચંદે’ પદમ યદ્ સૂચિત ક્રિયા હૈં ક્રિ જેસ માતંગડ (મૂર્ખ) કી પ્રચંડ ક્રિયા સે
સર્વથા મૂર્ખી હુર્દ ત્યારી મેં વીજ અંકુરિત નહીં હા સકના, એવી પ્રકાર કાવામિ સંતપદ્વય
મેં વિનય આદિ ગુણ ઉપજ નહીં હો સકને ।

અવિનીતનુ ક્ષણ કહે છે:—‘જેયાવિ’ इत्यादि-ને શિષ્ય ક્રોધી, બુદ્ધિનો અડ-
કાર તથા પારદ્રી નિન્દા કરવાવાળા, પૂરે વિચાર કર્યા વિના કામ કરવા વાળા,
ગુરુ આદિની આજ્ઞાથી બહાર, જિન પ્રવચનના અનુભવ, વિનય ધર્મના અનુભવ
તથા અસંવિભાગી, અર્થાત્-આહાર આદિ જે લાખ્યા હાય તેમાંથી અન્ય મુનિઓને
યથાસવિભાગ કરીને નહીં આપવા વાળા એવા દુર્ગુણી શિષ્યને નિશ્ચયી (નકરી)
મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી.

‘ચંદે’ પદથી એ સૂચના કરી છે કે:—જેવી રીતે સૂર્યના પ્રચંડ કિરણોથી
એકદમ સૂક્ષ્મ ગાયેલી કપારીમાં પડેલું બીજ અંકુરિત થઈ શકતું નથી, તે પ્રમાણે
ક્રોધાગ્નિથી અંતર્ગત દ્વયમાં વિનય આદિ ગુણ ઉત્પન્ન થઈ શકના નથી.

‘મહાદ્વિગારવે’ ઇતિ પદેન માનાન્વયાનાં મુક્તિમાર્ગમનાનધિકારિત્વં
 ધ્વનિતમ્ । ‘પિમુજે’ ઇતિ પદેન દ્વિતીયમદ્વાવ્રતભદ્રઃ સ્થનિતઃ । ‘સાહસ’
 ઇતિ પદેન વિવેકધૈર્ય, ‘હીંગપેસજે’-શ્યનેનાશ્રુતપ્રવચનત્ત્વં, ‘વિગણ અકોવિણ’
 શ્યનેન અધીનેર્ઽપિ સર્વજ્ઞાસ્ત્રે વિનયમન્તરેણ આત્મકલ્યાણાનત્રાપ્તિમત્ત્વમ્,
 ‘અસંવિભાગી, શ્યનેન ચ રસત્વોદ્વપન્વમાવેદિતમ્ ॥૨૩॥

પૂર્વોક્તાર્થમુપસંહરન્ વિનયફલં કથયતિ—‘નિદેશવર્તિતી’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

નિદેશવર્તિતી ડુણ જે ગુરુગં, મુઘલ્યવન્મા વિણવંમિ કોવિભા,

૧૨ ૮ ૧૧ ૧ ૧૦ ૧૪ ૧૨ ૧૦ ૧૧ ૧૮ ૧૧

તરિત્તુ તે ઓચમિણં દુરુતરં, સ્વતિત્તુ કમ્મં ગમ્મુત્તમં ગય-ત્તિવેમિ ॥૨૪॥

॥ છાયા ॥

નિદેશવર્તિનઃ પુનર્યે ગુરુગાં શ્રુતાર્થધર્મા વિનયે કોવિદાઃ ।

તીર્ત્વા તે ઓચમિદં દુરુતરં ક્ષપયિત્વા કર્મ ગતિમુત્તમાં ગતાઃ, इति ब्रवीमि ॥૨૪॥

“મહાદ્વિગારવે”-પદસે यह प्रगट किया है कि अहंकारी नर, मोक्षमार्ग में गमन
 करने का अधिकार नहीं होता । “पिमुजे”-पदसे सत्य महाव्रत का भंग, “साहस” पदस
 विवेक की विकलता, “हींगपेसजे”-पदसे उच्छृंखलता “अदिदुग्धस्मे” पदसे प्रवचन का
 मनन न करना, “विगण अकोविण” पदसे सकल शास्त्र पढ़ लेने पर भी विनय के बिना
 आत्मकल्याण की अप्राप्ति, और “असंविभागी” पदसे रसमें लोडुपता प्रगट की है ॥२३॥

‘મહાદ્વિગારવે’ પદથી એ પ્રગટ થયું છે કે :—અહંકારી માણસ મોક્ષ
 માર્ગમાં ગમન કરવાના અધિકારી થતા નથી. ‘પિમુજે’-પદથી સત્ય મહાવ્રતનો
 ભંગ, ‘સાહસ’ પદથી વિવેકની વિકલતા ‘હીંગપેસજે’ આ પદથી ઉચ્છૃંખલતા,
 ‘અદિદુગ્ધસ્મે’ પદથી પ્રવચનનું મનન નહીં કરવું તે, ‘વિગણ અકોવિણ’ પદથી સકલ
 શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી વાળે તો પણ વિનય વિના આત્મકલ્યાણની અપ્રાપ્તિ અને
 ‘અસંવિભાગી’ પદથી રસમાં લોડુપતા પ્રગટ કરી છે. (૨૩)

॥ ટીકા ॥

યે પુનર્ગુરુણામ્=આનાર્થાદીનાં નિદેશવર્તિનઃ=આજ્ઞાપ્રમાણકાઃ, શ્રુતાર્થર્માઃ=ગીતાર્થાઃ, વિનયે કોવિદાઃ=વિનયકર્મણિ કુશલાઃ, તે સાધવઃ इदं=પ્રત્યક્ષતથા દૃશ્યમાનં દુરુત્તરં=દુઃસાધ્યતરણમ્, ઓઘં=સંમારસમુદ્રવેગં સીન્વા=ઉત્તીર્ણ. કર્મ=જ્ઞાનાવરણીયાગ્રણિવિધે સપયિત્વા=સ્યં નીન્વા ઉત્તમાં-સર્વોન્કૃષ્ટાં, ગતિ=સિદ્ધિનામ્, ગતાઃ=પ્રાપ્તા ભવન્તીત્યધ્યાહરણીયમ્ । ‘નિદેશવિત્તી’ ઇતિપદેન ભૂચાલતત્ત્વાસોચ્છ્વા-માદિસ્વાભાવિકાદ્ગ્રંથેષાં વિદ્યાયાન્યસમુદ્રકાર્યે ગુરુનિદેશસ્ય પ્રધાનત્વમાવેદિતમ્ । ‘સુઅત્યધમ્મા’ ઇત્યનેન ગીતાર્થો એવ સમુદ્રવિનયાચારમંપન્ના ભવન્તીતિ મૂચિતમ્ ।

પૂર્વોક્ત અર્થ કા ઉપસંહાર કરતે હુણ વિનય કા ફલ કહતે હૈ—‘નિદેશવિત્તી’ ઇત્યાદિ । જો શિષ્ય આચાર્ય આદિ કી આજ્ઞા મેં ચલને વાન્દે, ગીતાર્થ, તથા વિનય કરને મેં નિપુણ હોતે હૈ વે । ઇસ દુસ્તર સંસાર સમુદ્ર કો તૈરકર જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠાં કર્મો કા ક્ષય કર કે સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ ।

“નિદેશવિત્તી”—પદસે યહ સૂચિત ક્રિયા હૈ કિ-મૌહ ચલને, આસોચ્છ્વાસ લેને આદિ સિવાય અન્ય સર્વ કાર્ય ગુરુ કી આજ્ઞાપૂર્વક હી કરને ચાહિણ ।

“સુઅત્યધમ્મા”—પદસે યહ પ્રગટ હતા હૈ કિ ગીતાર્થ સાધુ હી સમસ્ત વિનયાચાર સે સુસંપન્ન હોતા હૈ ।

પૂર્વોક્ત અર્થનો ઉપસંહાર કરીને વિનયનું ફળ કહે છે:—‘નિદેશવિત્તી’ ઇત્યાદિ-જે શિષ્ય આચાર્ય આદિની આજ્ઞાપૂર્વક ચાલવા વાળા, ગીતાર્થ તથા વિનય કરવામાં નિપુણ હોય છે તે આ દુસ્તર સંસાર સમુદ્રને તરીને જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મોનો ક્ષય કરીને સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ ગતિને પામે છે

‘નિદેશવિત્તી’ પદથી એ સૂચિત કર્યું છે કે-નેત્રનું સ્ફુરણ તથા આસોચ્છ્વાસ લેવો તે સિવાય બીજા તમામ કામ શુરની આજ્ઞા પ્રમાણે જ કરવાં જોઈએ.

‘સુઅત્યધમ્મા’ પદથી એ પ્રગટ થાય છે કે-ગીતાર્થ સાધુ જ સમસ્ત વિનયાચારથી સુસંપન્ન હોય છે.

‘વિણયમ્મિ કોવિઆ’ इत्यनेन विज्ञातविनयगुणमहिमामेव जिनप्रवचनमर्मज्ञताऽऽ-
वेदिता । ‘इति ब्रवीमि’ पूर्ववत् ॥२४॥

॥ इति विनयसमाधिनामनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशः समाप्तः ॥९-२॥

“વિણયમ્મિ કોવિઆ”—પદસે યહ ઘોતિત હોતા હૈ કિ—જો વિનયગુણ કી મહિમા જાન લેતા હૈ વહી જિનપ્રવચન કા મર્મ સમજ સકતા હૈ ।

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જન્મૂ સ્વામી સે કહતે હૈ—હે જન્મૂ ! ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને જૈસા કહા હૈ વૈસા હી મૈ તુમસે કહતા હૈ ॥ ૨૪ ॥

। इति विनयसमाधि—नामक नववां अध्ययन का दूसरा उद्देशक समाप्त ॥९-२॥

‘વિણયમ્મિ કોવિઆ’ પદથી એ જણાય છે કે :—જે વિનયગુણનો મહિમા જાણી લે છે. તે જ જિન પ્રવચનના મર્મને સમજી શકે છે.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જન્મૂ સ્વામીને કહે છે. હે જન્મૂ ! ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે પ્રમાણે કહ્યું છે એ પ્રમાણે જ હું તમને કહું છું. (૨૪)

આ વિનયસમાધિ નામક નવમા અધ્યયનનો
બીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત થયો. (૯-૨)

અથ તૃતીયોદેશઃ ।

વિનયાધાચરણેન મુનિઃ પૂજ્યો ભવતીતિ પ્રદર્શયન્ તૃતીયોદેશમાહ—
'આચરિય' इत्यादि ।

॥ મૂળમ્ ॥

આચરિય અગ્નિમિવાદિઅગ્ની, મુસ્મૂસમાણો પદિજાગરિજ્ઞા,

આલોકિત્વં દ્વિગિતમેવ નન્વા, જો છંદમારાધયઈ સ પૂજો ॥૧॥

• ॥ છાયા ॥

આચાર્યમ્ અગ્નિમિવાદિતાપ્તિઃ શુશ્રૂષમાણઃ પ્રતિજાન્યતાત્ ।

આલોકિતમ્ દ્વિગિતમેવ જ્ઞાત્વા, યઃ છંદમારાધયતિ સ પૂજ્યઃ ॥૧॥

॥ ટીકા ॥

અદિતાપ્તિઃ=અગ્નિદોષી દ્વિજન્માઽગ્નિમિત્વ=અગ્નિ સેવમાનો યથા સાવધાન-
સ્તથા યઃ શિષ્યઃ આચાર્ય=ગણિને રત્નાગ્નિકં વા શુશ્રૂષમાણઃ=સન્યક્ સેવમાનઃ

અથ તૃતીયોદેશ.

'આચરિય' इत्यादि । जैसे अग्निहोत्री ब्राह्मण, अग्नि की आराधना करने में सावधान रहता है वैसे ही जो शिष्य, आचार्य की सेवा परिचर्या में मन को सावधान रखता है, तथा आचार्य आदि की आलोकित (दृष्टि) या इंगत (इशारा) को समझकर, उस अभिप्राय की आराधना करने में सदा तैयार रहता है, अर्थात् —जिस जिस प्रकार आचार्य आदि का

અથ તૃતીયોદેશ

આચરિય-इत्यादि-जेवी रीते अग्निहोत्री ब्राह्मण, अग्नि-की आराधना करवा-में सावधान रहे छे, तेवीअ रीते जे शिष्य आचार्य-की सेवा-परिचर्या कर-वा-में मनने सावधान राखे छे, तथा आचार्य आदि दृष्टि तथा इशारे करे तेने समझने तेमना अभिप्राय प्रमाणे व्यवहार करवा-में इंगेशा तैयार रहे छे अर्थात् जेवी रीते आचार्य आदिना अभिप्राय छाय ते प्रमाणे तेमनी सेवा-में

મતિનાશ્યાનુ=ગુર્વાદિપરિચયો કર્તુ સાધ્યાનમના મતેન તથા—આચાર્યાદીનામ્
આલોકિતે=ગીર્ણનમ્ इदित्तम् = કુશલચિપળાવેગમવૃત્તિનિવૃત્તિજાપકમીપદ્મશિર-
ચાલનમ્ । ઉપલક્ષ્યં ચેતદ્ આકારાદીનામપિ. તથા ચોક્તમ્—

“આકારૈરિતિર્નિર્ગત્યા, ચેષ્ટયા ભાષણેન ચ ।

નેત્રચક્રવિકારૈશ્ચ, જ્ઞાયતેઽન્તર્ગતે મનઃ” ॥૧॥ ઇતિ ।

વિજ્ઞાય તન્દમ્=નદમિપાયમ્ આરાધયતિ. યથા યથા તેષામભિપ્રાયસ્તથા
તથા તત્ત્વેવનપરો ભવતિ મ ગિચ્ચઃ પૂજયો=લોકેઽર્ચનીયો ભવતિ । શીતાગમે પ્રાવરણં

અભિપ્રાય હો ઉમ ઉમ પ્રકાર મેં ડાકા મેશમે ત્વર રહ્યા છે વડ શિષ્ય લોકમે પૂજનીય
હોવા છે, દમ ગાથામે ‘આલોદય’ ઓર ‘ઇંગિય’ ચે દોનો પદ આકાર આદિકા મો ઉપલક્ષ્ય
છે । કહા મો છે—

આકાર (અંગવિકૃતિરૂપ આકૃતિવિશેષ મુલગગાદિ), ઇંગિત (સૂક્ષ્મ બુદ્ધિકે ગમ્ય
પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કા ચોંક જો થોડા થોડા મોહ આદિ કા ચલાના) ગતિ—(ગમન), ચેષ્ટા
(હસ્તાદિવ્યાપાર) ભાષણ (કથન) નેત્રવિકાર (દષ્ટિપાતકા દંગ) ઓર વક્ત્રવિકાર (મુંદકા ઇશારા)
ઇન કે દ્વારા હૃદય કા ભાવ જાના જાતા છે ॥૧॥

અર્થાત્ ઉક્ત પ્રકાર મેં ડનકા અભિપ્રાય જાનકર ગુરુ કી સેવા કરને વાલા શિષ્ય,
પૂજ્ય-લોકમાન્ય હોતા છે । તાત્પર્ય યહ છે કિ—ગીત હોને પર આચાર્ય, યદિ પ્રાવરણ—ચર

તત્પર રહે છે તે શિષ્ય જગતમાં પૂજનીય થાય છે. આ ગાથામાં ‘આલોદય’ અને ‘ઇંગિય’
આ જાને પદ આવવધી તે આકાર અ દિનું પણ ઉપલક્ષણ થાય છે. કહ્યું છે કે :—
આકાર—(અંગ વિકૃતિ રૂપ આકૃતિવિશેષ મુખરાગાદિ) ઇંગિત. (સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ-
ગમ્ય પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિનું બોધક જે જે થોડી-થોડી મુખની ઇશારત) ગતિ, (ગમન)
ચેષ્ટા, (હસ્તાદિ વ્યાપાર) ભાષણ, (કથન) નેત્રવિકાર, (દષ્ટિપાતનો દંગ) અને
વક્ત્રવિકાર (મુખનો ઇશારો) આ તમામ સંજ્ઞા વડે હૃદયનો ભાવ જાણી
શકાય છે. (૧)

અર્થાત્-ઉપર કહેવા પ્રમાણે શુરુના અભિપ્રાયને જાણીને શુરુની સેવા
કરવાવાળો શિષ્ય લોકમાન્ય થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે શીત-ઠંડી હોય તો
આચાર્ય જો પાવરણ પર દષ્ટિ કરે તો તરતજ તે લાવીને તેમને અર્પણ કરે.

સ્નાધિકેષુ-જ્ઞાનાદિભાવસ્ત્રયપ્રાપ્તિકાલ્યાણિકયેન સ્વાપેક્ષાઽઽસ્તિય માત્તેઽ
 વિનયમ્ = અધ્યુયનાભિવાદનાદિલક્ષણં પ્રગ્લે = કરો ને વિનયોઽય પ્રદર્શયતિ,
 તથા નીચત્વે વર્તનં = પર્વાયાધિકાર મતિ આસનાદિના નિમ્નભાવમાશ્રયે,
 સત્તાદી = મિલિતમિતભાષણ ળિલઃ તથા-અવપાતવાન્ = વન્દનશીલઃ, તથા
 ચારિત્રકરઃ = આજ્ઞાપ્રમાણકઃ ભવેત્ સ સાધુઃ પૂજ્યો ભવતિ ।

‘નીચત્વે વદ્વઃ’ ઇત્યનેન નિરમિમાનત્વં, ‘સત્તાદી’ ઇત્યનેન માયા-
 પરિહારિતમ્, ‘ઓવાચર્વ’ ઇત્યનેન ગુરો સદા નમ્રભાવઃ, ‘વદ્વઃ’ ઇત્યનેન
 સ્વચ્છન્દાચારપરિહારશીલત્વં સૂચિતમ્ ॥૩॥

॥ મૂલમ્ ॥

૨ ૦ ૮ ૪ ૩ ૧ ૫ ૧
 અગ્રાય ઉલ્લં ઘર્ષ વિમુદ્ધં, જવણદ્વયા સમુપાશં ચ નિર્ધં ।

૧ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬
 અલ્લુપ્યં નો પરિદેશજ્ઞા, લલ્લુ ન વિકલ્પ્ય સ પુજ્ઞો ॥૪॥

કહે હોને મેં યદી ઉપ વાલો કા અપેક્ષા શ્રેષ્ઠ હૈં, જો ડન સ્નાધિકો કે પ્રતિ, ડનકા આગ-
 મન હંને પર સદા હો જાના આદિ વિનયભાવ પ્રદર્શિત કરતા હૈ; ડનકે આગન સે
 અપના આમન નીચા રમતા હૈ; દિનમિત ઓર પ્રિય ભાષા યોલતા હૈ; વન્દના કરતા હૈ ઓર
 આજ્ઞા પાલન કરતા હૈ વદ્ સિત્ત પૂજનીય હોતા હૈ । ‘નીચત્વે વદ્વઃ’ ઇસ વર્તમે નિરમિ-
 માનતા, ‘સત્તાદી’ વર્તમે માયાચારગતતા, ‘આવાચર્વ’ વર્તમે ગુરુ કે પ્રતિ નમ્રતા ઓર ‘વદ્-
 વ્વઃ’ વર્તમે સ્વચ્છન્દ આચરણ કા નિર્ધેય સૂચિત કિયા હૈ ॥૩॥

એટલે સ્નાધિક-સીમામાં એટલો દોષ ને મુનિનુ આવનું થતાં વિનય આવ જતાવવા
 માટે ડના વધ્ જવું એટલે, અને તેડના આમનથી પોતાનું આમન નીચે રાખે
 છે એટલે અને દિનકારી આપા એટલે છે, વદન કરે છે, અને આજ્ઞા પાલન કરે
 છે. તે સિધ્ધ પૂજનીય હોય છે ‘નીચત્વે વદ્વઃ’ અ. વદથી નિરમિમાનપણું,
 ‘સત્તાદી’ વદથી માયાવ સંદિગ્ધ. ‘ઓવાચર્વ’ વદથી ગુરુપ્રતિ નમ્રતા અને
 ‘વદ્વઃ’ વદથી સ્વચ્છન્દ આચરણનો નિર્ધેય સૂચિત કર્યો છે (૩)

॥ छाया ॥

अज्ञात उच्छेदं वरति विशुद्धं, यापनार्थं समुदानं च निन्यम् ।

अलब्ध्वा न परिदेवयेत्, लब्ध्वा वा न विकल्पयेत् न पूज्यः ॥४॥

॥ टीका ॥

‘अन्नाय’ इत्यादि ।

(गः मुनिः) निन्यं=मर्चदा, अज्ञातः=अपरिचितः, गृहस्थैः सह परिचय-
मकुर्वन् यापनार्थं=संयमयात्रानिर्वाहार्थं, विशुद्धम्=आधाकर्मादिसकलदोषवर्जितं,
च=तथा समुदानम्=उद्यानचक्रेभ्यो भिक्षया लब्धम्, उच्छेदं=स्वभोजनपात्रे गृहस्थैः
समुद्भूतम् अशनादिकं वरति=गृह्यन् विहरति । एत द्विपये मुनीनामभिग्रहः सूचितः ।
अलब्ध्वा=अभाष्य अज्ञातदिकं न परिदेवयेत्=न विपीदेत्-‘इतभाग्योऽहं यतो न
मया किञ्चिदलब्ध’मिति, यदा ‘कीदृशोऽयं दरिद्रो देशो यत्र भिक्षाऽपि न लभ्यते’
इति खेदं न कुर्यादित्यर्थः । वा=अथवा, लब्ध्वा=भाष्य न विकल्पयेत्=न श्लाघां करोति
‘अहो ! अहमस्मि लब्धिमान, दाताऽप्यसौ परमोदारः, धन्योऽयं देश यत्रेदं

‘अन्नाय’ इत्यादि । जो मुनि सदा गृहस्थों से परिचय न रखता हुआ संयम मार्ग
में विचरता है, तथा संयमयात्रा के निर्वाह के लिए आधाकर्म आदि समस्त दोषों से
रहित और अनेक प्रकार के कुलों से प्राप्त, ‘हंडी आदि से गृहस्थ द्वारा अपने भाजन-पात्र
में निकाला हुआ ओदनादि खागा; अन्यथा नहीं’ इत्यादि प्रकार के अभिग्रह से मिले हुए
अशनादि को न पाकर विषाद भी न करे अर्थात् ‘हाय मैं कैसा अभाग्य हूँ जो मुझे भिक्षा
नहीं मिली, यह देश कैसा दरिद्र है, जहाँ भिक्षा तक नहीं मिलती’ इत्यादिरूप से खेद
न करे, अथवा (एक प्रकार की भिक्षा को) पाकर प्रशंसा भी न करे, अर्थात् ‘अहो ! मैं

‘अन्नाय’ इत्यादि—ये मुनि हमेशा गृहस्थाश्रमीओंसे परिचय राखता
नहीं, अने संयम मार्गों में विचरे थे; तथा संयम यात्राता पालन भाटे आधाकर्म
आदि तमाम प्रकारना दोगेथी रहित अने अनेक प्रकारना कुलमांथी प्राप्त ‘हंडी
आदिथी गृहस्थ द्वारा पोताना भोजन पात्रमां काटेला ओदन आदि हुं लब्ध,
बीलुं लब्ध (बडोरीश) नहि.—इत्यादि प्रकारना अलिग्रह प्रमांले भोजन नहि
पामवाथी विषाद-शोक पणु करे नही. अर्थात्—हाय ! हुं केवो अभाग्यवान् हुं.
के भने भिक्षा भणी नहि. आ देश केवो दरिद्र छे ? के क्थां भिक्षा पणु भणती
नथी, इत्यादि प्रकारे जेद करे नहि, अथवा तो पोतानी उपर छेडती धन्धा
प्रमांलेनी भिक्षाने पामने प्रशंसा-वभाणु पणु करे नहि, अर्थात्

વિકારમાદયીત, કિન્તુ સહજપસાદમાસાદયતા માનસેન માયેતેતિ ભાવઃ સ સાધુઃ
પૂજ્યો ભવતિ ॥૬॥

एतदेव स्पष्टयति—‘मृदुत्त०’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

‘ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
મુદુત્તદુઃસ્વા ડ હવંતિ કટયા, અઓમયા તેવિ તઓ મુડદરા ।

૧૦ ૧૧ ૮ ૯
વાયાદુરુતાણિ દુરુદરાણિ, વૈરાણુબંધાણિ મહત્ત્વયાણિ ॥૭॥

॥ छाया ॥

મુદુર્તદુઃસ્વાસ્તુ ભવન્તિ કટયાઃ, અઓમયાસ્તેઽપિ તતઃ મુદરાઃ ।

વાગ્દુરુક્તાણિ દુરુદરાણિ, વૈરાણુબંધાણિ મહાભયાણિ ॥૭॥

॥ टीका ॥

અયોમયાઃ=હોદનિર્મિતાઃ કટકાસ્તુ મુદુર્તદુઃસ્વાઃ, =અલ્પકાલિક્લેશ-
કારકાઃ, વેદસમય એવ માયેણ વેદનોદ્ભવાન્ તેઽપિ=ઔદમયા અપિ કટકાઃ તતઃ
મરિતાન્ મુદરાઃ=મુલેનોદ્ભૂત=વર્ધિર્નિઃસારયિતું શમ્યા ભવન્તિ, પરન્તુ વૈરાણુ-
બંધાણિ=વૈરસ્ય-દ્વેષમ્યાનુબંધઃ=સંબંધો યત્ર તાનિ દ્વલોકે પરદ્વેષોત્પાદકાનિ,

તનિક્ક મી વિચલિત નહીં કરતા, ડસી પ્રકાર ડો સાધુ, કાનો મે વાણો કે સમાન ડુમને
વાલે મનોવેદનાવનક વચના કો નિષ્પૃહ હાકર સહ લેતા હૈ, ડપને મનમે તનિક્ક મી લિખતા
નહીં આને દેના વહી પૂજનીય હાતા હૈ ॥૬॥

‘મુદુત્તદુઃસ્વા’ इत्यादि । लोहे क काटे, थोड़े समय तक ही दुःसदायी होते हैं,
क्योंकि, जब वे चुभते हैं तब प्राय वेदना होती है, जिस पर भी वे सगलता से शरीर से
निकालकर अलग दिये कामकाज हैं परंतु हम लोहमे वैर का अनुबन्ध करने वाले और

લાંઠે; અને મનમાં પીડા ઉત્પન્ન કરે તેવા વચનોને પણ નિષ્પૃહ થઈને સહન કરી
લે છે અને પાતના મનમાં જરૂર પણ ખેડ પામતા નથી તેજ પૂજનીય થાય છે (૬)

‘मुदुत्तदुःस्वा’ इत्यादि—लोहानां कटे। थोड़ा समय सुभी પણ दुःप्ररूप थाय
છે, જ્યારે ત લાંઠે છે ત્યારેજ ધલ્લું કરી દુઃખ થાય છે, તેા પણ તે કાંડાને સરલ-
તાથી શરીર બદાવે છે કાંતી જૂદા હવવામાં આવે છે, પરન્તુ આ લોકમાં વેરનો

અતઃ એવ મહાભયાનિ=પરલોકે નરકપાતાદિમહાભયનિદાનસ્વરૂપાણિ, વાગ્-
દુગ્ધાનિ=કઠોરવચનકણ્ઠકાનિ, દુઃસ્વપ્નાણિ=દુઃસાધ્યનિઃસારણાનિ ભવન્તિ,
હૃદયમર્મનિવાનમ્ય વાગ્ઘટકમ્ય નિસ્સારણં દુષ્કરમિતિ ભાવઃ ॥૭॥

॥ મૂલ્ય ॥

સમાવયંતા વચનાભિયાયા, કર્ણગયા દુઃસ્વપ્નાણિં જળંતિ ।

ધમ્મત્તિ કિંચા પરમગમૂરે, જિદ્દિંદિય જો સહઈ સ પુજ્જો ॥૮॥

॥ છાયા ॥

સમાપતન્ત વચનાભિયાતાઃ કર્ણગતાઃ દૌર્મનસ્યં જનયન્તિ ।

ધર્મ ઇતિ કૃત્વા પરમાગ્રશૂરઃ જિતેન્દ્રિયો યઃ સહતે સ પૂજ્યઃ ॥૮॥

॥ ટીકા ॥

‘સમાવયંતા’ इत्यादि ।

વચનાભિયાતાઃ=વાગ્વાણમહારાઃ કર્ણગતાઃ=કર્ણમાર્ગમવિષ્ટાઃ સમાપતન્તઃ
સંયોધ્ય હૃદયામિમુલમાયાન્ત એવ દૌર્મનસ્યં=મનોમાલિન્યં જનયન્તિ=ઉત્પાદયન્તિ
પ્રાણિનામિતિશેષઃ । યન્તુ જિતેન્દ્રિયઃ=વશીકૃતેન્દ્રિયગણઃ પરમાગ્રશૂરઃ=અદ્વિતીય-

પરલોકમેં નરક આદિ કુગતિયોં મેં છેજાનેં વાલે મહાભયંકર કઠોર વચનરૂપી કાંટોં કા
નિકાલનાં વહુત કઠિન અર્થાત્ મર્મસ્થાન મેં છિદેં હુણ વચનરૂપી કાંટોં કા નિકાલના
અગ્ર્યન્ત દુષ્કર હૈ ॥૭॥

‘સમાવયંતા’ इत्यादि । ये दुर्वचनरूपी ग्रहार, कानों में प्रविष्ट होकर ज्योंही
हृदय को ओर आते हैं, त्योंही मनमें दुष्ट विचारों को उत्पन्न कर देते हैं । किंतु जो साधु

અનુબંધ (સંબંધ) કરવાવાળા અને પરલોકમાં નરક આદિ કુગતિઓમાં લઇ જવા
વાળા મહા ભયંકર કઠોર વચન રૂપી કાંટો નીકળવો તે બહુ કઠિન છે; અર્થાત્ મર્મ
સ્થાનમાં ઘા કરેલો વચન રૂપી કાંટો નીકળવો અત્યંત કઠિન છે. (૭)

‘સમાવયંતા’ इत्यादि— જે દુર્વચન-ખરાણ વચનો રૂપી પ્રહાર, કાનમાં
પ્રવેશીને સમુદિત ઘડને હૃદયની તરફ આવે છે, તે વખતેજ મનમાં દુષ્ટ વિચારો
ઉત્પન્ન કરે છે. પરન્તુ જે સાધુ જિતેન્દ્રિય હોય છે, અદ્વિતીય શૂરવીર હોય છે.

વીરઃ ધર્મં ઇતિ કૃત્વા=‘ક્ષમાકરણં મમ સાધોર્ધર્મઃ’ ઇતિ મત્વા તાન્=વચનાભિપ્રાયતાન્ સહતે=સમતે, તાદશવચનાભિપ્રાયતેન ન ગ્લાયતીત્યર્થઃ સ પુજ્યો=જગતિ માનનીયો ભવતિ । વચનચાણાભિપ્રાયતમદને તસ્ય ન કિંચિદર્થભિપ્રસાદિકં હેતુઃ કિન્તુ શિશૂનાં જનનીય સહનશીલતૈવ સાધોઃ સકલશ્રેયસાં સાધનમિતિ મત્વા મુનિર્માનનીયો ભવતીતિ યાવઃ ।

‘પરમગમૂર્તે’-ઇત્યનેનાન્તરદ્વરિપુવિજયશીલ એવ શૂરમવરો નાન્યઃ, મોક્ષ-સામ્રાજ્યાધિકારિત્વાદિતિ મૂચિતમ્ ।

‘ત્રિદિવ્યે’-ઇત્યનેન ચાન્વિષમપિ મુશાકારેણ પરિણમયિતું મુનેઃ શક્તિર્વ્યજયતે ॥૮॥

જિતેન્દ્રિય હોતા હૈ અદ્વિતીય શૂરવીર હોતા હૈ તથા ક્ષમા કરના અપના ધર્મ સમક્ષતા હૈ, એમે વચન મુનકર સેદ નહીં કરતા, વહી સંમારમે પૂજનીય હોતા હૈ ।

માવ યદ્દ હૈ કિ વચનચાણોં કા સહન કરન મેં મુનિકા કિસી પ્રકાર કી લિપ્તા નહીં હૈ, “જૈસે માતા હી શિશુકા કલ્યાણ કરતી હૈ ઉમી પ્રકાર ક્ષમા હી માધુકે સવ પ્રકાર ક કલ્યાણ કા કારણ હૈ” એમા સમક્ષ કર જો ક્ષમા કરના હૈ વહી મુનિ પૂજનીય હોતા હૈ ।

‘પરમગમૂર્તે’ ઇસ પદમે યદ્દ પ્રગટ ક્રિયા હૈ કિ જો અન્તરંગ ત્રિપુમાં પર વિજય પ્રાપ્ત કરતા હૈ વહી વીરવા હો સકતા હૈ, ક્યોંકિ, વહી મોક્ષસામ્રાજ્ય કા અધિકારી હોવા હૈ અન્ય નહીં । ‘ત્રિદિવ્યે’-પદમે યદ્દ પ્રગટ હોતા હૈ કિ વિષ કે સમાન કદુક વચનોંકો મી માધુ, મુશા (અમૃત) ક મદદશ મધુર કર હેતા હૈ ॥૮॥

તથા ક્ષમા કરવી તે પોતાના ધર્મ સમક્ષે છે, તે એવા વચનો સાંભળીને ખેડ કરતા નથી, તે સંમારમાં પૂજનીય યાવ છે

માવ એ છે કે -વાગ્માણ્ય (વચનરૂપી જ્ઞાણ) સહન કરવામાં મુનિને કોઈ પ્રમાણની હિંચા (લિપ્તા) નથી “એવી રીતે માતાજી પોતાના બાળકનું કલ્યાણ કરે છે, તે પ્રમાણે ક્ષમા જ માધુનું મર્મ પ્રકારે કલ્યાણ કરી શકે છે.” એવું અમરુને જે ક્ષમા કરે છે તેજ મુનિ પૂજનીય યાવ છે.

‘પરમગમૂર્તે’ આ પદ્યથી એ જણાવવામાં આવ્યું છે કે :-જે અન્તરંગ શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે તેજ વીર પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ થઈ શકે છે કેમકે તેજ મોક્ષ રૂપી આશીર્વાદના અધિકારી યાવ છે અન્ય નહિ. ‘ત્રિદિવ્યે’ પદ્યથી એ પ્રગટ થયે છે કે :- જે જે જં કદશા વચનોને પણ માધુ, અમૃત મમાત મીમાં કરી તે છે (૮)

॥ મૂલ્ય ॥

અવજ્ઞવાય ચ પરમ્મુદસ્ય, પ્રત્યક્ષત્વો પદ્મીયો ન ભાસતે ।

પ્રોદારણિ અપિઅકારણિ ચ, ભાષા ન ભાષિજ્ઞ સયા સ પૂજ્યો ॥૧॥

॥ છાયા ॥

અવર્ણવાદ ચ પરાદુઃસ્વસ્ય પ્રત્યક્ષતઃ પ્રત્યક્ષીકાં ચ ભાષાસુ ।

અવધારણીમપિઅકારણીં ચ ભાષાં ન ભાષેત સદા સ પૂજ્યઃ ॥૧॥

॥ ટીકા ॥

‘અવજ્ઞવાય’ ઇત્યાદિ ।

યઃ સાધુઃ પરાદુઃસ્વસ્ય=અનભિમુદસ્ય પરાક્ષપ્રિયત્વસ્યેત્યર્થઃ, પ્રત્યક્ષતઃ=સમક્ષ-
સ્થિતમ્ય ચ અવર્ણવાદમ્=અપ્રશંસાશંકાનં નિન્દાવચનમિત્યર્થઃ યથા-‘સ દુઃશીલઃ’
ઇત્યાદિ, ચ=પુનઃ પ્રત્યક્ષીકામ્=અપકારણીં ભાષાં યથા-‘દણ્ડનીયોઽયં મમ શત્રુ’-
રિત્યાદિ ન ભાષેત=ન વદેત, તથા અવધારણીં=નિશ્ચયવોધિકાં યથા ‘શ્વસ્ત્રાવશ્યં
ગન્તાસ્મી’ત્યાદિ. અપિઅકારણીં=દુઃસ્વોત્પાદિકાં યથા ‘ત્રિયતાં તવ પુત્રઃ’ ઇત્યાદિકાં
ભાષાં સદા ન ભાષેત મ પૂજ્યો ભવતિ । નિરવયભાષાભાષણતત્પર એવ જગન્માનનીયો
ભવતીતિ ભાવઃ ॥૧॥

‘અવજ્ઞવાય ચ’ ઇત્યાદિ । જા સાધુ, પરાક્ષમેં વા પ્રત્યક્ષમેં કિસીકી નિન્દા નહીં
કરતા અર્થાત્ કિસાંકો દુરાચારી આદિ અપશબ્દ નહીં કહતા, તથા અન્ય કા અપકાર કરને
વાલી ભાષા નહીં બોલતા, જેસે કિ-“યહ દણ્ડનાય હૈ” ઇત્યાદિ, તથા “કલ વહાં અવશ્ય
જાઝંગા” ઇત્યાદિ પ્રકાર કા નિશ્ચયકારી ભાષા નહીં બોલતા, તથા “તેરા વેટા મરજાય” ઇત્યાદિ
દુઃસ્વ જનક ભાષા નહીં બોલતા યહ પૂજનીય હોતા હૈ ।

તાત્પર્યે ગ્રહ હૈ કિ નિરવય ભાષા બોલને વાલા હો સંસાર મેં પૂજનીય હોતા હૈ ॥૧॥

‘અવજ્ઞવાય ચ’ ઇત્યાદિ-જે સાધુ, પરાક્ષમાં અથવા પ્રત્યક્ષમાં કોઇની નિન્દા કરતા
નથી. અર્થાત્ કોઇને દુરાચારી આદિ અપશબ્દ કહેતા નથી. તથા અન્યનો અપકાર
કરનારી ભાષા બોલતા નથી જેમકે “આ દંડ યોગ્ય છે.” ઇત્યાદિ, તથા “હુ” કાલે
ત્યઃ અવશ્ય જાઇશ” ઇત્યાદિ પ્રકારની નિશ્ચયકારી ભાષા બોલતા નથી. તથા “તારો
પુત્ર મરી જશે” આવી દુઃખ ઉત્પન્ન કરાવનારી ભાષા બોલતા નથી તે જ પૂજનીય થાય
છે. તાત્પર્યે એ છે કે:-નિરવય ભાષા બોલવાવાળા જ સંસારમાં પૂજનીય થાય છે. (૯)

॥ મૂલ્ય ॥

અલોલુપ્ અકુહર અમાર્ગી, અપિથુને યાવિ અરીનવિત્તી ।

નો ભાવેત્ નોવિ ચ ભાવિભગ્ના, અકોતુહલ્લે ચ સયા સ પૂજો ॥૧૦॥

॥ છાયા ॥

અલોલુપ્: અકુહરઃ અમાર્ગી, અપિથુનઃ ચાપિ અરીનવિત્તિઃ ।

નો ભાવયેત્ નાપિ ચ ભાવિતાત્મા, અકોતુહલ્લ ચ સદા સ પૂજ્ય ॥૧૦॥

॥ ટીકા ॥

‘અલોલુપ્’ इत्यादि ।

અલોલુપ્: = સરસાહારલોમશૂન્યઃ, અકુહરઃ=ઇન્દ્રજાલાદિક્રિયાવિવર્જિતઃ, અમાર્ગી=નિષ્કપટઃ, અપિથુનઃ = વિદ્વેષોત્પાદકવૃત્તિનિવેદનરહિતઃ, અપિચ અરીન-વૃત્તિઃ=મિષ્ટાન્નલાભેડપિ દૈન્યભાવશૂન્યઃ, યઃ સાધુઃ નો ભાવયેત્=અન્યદ્વારા સ્વપ્રશં-સાં ન કારયેત્, અપિચ ભાવિતાત્મા=ભાવિતઃ=પ્રશંસિતઃ આત્મા યેન સ તથાવિષઃ= પ્રાત્મશ્લાઘી ન ભવેત્, ચ=ચુનઃ અકોતુહલ્લઃ=નટનાટકાદિદર્શનોત્કણ્ઠારહિતો ભવેત્ સ પૂજ્યો ભવતિ ।

‘અલોલુપ્’ इत्यादि । સરસ આહાર આદિ સેં લોલુપતા ન કરને વાળા, ઇન્દ્રજાલ આદિ ક્રિયાઓં કા ત્યાગી, નિષ્કપટ, ચુગલી ન સ્તાનેવાળા અર્થાત્ રૂપર કી વાત ઉપર મિઠાકર કિસી કો કૈશ ન પહુંચાને વાળા ઓર મિશાકા લાભ ન હોને પર મી દોનના ન ધારણ કરને વાળા હોતા હૈ, દૂસરોં સે અપની પ્રશંસા નહીં કરાતા, સ્વયં અપનો પ્રગવા નહીં કરતાં, તથા નાટક આદિ લેઝ દેલ્લને કી ઉત્કણ્ઠા નહીં રલ્લતા વહ પૂજનીય હોતા હૈ ।

‘અલોલુપ્’ इत्यादि—સરસ આહાર આદિમાં લે'લુપતા નહિ કરવાવાળા ઇન્દ્રજાલ આદિ ક્રિયાઓના ત્યાગી, નિષ્કપટ, આદી નહિ ખાનારા, અર્થાત્ એકની વાત બીજાને અવળી સમજાવી કોઈને કલેશ નહિ પહોંચાડવાવાળા અને શિક્ષાનો લાઝ ન મળે તો પણ દીનતા નહિ ધારણ કરવાવાળા હોય છે બીજા પાસે પોતાની પ્રશંસા કરાવના નથી તેમજ પોતે પણ પોતાની પ્રશંસા કરતા નથી; તથા નાટક વગેરે એલ જોવાની ઉત્કંઠા રાખતા નથી. તે પૂજનીય થાય છે

‘अलोद्धृष्ट’ इत्यनेन रमनेन्द्रियवर्जित्वम्, ‘अकुट्टम्’ इत्यनेन अवञ्चकत्वम्, “अमार्ह” इत्यनेन स्फुटिकमणिविमलमानसत्वम्, “अपिगुणे” इत्यनेन मन्दर्गित्वम्, “अदीणवित्ती” इत्यनेन यथालाभसन्तोषित्वं, प्रवचनमहिमवेत्तृत्वं च, ‘अकोउहट्टे’ इत्यनेन च कर्मनाटकविन्तनेन लौकिकनाटकदर्शनोच्चाविरसत्वं चावेदितम् ॥१०॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
गुणेहि साह अगुणेहिऽसाह. गिद्धाहि माहगुण मुंचऽमाह ।

११ १० ९ १२ १३ १४ १५ १६
विआणिभा अप्रगमस्वप्णं, जो रागदोसेहि समो म पुज्जो ॥११॥

॥ छाया ॥

गुणैः साधुः अगुणैः असाधुः, गृहाण साधुगुणान् मुञ्च असाधुन्,
विज्ञाय आत्मानमात्मना, यो रागद्वेषयोः समः स पूज्यः ॥११॥

॥ टीका ॥

‘गुणेहि’ इत्यादि ।

गुणैः=विनयादिभिः सप्तविंशत्यनगारगुणैश्च साधुर्भवति, अगुणैरविनया-

“अलोद्धृष्ट” पदमे रसना इन्द्रिय का विषय, ‘अकुट्टम्’ पदमे धूर्तता-उत्साह नहीं करना, ‘अमार्ह’ पदमे स्फुटिक के समान अन्तःकरण की स्वच्छता, ‘अपिगुणे’ पदमे मनसा, ‘अदीणवित्ती’ पदमे संतोष और प्रवचन की महिमा का ज्ञान, ‘अकोउहट्टे’ पदमे कर्म रूपी नाटक का विचार करके लौकिक नाटक देखने का इच्छा का परित्याग सूचित दिया है ॥१०॥

‘अलोद्धृष्ट’ पदमे रसना इन्द्रियता विषय, ‘अकुट्टम्’ पदमे धूर्तता उत्साह नहीं करनी ते. अमार्ह पदमे स्फुटिकता प्रकाश, अन्तःकरण की स्वच्छता ‘अपिगुणे’ पदमे मनसा, ‘अदीणवित्ती’ पदमे संतोष अने प्रवचन की महिमा का ज्ञान ‘अकोउहट्टे’ पदमे कर्मरूपी नाटक का विचार करके लौकिक नाटक देखने का इच्छा का परित्याग सूचित है. (१०)

દિધિરમાધુઃ=સાધુસરહિતો મવતિ, અતો હે શિષ્ય ! સાધુગુણાન્=વિનયાદીન્, શ્રદ્ધાળ, અમાધૂન=અસાધુગુણાન્ અસાધુસવારકાન્ અવિનયાદીન્, મુચ્ચ=પતિત્વજ્ઞ ।
 યદ્વા-‘‘ગુણૈઃ સાધુઃ, અગુણૈઃ સાધુઃ, શ્રદ્ધાળ માધો ! ગુણાન્ મુચ્ચ સાધો !’’ ઈતિ
 જ્ઞાયા । તત્ર-ગુણૈઃ=વિનયાદિધિઃ સાધુર્ભવતિ, અગુણૈઃ=શબ્દાદિકામગુણવર્જનૈશ્વ
 સાધુર્ભવતિ, અતઃ હે સાધો ! ગુણાન્=વિનયાદીન્ શ્રદ્ધાળ, તથા હે સાધો ! મુચ્ચ ચ
 શબ્દાદિકામગુણાનિતિ ભાવઃ । ઇત્યેવં તીર્થંકરાદીનામુપદેશેન આત્મના=સ્વયમ્
 આત્માન્ વિનયાદિગુણયુક્તં વિજ્ઞાન-વિધાય, યઃ સાધુઃ-રાગદ્વેષયોઃ મમ=રાગ
 દ્વેષસાધનસમવધાને રાગદ્વેષરાહિત્યેન નિર્વિકારં સ્તપ્ષેત્ સ પૂજ્યો મવતિ । ગુર્વાદિ-
 વિનયેનૈવ રાગદ્વેષવિજયો જાયતે, તદ્વિનયેન ચ પૂજનીયતેતિ ભાવઃ ॥૧૧॥

‘ગુરોરિ’ इत्यादि । विनय आदि सदगुणों से साधु होता है और अविनय आदि
 दुर्गुणों से असाधु (साधुपनमें रहित) हो जाता है, इसलिए हे शिष्य ! विनय आदि गुणों
 को ग्रहण करो और असाधु बनाने वाले अविनय आदि दुर्गुणों को दूर करो । अथवा
 विनयादि गुणों के ग्रहण से और शब्दादि कामगुणों के वर्जन से साधु कहलाता है,
 इत्येवम् हे साधु ! विनयादि गुणों को ग्रहण करो और शब्दादि कामगुणों का त्याग करो ।
 तीर्थंकर और गणधर भगवान् का ऐसा उपदेश सुनकर जो साधु, अपने को विनय आदि
 गुणों में संपन्न बना लेता है और रागद्वेष के कारण उपस्थित रहने पर भी समताभाव
 रखता है वही संसार में पूजनीय होता है । आशय यह है कि गुरु आदि का विनय करने
 से ही रागद्वेष पर विजय प्राप्त होता है ॥११॥

‘गुरोरि’ इत्यादि-विनय आदि सदगुणोंથી સાધુ હોય છે; અને અવિનય
 આદિ દુર્ગુણોથી અસાધુ (સાધુપણાથી રહિત) થઈ જાય છે એ માટે હે શિષ્ય !
 વિનય આદિ ગુણોને ગ્રહણ કરો, અને અસાધુ બનાવતા વાળા અવિનય આદિ
 દુર્ગુણોને ત્યાગ કરો । અથવા વિનયાદિ ગુણોના ગ્રહણથી અને શબ્દાદિ કામ ગુણોના
 વર્જનથી સાધુ કહેવાય છે એ માટે હે મુનિ ! તમો વિનયાદિ ગુણોને ગ્રહણ કરો અને
 કામાદિ ગુણોને મૂકો । તીર્થંકર અને ગણધર ભગવાનોના એવો ઉપદેશ આંતરંગીને
 જે સાધુ પામ્યાને વિનય આદિ ગુણોથી સંપન્ન બનાવી લે છે. અને રાગ-દ્વેષ
 યત્નાનું કોઈ કારણ ઉભું થાય તો પણ સમતા ભાવ રાખે છે. તે સંસારમાં
 પૂજનીય થાય છે આશય એ છે કે:-ગુરુ આદિનો વિનય કરવાથી રાગ-દ્વેષ પર
 વિજય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે (૧૧)

(મૂલમ)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
તહેવ ઢરં ન મહલ્લકં વા. ડન્યી પુમં પવાયં ગિદિં વા।

૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨
નો હીલય નો વેય વિમઝ્જા, થંયં ન કોથં ન વણ સ પુજ્ઞો ॥૧૨॥

॥ ઢાયા ॥

તયેવ ઢરં ન મહલ્લકં વા. સ્વિયં પુમાંસં પવ્રજિતં વૃદ્ધિં વા,
નો હીલયતિ નાપિ ન વિવયતિ. સ્તન્મં ચ કોથં ચ ત્યજતિ, સ પૂજ્યઃ ॥૧૨॥

॥ ટીકા ॥

‘તહેવ’ રત્યાદિ ।

તયેવ=પૂર્વોક્તપ્રકારેણ, ઢરં=વાલ, મહલ્લકં=વૃદ્ધં વા, ‘મહલ્લકં’ રિતિ
દેશી સ્વદઃ, સ્વિયં. પુમાંસં. પવ્રજિતં=વંચતં, વૃદ્ધિમ્=અસંયતમ્ વા ન હીલયતિ=
નાવમાનયતિ; ન વિવયતિ=ન કોપયતિ સાક્ષેવાદાદિના, સ્તન્મમ્=અધિમાનં,
કોથં ચ ત્યજતિ=ન કરોતિ સ પૂજ્યઃ=પૂજનીયો ભવતિ ॥૧૨॥

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
જે માણિયા સયયં માણયંતિ, જતેણ કલ્લં ન નિવેસયંતિ ।

૧ ૧૪ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬
તે માણય માણરિહે તવસ્સી, જિદિય સચરણ સ પુજ્ઞો ॥૧૩॥

‘તહેવ’ રત્યાદિ । રસી પ્રકાર જે સાધુ છટા, વડા, સ્ત્રી, પુરુષ, સંયત, અસંયત,
રનમેં સે કિસી કી મો અવહેલના (તિરસ્કાર) નહીં કરતા, કિસી કો ક્રોધિત નહીં કરતા,
અહંકાર ઓર ક્રોધ કા ત્યાગ કરતા હૈ વહ પૂજનાય હોગ હૈ ॥૧૨॥

‘તહેવ’ રત્યાદિ જે સાધુ નાના-મોટા, સ્ત્રી, પુરુષ, સંયત, અસંયત, જે
સર્વ ચૈત્રી ક્રોધની પણ અવહેલના-તિરસ્કાર કરતા નથી, ક્રોધને ક્રોધિત કરતા નથી,
અહંકાર અને ક્રોધને ત્યાગ કરે છે તે પૂજનીય હોય છે. (૧૨)

॥ છાયા ॥

યે માનિતાઃ સતતં માનયંતિ, યત્નેન કન્યામિત્ર નિવેશયન્તિ ।

તાન્ માનયન્તિ માનાર્હાન તપસી, નિતેન્દ્રિયઃ સત્વરતઃ સ પૂજયઃ ॥૧૩॥

॥ ટીકા ॥

‘જે માણિયા’ ઇત્યાદિ ।

યે આચાર્યાદયઃ અધ્યુત્યાનામિવાદનાદિનાઽન્નેવામિના માનિતાઃ=સન્નિતાઃ સન્નિતાઃ સતતં=નિરન્તરમ્ અન્નેવામિનં માનયન્તિ=સન્નિત્વેન સદ્ગુણશિષ્યા વર્દયન્તીત્યર્થઃ । તથા માતાપિતરૌ કન્યામિત્ર તં શિષ્ય ગુરવઃ યત્નેન=મયત્નેન નિવેશયન્તિ=આચાર્યાદિપદે સ્થાપયન્તિ । યથા માતાપિતરૌ કન્યાં વયમા ગુણેશ્ચ સંવર્ધ્ય વિવિધ-વસનાભરણવનયાનાદિમિઃ સદ્ મશસ્ત્રસમ્રાજિ મુકુતશીલે યોગ્યે ભર્તરિ સ્થાપયતઃ, તથૈવ ગુરવોઽપિ વયમા મૂલોત્તરગુણેશ્ચ સંવર્ધ્ય લજ્જાવમનક્ષમાર્જવિનયમેતોપાદિ ભૂષણગણેન જ્ઞાનાદિસ્ત્તૈશ્ચ માનયિત્વાઽઽચાર્યપદે સ્થાપયન્તિ । તાન્ માનાર્હાન=પૂજનીયાચાર્યાર્હાન યઃ શિષ્યઃ તપસી=તપશ્ચર્યારતઃ નિતેન્દ્રિયો=વશીકૃતેન્દ્રિય-ગણઃ, સત્વરતઃ=સત્યમહાવ્રતપાલનપરાયણઃ માનયન્તિ=આચાર્યપદવાટેપિ પૂર્વ-

‘જે માણિયા’ ઇત્યાદિ । શિષ્ય, જિન આચાર્ય આદિ વડો, કા વિનય સંકાર કરતા હૈ, વે આચાર્યાદિક, શિષ્ય કા મી મમાનિત કરતે હૈ—અર્થાત્ ઉમે મદ્ગુણો કી શિક્ષા દેકર ઉત્તમ બનાવે હૈ । જૈસે માતા પિતા કન્યાકો ગુણો સે ઓગ અસ્થાપે વડાકર વજ્ર અઢગ્ગ મચારી આદિ કે સાથ ધર્મપરાયણ પ્રશંસર્નાય ઘરમેં ચામ્પ પતિ કે સાથ સ્થાપિત કર દેતે હૈ, વૈમે હી ગુરુ મી, વય ઓર મૂલોત્તર ગુણો સે વડાકર લજ્જાસ્વી વજ્ર સે તથા શ્રમા, આર્જવ, વિનય, મનોપ આદિ ભૂષણો સે, જ્ઞાન આદિ રત્નો સે સન્માનિત કરકે આચાર્યપદ પર

જે ‘માણિયા’ ઇત્યાદિ- શિષ્ય, જે આચાર્ય આદિ મોટાનો વિનય-સંકાર કરે છે, તે આચાર્ય આદિ, શિષ્યનું સન્માન કરે છે અર્થાત્—તેને સદ્ગુણોનું શિક્ષણ આપીને ઉત્તમ-ઉચ્ચ બનાવે છે જેવી રીતે માતા-પિતા પોતાની પુત્રીઓને (કન્યાઓને) શુભ અને વયમાં વધારીને મોટાં થતાં વસ્ત્ર ધરેણાં અને વાહન સાથે ધર્મપરાયણ વખાણવા લાયક ઘરમાં યોગ્ય પતિને સોંપે છે. તેવીજ રીતે ગુરુ પણ, વય અને મૂલોત્તર શુભધો વધારીને લક્ષ્મણરૂપી વસ્ત્ર તથા શ્રમા, આર્જવ, વિનય, સંતોષ, આદિ ધરેણાધી, જ્ઞાનઆદિ રત્નોંધી સન્માન કરીને આચાર્ય પદ પર

१२२३. धानादिवापनादिना धर्मयन्त्रेणान् कृतमिति स पुत्रयो = जगत्समाननीयो
मन्त्रिः ॥१२२३॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

नैमि शुभं पं शुभसागवत्पुं, मोञ्जराण देहावि भुवामिषाङ्गं ।

सं पूर्णं पदम्, निम्नो, चञ्चलमात्रम्, म पुञ्जो ॥१४॥

॥ ज्ञाना ॥

मेदां गृह्यां गृणतामराणां शुन्दा मेधावी सुधापितानि ।

परमेश्वरानिः पद्मस्तः पितामहः चतुर्भुजायापगतः स पूजयः ॥१४॥

॥ दीक्षा ॥

‘नेदि’ : ल्यादि ।

नः मेधावी=विजित्पुद्गिनाली मुनिः=साधुः तेषां=पाठ्यमतिपादितानां,
गुणसामराणां, गुणानाम्=भानार्थानां रत्नाधिकानां वा, सुभाषितानि=धर्मोपदेश-
वाक्यानि, धुन्वा=निबन्ध, पञ्जरतः=पञ्चमहाव्रतपालनपरः, त्रिगुतः=मनोगुप्ति-
वान्गुप्तिकायमगुप्तिकः, चगुप्तपायापगतः=कोशदिरहितः सन्, चरेत्=विचरेत्

प्रतिष्ठित कर देने हैं। जो तपस्वी, जितेन्द्रिय तथा सत्यपालक शिष्य, पूज्य आचार्य और अपने में बड़ों का सम्मान करता है, वही पूजनीय होता है ॥१३॥

‘तमिः’ इत्यादि । जो साधु, उन-गुणों के समुद्र आचार्य तथा रत्नाधिक के धर्मो-पदेश जायज मुन कर पद्ममहान्त के पालन में सावधान, मन बचन और काय, इन तीन गुणियों का आग्रहक, तथा क्रोध आदि चारों कपायों से रहित होता है वह पूजनीय होता है ।

પ્રતિષ્ઠિત કરે છે. જે તપસ્વી, જિતેન્દ્રિય, તથા સત્યપાત્રક શિષ્ય, પૂજ્ય આચાર્ય અને પોતાથી હીનામાં ગોટાનું સન્માન કરે છે—તેનું પૂજનીય થાય છે. (૧૩)

તેસિ' છત્યાદિ— જે પ્રાધુ તે ગુણોના સમુદ્ર આચાર્ય તથા રતનાધિકના ધર્મોપદેશવાળાં વાક્યો સાંભળીને પાંચ મહામતોનું પાલન કરવામાં સાવધાન, મન, વચન અને કાય આ ત્રણ ગુણોના આરાધક તથા

સ પૂજ્યો ભવતિ । ‘ગુણસાગરાણં’ ઇતિ વિશેષણપદેન તદીયસુ તપિને મારુ-
સદ્ગુણમજ્જાશક્ત્વમિતિ, તદ્દેશશ્રવણમાત્મકલ્પાણકરણમિતિ ચ સૂચિતમ્ ।
‘મેઢાવિ’ इत्यनेन ‘धारणाशक्तिरूपश्च एव उपदेशश्रवणमाफल्यं मूने’ इत्यावेदितम् ।
‘મુળી’ ઇતિપદેન ગુર્વાજ્ઞાનમાણત્વં, ‘પંચરણ’—इत्यनेन सावगच्छिषामोरुत्वं,
‘તિગુતો’ इति-देन आत्मनो विशुद्धाध्यवसायवत्त्वं, ‘चउकसायावगण’ इति-देन
च आस्रवनिरोधित्वं ध्वनितम् ॥૧૪॥

ઉદેશાર્થમુપસંહરન્નાહ—‘ગુરુમિદ’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૪ ૫ ૧ ૬ ૭
ગુરુ મેઢ સગયં પઢિયરિય મુળી, જિણમયનિઝણે અભિગમકુમલે ।

૧૦ ૧ ૮ ૧૨ ૧૧ ૧૨ ૧૪ ૧૫ ૧૬
પુણિય રયમલં પુરેઠ્ઠે. ખાસુરમઝલં ગઈ ગય ॥૧૫॥ તિષેમિ ॥

॥ છાયા ॥

ગુરુમ્ ઇદં સતતં પરિચર્ય મુનિઃ જિનમતનિપુણોઽભિગમકુશલઃ ।

વિધૂય રજોમલં પુરાઠ્ઠતં ખાસ્વરામતુલાંગતિ ગતઃ ॥૧૬॥ ઇતિ ઐવીમિ ॥

‘ગુણસાગરાણં’—इस विशेषण से यह प्रगट किया है कि उनका उपदेश, समस्त
सद्गुणों का प्रकाशक तथा आत्मा के लिए परम कल्याण कारी है । “मुगी”—इसे गुरु
की आज्ञा का मानना; “पंचरण” पदमें सावय क्रिया से भयरक्षना “तिगुतो” पदसे
आत्माका विशुद्ध अध्यवसाय, और “चउकसायावगण” पदसे आस्रवका निरोध प्रगट
किया है ॥१४॥

રહિત હોય છે તે પૂજનીય થાય છે. ‘ગુણસાગરાણં’ આ વિશેષણથી એ પ્રગટ કરનામાં
આત્મ્યું છે કે તેમનો ઉપદેશ સમસ્ત અશુભોનો પ્રકાશક, તથા આત્માને પરમ
હલ્યાલુકારી છે, ‘મુળી’ પદથી ગુરૂની આજ્ઞાનું પાલન, પંચરણ’ પદથી સાવચ
ક્રિયાથી ભય રાખવો ‘તિગુતો’ પદથી આત્માનો વિશુદ્ધ અધ્યવસાય અને
‘ચઉકસાયાવગણ’ પદથી આશ્રવનો નિરોધ પ્રગટ કર્યો છે (૧૪)

॥ टीका ॥

मुनिः=विनयवान् साधुः, इह=लोके, गुरुम्=आचार्यं रत्नाधिकं वा, सततं परिचर्य=विनयादिना निरन्तरं संसेव्य, जिनमतनिपुणः=निर्ग्रन्थप्रवचनतत्त्वाभिज्ञः, गुरुपरिवर्यं शास्त्ररहस्यविज्ञानमूलमिति भावः. तथा अभिगमकुशलः=प्राप्तुणिकसाधुपादसेवामचीणः सन् पुराकृतं=पूर्वभवोपाजितं, रजोमलं=ज्ञानावरणीयाशुद्धिविषं कर्म. विधूय=क्षयं नीत्वा, अतुलाम्=अनुपमां, भास्वरां=देदीप्यमानाम् अनन्तज्ञानादितेजःपुञ्जरूपत्वात्, गतिं=सिद्धिं, गतः=प्राप्तो भवति। “अभिगमकुसले”—इत्यनेन उत्कृष्टविनयित्वं सूचितम्। इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥१५॥
॥ इति विनयसमाधिनामनवमाध्ययने तृतीयोद्देशः समाप्तः ॥९-३॥

उपसंहार करते हुए कहते हैं—‘गुरुमह’ इत्यादि। मुनि, गुरु (आचार्य) तथा रत्नाधिक की सतत सेवा करके निर्ग्रन्थ प्रवचन का रहस्य समझकर अतिथिरूप से आये हुए साधुओं की परीचर्या (सेवा) में प्रवीण होता हुआ पूर्व भव में उपार्जित ज्ञानावरण आदि आठ कर्मों का क्षय करके अनुपम, प्रकाशमान, अर्थात् अनन्त केवल ज्ञान रूपी तेज से दीप्त सिद्धगति का प्राप्त करता है। “अभिगमकुसले” पदसे उत्कृष्ट विनय सूचित किया है ॥१५॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामा से कहते हैं—हे जम्बू! भगवान् महावीरनं वैसा कहा है वैसा ही मैंने तुमसे कहा है ॥

॥ इति विनयसमाधि-नामक नववां अध्ययन का तीसरा उद्देशक समाप्त ॥९-३॥

उपसंहार कर्ता छोड़ें :-

‘गुरुमह’— इत्यादि—मुनि, गुरु—आचार्य तथा रत्नाधिकिनी सतत सेवा करीने निर्ग्रन्थ प्रवचनरत रहस्य समझने अनित्यरूपकी आवेक्षा साधुओंकी परिचर्या—सेवाओं प्रवीण यद्यपि पूर्वभवमां उपार्जित ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्मोंका क्षय करीने अनुपम प्रकाशमान अर्थात् अनन्त केवलज्ञान रूपी तेजकी प्रकाशित सिद्धगतिने प्राप्त करे छे. ‘अभिगमकुसले’ पदकी उत्कृष्ट विनय सूचित करी छे. (१५)

सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीने छोड़ें छे—हे जम्बू! भगवान् महावीरने ने प्रभावे छोड़ें छे तेरी रीते में तमने छोड़ें छे.

इति विनय समाधि नामक नवमा अध्ययनको ३० उद्देशक समाप्त थियो.

अथ चतुर्थोद्देशः ।

अथ चतुर्थोद्देशे विशेषरूपेण विनयमुपदर्शयन्नाह—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

७ ६ १ २ ३ ४ ५ १ २ ४ ३ ७
 सुयं मे आउसं तेणं भगवता एवमवत्तायं इह खलु येरेहिं भगवंतेहि चत्तारि
 ५ ६ १ २ ३ ४ ५ ६ ७
 विणयसमाहिडाणा पन्नत्ता । कथरे खलु ते येरेहिं भगवंतेहि चत्तारि विणय-
 ८ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
 समाहिडाणा पन्नत्ता । इमे खलु ते येरेहिं भगवंतेहि चत्तारि विणयसमाहिडाणा
 ९ १ २ ३ ४ ५
 पन्नत्ता । तंजहा-विणयसमाही, सुमममाही, तवसमाही, आचारसमाही ॥१॥

॥ छाया ॥

अतं मया आयुष्मन् ! तेन भगवता एवमाख्यातम् । इह खलु स्वविरैर्भगव-
 द्विषत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि । कतमानि खलु तानि स्वविरैर्भगव-
 द्विषत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि ? इमानि खलु तानि स्वविरैर्भगवद्विष-
 त्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि । तद् यथा-विनयसमाधिः, श्रुतसमाधिः,
 तपःसमाधिः, आचारसमाधिः ॥१॥

॥ टीका ॥

हे आयुष्मन् जम्बू ! तेन=लोकरूपप्रसिद्धेन, भगवता=वर्द्धमानस्वा-
 मिनाऽन्तिमतीर्थकरेण, एवं=वक्ष्यमाणरीत्या, आख्यातं=कथितं तन्मया

। चौथा उद्देश ।

चौथे उद्देशकमें विनय का विशेष स्वरूप कहते हैं—‘सुयं मे’ इत्यादि ।

सुधर्मास्वामी जम्बू स्वामी से कहते हैं । हे आयुष्मन् ! जम्बू ! उन तीनलोकप्रसिद्ध
 अंतिम तीर्थकर भगवान् वर्द्धमान स्वामीने ऐसा कहा है वह मैंने सुना है । इस

थोथो उद्देशक

‘सुयं मे’ इत्यादि— सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीने कहे छे-छे आयुष्मन् !
 तल्ल लोक प्रसिद्ध अंतिम तीर्थकर भगवान् वर्द्धमान स्वामीने आ प्रभावे कहुं

શ્રુતમ્ । इह=प्रवचने. ग्वत्तु=निश्चयेन. भगवद्भिः=चतुर्ज्ञानचतुर्दशपूर्वरूपैर्धर्म्यादि-
गुणयुक्तैः स्थविरैः चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि=निरूपितानि,
अप भावः—भगवतः सकाशाद् विनयसमाधिस्थानानि यथा मया श्रुतानि तथैवा-
परतीर्यङ्कुरेभ्यः श्रुत्वा तनङ्गयरा अपि चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि तत-
च्छासने प्रणीतवन्त इति । शिष्यः पृच्छति—कतराणि ग्वत्तु तानीति ?

આચાર્ય : સમાધને-કર્મા ન ગ્વત્તુ તાનીતિ. તદ્ યથા—

विनयसमाधिरिति. विनयति = नाशयति चार्गतिपरिभ्रमणहेतुज्ञाना-
वरणीयाद्यष्टविधं कर्म यः स विनयः = गुर्वाराधनालक्षणः अभ्युत्थानामिवादन-

પ્રવચન મેં પરમદેશ્યવાન્ ગુણ-ગણ-ગરિષ્ઠ સ્થવિર ભગવાનને વિનયસમાધિ કે ચાર સ્થાન
નિરૂપણ કિયે છે. અર્થાન્ ભગવાન્ ક વતાયે હુણ ચાર વિનયસમાધિ કે સ્થાન જૈસે સુને છે
વૈસે હા ગણધર ભગવાન ને નિરૂપણ કિયે છે ।

शिष्य—हे भद्रन्त! स्थविर भगवान् द्वारा निरूपित विनयसमाधि के चार
स्थान कौन कौन है ?

आचार्य —हे शिष्य ! स्थविर भगवान् द्वारा निरूपित विनय समाधि के चार स्थान
ये हैं—(१) विनयसमाधि, (२) श्रुतसमाधि, (३) तपसमाधि, (४) आचारसमाधि ।

છે શે ભગવાન પાસે જે સાંભળ્યું છે એ પ્રવચનમાં પરમદેશ્યવાન્ શ્રુત-ગણ-
ગરિષ્ઠ સ્થવિર ભગવાને-વિનયસમાધિના ચાર સ્થાન નિરૂપણ કરેલાં છે. અર્થાત્
ભગવાનના બતાવેલા વિનયસમાધિના ચાર સ્થાન જેવી રીતે સાંભળ્યાં છે.
તેથીજ રીતે ગણધર ભગવાને નિરૂપણ કર્યાં છે

शिष्य—हे लहन्त ! स्थविर भगवान् द्वारा निरूपित विनयसमाधिना
चार स्थान कोण-कोण છે ?

आचार्य—हे शिष्य ! स्थविर भगवान् द्वारा निरूपित विनयसमाधिना
चार स्थान या प्रमाणे છે (१) विनयसमाधि, (२) श्रुतसमाधि, (३) तपसमाधि,
(४) आचारसमाधि.

તન્મનોઽનુકૂલમટ્તિતદાજ્ઞાપુરઃસરાહારવિહારાદિસન્નહૃત્યાચરણલક્ષણમિત્યર્થઃ,
સમાધિઃચિન્તિત્વાસ્થ્યં, સુલ્ભમિત્યર્થઃ, ચિન્તેકાગ્રતા યા, વિનયે, વિનયાદ યા
મમાધિચિન્તયસમાધિરિતિ વિગ્રહઃ, વિનયજનિતાનન્દવિશેષમિત્યર્થઃ ૧ ।

શ્રુતસમાધિરિતિ-શ્રુયતે યત્તત્ શ્રુત, ધ્વજ્ઞદિતાય ભગવતોપદિષ્ટં, ગણધરેઃ
શ્રવણવિષયીકૃતમ્ આચારાયદ્વોષાદ્વાદિલક્ષણમ્, શ્રુતે શ્રુતાદ્વા સમાધિઃ શ્રુતમમાધિ-
રિતિ વિગ્રહઃ, શ્રુતજનિતાઽઽનન્દવિશેષમિત્યર્થઃ ૨ ।

‘વિનય’ इत्यादि । (१) चतुर्गति में परिभ्रमण कराने वाले ज्ञानावरणीय आठ कर्मों का निममे नाश होना है, उसे विनय कहते हैं; गुरु की आराधना करना—अर्थात् उनके सम्मुख आने ही सड़ा हा जाना, अभिवादन (वन्दना) करना, उनके मनके अनुकूल प्रशंति करना और उनकी आज्ञा के अनुसार आहार विहार आदि समस्त कार्य करना विनयका मुख्य है। विन की समता या एकाग्रता को समाधि कहते हैं । विनय से नित की समाधि (विनय से या विनय में होने वाले आनन्द) को विनय समाधि कहते हैं ।

(२) भव्य जीवों के हित के लिए भगवान् तीर्थंकर द्वारा उपदेश किये हुए और गणधर महाराज द्वारा सुने हुए आचारान्त आदि अष्ट उपाङ्ग श्रुत है । इनसे या श्रुत में होने वाली समाधि को श्रुतसमाधि कहते हैं ।

‘વિનય’ ઇત્યાદિ-(૧) ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર જ્ઞાનાવરણી આઠ કર્મોના નાશ થવા ઉપર વિનય કહે છે તેથી ગુરુની આરાધના કરવી અર્થાત્—સામેથી ગુરુને આજ્ઞા એકાગ્રતા થઈ જવું, વંદના કરવી, તેમના મનને અનુકૂલ પ્રશંતિ કરવી અને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે આહાર વિહાર આદિ નિમિત્ત કાર્યો કરવા તે વિનયનું લક્ષણ છે ચિત્તની સમતા અથવા એકાગ્રતાને સમાધિ કહે છે વિનયથી ચિત્તની સમાધિ (વિનયથી અથવા વિનયમાં જે આનંદ થાય છે તે આનંદ)ને વિનયસમાધિ કહે છે.

(૨) ભવ્ય જીવોના હિત માટે ભગવાન તીર્થંકર દ્વારા ઉપદેશ કરાએલા અને ગણધર મહારાજ દ્વારા સાંભળેલા આચારાંત આદિ અષ્ટ ઉપાંગ તે શ્રુત છે શ્રુતથી અથવા શ્રુતમાં થતા વાળી સમાધિને શ્રુતસમાધિ કહે છે

તપસ્યમાર્ગોર્વિત્ત-તપનિ-તપતિ તપમીકરોતિ અટુચિયં કરેતિ તપઃ, તપે-
તૈર્માર્ગીતૈર્મુક્તભવઃ તપોભોક્તૈર્માર્ગદ્વિરમ્ભતમ્. તપતિ તપમો વા
માર્ગીઃ તપસ્યમાર્ગોર્વિત્ત-તપનિ-તપતિ તપમીકરોતિ અટુચિયં કરેતિ તપઃ ૩ ।

આચારસમાધિઃ રતિ-માર્ગે ચતઃ, આ=મર્ષાદયા ચારઃ-મરુચિઃ-આચારઃ=
દાનમર્ષાદયા આચરેતેત-અંતઃકૃત્વાચરણ-મોહાયન્નુશાનમ્. દાતોતચિધિ-
ન્તે મહત્ત્વમાચરણમ્ રતિભઃ, આચાર આચારાદ્ વા મમાચિઃ = આચાર
મમાચિઃ, આચારઅન્તઃકૃત્વાચરણમ્ રતિભઃ રતિભઃ ૨) મુ. ૧॥

વિવેચાસીનાં પદ્યમાર—'વિવેચ' રત્યાદિ ।

॥ મુનમ્ ॥

વિવેચ મુનમ્ ચ તપે, આપારે નિવ પંડિયા ।

અધિરમયોત અધ્યાત્મ, જે મયંતિ નિરંદિયા ॥૧॥

॥ તપા ॥

વિવેચે શુને ચ તપતિ, આચારે નિત્યં પંડિતાઃ ।

અધિરમયોત આત્માને, જે મયંતિ નિરંદિયાઃ ॥૧॥

(૩) જો આઠ કર્મો જો ભગ્ન કરે સો તપ છે, ઉત્તરે અનશન આદિ વારહ મેદ
તે । તપમે યા તપમે હોને વાળી સમાધિ જો તપસમાધિ કહતે હૈં ।

(૪) શાસ્ત્રી જો મર્ષાદા કરે અનુસાર ક્રિયે જાને વાળે અનુશન (કાર્ય) જો આચાર
કરતે હૈ આચાર મે વા આચાર મેં હોને વાળી સમાધિ જો આચારસમાધિ કહતે હૈં ॥મુ. ૧॥

(૩) જો આઠ કર્મોને ભક્ત કરે તે તપ છે. તેના અનશન આદિ બાર
મેદ છે. તપસી અથવા તપમાં થવાવાળી સમાધિને તપસમાધિ કહે છે

(૪) શાસ્ત્રીની મર્ષાદા પ્રમાણે કરવામાં આવતું જે અનુશન-કાર્ય તેને
આચાર કહે છે. આચારથી અથવા આચારમાં થવાવાળી સમાધિને આચારસમાધિ
કહે છે. (મુ. ૧)

॥ ટીકા ॥

યે સાધયો જિતેન્દ્રિયાઃ=વશીકૃતેન્દ્રિયગણાઃ પण्डिताः=સદસદ્વિવેકજ્ઞાન-
સફલીકૃતત્રીવેના ભવન્તિ તે વિનયે=ગુર્વારાધનાલક્ષણે, યુતે=તીર્થકરમણધર-
ભાષિતે શાસ્ત્રે, તપસિ=ઝૂનોદર્યાદિઢાદસવિધે, ચ=પુનઃ, આચારે=શાસ્ત્રમર્યાદા-
નુલક્ષનપૂર્વકાદારવિહારાદિકરણલક્ષણે, નિન્યં=નિરન્તરમ્, આત્માનં=સ્વસીય
પરકીય વા, અભિરમયન્તિ=મવર્તયન્તિ વિનયાગ્રનુષ્ઠાનેન પ્રમાદયન્તીત્યર્થઃ ।

‘જિદ્દિયા’-દત્યમેન વિનયાગ્રનુષ્ઠાનેન્દ્રિયા એ તત્સાધયિતું શક્યવન્તીતિ
સૂચિતમ્, ‘વંદિયા’ ઇત્યમેન પાપભીક્ત્વમાવેદિતમ્ ॥૧॥

વિનયસમાધેર્મેદાનુપદર્શયન્ પ્રથમ ભેદમાદ-‘ચત્વિદા’ ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલ્ય ॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
ચત્વિદા ચત્વરિ વિનયસમાધી દવદ્, તજદા-અણુસાસિજ્ઞેતો મુસ્મસદ્ ૧,

વિનયાદિ કા ફલ કહતે હૈ—‘વિનય’ ઇત્યાદિ ।

જો સાધુ જિતેન્દ્રિય-દ્વિન્દ્રિયો કો વશમેં કરતે વાલે હોતે હૈ, પण्डित—જિન્હોને
સદમદ્વિવેક જ્ઞાનસં અપને જીવન કો સફલ કર લિયા હૈ વે વિનય, યુત, તપ ઓર આચાર
મેં સ્વ-પર કો નિરન્તર લગાયા કરતે હૈ અર્થાત્ વિનય આદિ કા આચરણ કરકે સ્વ પર કો
મુસી બનાતે હૈ ।

“જિદ્દિય” પદમે યદ્ સૂચિત ક્રિયા હૈ કિ જો વિનય આદિ કે આચરણમેં સિત્ત
નહો હોતે વેદી ઉમદા પાલન કર સકતે હૈ । “વંદિયા” પદમ પાપભીક્તા પ્રગટ કી હૈ ॥૧॥

‘વિનય’ ઇત્યાદિ-જે સાધુ દ્વિન્દ્રિયોને વશ કરવાવાળા છે. તે વિનય, મુત,
તપ અને આચારમાં સ્વ-પરને નિરન્તર લગાડ્યા કરે છે અર્થાત્ વિનય આદિનું
આચરણ કરીને સ્વ-પરને મુખી બનાવે છે એટલા માટે તે પડિત એટલે શાત
અને અમત્તા વિવેકી છે, અને તે પોતાના મનુષ્ય બનને સફલ કરે છે.

‘જિદ્દિય’ પદથી એ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે :- જે વિનય આદિ
આચરણમાં જિન્ન થતા નથી તે જ એનું પાલન કરી શકે છે

‘વંદિયા’ પદથી પાપભીક્તા પ્રગટ કરી છે (૧)

६ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६
सन्मं पडिवज्जड, २, वेदमाराधन, ३, न य भाउ अन्नसंपगगहिण, ४, चउत्थं पयं
१७ २१ १२ १८ २०
भवइ। भवइ य इत्थं सिलोमो। सू० २॥

॥ छाया ॥

चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्भवति न, तद्यथा-अनुशास्यमानः शृश्रूषणे १, सम्यक् प्रतिपश्यते २, वेदमाराधयति ३, न च भवति आत्मसंपगृहीतः ४, चतुर्थं पदं भवति, भवति च अत्र श्लोकः ॥ सू० २॥

॥ टीका ॥

चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि पूर्वं प्रतिपादितानिः तत्र प्रथमं विनय-समाधिनामकं स्थानं चतुर्विधम्। तत्र क्रमेण दर्शयति-“तद्यथा-(१) अनु-शास्यमानः शृश्रूषणे इति, गुरुणा यास्मिन् कस्मिंश्चित् कार्ये मृदुकर्कशवचनादिना-ऽऽदिश्यमानः सस्तद्वचनं मादरं श्रोतुमिच्छतीत्यर्थः।

द्वितीयं विनयसमाधिं दर्शयति-(२) सम्यक् प्रतिपश्यते इति, गुरुणा

विनयसमाधि के चार स्थानों में प्रथम विनयसमाधि के भेद दिखाते हैं—
“चउत्थिहा” इत्यादि।

विनयसमाधि चार प्रकार की है। वह इस प्रकार— (१) गुरु, किसी भी कार्य के लिए कोमल या कर्कश वाक्यों से आदेश दें तो उनके वचना का आदर के साथ सुनने की इच्छा करना। (२) गुरुमहाराज जैसी आज्ञा दें वैसा ही कार्य, प्रसन्नतापूर्वक करना।

विनय समाधिना चार स्थानोभां प्रथम विनयसमाधिना लेट जातावे छे.
‘चउत्थिहा’ इत्यादि.

विनय समाधि चार प्रकारकी छे. ते आ प्रभावे छे. (१) डोष्ठपय हाथ भाटे गुरु भीडा शब्दो अथवा तो हृद-अग्रिय शब्दोयी हाथ पय आसा करे तो तेमनी आसना वचनोने आदरपूर्वक आसजवानी धन्वा करी, (२) गुरु

યયાઽઽદિષ્ઠો ભવતિ તથૈવ વર્તુમનુમન્યતે-इत्यर्थः। તૃતીયં મદર્શયતિ-(૩) વેદ-
મારણયતીતિ, વેત્યસ્માદ્-ઢેયોપદેયવદાર્થસાર્થમિતિ વેદઃ = શ્રુતજ્ઞાનમ્ તમારા-
ધયતિ, પ્રવચનવિહિતક્રિયાનુષ્ઠાનેન શ્રુતજ્ઞાનં સફલયતીત્યર્થઃ। ચતુર્થમાહ-(૪)-
ન ચ ભવતિ આત્મસંપ્રગૃહીતઃ-આત્મૈવ સમ્યક્ પ્રકર્ષેણ ગૃહીતો યેન સ તથોક્તઃ,
'અહમેવોત્કૃષ્ટોઽસ્મિ, વિનીતોઽસ્મિ, इत्यादिभावैरात्मश्लाघी न भवति, ચતુર્થ પદં
ભવતિ=દમવ ચતુર્થ પદં વિનયસમાધિસ્થાનં ભવતીત્યર્થઃ। ચ=પુનઃ, અથ શ્લોકઃ-
'પેદેહ' इत्यादिचतुशरणान्मरुः पयविशेषो भवति=अस्तीत्यर्थः ॥ મૂ० ૨॥

શ્લોકમાહ—'પેદેહ' इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

૦ ૩ ૪ ૧ ૫ ૬ ૯
પેદેહ દિવાણુમાસજં, ચુસ્પર્સદં તં ચ પુણો અદિદ્રણ ।

૧૨ ૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧ ૨
ન ચ માણમણ મજ્જદ, વિણયમમાદિ આયમદિદ્રણ ॥૨॥

॥ છાયા ॥

મેશને દિતાનુજ્ઞાસનં શુશ્રૂષને તથ પુનઃ અધિતિષ્ઠતિ ।

ન ચ માનમદેન માચાતિ વિનયમમાધી આન્માધિકઃ ॥૨॥

(૨) દિતાદિત્ત કા વેદ (જ્ઞાન) કમન વાલ શ્રુતજ્ઞાન કી આગધના કરના, અર્થાત્ શાસ્ત્રવિહિત
આચાર્ય કરકે શ્રુતજ્ઞાન કા સફલ કરના । (૪) "મેં હા ઉત્કૃષ્ટ હું વિનીત હું" હમ પ્રકાર
કી આત્મપ્રસંમા ન કરના, યહી વિનયમમાધિકા કોવા સ્થાન (મેદ) હોના હૈ । હમી વપવમે
'પેદેહ' इत्यादि શલક હૈ ॥ મૂ. ॥૨॥

અર્થાગત, જેની આજ્ઞા કરે તેવુંજ કાર્ય, પ્રયત્નતાપુરક કરવું, (૩) દિત-અદિતનું
જ્ઞાન કરાવનારા શ્રુત જ્ઞાનની આગધના કરવી, અર્થાત્ શાસ્ત્રવિહિત આચરણ
કરીને શ્રુત જ્ઞાનને સફલ કરવું (૪) હું જ ઉત્કૃષ્ટ છું, વિનીત છું, એ પ્રમાણે
પોતાની આત્મપ્રસંમા-પ્રશંસા કરવી નહિ, એ વિનય સમાધિના આધારે તેદ છે ત
વિષયમાં 'પેદેહ' इत्यादि આધાર છે (મૂ. ૨)

અય દ્વિતીયં શ્રુતસમાધિં દર્શયતિ—‘ચત્ત્વિદા સ્વલુ સુયસમાદી’ इत्यादि।

॥ મૂલ્ય ॥

૧ ૨ ૧ ૪ ૫ ૭ ૧ ૮ ૯
ચત્ત્વિદા સ્વલુ સુયસમાદી ભવદ્, તંજહા—સુયં મે ભવિષ્યતિ અજ્ઞાદઅવ્યં
ભવદ્। પગ્ગાચિત્તો ભવિસ્સામિતિ અજ્ઞાદઅવ્યયં ભવદ્। અપ્પાણં ઠાવદ્સ્વામિતિ
અજ્ઞાદઅવ્યયં ભવદ્। ડિઓ પરં ઠાવદ્સ્વામિતિ અજ્ઞાદઅવ્યયં ભવદ્, ચત્-યં પયં
૪ ૨ ૧ ૩
ભવદ્। ભવદ્ અ इत्य સિલ્લોગો ॥ મૂં ૩॥

॥ છાયા ॥

ચતુર્વિધઃ સ્વલુ શ્રુતમમાધિર્ભવતિ, તદુપયા-(૧) શ્રુતં મે ભવિષ્યતીતિ અધ્યેતવ્યં
ભવતિ। (૨) પગ્ગાચિત્તો ભવિષ્યામીતિ અધ્યેતવ્યં ભવતિ। (૩) આત્માને સ્થાપ-
યિષ્યામીતિ અધ્યેતવ્યં ભવતિ। (૪) સ્થિતઃ પરં સ્થાપયિષ્યામીતિ અધ્યેતવ્યં
ભવતિ—ચતુર્થ પદં ભવતિ। ભવ ત ચાચ શ્લોકઃ ॥ મૂં ૩ ॥

॥ ટીકા ॥

શ્રુતમમાધિઃ=ચતુર્વિધવિનયસમાધિસ્થાનાન્તર્ગતો દ્વિતીયો વિનયસમાધિઃ
સ્વલુ=નિશ્ચયેન ચતુર્વિધઃ=ચતુષ્પ્રકારો ભવતિ=ભવ્તીત્યર્થઃ, તદુપયા—શ્રુત મે ભવિ-
ષ્યતિ, પ્રાચારાદિદ્વાદશાઃ શ્રુતં, તન્મય ભવિષ્યતિ=પ્રાપ્તં ભવિષ્યતિ, इति हेतोः,
અધ્યેતવ્યં=પઠિતયમ્ અભ્યસનીયં ભવતિ=ભવ્તીત્યર્થઃ। અનેન—પ્રથમઃ શ્રુત-
મમાધિરુકઃ (૧) ॥ પગ્ગાચિત્તા મરિષ્યામિ=સ્થિરચિત્તો મરિષ્યામિ, નતુ વિચિત્ર-
ચિત્ત इति અધ્યેતવ્યં ભવતીતિ પૂર્વવત્, અનેન દ્વિતીયઃ શ્રુતમમાધિરુકઃ (૨) ॥

અવ દુમગી શ્રુતમમાધિ કહતે હે — ‘ચત્ત્વિદા’ इत्यादि।

વિનય મમાધિ કે ચાર બેદો મે મ દુમગી શ્રુતમમાધિ ચાર પ્રકાર કી હે —
(૧) આચાર્યજ્ઞ આદિ જ્ઞાત્ર મુને પ્રાપ્ત હોં, હમરિષ્ ઉનકા અધ્યયન કરના ચાહિય્। (૨) મે

હવે બીજી શ્રુતમમાધિ કહે છે—

‘ચત્ત્વિદા’ इत्यादि-વિનયમમાધિના ચાર બેદોમા જે બીજી શ્રુતમમાધિ
તે ચાર પ્રકારની છે. (૧) આચાર્યજ્ઞ આદિ જ્ઞાત્ર અને પ્રાપ્ત થયે, એટલા માટે
તેનું અધ્યયન કરવું જોઈએ. (૨) હું બ્રહ્મજ્ઞ-નિષ્ઠ ચિત્ત વાળો થઈશ, મારું મન

આત્માને સ્થાપયિષ્યામિ = અધ્યયન કરવું વિજ્ઞાનશાસ્ત્રરહસ્યઃ મન સંયમમાર્ગે
આત્માને સ્થિરીકરિષ્યામિ, इति हेतोः अध्येतव्यं भवतीति पूर्ववत् । अनेन तृतीयः
श्रुतसमाधिस्तः (३) । अथ चतुर्थमाह स्थितः = संयममार्गे दृढः मनः, परम् =
अन्ये स्थापयिष्यामि = स्थिराकरिष्यामि, इति हेतोः अध्येतव्यं भवतीति पूर्ववत् ।
इदं चतुर्थं पदं = श्रुतसमाधियस्याने भवति = अस्तीत्यर्थः ४॥ भवति चात्र श्लोक इति =
एतद्व्ययनिगदिना ध्वनिपदे 'नाण' इत्यादि पश्यत्यत्र विद्यते इत्यर्थः ॥ मृ. ३॥

શ્લોકમાહ - 'નાણ' ઇત્યાદિ ।

॥ મૂલમ્ ॥

નાણમેગગચિત્તો ય. ઠિઓ ય ઠાવઈ પરં ॥

મુગાણિ ય અદિજિત્તા, રઓ મુપસમાદિષ ॥૩॥

॥ છાયા ॥

જ્ઞાનમેકાગ્રચિત્તથ સ્થિતથ સ્થાપયતિ પરમ્ ।

શ્રુતાનિ વાધીત્ય, રતઃ શ્રુતસમાધૌ ॥૩॥

एकाम (स्थिर) चित्तवाला होऊंगा, मेरा मन इधर उधर नहीं जायगा, इसलिए शास्त्री का
अभ्यास करना चाहिए । (३) शास्त्री का अव्ययन करके उन का रहस्य समझ कर आत्मा
को मोक्षमार्ग में स्थापित करूंगा, इसलिए शास्त्री का अभ्यास करना चाहिए । (४) मैं
संयम मार्ग में स्थिर रह कर दूसरो को भी स्थिर करूंगा, इसलिए अव्ययन करना चाहिए ।
यह श्रुतसमाधि का चौथा पद (भेद) होता है । इसी विषय में श्लोक है ॥ मृ. ३॥

ત્યાં-ત્યાં જયે નહિ, એ માટે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. (૩) શાસ્ત્રોનું
અધ્યયન કરી તેનું રહસ્ય સમજીને આત્માને મોક્ષ માર્ગમાં સ્થાપિત કરીશ, એ
માટે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. (૪) હું સંયમ માર્ગમાં સ્થિર રહીને
બીજાને પણ સ્થિર કરીશ, એ માટે અધ્યયન કરવું જોઈએ. આ શ્રુતસમાધિનો
ચોથો ભેદ છે. આ વિષયમાં ગાથા છે. (મ. ૩)

॥ ટીકા ॥

યઃ શ્રુતાનિ=આચારાદ્વાદાનિ અધીત્ય=પઠિત્વા શ્રુતસમાધી શ્રુતજ્ઞાનનિતા-
નન્દવિગ્રેપે રતો=નિમગ્નો ભવતિ, તસ્ય જ્ઞાનં ભવતિ (૧) સ ચ સ્વયમેકાગ્રચિત્તઃ=
સ્થિરચિત્તઃ (૨)। તથા સ્થિતો=દૃઢવ્રતશ્ચ ભવતિ (૩)। પરમ્ અર્થ્યં શ્રુતમાર્ગે
સ્થાપયતિ=સ્થિરીકરોતિ ચેત્યર્થઃ (૪) ॥૩॥

તૃતીયં તપઃસમાધિમાદ-‘ચત્ત્વિહા ચ્વલુ તવસમાધી’ इत्यादि ।

॥ મૂલમ્ ॥

૩ ૨ ૧ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
ચત્ત્વિહા ચ્વલુ તવસમાધી ભવડ, તંજહા-નો ડહલોગદ્વયાણ તવ-
૧ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫
મહિદ્વિજ્ઞા । નો પરલોગદ્વયાણ તવમહિદ્વિજ્ઞા । નો કિત્તિવશ્વસદસિલોગદ્વયાણ
૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
તવમહિદ્વિજ્ઞા । નશ્ચન્ય નિજ્જરદ્વયાણ તવમહિદ્વિજ્ઞા, ચત્ત્વર્થં પર્વં ભવડ । ભવડ ય
૨૭ ૨૮
ઇત્ય મિશ્ચોગો ॥ ૪ ॥ મૂ० ॥

શ્રુતસમાધિ કે વિષયમેં ઓક કહતે હૈ—‘નાળ’ इत्यादि ।

(૧) જો મુનિ, આચારાદ્વાદિ ગ્રાંથોં કા અધ્યયન કરકે શ્રુતસમાધિ મેં સ્તીન હો
જાતા હૈ ઉમે સમ્યક્ જ્ઞાન કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । (૨) ટસકા મન ણક્રામ (રિધર) હો જાતા
હૈ । (૩) વહ અપની આત્મા કો સંયમ માર્ગ મેં રિધર કરતા હૈ । (૪) અન્ય મધ્ય જીવોં
કો ધર્મ માર્ગ મેં સ્થાપિત કરતા હૈ ॥૩॥

શ્રુતસમાધિ વિષયની ગ્રાંથા—‘નાળમેંગગાનિનોય’ इत्यादि— (૧) જે મુનિ
આચારાદ્વાદિ ગ્રાંથોંનું અધ્યયન કરીને શ્રુતસમાધિમાં સ્તીન થઈ જાય છે, તેને
સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે (૨) તેનું મન એકાગ્ર-નિયત થઈ જાય છે (૩) તે
પોતાના આત્માને સંયમ માર્ગમાં નિયત કરે છે (૪) અને બીજા અન્ય જીવોંને
ધર્મ માર્ગમાં સ્થાપિત કરે છે. (૩)

॥ ત્રીયા ॥

નવિનિષ્ઠઃ સ્વલ્પતપઃસમાધિર્વર્તતિ । તદ્વચ્ચ-નેહલોકાર્થનાયૈ તપોઽધિ-
તિષ્ઠેત્ ॥ ન પશ્યન્નાયનાયૈ તપોઽધિતિષ્ઠેત્ ॥ નો કીર્તિ-વર્ણ-શબ્દ-શ્લોકાર્થનાયૈ
તપોઽધિતિષ્ઠેત્ ॥ નાન્યત્ર નિર્જરાયનાયાઃ તપોઽધિતિષ્ઠેત્, ચતુર્થ પદં ભવતિ ।
પરતિ ચાર શ્લોકઃ ॥ ૪૦ ૪ ॥

॥ ટીકા ॥

તપઃસમાધિઃ= વિનયસમાધેસ્તુતીયો ભેદઃ સ્વલ્પ=નિશ્ચયેન ચતુર્વિધો
ભવતીત્યર્થઃ । તદ્વચ્ચ-‘નેહલોકાર્થનાયૈ’ ઇત્યાદિપુ સર્વત્ર સ્વાર્થે તત્ ॥ ૩૬ લોકાર્થ-
નાયૈ=સ્વલ્પમાદિપ્રાપ્ત્યર્થે તપઃ=અનમનાદિલક્ષણે, નાધિતિષ્ઠેત્=ન કર્યાત્, અનેન
પ્રથમતપઃસમાધિસ્તતઃ । પશ્યન્નાયનાયૈ=પશ્યાન્તરે દેવાદિમુખમાપ્ત્યર્થે તપો ન
કર્યાદિતિ દ્વિતીયતપઃસમાધિઃ । કીર્તિઃ=‘અહો અયં પુણ્યભાગી’-ત્યાદિ-
સર્વજ્ઞાપિમાધુવાદઃ, વર્ણઃ=એકદિગ્ધ્યાપિમાધુવાદઃ, શબ્દઃ=અર્થદિગ્ધ્યાપિ-
માધુવાદઃ, શ્લોકઃ=તથૈવ ગુણવર્ણનમ્, एवं ન કીર્ત્યાદિકામનયા તપો નાધિ-
તિષ્ઠેત્=ન કર્યાત્, इति તૃતીયસ્તપઃસમાધિઃ । અથ ચતુર્થમાહ-‘નાન્યત્રે’ ત્યાદિ ।
નિર્જરાયનાયા અન્યત્ર=નિર્જરાનિમિત્તં મુક્ત્વા અન્યનિમિત્તમધિકૃત્ય તપો નાધિતિ-

તીમરી તપસમાધિ કહતે હૈ—‘ચતુર્વિદા’ ઇત્યાદિ ।

વિનયસમાધિ કા ત્રીસરા ભેદ તપસમાધિ હૈ । ડસકે ચાર ભેદ હૈ—(૧) ઇહલોક
ગમ્યન્થી લગ્નિ આદિ કી પ્રાપ્તિ કી ઇચ્છા સે તપ ન કરે । (૨) પરલોકમેં સ્વર્ગ આદિ કે
કામ ઓગોં કી વાંછા સે તપ ન કરે । (૩) ‘અહો ! યહ વડા પુણ્યાત્મા હૈ’ ઇસ પ્રકાર
સર્વત્ર ફેલ્લને વાલે યશ કો કીર્તિ કહતે હૈ; એક દિશામેં ફેલ્લે હુણ, યશ કો વર્ણ કહતે હૈ;
આપી દિશામેં ફેલ્લે હુણ, યશ કો શબ્દ કહતે હૈ, તથા જહાં રહેં વહોં પ્રશંસા હોને કો શ્લોક

‘ચતુર્વિદા ઇત્યાદિ-વિનયસમાધિનો ત્રીજો ભેદ તપસમાધિ છે. તેના ચાર
ભેદ છે. (૧) આ લોક સમજન્થી લગ્નિ વગેરે પ્રાપ્તિની ઇચ્છાથી તપ કરે નહિ.
(૨) પરલોકનાં સ્વર્ગ આદિના કામઓગોની વાંછનાથી તપ કરે નહિ. (૩) આહો !
આ મહાન પુણ્યાત્મા છે; આ પ્રમાણે સર્વત્ર ફેલાઇ જવા વાળા યશને કીર્તિ કહે
છે; એકાન્ત પુણ્યાત્મા છે; આ પ્રમાણે સર્વત્ર ફેલાઇ જવા વાળા યશને વર્ણ કહે છે;
એકાન્ત દિશામાં ફેલાએલા યશને વર્ણ કહે છે; અર્ધી દિશામાં ફેલાએલા યશને
શ્લોક કહે છે; તથા જ્યાં રહે છે. ત્યાં જ યાવ તેને શ્લોક કહે છે. આ સર્વની

પ્લેન્, ઇતિ ચતુર્થ પદં ભવતિ, ઇદં ચતુર્થ સ્થાનં તપઃસમાધેર્ભવતીત્યર્થઃ। ‘ભવતિ
 ચાત્રે’-તિ અત્રાર્થે શ્લોકઃ=‘વિવિદ્ગુણે’-ત્યાદિ પદં ચ ભવતિ=અસ્તીત્યર્થઃ ॥૫૦૪

શ્લોકમાદ-‘વિવિદ્ગુણ’ इत्यादि।

॥ मूलम् ॥

વિવિદ્ગુણતત્પોરતઃ, ધં ભવઃ નિરાશર નિઝરદ્વિર ।

તત્સા ધુનદ પુરાણપાવર્ગં, જુતો સયા તવમમાદિર ॥૪॥

॥ छाया ॥

વિવિદ્ગુણતત્પોરતઃ, નિન્યં ભવતિ નિરાશકઃ નિર્જરાધિકઃ ।

તપસા ધુનોતિ પુરાણપાવર્કં, યુકઃ સદા તપઃસમાધૌ ॥૪॥

॥ टीका ॥

તપઃસમાધૌ=તપઃસમાધિવિષયે સદા=નિન્યં યુકઃ=મનોવાકાચયોગવાન
 સાધુઃ વિવિદ્ગુણતત્પોરતઃ=વિવિધાઃ=સ્ત્રાવસ્પાદિરૂપા અનેકવિધાઃ શાસ્ત્રોક્તાઃ
 ગુણા યસ્મિન્ તદ્ વિવિદ્ગુણં, તથ તતપ્ત ઇતિ વિવિદ્ગુણતપઃ, તસ્મિન્ રતઃ=
 સંતપ્તો ભવતિ ન તુ છલ્લ્યાયર્થ તપઃ કરોતીતિ ભાવઃ ૧। નિન્યં=મદા નિરાશકઃ=

કહેને હૈં । इन सब की अभिलाषा से तप न करे । (४) केवल कर्मों की निर्जरा के अभि-
 प्राय के मित्राय अन्य निमित्त से तप नहीं करे । इसी विषय में श्लोक है ॥४॥

શ્લોક કહેને હૈં—‘વિવિદ્ગુણ’ इत्यादि ।

તપમમાધિ મેં નિરંતર મન વચન કાયા કે યોગ કો લગાને વાલા મુનિ હૃદિ આદિ
 કો વાંછા કો છોડકર ગ્નાવતી આદિ શાસ્ત્રોક અનેક ગુણ વાંછે તપમેં તપર રહતા હૈ ॥ ૪ ॥

અનિશ્ચયાધી તપ કરે નહિ (૪) કેવલ કર્મોની નિર્જરા કરવાના અભિપ્રાયથી જ
 તપ કરે અન્ય નિમિત્તથી કરે નહિ આ વિષયમાં ગાથા છે. (૪)

‘વિવિદ્ ગુણ ઇત્યાદિ-તપમમાધિમાં મન વચન કાયાના યોગને લગાવવાના
 સાધુ હૃદિ આદિની વાંછાને મૂકીને ગ્નાવતી કનકાવતી આદિ શાસ્ત્રોક્ત અનેક
 ગુણવાળા તપમાં લીન રહે છે (૧) પરંતુક સંજનથી દેવાદિ મુખોની આશા કરના

यत्किंचिदपि विनाशायोक्तं भवति । 'भवति' इत्यस्य देहलोदीपकत्वात् ।
 तस्मिन् देहे कस्यचित् ॥ २॥ निर्विकल्पिकः तस्मिन्निर्लेख्यो भवति न तु कीदृशवर्ण-
 नः । अतोऽप्येति भावः ॥ ३॥ न त्वयानन्दप्रत्यया पुरातनपापम् = अनेकभक्तोपाजितं
 पापम् । अतोऽपि-अतएव । तस्मिन्निर्लेख्यमेव तवः करोतीति भावः ॥ ४॥ तथा च
 त्वय्यसौम्यो मम मम एव चित्तयन्त्रिणो निर्विकल्पो तवप्रत्ययेन पुरातनपापमपोहितुं
 भवति । न तु यदाचित् यदाचित् कीदृशोऽपि कल्पवृक्षप्रत्ययः । ॥५॥

आयाचारमन्त्रादिः प्रदत्तं यति-‘पञ्चविंशत् सन्तु आचारः’ इत्यादि ।

॥ मुन्यम् ॥

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८
 पञ्चविंशः सन्त आचार्यसमाधि भवः—तंजा—नो इत्योगद्वयाए आचार्य-
^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५}
 मदिद्विजा । नो परलोगद्वयाए आचार्यमदिद्विजा । नो कितिवन्नसइसिलोगद्वयाए
^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५}
 आचार्यमदिद्विजा । नदन्त्य आरहनेदि देवदि आचार्यमदिद्विजा, चउत्थं पयं भवइ ।
^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९}
 भवइ य इत्य मित्योगो ॥ ५ ॥

परमेश्वर सम्बन्धी देवादि सुखों की आशा नहीं रखता है २। कीर्ति वर्ण शब्द श्लोक—की
आशा को अर्थात् लोक में यश फैलाने की वांछा को त्यागकर केवल कमोंकी निर्जरा चाहने
पाया जाता है ३। यह तपस्या से अनेक भवोपार्जित पापराशिको खपाता है ४। तात्पर्य
यह कि—तपसमाधि में निरन्तर संलग्न विषयवृष्ट्या रहित कर्मनिर्जराका अभिलाषी मुनि ही
तपधर्मा से पुगने अनेक भवों के पापों को खपाने में समर्थ होता है किन्तु कभी कभी
कीर्ति आदिकी इच्छा से तप करने वाला कर्मों को नहीं खपा सकता ॥४॥

નથી (૨) કીર્તિ વર્ણ શબ્દ શ્લોકની આશાને અર્થાત્ લોકમાં જશ ફેલાવવાની ઇચ્છાને મૂકી કેવળ કર્મોની નિર્જરાનેજ ઇચ્છે છે (૩) તે તપશ્ચર્યાથી અનેક ભવોની પાપ રાશિને ખપાવે (૪) તાત્પર્ય એ છે કે તપસમાધિમાં સદા સંલગ્ન, વિષય તૃષ્ણા રહિત, કર્મનિર્જરાના અભિલાષી મુનિજ તપ વડે અનેક ભવોના પાપોને ખપાવવામાં સમર્થ હોય છે. પરંતુ કોઈ કોઈ વાર કીર્તિઆદિની ઇચ્છાથી તપ દરનાર કર્મોને નહીં ખપાવી શકે (૪)

॥ छाया ॥

चतुर्विधः खलु आचारसमाधिर्भवति । तद्यथा—नेह्लोकार्थमाचारमपि-
तिष्ठेत् । न परलोकार्थमाचारमपितिष्ठेत् । न कीर्तिवर्णशब्दश्लोकार्थमाचारमपि-
तिष्ठेत् । नान्यत्र आर्हतेभ्यो हेतुभ्य आचारमपितिष्ठेत् चतुर्थं पदं भवति । भवति
चात्र श्लोकः ॥ ५ ॥

॥ टीका ॥

आचारसमाधिः=विनयसमाधिभेदचतुष्टयप्रत्ययकचतुर्थः खलु चतुर्विधः=
चतुष्पकारो भवति । तद्यथा—नेह्लोकार्थमित्यादि, अयं प्रथमः । न परलोकार्थ-
मित्यादि, अयं द्वितीयः । न कीर्त्याद्यर्थमित्यादि, अयं तृतीयः । चतुर्थमाचारसमाधि-
माह—आर्हतेभ्यः=आर्हतसिद्धान्तानुधाविभ्यो हेतुभ्यः अन्यत्र=आर्हतसिद्धान्तोक्त-
हेतून् मुक्ताभ्यो हेतुमाश्रित्येत्यर्थः, आचारं=क्रियाकलापं नाऽपितिष्ठेत्=नाऽऽचरेत्,
त्रिनोक्तत्वममिमृगीकृत्यैव संयमं पालयेदिति भावः । इदमेव चतुर्थं पदम्=
आचारसमाधेस्तुरीयं स्थानं भवति=अस्तीत्यर्थः । अत्र आचारसमाधिविषये
श्लोकः— ‘त्रिणवयण’ इत्यादिरूपं पद्यं च भवति=अस्तीत्यर्थः ॥ ५ ॥

अत्र चौथी आचारसमाधि कहते हैं—‘चतुर्विधा’ इत्यादि ।

विनयसमाधि का चौथा भेद आचारसमाधि है । उसके भी चार भेद हैं—(१)
इमं श्लोक में कीर्ति आदि के लिए आचार का पालन न करे । (२) परलोक्त के विषय मुग्धों
की अभिलाषा से आचार का पालन न करे । (३) कीर्ति आदि की कामना करके आचार
का पालन न करे । (४) आगम में प्रतिपादित प्रयोजन के लिए ही मूर्खोत्तर गुण रूप
आचार का पालन करे । अन्य निमित्त से न करे । यही चौथा पद आचारसमाधि का चौथा
भेद है । इस विषय में श्लोक है—‘त्रिणवयण’ इत्यादि ॥५॥

द्वयं शब्धौ आचारसमाधि कंड छे :- ‘चतुर्विधा’ इत्यादि—

विनय समाधिना शब्धौ भेद ते आचारसमाधि छे अने तेना पण
आर भेद छे । (१) आ लोकांनी कीर्ति भगवतानी आशाया आचारनु पालन करे
नहि । (२) पन्डोक्तनां विषय मुग्धो भगवतानी अभिलाषाया आचारनु पालन करे
नहि । (३) आनननां प्रतिपादित प्रयोजन भाटे न भूयान्तरगुणरूप आचारनु
पालन करे श्रीश्रुत निमित्तनी करे नहि आ शायु पद ते आचारसमाधिना
शब्धौ भेद छे आ विषयनां नाथा छे :- ‘त्रिणवयण’ इत्यादि (५)

તત્પરાણામેતે ગુણાઃ સંપદ્યન્ને ઇતિ ભાવઃ । ‘જિણવયણરણ’ ઇત્યનેન વીતરાગ-
વચનવ્યતિરિક્તસ્વીકરણમ્ આત્મહિતાય ન ભવતીતિ મૂચિતમ્ । ‘અતિતિણે’-
ઇતિપદેન ગામ્ભીર્યવચ્ચં, જિનવચનાઽલ્પવૃત્ત્યં ચ વ્યક્તિતમ્ ।

‘પટ્ટિપુત્ર’-ઇત્યનેન સમ્યગ્જ્ઞાનક્રિયાવચ્ચમ્, ‘આયયટ્ટિણ’ ઇત્યનેન
પૌદ્ગલિકમુલ્લાનભિગ્નાપિત્વં, ‘દંતે’-ઇત્યનેન ઇન્દ્રિયદમનાભાવે આચારપાલનાઽ-
સામર્થ્યમ્, ‘ભાવસંધણ’-ઇત્યનેન ચ ગુરુતાનપર્યપ્રતિકૂલસ્યાત્મકલ્યાણં ન
ભવતીત્યાવેદિતમ્ । પૂર્વપ્રતિપાદિતશ્ચતુર્યં આચારસમાધિર્વિધિરુપતપા સર્વાનર્ય-
નિવારકત્વેન સરુલસમીહિતસાધકત્વેન ચ-અભ્યર્હિતત્વાદ્ પ્રથમં ‘જિણવયણરણ’
ઇતિપદેન શ્લોકે પ્રદર્શિતઃ । અન્યે ત્રયો ભેદાસ્તુ કામનાનિષેધપરાઃ ‘અતિતિણે’
ઇત્યાદિનાઽનેકપદેન પદ્યગતેન પ્રતિપાદિતાઃ, ઇતિ ધ્યેયમ્ ॥ ૫

“જિણવયણરણ” પદસે યહ પ્રગટ ક્રિયા હૈ કિ-વીતરાગ કે સિવાય અન્ય કે
વચનો સે આત્મા કા કલ્યાણ નહીં હો સકતા “અતિતિણે” પદસે સમ્યક્ જ્ઞાન ઓર
સમ્યક્ ચારિત્ર “આયયટ્ટિણ” પદસે વિના ઇન્દ્રિયોં કા દમન ક્રિયે આચાર પાલને કા
અસામર્થ્ય, ઓર “ભાવસંધણ” પદસે ગુરુકે અભિપ્રાય સે વિમુક્ત વ્યક્તિકા આત્મકલ્યાણ
ન હોના પ્રગટ ક્રિયા હૈ । પહેલે કહીં હુઈ આચારસમાધિ, વિધિરુપસે સમસ્ત અનર્યોં
કા નિવારણ કરનેવાલી, તથા સર્વ મનોરથોં કો સાધને વાલી હૈ ફસલિણ માનનીય હોને
કે કારણ ‘જિણવયણરણ’ પદસે પહેલે કહીં ગઈં હૈ । કિસી પ્રકાર કી કામના કે વિના ક્રિયે
જાને વાલે ત્રીન ભેદ ‘અતિતિણે’ ફયાદિ અનેક પદોં દ્વારા પ્રતિપાદિત ક્રિયે ગયે હૈ ॥૫॥

‘જિણવયણરણ’ પદથી એ પ્રગટ કર્યું છે કે :-વીતરાગનાં વચનો વિના પીત્રાનાં
વચનોથી આત્માનું કલ્યાણ થઈ શકતું નથી. ‘અતિતિણે’ પદથી સમ્યગ્જ્ઞાન અને
સમ્યક્ ચારિત્ર ‘આયયટ્ટિણ’ પદથી ઇન્દ્રિયોના દમન વિના આચાર પાલનમાં
અસમર્થતા અને ‘ભાવસંધણ’ પદથી ગુરુના અભિપ્રાયથી વિમુખ વ્યક્તિનું આત્મ-
કલ્યાણ થતું નથી એ પ્રગટ કર્યું છે. પ્રથમ કહેલી આચારસમાધિ, વિધિરુપથી
સમસ્ત અનર્યોંનું નિવારણ કરવા વાળી, તથા સર્વ મનોરથોને સિદ્ધ કરવા વાળી,
છે, એ માટે શ્રેષ્ઠ હોવાના કારણે ‘જિણવયણરણ’ પદથી પ્રથમ કહેવામાં આવી છે.
કોઈ પણ પ્રકારની કામના વિના કરવામાં આવતાં ત્રણ લેહ ‘અતિતિણે’ ઇત્યાદિ
અનેક પદો દ્વારા પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યા છે. (૫)

सर्वममाधिकफलं पदं गच्छति— 'अभिगम' इत्यादि ।

॥ मन्त्रम् ॥

अभिगम चतुरो ममाधिभो, सुविमुदो मममाहिअप्पओ ।

चिउल्ल हितं मुखावहं पुनो, कुल्लो अ सो पय खेममप्पणो ॥६॥

॥ ज्ञाया ॥

अभिगम्य चतुरः ममाधीनः, सुविमुदः सुसमाहितात्मा ।

चिपुल्लं हितं मुखावहं पुनः, करोति च स पदं क्षेममात्मनः ॥६॥

॥ टीका ॥

सुविमुदः=मनमा वचनेन कायेन च परिपूतः सुसमाहितात्मा=सप्तदशमकारं संयमे स्थिरचित्तः स माधुः चतुरः समाधीनः=विनयसमाधि-श्रुतसमाधि-तपः-समाध्या-चारसमाधीन अभिगम्य=विदिन्वा आत्मनः=स्वस्य, चिपुल्लं=महाफल-जनकत्वान्महन्, हितम्=आनन्ददायकं, पुनः=मुखावहं=परमशर्मजनकं, क्षेमं=सकल-कर्मविप्लवशून्यं पदं=स्थानं मोक्षरूपं करोति=साधयति ।

'सुविमुदो'—इत्यनेन मुने रागद्वेषविनिर्मुक्तत्वं, 'सुसमाहिअप्पओ' इत्यनेन अव्यङ्गितममाधिमण्डितत्वं सूचितम् ।

अब सब समाधियोंका फल दिखाते हैं—'अभिगम' इत्यादि । मन वचन काय से शुष्य सत्तरह प्रकार के संयम में मनको स्थिर रखनेवाला माधु, विनयसमाधि, श्रुतसमाधि, तपसमाधि और आचारसमाधि को जानकर महान् फल का जनक होने से महान्, हितकारी, सुखदायक, तथा सकल कर्मों से रहित मोक्षरूप पदको प्राप्त करता है अर्थात् अपनी आत्माको मुक्त बना लेता है । 'सुविमुदो' पदसे मुनिको रागद्वेषरहित वृत्ति, 'सुसमाहि-'

इदं सर्वं समाधिव्यानां क्षणने जनाये छे— 'अभिगम' इत्यादि । मन, वचन, अने कायथी शुद्ध सत्तर प्रकारका संयममें मनने स्थिर राखवा वाणा माधु, विनयसमाधि, श्रुतसमाधि, तपसमाधि, अने आचारसमाधिने जगुनी भक्षान् क्षणने उत्पन्न करनेवाले होवारी भक्षारिजकारी, सुखदायक, तथा सकल कर्मोंथी रहित मोक्षरूप पदने प्राप्त करे छे । अर्थात् पोताना आत्माने मुक्त जनाये छे । 'सुविमुदो' पदवी मुनिनी राग-द्वेष रहित वृत्ति 'सुसमाहिअप्पओ' पदवी अभ्यं

॥ अथ दशमाध्ययनम् ॥

॥ आचारमणिमञ्जूषा ॥

नवमाध्ययने विनयसमाधिर्वर्णितः चतुर्विधविनयसमाधिषुक्त एव मिश्र-
शब्दप्रतिपाद्यो भवतीत्याह, अथवा—

मागुक्तनवमाध्ययनप्रतिपादिताऽऽचारनिचयानुष्ठाननिरत एव मिश्रपद-
व्यवहार्यतामृच्छतीत्याह—‘निरवगम’ इत्यादि,

॥ मूलम् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
निरवगममाणाः भूदवयवेषु, निश्चितसमाधिभिरुचिताः ।

१० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९
इत्येतेषां यम न भावि गच्छे, वदं नो षड्विधायां जे स भिक्खु॥१॥

॥ अथ दशवां अध्ययन ॥

नवमं अध्ययनं मे विनयसमाधि का वर्णन किया, जो विनयसमाधिवाले होते हैं
वे ही भिक्षु कहलाते हैं, अथवा—

नवमं अध्ययनं मे प्रतिपादित आचार के पालन करने में तत्पर हैं। भिक्षु कहलाते
हैं, इसलिए इस दशवें अध्ययन में भिक्षु के गुण बताते हैं— ‘निरवगम’ इत्यादि ।

इमंभु अध्ययन

नवमा अध्ययनमां विनयसमाधिनु वर्णन कर्तुं मे विनयसमाधिवाला
जने छे तेन भिक्षु कहलाय छे अथवा—

नवे अध्ययनमां प्रतिपादित आचारनु पालन कर्त्तामा तत्परन भिक्षु
कहलाय छे, तेनी आ इतमा अध्ययनमां भिक्षुना गुणा बताये छे— निरवगम, इत्यादि ।

॥ છાયા ॥

વધર્ન ત્રસસ્થાવરાણાં ભવતિ, પૃથિવીનૃણકાષ્ટનિશ્રિતાનામ્ ।

તસ્માદૌદેશિકં ન મુંહકે, નાપિ પચતિ ન પાચયતિ યઃ સ મિશ્નુઃ॥૪॥

॥ ટીકા ॥

યતઃ ઔદેશિકાદૌ પૃથિવીનૃણકાષ્ટનિશ્રિતાનાં = ભૂમિહરિતકાયકાષ્ટ-
સંસ્થિતાનાં ત્રસસ્થાવરાણાં-ત્રસાનાં ટ્રીન્દ્રિયાદીનાં સ્થાવરાણાં=પૃથિવ્યાગ્રેકેન્દ્રિ-
યાણાં વધર્ન-વધો = ઘાતો ભવતિ, તસ્માદ્ હેતોઃ ઔદેશિક = સાધુમુદિગ્ય
કૃતમાહારં ન મુંહકે, તથા ન મોતયતે, નાપિ મુંજાન પરમનુમોદયતિ, તથા
ન કિમપ્યન્નાદિકં પચતિ, ન પાચયતિ ચ, પચમાનમન્યં વા નાનુજાનાતિ
સ મિશ્નુઃ ॥૪॥

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૧ ૭ ૪ ૫
રોહિઝ નાયપુત્રવયને, અત્તસમે મન્નિજ્ઞ છપ્પિ કાણ્ ।

૧ ૮ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
પંચ ય કાસે મહ્વરપાદ્, પંચાસવસંચરે જે સ મિશ્નુ ॥૫॥

ઔદેશિક આદિ આહાર કે દોષ વતાતે હૈ—'વહળ' इत्यादि ।

ઔદેશિક આદિ આહાર કરને સે પૃથિવી ઇન્ધન ઓર લકડી આદિ કો આશ્રય
કરકે રિથત ત્રસ તથા સ્થાવર પ્રાણિયોંકા ઘાત હોતા હૈ ફસલિખ જો ઔદેશિક આહાર કો
નહીં કરતે, દૂસરોં સે નહીં કરાતે તથા કરતે હુણ કો મલા નહીં જાનતે, ઇંચં અન્નાદિકો
સ્વયં નહીં પકાતે, દૂસરોં સં નહીં પકવાતે, પકાનેવાલેકો મલા નહીં જાનતે, વે મિશ્નુ કહલાને
યોગ્ય હૈ ॥૪॥

ઔદેશિક આદિ આહારના દોષ બતાવે છે - વહળં ઇત્યાદિ

ઔદેશિક આદિ આહાર કરવાથી, પૃથિવી ઇંધન અને લાકડાં આદિના
આશ્રય કરીને રહેલા ત્રસ તથા સ્થાવર પ્રાણીઓના ઘાત થાય છે, તેથી જેઓ
ઔદેશિક આહારનો ભોગ નથી કરતા, બીજા પાસે નથી કરાવના તથા કરનારને
બંડો નથી બાળતા, તેમજ અન્નાદિને પેાતે પકાવના નથી, બીજા પાસે પકાવરાવતા
નથી, પકાવનારને બંડો બાળના નથી, તેઓ મિશ્નુ કહેવાવાને યોગ્ય છે (૪)

। સાથા ॥

રોચયિત્વા આત્મપુષ્પવચનમ્ આત્મસમાન મન્યતે વદપિ કાયાન ।
પંચ વ શ્વસન્તિ મહાવ્રતાનિ, પંચામ્ભવમંત્રનો ય. સ મિત્રુઃ ॥૨॥

। ટીકા ॥

‘રોચ’ ઇત્યાદિ ।

યઃ સાધુઃ જ્ઞાનપુષ્પવચનં - વર્ધમાનસ્વામિવચનં, રોચયિત્વા=પર્યાવિષ્ઠિ
પુરોઃ મહામાદ્ ઘટીત્વા-મદન્દાદેણ હૃદયે નિભાય, વદપિ કાયાન=પૃથિવ્યા-
દીન પર જીવનિકાયાન, આત્મસમાન આત્મવુલ્પાન મન્યતે આત્મરક્ષણવત્
વ્રતાણરાયણો ભવતીત્યર્થઃ, તથા પંચમહાવ્રતાનિ=અહિસાદીનિ સૃષ્ટતિ=આરાધ-
યતિ, તથા પંચામ્ભવમંત્રનો-પંચેન્દ્રિયનિપ્રહી ભવતિ સ મિત્રુઃ ॥ ૫ ॥

॥ મૂલ્ય ॥

પચારિ વમે સયા કસાપ, પુવજોગી હવિજ્ઞ પુદ્ધવયણે ।

અરુણે નિજ્ઞાયસ્વરયણ, ગિહિજોગં પરિવજ્ઞણ જે સ મિત્રુ ॥૬॥

‘મદમ’ ઇત્યાદિ । જો શ્રમણ, ભગવાન મહાવીર કે વચનો મેં રુચિ રસકર ઉન
નોંકો મુઠ મહાગત સે સમ્યક્ પ્રકાર સમસકર, અતિઆદર પૂર્વક હૃદયમે ધારણ કરકે
જીવનિકાય કો આમસમાન સમસકરે હૈં અર્થાત્ આત્મરક્ષાકે સમાન ઉનકી રક્ષા કરને
તપ્પર રહતે હૈં. પાંચ મહાવ્રતોંકી આરાધના (સેવન) કરતે હૈં ઓર પાંચ ઇન્દ્રિયોંકા નિપ્રહ
કરતે હૈં વ મિત્રુ કહલાને યોગ્ય હૈં ॥૫॥

રોચ ૦ ઇત્યાદિ. જે શ્રમણ. ભગવાન મહાવીરનાં વચનોમાં રુચિ રાખીને
એ વચનોનાં ગુરુમહારાજ પાસેથી સમ્યક્ પ્રકારે સમજીને, અતિ આદર પૂર્વક
હૃદયમાં ધારણ કરીને સર્વ જીવનિકાયને આત્મસમાન સમજે છે, અર્થાત્ આત્મ
રક્ષાની સમાન એમની રક્ષા કરવામાં તત્પર રહે છે, પંચ મહાવ્રતોની આરાધના
(સેવન) કરે છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના નિપ્રહ કરે છે તે મિત્રુ કહેવાવાને યોગ્ય
છે. (૫)

॥ छाया ॥

चतुरः वमति सदा कषायान्, ध्रुवयोगी भवति युद्धवचने।

अशनो निर्जातरूपरजतो, गृहियोगं परिवर्जयति, यः स मिश्रुः ॥६॥

॥ टीका ॥

‘चचारि’ इत्यादि।

यः साधुः चतुरः कषायान् = क्रोधादीन् सदा वमति = परित्यजति युद्ध-
वचने = भाईतागमे ध्रुवयोगी = निश्चयभावेन वाचनादिपंचविधस्वाध्याय-
योगवान् निर्जातरूपरजतः = जातरूप = पुराणं च रजतं = रूपं चेति द्वन्द्वः - जात-
रूपरजते, निर्जते जातरूपरजते यस्मादिति विग्रहः, सुवर्णरूपादिभनभूयः
भक्तिजन इत्यर्थः। ताराग्रम मन गृहियोगं = मूर्ध्नि या गृहस्थपरिचयं परिवर्जयति =
परित्यजति स मिश्रुः ॥६॥

॥ मूलम् ॥

सम्पदिती मया भूमदे, भस्मि हृ ज्ञाने तपमे संजमे य।
११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११

तपसा भुण्ड गुराणवापकं, मनावचनकायगुमंत्रतो जे स मिश्रु ॥७॥

॥ छाया ॥

सन्धगृष्टिः सदाभूदः भस्मि हृ ज्ञाने तपमि संजमे य।

तपसा भूनोति गुराणवापकं मनोवचनकायगुमंत्रतो यः स मिश्रुः ॥७॥

‘चचारि’ इत्यादि। जो, चार कषायों का सदा त्याग करने दे, अर्द्धन्त भगवान् क
प्रकृतन वर्तन मूल का सदा क साथ वाचना आदि स्वाध्याय और तदनुसार क्रिया करने
से तपस करने दे, साना भूटी आदि सब प्रकार के मन स रदिन हान दे तथा गृहस्थ क
काय वचन नहीं करने के मिश्रु है ॥६॥

चचारि इत्यादि जेना आठ कषायोना सदा त्याग करे छे, अर्द्धन्त
जनने प्रदेवके असीन भूयानी सदा साथे वाचना आदि स्वाध्याय अन तदनुसार
क्रिया करेनां तपस करे छे साना भूटी आदि सब प्रकारका धनथी बहिन जाने
छे तथा गृहस्थनी साथे अनिवार न.पना लथी, तेना मिश्रु छे (६)

॥ टीका ॥

‘सम्महिटी’ इत्यादि ।

यः साधुः सम्यग्दृष्टिः=सम्यग्दर्शनवान् मन ज्ञाने=मत्यादिपञ्चविधे, तपसि=अनशनादिलक्षणे द्वादशविधे, संयमे=सावयवशापरविरतिलक्षणे सप्त-
दशविधे, हु=निश्चयेन, सदा=निरन्तरम्, अभूहः=व्यामोहरहितः भ्रान्ति-
प्रमादादिशून्यतया यथार्थोपयोगवानिचर्यः, अस्ति=भवति, तथा मनोवचनकाय-
श्रुतसंगतः=मनोवाक्येषु सम्यगुपपद्युक्तः मन तपसा=तपउचर्यया, पुराणपापकं=
माक्तनपापराशिं धुनोति=क्षपयति स भिक्षुः ॥७॥

॥ मूलम् ॥

तथैव अमणं पाणनं वा, विविधं ग्वाहमसाहम लभित्ता ।

१३ २२ ४ १० ११ १० १० १३ १० १० १ १९ २०

होही अटो मुण परे वा, तं न निहे न निहावण जे स भिक्षु ॥८॥

॥ छाया ॥

तथैव अशनं पानकं वा, विविधं ग्वाधं स्वाधं लब्ध्वा ।

भविष्यति अर्थः श्वः परश्वो वा, तद् न निधत्ते न निधाप-

यति यः स भिक्षुः ॥८॥

‘सम्महिटी’ इत्यादि । जो सम्यग्दृष्टि हाते हुए मति, धुन, आदि पांच ज्ञानों में, अनशन आदि बारह प्रकार के तपमें, सत्तर प्रकार के संयम में, प्रमाद भ्रान्ति आदि से रहित होने के कारण यथार्थ उपयोगवान् होते हैं, तथा मनोश्रुति वचनश्रुति और काय-
श्रुति का पालन करते हुए तपस्वर्या द्वारा पूर्वोपार्जित पापों का विनाश करते हैं वे ही भिक्षु हैं ॥७॥

सम्महिटी० इत्यादि । तेनैव सम्यग्दृष्टि-पानीने मति, धुनि, आदि पांच ज्ञानोभां, अनशन आदि बार प्रशरना पञ्चभां, सत्तर प्रशरना संयमभां, प्रमाद-
भ्रान्ति आदिशी रहित होवाने कारणे यथार्थ उपयोगवान् होने छे, तथा मनोश्रुति, वचनश्रुति एवं कायश्रुतिनु पालन करने पञ्चर्या द्वारा पूर्वोपार्जित पापने विनाश करे ७, तेनैव भिक्षु ते. (७) ।

ક્ષમૈચિત્ત દ્વૈતે, ચ=પુનઃ, ન કુપ્યતિ=ન ક્રુધ્યતિ ક્ષમૈચિદિતિ શેષઃ અપિતુ
 નિષ્કૃતેન્દ્રિયઃ=સુવશીકૃતેન્દ્રિય, પ્રમાન્તઃ=પદ્મોપસ્રમયુક્તઃ રાગદ્વેશશૂન્ય इत्यर्थः,
 તથા સંયમધ્રુવયોગયુક્તઃ = સંયમે સપ્તદશવિધે ધ્રુવયોગઃ=નિશ્ચયજ્ઞા મનોવાચા-
 મંત્રત્તિઃ, તથા યુક્તઃ સંયમરક્ષણમાવધાન इत्यर्थः । ઉપમાન્તઃ=નિરાકુલઃ અવ્યગ્ર
 इत्यर्थः 'इयद्विदिंवसैस्तपःसंयमाचरणेऽपि न काचिन् मिद्विरुपलब्धे'ति कृत्वा
 તપઃસંયમાદિતત્ત્વલિતચિત્તો ન ભવતીતિ ભાવઃ, તથા અવિદેટકઃ=સ્વકર્તૃવ્ય-
 સંયમાદિક્રિયાકલાપાનુપેક્ષકઃ સ ભિક્ષુઃ ॥૧૦॥

॥ मूलम् ॥

१ २ ૩ ૪ ૫
 જો સહૃદુ ગામકંટપ, અશોસપહારતજ્ઞનાભો ય ।

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧
 મયધૈરવસદસપહાસે, સમયુદ્ધદુલસદે ય જે સ ભિક્ષુ ॥૧૧॥

॥ छाया ॥

યઃ મદને હુ ગ્રામકન્ટકાન, આક્રોશપહારતર્જનાશ્ચ ।

મયધૈરવશન્દસપહાસે, સમયુગ્મદુઃલસદશ્ચ યઃ સ ભિક્ષુઃ ॥૧૧॥

નહીં કરતે, કિંતુ इन्द्रियो को वशमें करके शान्त रहते हैं, તથા સયમ કી રચા કરને
 મેં મન, વચન, કાય સે સદા સાવધાન રહેતે હૈં-કમી વ્યાકુલ નહીં હોતે અર્થાત્ 'इतने दिन
 तप करने और संयम पाळते हुए होगये परन्तु कुछ भी लब्धि आदि की मिद्वि नहीं हुई'
 જેમા વિચાર કર સંયમાદિ સે વિચલિત નહીં હોતે ઓર અપને આચાર મેં મદા સાવધાન
 રહેતે હૈં વે ભિક્ષુ હૈં ॥૧૦॥

કોઈ પર ક્રોધ કરના નથી, પરંતુ દિદિયોને વશ રાખીને શાન્ત રહે છે, તથા
 સંયમની રક્ષા કરવામાં મન, વચન, કાયાથી સદા સાવધાન રહે છે કદી વ્યાકુલ
 થતા નથી, અર્થાત્ 'આટલા દિવસ તપશ્ચરણ કરના અને સંયમ પાળતા થયા
 છતાં કોઈ પણ લબ્ધિ આદિની મિદ્વિ થઈ નહિ' એવો વિચાર કરીને સંયમાદિથી
 વિચલિત થતા નથી, અને પોતાના આચારમાં સદા સાવધાન રહે છે તેઓ
 ભિક્ષુ છે (૧૦)

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૪ ૨ ૭ ૮ ૫ ૬
પટિમં પટિવજ્જિઆં મસાણે, નો માયપ્ મયમૈરવાઈં દિસ્મ ।

૧ ૧૦ ૧૨ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧ ૧૫ ૧૬
વિવિધગુણતવોરપ્ ય નિચં, ન સરીરં વામિકંણપ્ જે સ મિરન્ ॥૧૨॥

॥ છાયા ॥

પતિમાં પ્રતિપચ્ચ ઇમશાને, ન વિમેતિ મયમૈરવાણિ દદ્ધા ।

વિવિધગુણતવોરતદ્વચ, નિત્યં ન શરીરં વામિકાદ્ભૂતિ યઃ સ મિશ્નુઃ ॥૧૨॥

॥ ટીકા

‘પટિમં’ इत्यादि ।

યઃ સાધુઃ, ઇમશાને પ્રતિમાં=માસિકવાદિરૂપાં પ્રતિજ્ઞાં પ્રતિપચ્ચ=યથા-
ત્રિધિ સ્વીકૃત્ય, મયમૈરવાણિ = અત્યુગ્રમયકારણાણિ ભૂતવૈતાલાદિસ્વરૂપાણિ;
દદ્ધા=અવલોક્ય ન વિમેતિ=ભીતો ન ભવતિ, ચ=પુનઃ, વિવિધગુણતવોરતઃ=
વિવિધા ગુણા યસ્ય તાદૃશો તપસિ રતઃ, યદ્વા વિવિધાશ્ચ તે ગુણાઃ, તત્ર, તપસિ ચ
રતઃ, મૂલોત્તરગુણેષુ અનશ્નનાદિલક્ષણે તપસિ ચ તત્પરઃ સન્નિત્યર્થઃ, શરીરં=
સ્વદેહં, ન અમિકાંસતિ=રસિતું નેચ્છતિ, ભૂતવૈતાલાદિકૃતોપદ્રવેણ મમ શરીરનાશઃ
સ્યાદિતિ ન ભાવયતીતિ ભાવઃ । અથવા શરીરમિદં સ્પેયાન્, તપઃચર્યાદિના

‘પટિમં’ इत्यादि । जो स्मशान आदि में मासिकी आदि प्रतिमा (पटिमा) स्वीकार
करके अत्यन्त भयंकर भूत-वेताल आदि को देख कर भी भयभीत नहीं होते, अनेक
मूलोत्तर गुणों में और तपमें मग्न रहते हैं, या अनेक गुणवाले तप में लीन रहते हैं, शरीर
रक्षा की इच्छा नहीं करते अर्थात् ‘भूत वेताल आदि के उपद्रवों से मेरा शरीर नष्ट हो

‘પટિમં’ इत्यादि । जेको स्मशान आदिमां मासिकी आदि प्रतिमा (पटिमा)
स्वीकारशीले अत्यन्त भयंकर भूत-वेताल आदिने जेप्रने पक्ष अवलोकित यता नथी,
तथा अनेक मूलोत्तर गुणोंमां अने तपमां मग्न रहे छे, या अनेक गुणवाला
तपमां लीन रहे छे, ‘शरीर’ रक्षानी छच्छा करता नथी अर्थात् भूत वेताल आदिना
उपद्रवोंको भाई ‘शरीर’ नष्ट छछे जेथे अथवा तप आदि करवाथी भारी सुंदरता

भवान्तरे वा सुन्दरं मम शरीर भ्रयादिति नाभिलाषति शरीरमभ्यन्ध एव हि
मन्त्रहेतुमूलमेति भावः, य एवम्भूतः स भिक्षुरित्यर्थः ॥१२॥

॥ मृन्मृः ॥

असः सोमद्रुनदेहे, अकुप्रे व इण व लृप्ति ए वा ।

पुढविममे मुष्णी हविज्जा, अनिप्राणे अकोउहले जे स भिक्षु ॥१३॥

॥ ज्ञाया ॥

अमरुद् व्युन्मृष्ट्यत देहः, आकुप्रे वा इतो वा लृपितो वा ।

पृथिवीममो मुनिर्भवति, अनिदानः अकौनूढलो यः स भिक्षुः ॥१३॥

॥ टीका ॥

‘असङ्’ इत्यादि ।

यो मुनिः, अमरुन्=पुनः पुनः, आकुप्रेः=दुर्वचनेनापिसिक्तो वा इतो
वा=वेत्रलगुडमृन्वण्डादिना ताडितो वा, लृपितो वा=नखादिना विदारितो वा,
अमृगालादिना दृष्टो वा, पृथिवीममः=सर्वसहासदशः सर्वसहिष्णुर्भवति तथा

नायगा, अथवा नप आदि करने से मेरी सुन्दरता चली जायगी, यह शरीर नाश न हो,
भवान्तर में सुन्दर शरीर प्राप्त हो’ ऐसा विचार नहीं करते वे भिक्षु हैं ॥१२॥

‘असङ्’ इत्यादि । जो मुनि, बार बार गालियां सुनकर, बेत लकड़ी डेला आदि की
मार सहकर तथा नख आदि से विदारित होने अथवा शृगाल आदि के काट साने पर
पृथिवी की भांति निश्चल रहकर सनता से सब सह संते हैं । जो शरीर पर राग द्वेष नहीं

थाही लगे आ शरीर नाश न पाये, भवान्तर में सुंदर शरीर प्राप्त थाये, ऐसे
विचार करता नहीं तेये। बिधु छे । (१२)

असङ् इत्यादि. जो मुनि बार-बार आये। आंसगीने, नेतर लाकड़ी टुकु
आदिने मार सहन करीने तथा नख आदिसे विदारित भवने अथवा शीयाल
आदि करे तो पण पृथ्वीनी पेडे निश्चल रहीने समतापूर्वक भुषुं देदी ले छे

અનુસ્યપ્ત્યક્તદેહઃ-અનુસ્યપ્તઃ=રાગદ્વેષાનૈતઃ ત્યક્તઃ=મય્દનવર્જિતઃ દેહઃ=શરીરં
 યસ્ય સ તથોક્તઃ, અનિદાનઃ-નિદાયતે રૂપકથાને સંગમવત્તી નિરતિશયમમોદ-
 રસદૂર્ણનિર્વાણફલસમુત્પાદની યેન કુટારેણેવ સ્વર્ગાદિકામધોગામિકાંક્ષણભક્ષણેન
 આત્મપરિણામેન તન્નિદાનં; ન વિચિત્રે નિદાનં યચ્ચ સોઽનિદાનઃ=સ્વર્ગમત્યાદિ-
 શુદ્ધિધોગાભિલાષરહિતં इत्यर्थः। નિદાનફલં સંસારપરિભ્રમણભક્ષણં તૌત્રદુઃખં
 યથા બ્રહ્મદત્તચક્રવર્તિનં इति भावः। અકૌતૂહલઃ=વૃત્યનાટકાદિદર્શનો-કંઠારહિતો
 भवति स भिक्षुः ॥૧૩॥

॥ મૂલ્ય ॥

૧૦ ૮ ૧ ૧૨ ૧૧ ૧૨
 અભિભૂય કાચેણ પરીપઠાઈ, સમુદ્ધરે જાણપઠાઉ અપયં।

૪ ૨ ૩ ૧ ૦ ૫ ૧
 વિદિત્તુ જાદ્મરણં મહાભયં, તવે રણ સામણિજે સ મિચ્છુ ॥૧૪॥

॥ છાયા ॥

અભિભૂય કાચેન પરીપઠાન્ સમુદ્ધરેત્ જાતિપથાન્ આત્માનમ્।

વિદિત્વા જાતિમરણં મહાભયં તપસિ રતઃ શ્રામણ્યે યઃ સ ભિક્ષુઃ ॥૧૪॥

કરતે ન ઉસે મંડિત (ભૂષિત) કરતે હૈં, અનન્ત આત્મિક આનન્દ રસ પ્રદાન કરને વાલે
 સંયમરૂપી વલ્લરી કો ઉચ્છેદ કરને કે લિયે કુલ્હાદે કે સમાન, સ્વર્ગ આદિ કે કામ મોગ
 રૂપ નિદાન સે રહિત હોતે હૈં, કયોંકિ નિદાન કા ફલ અત્યન્ત દુઃસ્વદાયી હૈ સંસાર મેં
 પરિભ્રમણ કરાને વાલા હૈ। હસી નિદાન સે બ્રહ્મદત્ત ચક્રી કો નરુકમેં જાના પડા થા।
 તથા જો નાચ તમાશા નાટક સિનેમા દેસને કો ઉર્કંઠા નહીં રસતે વે ભિક્ષુ કહલતે
 હૈ ॥૧૩॥

જે શરીર પર રાગદ્વેષ ન કરતાં તેને મંડિત (ભૂષિત) કરતા નથી, અનન્ત આત્મિક
 આનન્દ રસ પ્રદાન કરનારા સંયમરૂપી વેલ્લરો ઉચ્છેદ કરવાને કોહાડા સમાન,
 સ્વર્ગ આદિના કામ ભોગ રૂપ નિદાનથી રહિત બને છે, કારણ કે નિદાનનું ફળ
 અત્યંત દુઃખદાયી છે, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનારું છે, જે નિદાનથી બ્રહ્મદત્ત
 ચક્રીને નરકમાં જરૂર પડ્યું હતું; તથા જે નાચ તમાશો નાટક સીનેમા જોવાની
 ઉર્કંઠા રાખતા નથી, તેઓ ભિક્ષુ કહેવાય છે (૧૩)

॥ ટીકા ॥

‘અભિભૂય’ ઇત્યાદિ ।

યઃ સાધુઃ ન વિમત્તઃ-જન્મમયુક્તેષાં, મહાભયં-મહાપીતિકામ્ અમીમ-
દુઃકહેતુમિતિ યાવત્, વિદિત્વા=જ્ઞત્વા, શ્રાવણે=વાધુધર્મભૂતે નિર્જરાયમેવ
સાધુનાઽનુક્રેષ્ટે, નિવૃત્તિ=નિવૃત્તિઃ દ્વાદશક્રિયે રતઃ=તત્પરઃ સત્,
કાપેત શરીરેણ, પરીપદત્ત કોષાગ્નિયઃ પરિ=મમતાન્, સચન્ને કર્મનિર્જાર્ય-
મિતિ પરીપદાઃ તત્, કૃપાકૃતિનિવૃત્તિઃ, અભિભૂય=વિજિત્ય જાતિપથત્ત-જન્મ-
માર્ગાત્ સંસારલક્ષણાન્ આત્માને સમુદ્ગતે=ઉતારયન્ સ મિત્તુઃ । ‘કાપેતે’ત્યુપ-
લક્ષણં વાચ્યત્તદોષાપ્, તથોઃ કાયાન્તર્ગતત્વાદિત્ત વોધ્યમ્, આત્મોદ્ધારાય
પરીપદવિજયસ્તપઃચર્ચા ચેતિ દ્વયં મુખ્યસાધનમિતિ મતઃ ॥૧૬॥

॥ મૂલમ્ ॥

અન્યસજળ પાપમજળ, વાયમંજળ સંજડદિષ્ટ ।

અઙ્ગપરણ મુમમાદિઅપ્યા, મુત્તત્યં ચ વિઆણડ જે સ મિક્ત્યુ ॥૧૫॥

‘અભિભૂય’ ઇત્યાદિ । માર્ગાર્થી પુરુષ, જિન્હે મલી માંતિ સહતે હૈં ઉન્હે પરીપદ
કહેતે હૈં, જો જન્મ મરણ કે અમીમ દુઃખોં કા કારણ જાનકર સંયમ મેં તથા ચારહ પ્રકાર
કે તપ મેં તપર રહેતે હુણ ક્રુપા આદિ પરિપદોં કો કાય સે જીતકર સંસાર સમુદ્ર સે આત્મ
કો તાર લેતે હૈં કે મિત્તુ હૈં । મહાં કાય ઉપલક્ષણ હૈં ઇસ તિલ્ક વચન ઓર મનકા મો
મહાન સમક્ષન વાહિણ । તાત્પર્ય મહ હૈં કિ આત્મા કા ઉદાર કરને કે તિલ્ક પરીપદોં કા
વર્તના ઓર તપ, જે હીં દો પ્રધાન સાધન હૈં ॥૧૪॥

અભિભૂય ઇત્યાદિ । માર્ગાર્થી પુરુષ એને બલી પેરે સહ છે તે પરીપદ
કહેવાય છે જે જન્મ મરણનાં અમીમ દુઃખોનાં કારણ બનીને સંયમમાં તથા
ચાર પ્રકારના તપમાં તત્પર રહીને ક્રુપા આદિ પરીપદોને કાયાથી જીતીને
સંસાર સમુદ્રમાંથી આત્માને તારી લે છે. તેઓ મિત્તુ છે. અહીં કાય ઉપલક્ષણ
છે. તેમ. વચન અને મનનું પણ મહત્ત્વ સમજવાનું છે. તાત્પર્ય એ છે કે આત્માને
ઉદાર કરવાને માટે પરીપદોને જીતવા અને તપ એ બે પ્રધાન સાધનો છે. (૧૪)

॥ છાયા ॥

હસ્તસંયતઃ પાદસંયતઃ શાક્સંયતઃ સંયતેન્દ્રિયઃ

અધ્યાત્મરતઃ સુસમાહિતાત્મા, સૂત્રાર્થ ચ વિજાનાતિ યઃ સ મિશુઃ ॥૧૫॥

॥ ટીકા

‘હત્યસંજણ’ इत्यादि ।

હસ્તસંયતઃ=હસ્તે=હસ્તવ્યાપારે સંયતઃ=યતનાયુક્તઃ કારણવિશેષમન્તરેણ હસ્તમસારણાદિવ્યાપારશૂન્ય इत्यर्थः, एवं પાદસંયતો શાક્સંયત इत्यपि व्याख्येयम् । સયતેન્દ્રિયઃ=શ્રોત્રાદીન્દ્રિયેષુ સંયતઃ=યતનાવાન્ ઇષ્ટાનિષ્ટશ્ચાદિ-વિષયેષુ રાગદ્વેષરહિત इत्यर्थः । અધ્યાત્મરતઃ=સમ્પદધર્મધ્યાનાદિયુક્તઃ, સુસમાહિતાત્મા=ઋદ્ધિવર્દને સમૃદ્ધિમાનિચ સંપદસંપદિ સંતતં સાવધાનઃ, સૂત્રાર્થમ્=આચારાદિસૂત્રં તત્પ્રતિપાદ્યમર્થ ચ વિજાનાતિ=યથાવદ્વગચ્છતિ યઃ સ મિશુઃ ॥૧૫॥

‘હત્યસંજણ’ इत्यादि । વિના પ્રયોજન હાથો કો ન ફેલાના આદિ હસ્તસંયમ કહલાતા હૈ । નિરર્થક પૈર ન ફેલાના-ચલાના આદિ પાદસંયમ કહલાતા હૈ । શબ્દાદિ વિષયો મેં રાગ દ્વેષ ન કરના ઇન્દ્રિયસંયમ હૈ । ઇન સચ કે સંયમ કો પાલને વાલે ધર્મ-ધ્યાન આદિ મેં લીન, જૈસે ऐश्वर्यवान् અપને ऐश्वर्य કો વડાને કા સદા ઉયોગ કરતે હૈં ઉસી પ્રકાર જો સંયમરૂપી સંપત્તિ કી વૃદ્ધિ મેં સાવધાન હૈં ઓર આચારાગ્રહ આદિ સૂત્ર તથા ઉનકે અર્થો કે જ્ઞાતા હૈં વે મિશુ કહલાતે હૈં ॥૧૫॥

હત્યસંજણ० इत्यादि प्रयोजन विना हाथ लांजा खंडाणा न करवा ते हस्तसंयम कहेवाय छे निरर्थक पण न पसारवा-हलारवा चलारवा आदि पादसंयम कहेवाय छे शब्दादि विषयोभां रागद्वेष न करवा ते इन्द्रियसंयम छे. जे अध्या संयमने पाजनारा, धर्मध्यान आदिभां लीन, जेभ ऐश्वर्यवान् पोतानु ऐश्वर्य वधारवाने सदा उयोग करे छे तेभ न संयमरूपी संपत्तिनी वृद्धिभां सावधान रहे छे अने आचारांग्र आदि सूत्र तथा तेना अर्थांना ज्ञाता छे, तेजो मिशु कहेवाय छे. (१५)

મુદ્દમ

‘અર્હિમિ’ અર્હિમિ યમિટિ ચક્ષાવકરે પુનર્નિવૃત્ત્યાપ ।

ક્રયવિક્રયમંનિરૂપા નરણ, મનસંગાવગત ય જ સ મિશ્રુ ॥૧૬॥

। ત્યાગી

અપથી અર્મીરતઃ અષ્ટટ, અજ્ઞાતકુલઃ પુનર્નિવૃત્ત્યાપઃ ।

ક્રયવિક્રયમંનિરૂપિતા વિરત મનસંગાવગતઃ યઃ સ મિશ્રુઃ ॥૧૬॥

દોષ ।

‘અર્હિમિ’ ઇત્યાદિ ।

યઃ સાધુ, અપથી=અજ્ઞાતવાચાશ્રમકે અર્મીરતઃ = મૂર્છારહિતઃ, તથા અષ્ટટઃ=અષ્ટોત્તપઃ, અજ્ઞાતકુલઃ=અજ્ઞાતકુલે સ્વન્યમ્વન્યમિત્યાગ્રાહી ‘ઉંઝ’ ઇતિ પ્રાકૃતત્વાદ્વપમકમ્, પુનર્નિવૃત્ત્યાપઃ સંયમમાલિન્યકારકદોષવર્જિતઃ, ક્રય-વિક્રયમંનિરૂપિતો વિરતઃ, ક્રયવિક્રયો પ્રતીતો, સનિધિશ્ચ=ઔપધાર્થમપિ દુગ્ધ-પૃતાદિકમ્ય રાષ્ણો મંચયકરણ, ચ=પુનઃ, મનસંગાવગતઃ=દ્રવ્યભાવસંગવર્જિતઃ, તત્ર દ્રવ્યતઃ સુવર્ણાદિઃ, ભાવતઃ ક્રોશદેરિતિ વિવેકઃ, સ મિશ્રુઃ ॥૧૬॥

અર્હિમિ ૦ ઇત્યાદિ । જો વસ્ત્ર પાત્ર આદિ ઉપધિમે મૂર્છા રહિત, લોહપતા રહિત, સંયમ કરી માન્ય કરન વાલ દોષો કે ત્યાગી, ક્રય વિક્રય કે લિપ સંપ્રહ ન કરને વાલે અથવા ક્રય ‘વકય’ ઓર સમ્રહ કે ત્યાગી અર્થાત્ રાત્રિમે ઔપધ આદિ કે લિપ, પૃતાદિ કા મો સમ્રહ ન કરન વાલે, દ્રવ્ય ભાવ પરિમ્રહ સે મુક અર્થાત્ દ્રવ્યસે સુવર્ણ આદિ કા ઓર ભાવ સ રાગ આદિ કા પરિમ્રહ ન રક્તને વાલે હોતે હૈ, તથા અજ્ઞાત કુલો સે થોડી થોડી મિશ્રા મહળ કરતે હૈ વે મિશ્રુ હૈ ॥૧૬॥

અર્હિમિ ૦ ઇત્યાદિ. જેઓ વસ્ત્ર-પાત્ર આદિ ઉપધિમાં મૂર્છા રહિત, લોહ-પતા રહિત, સંયમને ભલિન કરનારા દોષોના ત્યાગી, ક્રય વિક્રયને માટે સંશ્લેષ ન કરનારા અથવા ક્રય વિક્રય અને સંશ્લેષના ત્યાગી અર્થાત રાત્રિમાં ઔપધ આદિને માટે ઘી આદિનો પણ સંશ્લેષ ન કરનારા દ્રવ્ય ભાવ પરિશ્લેષથી મુક્ત અર્થાત દ્રવ્યથી સુવર્ણ આદિનો અને ભાવથી રાગ આદિનો પરિશ્લેષ ન રાખનારા હોય છે, તથા અજ્ઞાત કુળોમાંથી થોડી થોડી મિશ્રા શ્લેષ કરે છે, તેઓ મિશ્રુ છે (૧૬)

॥ મૂલમ્ ॥

અલોલ મિથુ ન રસેષુ ગિદ્દે, હંછં ચરે જીવિતનામિકાંક્ષી ।

ઈદિ ચ સત્કારણ પૂજનં ચ, ચપ ઠિઅપ્પા અણિદે જે સ'મિથુ ॥૧૭॥

॥ છાયા ॥

અલોલો મિથુઃ ન રસેષુ શુદ્ધઃ હંછં ચરતિ જીવિતાનમિકાઙ્ક્ષી ।

ક્રદ્ધિં ચ સત્કારં પૂજનં ચ ત્યજતિ સ્થિતાત્મા અનીહઃ યઃ સ મિથુઃ ॥૧૭॥

॥ ટીકા ॥

‘અલોલ’ इत्यादि ।

અલોલઃ = દ્રવ્યભાવચાપલ્પરહિતઃ, રસેષુ = મધુરાદિષુ, ન શુદ્ધઃ = ન હોલુપઃ તથા જીવિતાનમિકાંક્ષી = અસંયમજીવિતવાન્ધારહિતઃ સ્થિતાત્મા = જ્ઞાનાદિરત્નત્રયે સ્થિરમાનસઃ, અનીહઃ = નિઃસૃહઃ, યદા અનિહઃ = નિષ્કપટઃ । યદા અન્નિહઃ = રાગરહિતઃ, અથવા અનિભઃ = અસદૃશઃ ન સંસારિસદૃશઃ, ત્યાગીત્યર્થઃ । યો મિથુઃ હંછં = સ્તોકં સ્તોકં મિત્તાનાદિકં ચરતિ, = શુદ્ધાતિ ચ = પુનઃ, ક્રદ્ધિ = લબ્ધ્યાદિ, સત્કારં = વસ્ત્રપાત્રાદિલાભં, પૂજનં = સ્વસ્તુતિ, ત્યજતિ = નામિચ્છપતિ સ મિથુઃ ॥૧૭॥

‘અલોલ’ इत्यादि । જો દ્રવ્ય ભાવ સે ચંચલતા રહિત, મધુર રસ આદિ મેં હોલુપતા ન રસને વાળે, અસંયમ રૂપ જીવન કી આકાંક્ષા સે રહિત, જ્ઞાનાદિ રત્ન ત્રયમેં મન સ્થિર રસને વાળે, તથા માયાચાર કે ત્યાગી હોતે હૈં, જો થોડી થોડી મિથા અનેક ઘરોં સે પ્રહળ કરતે હૈં, જો લબ્ધિ, વસ્ત્ર, પાત્ર, કા લાભ તથા સ્તુતિ નહીં યાહતે વે મિથુ હૈં ॥૧૭॥

અલોલં इत्यादि. જેઓ દ્રવ્ય ભાવથી અચંચલતા રહિત, મધુર રસ આદિમાં હોલુપતા ન રાખનારા, અસંયમ રૂપ જીવનની આકાંક્ષાથી રહિત, જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયમાં મનને સ્થિર રાખનારા તથા માયાચારના ત્યાગી હોય છે, જેઓ થોડી થોડી મિથા અનેક ઘરોમાંથી અહલુ કરે છે, જેઓ લબ્ધિ, વસ્ત્ર પાત્રનો લાભ તથા સ્તુતિ ચાહતા નથી તેઓ મિથુ છે. (૧૭)

॥ मूलम् ॥

५ ४ ३ २ १ ८ ७ ६ ५ ४ ३ २ १
न परं वदन्नासि अयं कुशीले, जेणं च कुपिज्ज न तं व. जा।

१५ १३ १४ १५ १० १८ १
जाणिमपत्तेअं पुत्तपाव, अनाणं न समुत्तमे जे स भिक्खू ॥१८॥

॥ छाया ॥

न परं वदेन् अयं कुशीलः येन च कुप्यति न तद् वदेत् ।

ज्ञात्वा प्रत्येकं दुष्कृतपापम् आत्मानं न समुत्कर्षयेत् यः स भिक्षुः । १८॥

॥ टीका ॥

‘न परं इत्यादि ।

यः स भुः पापम् अन्यं प्रति ‘अयं कुशीलः=अयं दुश्चारिणः’ इति न वदेत् । च=पुनः, येन वचना, परः कुप्यति ता=तादृशं वचो न वदेत्=न कथयेत् । तथा प्रत्येकं-एकैकस्य पुण्यपापम् = दुष्कृतं पापं च ज्ञात्वा=‘आत्मा यदा दुष्कृतं प्रकृतिं वदति तदा दुष्कृतफलम्, एवं यदा पापप्रति वदति तदा पापफलं भुनक्ति’ इति विचार्य आत्मानं न समुत्कर्षयेत् = ‘अहं सकलगुणगरिहोऽस्मीति गर्वं न कुर्यान् स भिक्षुः । १८॥

‘न परं इत्यादि । जो दूसरों के प्रति ‘यह दुश्चारी है’ इत्यादि भाषा का प्रयोग नहीं करे, कोप को उत्पन्न करने वाले वचनों का उच्चारण नहीं करते तथा “जब आत्मा, पुण्य प्रकृति का बन्ध करती है तब पुण्य का फल भोगती है, जब पाप प्रकृति का बन्ध करती है तब पापका फल भोगती है,” ऐसा जान कर भी आत्मप्रशंसा नहीं करते व भिक्षु है ॥१८॥

न परं इत्यादि, तेजो जीवन्तो प्रत्ये ‘आ दुश्चारी है’ इत्यादि भाषाना प्रयोग करता नहीं, कोपने उत्पन्न करनेवाले वचनों का उच्चारण करता नहीं, तथा “जब आत्मा पुण्य प्रकृति का बन्ध करे तो तब पुण्य का फल भोगती है, जब आत्मा पाप प्रकृति का बन्ध करे तो तब पाप का फल भोगती है” जैसा जानकर भी आत्मप्रशंसा नहीं करता, तेजो भिक्षु है । (१८)

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૨ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦

ન જાદમત્તે ન ચ રૂપમત્તે, ન લાભમત્તે ન મુણ મત્તે ।

૧૨ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬

મયાણિ સન્વાણિ વિવજ્જાતા, ધમ્મજ્ઞાણરણ જે સ મિલ્લુ ॥૧૯॥

॥ છાયા ॥

ન જાતિમત્તો ન ચ રૂપમત્તો ન લાભમત્તો ન ધુત્તેન મત્તઃ ।

મદાન્ સર્વાન્ વિવર્જ્ય ધર્મધ્યાનરતો યઃ સ મિશ્નુઃ ॥૧૯॥

॥ ટીકા ॥

‘ન જાદમત્તે’ इत्यादि ।

યઃ સાધુઃ, ન જાતિમત્ત=ન જાત્યા સત્રિયતાદિના મત્તઃ=ગતિતઃ ‘અદ-
મુત્કૃષ્ટજાતિમાનસ્મી’ત્યાદિભાવનાવિરહિત इत्यર્થઃ । તથા ન ચ રૂપમત્તઃ =
રૂપેણ સૌન્દર્યાદિના ન મત્તઃ=ન ગતિતઃ, ‘અદમ્સિ સૌન્દર્યશાલી’ત્યાદિ પૂર્વવન્ ।
ન લાભમત્તઃ=લાભેન=વસ્ત્રપાત્રાદિપ્રાપ્ત્યા, ન મત્તઃ=ન મદવાન્-‘વિયતે ચ
મન્નસ્તતરં મે વસ્ત્રાદિકમ્, અથવા મયા યાદશ્ચમુત્કૃષ્ટે મિશ્નાદિ લભ્યતે તથા નાન્યૈ’-
રિતિભાવનાવિરહિતઃ । તથા ન ધુત્તેન મત્તઃ=ધુત્તેન=શાસ્ત્રજ્ઞાનેન ન મત્તઃ, ‘ન
કોઽપ્યસ્તિ માદશ્નઃ આચારાદ્વાદિશાસ્ત્રતત્ત્વાવિજ્ઞાતા, અથવા સ્વસમયપરસમય-

‘ન જાદમત્તે’ इत्यादि । જો સાધુ-‘મેં ક્ષત્રિય હું’ હસ પ્રકાર જાતિ કા અભિમાન
નહીં કરતે, ‘મેં સવસે અધિક સુન્દર હું’ હસ પ્રકાર, રૂપ કા અભિમાન નહીં કરતે, વસ્ત્ર પાત્ર
આદિ કે લાભ કા ધમણ્ડ નહીં કરતે અર્થાત્ ‘મુસે જેસી સર્વોત્કૃષ્ટ મિશ્ના તથા વસ્ત્ર મિલ્લના
હે વૈસા કિસી કો નહીં મિલતા’ એસા લાભકા અભિમાન નહીં કરતે, આચારાજ્ઞ આદિ

નજાદમત્તે० इत्यादि. જે સાધુએ ‘હું ક્ષત્રીય છું’ એમ જાતિ અભિમાન
કરતા નથી, ‘હું બધામાં વધારે સુદર છું’ એમ રૂપનું અભિમાન કરતા નથી,
વસ્ત્ર પાત્ર આદિના લાભને ધમંડ કરતા નથી અર્થાત્ “મને જેથી સર્વોત્કૃષ્ટ
મિશ્ના તથા વસ્ત્ર મળે છે તેવાં કોઇને મળતાં નથી” એમ લાભનું અભિમાન
કરતા નથી, “આ આચારાંગ આદિ શાસ્ત્રોના શાતા મારા જેવા કોઇ નથી” એમ

... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...

॥ दुःखम् ॥

... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...

॥ साक्षात् ॥

... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...

... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...

... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...

... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...

... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...
 ... ३३ ...

માપ્યતે મોક્ષોડનેનેતિ પદં ધર્મઃ, આર્યમ્ય=જિનેન્દ્રમ્ય પદમ્-આર્યપદં તિનોપદિષ્ટ-
ધર્મ-મિત્યર્થઃ પ્રોદ્યતિ=મકર્ષેણ યોગ્યતિ ધર્મે=શ્રુતચારિત્રવક્ષણે, મ્યિતઃ=દાસ્યં
નિશ્ચલઃ સત્, પરમપિ=અન્યમપિ, સ્યાપયતિ=સ્થિરંકરોતિ નિચલિતચિત્તમપિ
વિચિકિન્માદિનિવારણેનેતિ ધાતઃ, નિષ્ક્રમ્ય=ગૃહાન્ પ્રગચ્ચ, કુર્ણ લિટ્મ્=આરમ્ભ
સમારમ્ભલક્ષણં ગૃહસ્થચેષ્ટાં વર્જયતિ = પરિત્યજતિ, અપિચ ન દાસ્યં ન કુઢયતિ=
ન કારયતિ, વિસ્મયમુત્પાદ્ય બનાવ નહાસયતિ વિકૃતાશારવાગ્ધેવાદિચેષ્ટાં કૃત્વા
દાસ્યં નોત્પાદયતીત્યર્થઃ સ મિથુ રિતિ ॥૨૦॥

મિથુશ્મીરાધન ફલમાહ—

॥ મૂલમ્ ॥

૧ ૧ ૪ ૫ ૭ ૮ ૧
તં દેહવાસં અમુદં અસારાયં, મયા ચપ્ નિશદિ અદિઅપ્પા ।

૧૧ ૧ ૧૦ ૧૨ ૨ ૧૨ ૧૪ ૧૫
ઙિંદિત્તુ જાર્દમરણસ્સ વંધણં, ઉવેદ મિરસુ અપુણાગમંગદતિમેમિ ॥૨૧॥

ધર્મ કા બાંધ કરતે હૈં, શ્રુત ચારિત્ર રૂપ ધર્મે મૈં સ્થિર રહકર દુસરો કો સ્થિર કરતે હૈં,
અર્થાત્ ધર્મ સે ડિગતે હુપ્ જીવો કો સંસાર કી અસારતા તથા શરીર કી અનિચ્ચતા સમજા-
કર નિશ્ચલ કર દેતે હૈં, દીક્ષિત હોકર આરમ્ભ સમારમ્ભ રૂપ ગૃહસ્થ કી ક્રિયા પરિચાગ
કર દેતે હૈં, જો હાસ્યોત્પાદક ચેષ્ટા નહીં કરતે, અર્થાત્ બનાવટી ચોલો ચાલકર વિચિત્ર
પ્રકાર કા વેષ બનાકર અસદ્ વસ્તુ કો સદ્ વસ્તુ જૈસી બના કર નહીં દિસાતે વે
મિથુ હૈં ॥૨૦॥

દેશેલા ધર્મનો બાધ આપે છે, શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મમાં સ્થિર રહીને બીજાઓને
સ્થિર કરે છે, અર્થાત્ ધર્મમાંથી ડગતા શુનેને સંસારની અસારતા તથા શરીરની
અનિચ્ચતા સમજાવીને નિશ્ચલ બનાવે છે, દીક્ષિત થઇને આરંભ સમારંભ રૂપ
ગૃહસ્થની ક્રિયાઓનો પરિત્યાગ કરે છે, જેઓ હાસ્યોત્પાદક ચેષ્ટા કરતા નથી,
અર્થાત્ બનાવટી બોલી બોલીને વિચિત્ર પ્રકારનો વેશ બનાવીને, તથા અન્ય વસ્તુને
પ્રજ્ઞેવી બનાવીને દેખાડતા નથી. તેઓ મિથુ છે. (૨૦)

॥ અર્થાત્ ॥

તે દેહવાસક પ્રગુણિયમ અદ્યતન મદાન્યતનિ નિન્યદિન ધ્યવાન્મા ।

હિન્દા જ્ઞાતિ કાળસ્ય વચ્ચ-મ્, વ્યેતિ મિથુઃ અપુનરાગમા ગનિમ્,

ઈતિ ત્રતીયે ॥૨૧॥

ત્રીતીયા ॥

‘તં દેહવાસ’ इत्यादि

યો મિથુ નિન્યદિનિન્યદિન મ્ નિ નિન્યદિ=માનસાધોરકારજનકત્વાજ્ઞાન
દર્શનવાચિવ્યવસ્થાધોનમ ૨’ અન્યન = વર્તમાનઃ જ્ઞાનાગમ્ય સ તથોક્તઃ અહિંસા
મેષમ તપઃ સ્વરૂપ ૩ અદ્યતનઅત્યંતઃ પ્રેરિતિવિનિવન ૪ યયઃ, મિથુ = સાધુઃ,
નિન્યદિનમ્, પ્રગુણિયમ = પ્રમાણ, પ્રકાશોપનમસ્ફુરન્વાન, મલમૂત્રકષેપ્યાદિ-
સંપ્રત્યયાણ, તપ સ્વરૂપ અદ્યતનમ્ = અનિયતસ્થિતિ, દેહવાસે=શરીર મમત્વં
મદા = નિન્યદિનિન્યદિનિન્યદિન મ્ જ્ઞાતિમરણસ્યવચ્ચનં જન્મમરણાત્મકં વચ્ચનં
હિન્દા=મેરિટિય ‘અપેદ્યાય’ પટ્ટી’ યદા જાતમરણસ્ય=ચતુર્ગતિભ્રમણસ્ય વચ્ચનં=
કારણ જ્ઞાનાવરણીયાવપ્રતિષ્ઠકર્મસ્વરૂપ, હિન્દા=ક્ષણિકત્વા, અપુનરાગમામ્ =

મિથુ ધર્મ કે અવધન કા ફલ કહેતે હૈ—

‘તં દેહવાસ’ इत्यादि । જિન કી આત્મા, મોક્ષ રૂપી હિતમેં નિરંતર સ્થિત રહતી
હે અથાત્ અહિંસા, સયમ, તપ સ્વરૂપ ઉત્કૃષ્ટ મહાલભ્ય ધર્મ મેં ચિત્તકો લીન રહતે હૈં કે
મિથુ, રજ વીય સં ઉપન હાને કે કારણ ઓર મલમૂત્ર આદિ અશુચિ પદાર્થો સે ભરા હુઆ
હાને સ અપાવત્ર વિનશ્વર શરીર કો ત્યાગકર જન્મ મરણ કે વચ્ચન કો ઉદકર સંસાર

હવે મિથુ ધર્મના આરાધનતું ક્ષણ કહે છે:—

તં દેહવાસેઽં ઇત્યાદિ. જેમનો આત્મા મોક્ષરૂપી હિતમાં નિરંતર સ્થિત
રહે છે, અર્થાત્ અહિંસા, સંયમ, તપ સ્વરૂપ ઉત્કૃષ્ટ મંગળભય ધર્મમાં ચિત્તને
લીન રાખે છે, તે મિથુઓ રજ વીર્યથી ઉત્પત્ત યજ્ઞને કારણે અને મલ મૂત્ર
આદિ અશુચિ પદાર્થોથી ભરેલું હોવાને કારણે અપવિત્ર એવા વિનશ્વર શરીરને
ત્યાગીને, જન્મ મરણના બંધનને છેદીને, સંસાર ભ્રમણના કારણરૂપ જ્ઞાના

अपुनरावर्तिनी, यत्रगत्वाऽऽत्मा न पुनः परावर्तने तादृशीं गतिं = मोक्षं न
सिद्धिं गतिम्, उपैति = प्राप्नोति इति ग्रथीमीति पूर्वम् ॥२१॥

इति श्री विश्वविद्यात-जगन्वल्लभ-प्रसिद्धाचरु-पञ्चदशमापाकनित-
कलापाऽऽलापकप्रविशुद्धगणधनेरुप्रधनिर्मांरु-वादिमानमर्दक-शङ्ख-
छत्रपतिकेन्हापुरराजप्रदत्त 'जैनशास्त्राचार्य' पदमूषित-कोन्हापुर-
राजगुरु-बालप्रह्लाचारि-जैनाचार्य जैनधर्मदियाकर-पूज्यश्री-
घासीनाथ-मतिविरचितायां श्रौतदशवैकालिकमूत्र-
स्याऽऽचारमणिमञ्जूपाद्यायां व्याख्यायां दशम
भिधुनामकमध्ययनं समाप्तम् ॥१०॥

समाप्तमिदं संस्कृत-दिन्दी-गुर्जर-भाषासमलङ्कृतं
श्री दशवैकालिक सूत्रम्.

★

भग्न के कारण ज्ञानावरणीय आदि अष्टकर्म स्त्री बन्धन को तोड़कर जिससे मोक्ष की
संसार भ्रमण नहीं करना पड़ता ऐसी सर्वोत्कृष्ट सिद्धि गान को प्राप्त करते हैं ॥२१॥

श्री सुधर्मा स्वामी जम्बूद्वीप की कहते हैं कि हे जम्बू ! भगवान् महावीर ने
कहा है वैसा ही मैं तुम प्रति कहता हूँ ॥

श्री दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जूपा नामक संस्कृत टीका के अनु-
व में दशवीं अध्यायन समाप्त हुआ ॥

॥ इति दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जूपा टीका का
दिन्दी भाषानुवाद समाप्त ॥

★

वरणीय आदि आठ कर्म इन्हीं बन्धनेने तोड़ने ज्ञानाधी पाछ इन्हीं पा
संसार भ्रमण करतु न पड़े जेनी सर्वोत्कृष्ट सिद्धि अनिने प्राप्त करे छे. (२१)

श्री सुधर्मास्वामी जम्बूद्वीप की कहते हैं कि हे जम्बू ! भगवान् महावीर
ने कहा है वैसा ही मैं तुम प्रति कहता हूँ ॥

इति दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जूपा टीका का

